

קונטרס

מעטטו

צדקה

בו יתבאר ויתפרש

מנין המצות

שמקיים העוטה מסכה

נורא למתבונן!!!

בעקבות פרסום הדברים נתוודעתי לאנשים הנקראים יראים ושלמים, אשר גדלו על ברכי התורה והישרות, המוענים כי "אין קורונה!!!!" וכלשון א' "היתה סלקא דעתך שזה מסוכן, אך הוברר כבר מעל לכל ספק שזה לא מסוכן" וכששאלתי א' מהם, למה הוא חובש לעיתים מסכה על פניו, הוא ענה לי שזה רק משום קיום מצות ועשית ככל אשר יורוך, והנה סברא עקומה זו היא שורש פורה ראש ולענה, כיון שכונתו בזה היא, שהוא יותר חכם ויותר מבין מגדולי ישראל המומעים, אשר מאמינים לרופאים, והוא יודע שאין בזה שום חשש, ורק עושה כן בגלל שגנה שיצאה מלפני השליט, ואף שאין זה חמור כמו מי שאינו מקיים הוראותיהם כלל, אכן אחיו הוא ובן גילו הוא, כי המעלה על דעתו כזאת, שהוא מבין יותר מגדולי הדור, ואיננו מבין כי חכמת חכמי התורה גדולה על חכמתו, ורק מפני שלע"ע כך נח לו לעשות, מאינטרסים אישיים, הוא חובש מסכה, הוא שותף בחורבן כל הדת כמו שהאריך בזה החינוך בענין ל"ת דלא תסור ועשה דועשית ככל אשר יורוך.

שפיכות דמים הוא דול!!! אוי לנו שבך עלתה בימינו!!!

כל הזכויות שמורות

למחבר

מרדכי משה אפללו

רמב"ם 32/24 מודיעין עילית

08-6348787

קונטרס

מעשהו צדקה

יביל בקרבו ב' חיבורים

והשני יקרא בשם

עטה כשלמה

והוא מקור הדברים למנין המצות
מהתורה מחז"ל ומן הפוסקים.

האחד יקרא בשם

בועטה תהלה

והוא מנין המצות שמקיים העוטה
מסכה ומאידך עובר מי שנכשל בזה.

כל אלה טפחתי וריביתי אנכי זעירא דמין חבריא

בעזר לור שוכן מעונה

מרדכי משה בלאחמו"ר הגר"ש שליט"א אפללו

שנת ושח גבהות האדם לפ"ק.

מלשון הנביא ישעיה (ב, יז) ושח גבהות האדם ושפל כוס אנשים ונשגב ה' לבדו ביום ההוא.
החונה בעיר התורה וההלכה מודיעין עילית

אמר עם הספר

במסתרים אבכה במר נפשי על מר גורלך מחברתי, כי בדרכך תפגשי פנים אל פנים אנשים כנחשים עזי פנים וחזקי מצח, ותהי למרמס ליץ וכסיל, על ימינך לצים יקומו, שונאי חכמה ובוזי דעה, על שמאלך יגזרו לעג, גם בוז יבוזו, ישאו עליך דיבה ינאצו את שמך, גם המבקרים יעלו עליך יעשו בך שפטים, ובתקוד בחרבותם, אפס, אל תחתי ואל תערצי מפני אויב ומתנקם, ואך בטחי בה' בכל עת, כי עוד תעלי גם על שלחן מלכים, שיתי עיניך לחוקקי ישראל דורשי התורה והחכמה, היראים אשר בעם, כי המה יתענגו עליך, ובשמחה וגיל תבואי בהיכלם, ואם בעיניהם תשאי חן וחסד והיה זה שכרי, ואני אשא תפילה בעדך למרום קמיה שוכן מעונה שומע תפילה, כי ישפיע חן ונעם לחיך קוראיד, ואז ישמח ליבי גם אני, כי אם גם אדם אחד מיני אלף ימצא בך עונג ונעם אז די לי בכל מאמצי, ולך בכל בזיונותיך.

אנא ה' הטח אונך לשוועתי לפ"ק.

(מבוסס על דברי הרהיד"א נרפסו בשם הגדולים ח"ב ניו יארק תשכ"ה)

הסכמת מורנו הגאון הגדול
רבי יצחק בן שושן שליט"א
מרבני עיר התורה מודיעין עילית יצ"ו

יום ב' לסדר השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל תש"פ

בס"ד

מכתב ברכה והמלצה

הן הראה לי האברך המופלג כמדורשו אב בחכמה ורך בשנים
ידידו כמוהרה"ג מרדכי אפללו שליט"א שהראה לי האי ספרא נהר
ספר חשוב בשם מעטתו צדקה על הצורך החשוב לעשות מסכה
בזמנינו שבעוה"ר נגזרה מזירה מאת הי"ת מנפת. [אחר כתיבת מכתב זה אמר לי מו"ר
שליט"א שכיון שאין זו מניפה ממש אלא שיגרת לשון היא וצ"ל מחלת] הקורונה הי"ת ירחם.
וכבר הורו מו"ר גדולי התורה והיראה מרנן ורבנן שר התורה
הגר"ח קנייבסקי שליט"א והגרי"ג אדלשטיין שליט"א ראש ישיבת פונובין
על החובה לשמוע לדעת הרופאים המומחים לעמות מסכה ויש
בזה משום ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, ואיסור חמור לזלזל בזה,
ואחרי דבריהם הרי זה כיהודה ועוד לקרא לחזק ידי ידידנו הנ"ל
שבא בארוכה בספר חשוב לבאר על פי ההלכה נחיצות הענין, ושומע ישכון
בטח, ויה"ר שירחם הי"ת על כל ב"י ולא נצטרך לכל זה,
ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן בברכת
והסיר ה' ממך כל חולי וגו' אכ"ר.

(מקום החותם)

מפתח האיפורים שעלול הנמנע ממעטה המסכה לעבור עליהם

לאוין

◊ לא תרצח ◊ מאבד עצמו לדעת ◊ השמר לך ושמור נפשך ◊
לא תעמוד על דם רעך ◊ לא תשים דמים בביתך ◊ בל תשחית
◊ לא תוכל להתעלם ◊ לפני עיוור ◊ לא תסור ◊ לא יהיה כקרח
ועדתו ◊ חילול ה' ◊ השמר לך פן תשכח ◊ לא תהיה אחרי רבים
לרעות ◊ לא תונו ◊ לא תחניפו ◊ לא תתורו ◊ לא תגזול ◊
לא תגרע ◊ לא תשא עליו חטא ◊ אלמנה ויתום לא תענון ◊ וגר לא
תונה ◊ לא תשנא ◊ לא תקום ולא תטור ◊ לא תקלל חרש ◊

עשין

◊ ונשמרתם מאד לנפשותיכם ◊ ובחרת בחיים ◊ וחי בהם ◊ השבת
אבדה ◊ ואהבת לרעך כמוך ◊ ועשית ככל אשר יורוך ◊ אחרי
רבים להטות ◊ והלכת בדרכיו ◊ יראת שמים ◊ וחי אחיד עמך
◊ ובו תדבק ◊ הוכח תוכיח ◊ מדבר שקר תרחק ◊ כיבוד אב
ואם ◊ איש אמו ואביו תיראו ◊ והדרת פני זקן ◊ וקדשתו ◊
ואהבתם את הגר ◊ תפילה בעת צרה ◊ מורא מקדש ◊ שמירת שבת
◊ ביטול תורה ◊ פריה ורביה ◊ והייתם נקיים ◊ תמים תהיה ◊

ארורין

◊ ארור מכה רעהו בסתר ◊ ארור לקח שוחד להכות נפש דם נקי ◊ ארור
משגה עיוור בדרך ◊ ארור אשר לא יקים ◊ ארור מקלה אביו ואמו ◊

תוכן החיבור

1.....	הקדמה
6.....	מבוא
9.....	בטחון ורפואה
14.....	מצות צריכות כונה
א.....	לאוין
יח.....	עשין
לד.....	ארורין
לו.....	אחרית דבר
לח.....	מילואים
לט.....	קונטרס מילואים
מו.....	מכתבים

קורונה האם היא מגיפה

הנה רבים מעמי הארץ מתחכמים לחשוב היותם יודעים לדון ולהורות בפיקוח נפש, ולא ידעו ולא יבינו כי לא להם המלאכה הכבדה הזאת אלא לעמודי ההוראה, והן אמת שאין ראוי להשיב על טענות ההבלים שלהם, אכן אכתוב להשיב על דבר אחד ששמעתי רבות גם מפי בני תורה, אשר משום מה נטו קו מלימוד בעיון הדק היטב בשורשי הסוגיות ועל פי השערות וסברות כריסיות מפלפלים פלפולי הבל ורעות רוח.

הנה איתא בתענית (טו.) איזהו דבר עיר המוציאה חמש מאות רגלי ויצאו ממנה שלשה מתים בשלשה ימים זה אחר זה הרי זה דבר פחות מכאן אין זה דבר, ע"כ.

והנה פשוט לעין כל כי אין המצב הזה ב"ה במגיפה זו, ובפרט שרוב החולים שמתו הינם בעלי רקע רפואי או זקנים, וכמש"כ בשו"ע (או"ח תקעו, ס"ב) וז"ל, ואין הנשים והקטנים וזקנים ששבתו ממלאכה בכלל מניין אנשי המדינה לענין זה, ע"כ. אכן במצבנו אנו, גם אי נימא שאין זו מגיפת דבר, סוף סוף, הלוא מיום היות מבול על הארץ ועד ימינו אנו, לא היה כזאת בעולם, אשר בכל העולם כולו לא נמצא מקום מפלט לנוס שמה, אלא בכל העולם כולו מחלה זו מתפשטת, ללא מעצור, על כן נראה ודאי דחשיב עכ"פ כעידנא דריתחא שכתב עלה רבנו בחיי (במדבר טז, כא) וז"ל, ומה שהוצרך לומר הבדלו, והקב"ה יש בידו להמית ולהחיות ולא היה צריך הבדל אצלו, שהרי יכול הוא להמית את הרבים ולהציל את היחיד בתוכם, וכמו שאמרו רז"ל, שנים ושלשה היו מתכסים בטלית אחד השנים מתים והאמצעי נצול, וכענין שכתוב (תהלים לא, ז) יפול מצדך אלף ורבבה מימנך אליך לא יגש, וא"כ מה צורך לומר הבדלו, אלא כדי שלא ידבק בהם האויר הרע שבמכת הדבר, כענין האמור באשתו של לוט (בראשית יט, כו) ותבט אשתו מאחוריו ותהי נציב מלח, או מטעם שאמרו רז"ל (ב"ק ס.) כשמדת הדין מתוחה אינו מבחין בין צדיק לרשע, עכ"ל.

ומעתה פשוט הוא לכל מי שבשם בעל דעה יכונה שיש לשמור עצמו שלא יזיק, ושלא יוזק, כיון שהעת היא עת סכנה שיש להשמר בה, והמתרשל עונו ישא.

נר ה' נשמת אדם

חיבור זה מוקדש לעילוי נשמות נפטרי המגיפה

ולעילוי נשמת זקני

אשר מסרו נפשם על חינוך צאצאיהם לגדול בתורה,
ולדבוק בה', ובחכמי התורה, ולקיום מצות ה' בשמחה,
נזדככו ביסורים וקבלום בדומיה,

רבי **מרדכי** ב"ר **ברוך** ז"ל

ורעייתו

מרת **מסודי מזל** ב"ר **שלמה** ע"ה

ולעילוי נשמת זקני

רבי **גבריאל** ב"ר **יעקב חי** ז"ל

ואביו המקובל האלוקי הגה"צ

רבי **יעקב חי** ב"ר **שלמה** נחמני זצוק"ל

ת. נ. צ. ב. ה.

נר ה' נשמת אדם

חיבור זה מוקדש לעילוי נשמת

מורי ורבי הגאון הגדול והצדיק עבד ה'

ממעתיקי השמועה ומנחיליה בטהרה,

בקי בחדרי תורה וידע סתריה,

נפלא בעבודת קונו,

ובכמיהתו לשיבת ציון ובנין ירושלים,

נזדכך ביסורים וקיבלם בדומיה,

ומתוך צהלה על פניו,

אשר עבד את ה' באמונה בכל כוחו

רבי **יצחק** ב"ר **אשר** זצוק"ל

זיסמן

נלב"ע י"ג אלול תש"פ

ת. נ. צ. ב. ה.

מי מפחד ממוות

גם קיים הרגש טבעי של אהבת החיים והפחד מהפסקת החיים, גם לזה מקור פנימי רוחני עמוק היינו
להרגיש שכל רגע ורגע של חיים יש לו תכלית עליונה של גילוי כבודו יתברך.

גם כאן אפשר להבחין מעלות ומדרגות בני אדם, ככל אשר האדם יותר ריק מרוחניות, מופקר הוא יותר
להרגיש אי חשיבות החיים.

רואים אנו בימינו איך בנ"א מוכנים לסכן את חייהם בשביל דברים של מה בכך, ולזה קוראים 'גבורה',
אוי להם, כי אי"ז אלא מאשר נפשם ריקה מתוכן ונכרתת משורש עץ החיים, ולכן אין חייהם נחשבים
בעיניהם לכולם, וכו'.

ולחנם הם טוענים נגדנו שאנחנו 'פחדנים', כי לא ידעו ולא יבינו שזה אשר רוח חיים בקרבו לידבק בחיי
עולם הוא ירגיש בפנים לבבו את הערך האמיתי של כל רגע בעולם הזה, לכן 'אהבת החיים' אצלנו יש
לה משמעות אחרת לגמרי מאשר אצלם.

(מכתב מאליהו)

מסכה על שום מה

הקדמה

הנה המצב בו אנו נמצאים כעת בתוך ה"גל השני" של מגיפת ה"כתר" [קורונה בלע"ז] מצריכה אותנו לנהוג בכמה דברים בלתי נעימים בעליל, כגון חבישת מסכה בהיותנו בקרבת אנשים אחרים.

ורוב הציבור הירא וחרד לדבר ה', מקיים מצוות הרופאים ללא התחכמויות, אך הקושי בזה הוא מרובה, ועל כן ישנם מעטים המשמטים עצמם בכל מיני טענות מטענות שונות ומשונות, על כן אמרתי לחזק ידים רפות להעלות על שלחן מלכים, חיבור שלם על ענין עטיית המסכה על הפנים, ואף אמנם שמנתי בו גם דברים רחוקים, מ"מ הלכתי בזה בדרכו של מרנא הח"ת, ויש בזה משום יגדיל תורה ויאדיר, ובפרט שע"פ רוב יש בהם גם דבר חידוש.

גם לבד זה ידוע הוא מה שהובא במדרש רבה פרשת נשא, (נמדכ"ר פרשה יז, סימן ד) וזה לשונו, אם יגעת הרבה בדבריהם, הקדוש ברוך הוא מסיר יצר הרע ממך, וכאשר עורר על כך מרנא אור ישראל מסלנט זיע"א באגרותיו (כמה זוכתי ובעיקר נאמרת המוסר) וז"ל, הנשגב והעיקר בשימוש רפואות התורה לתחלואי היצר הוא, ללמוד בעוז ועיון עמוק היטב, דיני העבירה עצמה, ההלכה עם כל סעיפיה, וכו'.

על כן אמרתי אל לבי, אפשר שעל ידי שיעיינו בחיבורי זה שהוא מלוקט מכל דברי הפוסקים ראשונים ואחרונים בענין זה ויתבוננו בו, לא ישלט כל כך היצר הרע בעון זה, כשיראה גודל המהומה והמכשלה הנגרמת ממעשה זה, ופן ינגף הנגיף הרע הלזה, בכח זה, וה' הטוב יגן עלינו וישלח דברו וירפאנו מכל מחלה ומכה טריה, אכ"ר.

והנה גודל מעלת הנפש הישראלית ידועה ומפורסמת לכל, אשר בכל ספק פיקוח נפש אפילו לחיי שעה של אחד מישראל מחוייבים כל ישראל ולו יצויר שיחיה צורך בכל ישראל לבטל שמירת שבת¹, ותפילה, ונבדאי תפילה בציבור ומצות, כדי להציל נפש אחת, וא"כ חזינו גדול החיוב בזה.

^א במהדורת ביקורת שהגשתי קמיה רבותי וידידי אהובי מבני החבורה כתבתי גם לחייב ביטול תורה של כל כלל ישראל להציל נפש א' מישראל, ולחיבת הקדוש אמרתי להעתיק בכאן מה שעוררני ע"ז הגרא"ח שציגל שליט"א וזתו"ד, דהמשך חכמה (שמות כז, יא-טו) [ואגב, אין מובן השייכות של ענין זה שם, ועי' בספר משך חכמה השלם עם הערותיו של הגרש"ח דומב שליט"א (בהוספות שנסוף הספר עמ' תשל"א) בשם ח"א לבאר הא דנשנית התם, כיון שבפרשת תצוה לא הוזכר שמו של משה רבינו, והיו שרצו לפרש זאת ע"פ דברי הגמ' בב"ק (ס"א). שהמוסר עצמו למות על דברי תורה אין אומרים ד"ת משמו, וכיון שמשה רבינו מסר נפשו ומ' יום לחם לא אכל ומים לא שתה למען תורת ישראל על כן הושמט שמו, וזה בא המש"ח להפקיע כהקדמה לפרשת תצוה, ובטעות המדפיסים נכנס קטע זה בסוף פרשת תרומה, ודפח"ח] כתב וז"ל, אמנם על תלמוד תורה דרבים צריך למסור עצמו למיתה ולסכן עבור זה, ואדרבא, נענש יהושע מפני שלא עסק בתורה בעת המלחמה, ולכן משה שנתן נפשו על תורה של כל ישראל אמרו שלפיכך נקראת על שמו שנאמר (מלכ"ג, כב) זכרו תורת משה עבדי, כדדריש במכילתא בשלח (י"ט פרשה א, ד"ה ויקח משה את עננות יוסף עמו) יעויין שם, עכ"ל.

אלא שיש להדגיש שזה אמור דוקא על לימוד תורה של כל כלל ישראל, דהלוא מקורו הוא מגמ' במגילה (ג): שנענש יהושע על שביטל את ישראל מת"ת, וכתב עלה החפץ חיים בשער הציון (סי' תרפ"ו, סק"ח) [עמש"כ במשנ"ב (סק"ז) וז"ל, מבטלים ת"ת וכו' - ר"ל אף דת"ת שקול כנגד כל המצות ואפילו היתה ת"ת של חבורה גדולה של ק' אנשים שלומדים באיזה בית אפ"ה צריך לבטל ולילך לקרותה בצבור משום ברב עם הדרת מלך]. וז"ל, דבית רבי גם כן היו מבטלים מלימודם אף שאצלו היה בודאי ישיבה גדולה, ויליף בגמרא קל וחמר מעבודה, שהיו מבטלים כהנים מעבודתן אף שהיה אצלם גם כן יותר מעשרה, דשלשה עשר כהנים זוכין בו, והיו מבטלים מעבודתן ומאחרין אותה כדי לשמוע מקודם מקרא מגילה, וכל שכן תלמוד תורה דקילא מעבודה. [ואיתא בגמרא, דוקא תלמוד תורה דיחיד, אבל תלמוד תורה דרבים חמירא מעבודה, ומכל מקום אין נפקא מיניה דכל זה לענין מקרא מגילה, דתלמוד תורה דרבים לא מקרי אלא אם כן תלמוד תורה של כל ישראל, כעין אותה של יהושע בן נון, כן מוכח מרש"י ור"ן וכן מצדד המאירי וכן העתיק הב"ח ודרישה, ועוד טעמים עיין בלחם משנה ובמגן אברהם, ולכן לא העתקתי אודות זה], עכ"ל.

צא וראה תוקף הדברים, שהכריע הח"ח דוקא בת"ת של כל ישראל, שאף שהמג"א (ס"ס סק"ג) ופמ"ג (א"א סק"ג) ומחצה"ש (סק"ג) ס"ל דקאי על כל ביטול תורה של רבים, לא חש להו המשנ"ב כלל.

^ב כתב הרב סדר היום (כונת עלינו וסדר הלימוד אחר התפילה) וז"ל, תדע שהרי מן המצות החמורות שיש לנו בתורתנו הקדושה היא שמירת שבת ומי שמשמר שבת א' כהלכתו זוכה לכמה ענינים ואפ"ה הקלו כך בשמירתה לענין פקוח נפש ולא בלבד על ודאי פקוח אלא על ספק ולא על ספק של ישראל ודאי אלא אפי' על ספק ישראל ספק גוי ואפי' על חיי שעה הקפידו ובטלו שמירתה

והנה אהו"ל (אבות ה, כג) לפום צערא אנרא, ועוד אמרו (אדר"נ פ"ד ה"ו) שטוב לו לאדם דבר אחד בצער ממאה ברווח, ואם כן כמה שכר טוב יכולים לרכוש ע"י צער הנוף הזה, פוק חזי, הלא בפשטות ממאה שלא בצער היינו על כל צער בפנ"ע, וכמה מיני צער יש במסכה, וכל אחד מהם הוא מכפיל את מעשהו פי מאה, ולדוגמא מי שילמד עם מסכה סדר אחד שלם, נחשב לו כביכול למד מאה סדרים, ואם נצטער בכמה מיני צער יכול להגיע לחשבון אלפים רבים, מלבד המצות שמקיים, [ולפי סדרי הכוללים למדים בזמן חורף אחד משך מאה יום, (חמש ימים בשבוע, ארבע שבועות בחודש, חמש חודשים) ועתה יכול בסדר אחד להשיג מעלת זמן חורף שלם, ומי יודע אם לא לעת הזו שנגיע מלאים מצוות של שקידת התורה בעמל וצער, לקראת ביאת משיח צדקנו בב"א, הגיעה לנו נגיף הלוחי והמתבונן הישר יתמלא שמחה רבה על זה כמוצא שלל רב].

החיבור הזה אשר אני נותן לפניכם היום, קראתי שמו "מעטה צדקה" מלשון הנביא ישעיה (סא, י) שוש אשיש בה' תגל נפשי באלוקי כי הלבשיני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה, מפני שהוא בא לרמוז, על תוכן החיבור שמטרתו לבאר כמה צדקה גדולה עשה עמנו הבו"ת ברחמי בצוותו אותנו בתורתו הקדושה לשמוע בקול הרופאים המומחים, ולעת כזאת שנצטוינו לעשות מסכה על פנינו, שבמעשה הקל הזה הנה הוא פורש מלאוין רבים וכמה ארורין, ומקיים מצות עשה רבות, כאשר עיני המעיין הישר תחזינה מישרים, ולא ידך

והרי הדברים ק"ו ומה אם על המצוה חמורה שהיא לפנינו והיא מצות ל"ת ומן החמורות שיש בה כרת וסקילה אין אנו חוששין לבטולה כדי להרויח שמור מצות אחרות כ"ש וכ"ש כשאין עבירה לפנינו ויש צד חולי או חשש חולי שראוי לשמור עצמו בשב ואל תעשה והענין הזה פשוט הוא אצלי, עכ"ל.

ובקובץ הערות כתב מרן הגר"א וסרמן זצוק"ל (סימן מה, אות טז) וז"ל, ועוד דלפי האמת, הא דפיקו"נ דוחה לכל התורה, אין הכונה דמצות הצלת נפש דוחה להאיסורין, אלא אפילו ליכא מצוה כלל שרי לעבור על האיסור במקום הצלת נפש, דאפילו בעובר, דלא הוי נפש, מ"מ מותר לחלל שבת בשבילו, כמ"ש תוס' בנדה (מה: ודיבור ראשון) עיין שם, וברא"ש (פרק כהנא דיומא ס' יג) בשם הרמב"ן, והוא בתורת האדם (שער הסכנה) ובתוס' ב"מ פרק המקבל (קיד: ד"ה אמר) כתבו בהא דאליהו טימא את עצמו לבן הצרפית להחיותו, אף דהוא כהן, משום פיקו"נ, ובודאי ליכא מצות פיקו"נ במת להחיותו (ועי"ש ב"ש פ"ה דכרי תוס' אלו) ומוכח מזה דפיקו"נ דוחה כל האיסורין אפילו היכא דליכא מצוה, עכ"ל.

י ועתה שמעתי ממנו שליט"א בשם הגה"צ רבי ראובן הכסטר שליט"א על כך, שמי יודע כמה יסורין אלו יכולים למנוע מהאדם יסורין אחרים.

ואמרת להעתיק בכאן מה שכתב הגר"ר אריה לייב בן מרנא החפץ חיים זיע"א בשם אביו (מכתבי חפץ חיים, דוגמא מדרכי אבי זצ"ל אות כג) וז"ל, פעם אמר לי על דבר יסורין שבאין על אדם, שצריך לקבלם בכבוד ראש עכ"פ, ומי שמבעט הוא דומה בעיני לנידון שמוליכים אותו בשלשלאות של ברזל ורוצה לפרוק מעליו השלשלאות הוא מתפתל וזורק עצמו, לעזור זה לא יעזור לו הוא רק מוסיף להסתבך בשלשלאות, שיכאיבו לו יותר.

וגאון הדעת הגר"א וינטרויב זצ"ל (אגרות דעת ח"א אגרת קיא) כתב וז"ל, אגלה לך סוד, ותשמור דבר אצלך ויהיה חקוק בעומק לבבך, כי כל נפש כשיורדת לעוה"ז נותנים לה כמות של עבודה שהיא מסוגלת לעשות ולזכות עי"ז לנועם ה' לנצח נצחים, ופעמים שאין חיי האדם בעוה"ז יכולים להספיק כמות כזה, אז מה עושים בשמים להטיבו, נותנים לו יסורים כדי שיהיה כל מצוה אצלו וכל יום אצלו כמו מאה ימים של חיים, ואז אם חי למשל שבעים שנה הספיק לו עבודה של שבעת אלפים שנה, פלא והפלא הוא, עכ"ל.

י כתב החרדים בהקדמתו וז"ל, התנאי הרביעי השמחה הגדולה במצוה דכל מצוה ומצוה שתזדמן לו דורנא הוא דשדיר ליח קב"ה ולפי רוב השמחה יגדל שכרו וכן גילה הרב החסיד המקובל מהר"ר יצחק אשכנזי זצ"ל לאיש סודו שכל מה שהשיג שנפתחו לו שערי החכמה ורוח הקודש בשכר שהיה שמח בעשיית כל מצוה שמחה גדולה לאין תכלית ואמר דהיינו דכתיב תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרוב כל פירוש מרוב כל מכל מיני תענוג שבעולם ומכל זהב ופז רב ואבנים טובות ומרגליות, עכ"ל.

א"כ כמה אנו חייבים לשמוח שמחה רבה בעת היותנו מעוטפים בעטיפת המסכה, שאנו זוכים לקיים כל אותן המצוות שגילגל אלינו הבורא ברחמי.

ה בספר אהבת יהונתן להגר"י אייבשיץ זצ"ל פירש שמתרי"ג המצוות נעשה מעיל צדקה, עכ"ל. ומבואר שענין הכתוב הוא שעל ידי המצות יזכה למעטה בעולם הבא, וכן מתבאר ממש"כ שם מהר"מ אלשיך זיע"א וז"ל, וכן מעיל צדקה שיעטני לנפש, שהוא מעטה תהלה שהוא חלוקא דרבנן, שנעשה לה לבוש מרוחניות המצוות, אין לי מאלה עיקר שמחה, כי הלא מה שהלבישני בגדי ישע, הוא לי כחתן יכהן פאר כך הוא גופי, שע"י מה שכינה ועבד בתורה ומצוות, ניתן לו הפאר של בגדי הישע ושכרו הוא, ומה שהנפש תעשה מעיל צדקה, הוא ככלה תעדה כליה שקנתה בכונתה במצוות, אך מה שאשמח בעצם אינו אלא על קדוש שמו ית', שהוא למעלה מכל מתן שכרי, וגם על היותו עמי כי מאין זכיתי אל כל המעלה והאושר הזה, עכ"ל.

וכתב מרנא החפץ חיים זיע"א (מחנה ישראל ח"א פכ"ה) וז"ל, וכל הזהיר בעוה"ז? שלא ללבוש שעטנז, יזכה ללבוש לעתיד לבוא בגדי ישע ומעיל צדקה, עכ"ל. וראוי לומר כן גם על נידון דידן שכל העוטים מסכות על פניהם עתה בעת המגפה, יזכו לעתיד לבוא לבגדי ישע ומעטה מעיל צדקה, מדה כנגד מדה, והבן.

גיסא עובר בכל אלו מי שהרגיל את עצמו בדבר הרע הזה, ללכת ללא מסכה ברשות שאינה שלו, לקחתי את ספר התורה והמצוה, ובדקתי וחקרתי יליף חיפוש מחיפוש, ונעזרתי בספר הקדוש חפץ חיים ובעקרי דינים להגדיר ש'הומינר' וצ"ל ובספרי מוני המצות שיעוררני לדעת איזה מצוות להחשיבם ואיזה להשמיטם.

ומפני שלא יקוץ הקורא בקריאתו כל דין ומקורו מחמת רוב האריכות שנמצא בו לפעמים, על כן חילקתי לשנים, הפנים, והוא מנין המצות בקצרה אשר מקיים העושה מסכה, ומאידך עובר מי שנכשל בזה, יקרא בשם "מעטרה תהלה" והוא מלשון הנביא ישעיה (סא, ג) "מעטרה תהלה תחת רוח כהה", כי תקוותי בזה שקיום מצות חבישת מעטרה המסכה יעביר את הרוח הכהה, ויעביר את מחלת הקורונה, וסביב לו יחנה ביאור בשם "עטרה בשלמה" יקרא, מלשון המשורר האהוב לאלוקיו דוד נעים זמירות ישראל (תהלים קד, ט) "עטרה אור בשלמה", כי בה אפרוש השמלה לפני המעיינים מקורי הדברים ומהיכן יצאו הדברים אשר נתפרשו בקצרה בפנים.

וידע אחי הקורא שאפילו דבר פשוט שנמצא בפנים הראיתי את מקורו ב"עטרה בשלמה", למען יבורר לעיני הכל שחיבור זה לא חברתי על פי מדת חסידות רק על צד הדין.

ואל יפלא בעיני הקורא, אמאי נקטתי בלשון החפץ חיים פעמים רבות, וממש נראה כאילו העתקתי מילה במילה מלשונו, כי כן הוא האמת, שחיבורי זה מבוסס על סדר עבודתו של הכהן הגדול הזה, ונשתמשתי בלשונו הן מפאת חביבותו אצלי, והן מפאת מה שמצאתי בשם רשכבה"ג הגר"ח עוזר וצ"ל, (מנחם לספר חפץ חיים על התורה) שדברי הח"ח פעולתם כפעולת המן, שכל אחד לפי כלי קיבולו ומחשבתו מוצא בהם טעם, ועל פי זה הבנתי מה שנראה לעין כל איך סגנון כתיבתו ובהירותו, פועלים לאין שיעור בלב קוראיהן, כאשר עיננו תחזינה אשר אין בית אשר אין בו ספריו הקדושים, ואין איש מישראל שלא הונה בדבריו הקדושים, ואין מחבר ספר שלא מצטט ונסמך ומפלפל והונה

י ואל יפלא בעיני הקורא כי קרבתי הרחוקים בפסוק, כי כן מצינו כבר בקינת 'אלה אזכרה' על עשרה הרוגי מלכות, בד"ה שרפי מעלה, כשקוננו מלאכי שמים על רבי ישמעאל כהן גדול, קראוהו ה"עוטה כשלמה אורה", עי"ש.

י ואל יפלא בעיני הקורא כיון שכל החיבור הזה הוא מיוסד על עיקרי ההלכה, למה אני מביא בכמה מקומות ראיות מספר שערי תשובה לרבינו יונה שהוא מכלל ספרי מוסר, כי באמת נראה לעינים להתבונן היטב במאמרי הקדושים בכמה מקומות ששמר ודקדק את דבריו שלא יצא מגדר הדין, ובה חורג אני ממנהגו של מרנא הח"ח שהביאו רק כאשר יש עוד אחרים לצירוף, ואנכי הבאתי דבריו גם כשהוא דעת יחדיאה, כיון שאני נסמך על סברת הח"ח, שכל דבריו הם מכלל הדין, [ובפרט אחר שכבר סמך עליו מרנא החפץ חיים לענין הלכה, - שכבר כתב עליו מרנא החזו"א זיע"א (קובץ אגרות ח"א אות זכ) וז"ל, סוף דבר ההוראה המקובלת מפי רבותינו אשר מפייהם אנו חיים כמו מרן הב"י ומג"א והמ"ב וכו' היא הוראה מקוימת כמו מפי סנהדרין בלשכת הגזית ואין שום צד קולא בזה, עכ"ל. וע"ע לשונו הטהור של מרנא החזו"א (קובץ אגרות ח"א אות זכ) וז"ל, והנה אנן יתמי דיתמי, אין לנו להרוס דברי ראשונים ז"ל ולומר למעשה דר"י חסיד והרא"ש והטור לא כיוונו ח"ו והאמת קבלו ממני שאני יודע יותר מהם וכו' ובכלל אחת היא לנו אם החולק על הרמב"ם הוא רש"י, או הרא"ש והטור, ומה לי אם אמרו מלאך גבריאל או מיכאל, הלוא כל הראשונים שרפי מעלה, עכ"ל. - ובפרט לאחר שנתחבר הספר "זה השער" מהגה"צ רבי בנימין זילבר זצ"ל, בו הראה מקור ברור מסוגיות הש"ס על כל דיבור ודיבור של הרבינו יונה].

וידוע אני כי יוכל להיות שימצאו אנשים שרצונם ותשוקתם ליתן דופי בחבריהם, והרגילו את עצמם בעון המר הזה עד אשר לא יועיל להם שום דבר להשיבם מדרכם הרעה, ואנשים כאלו ירצו להמעיט את מעלת הלימוד בעיני זה ויתלו את עצמן במאמר חז"ל (ביאור ז). מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, אך באמת הדין אתי משני צדדים, א' בדבר המפורש בתורה אין אומרים מוטב וכו' כמו שפסק באו"ח (סי' תרח ס"ב) בהג"ה, [ועיין בארוכה למוהר"ר חיד"א זיע"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סימן ו) וע"ע מש"כ מוהר"א פאפו זיע"א בספרו יעלזו חסידים (אות ה) וז"ל, וכן אם יודע בהם שיודעים המצוה או האיסור, רק שיצטרע תוקפם, תו לא שייך מוטב יהיו שוגגין, וכו'] ושמיירת הבריות הוא דבר המפורש בתורה, וכדכתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם, ועוד מקראות רבים, ועוד אם כן לא נלמד לרבים הלכות גזל דגם זה קשה מאוד לקיים כמשאחז"ל בבבא בתרא (קסא). וכן לא נלמד הלכות שבת שהם כהררים התלויים בשערה והרבה דינים יש בהם שקשה מאוד לקיים אותם, ועוד היאך העתיקו לנו חז"ל, בכמה דוכתי חיובים שונים בשמיירת הבריות, אלא ודאי דהתורה ירדה לסוף דעת האדם שבכחו להיות נזהר על שמיירת גופו, דאי לא הכי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו וכאשר יתבונן תמיד בזה יהיה לו בודאי לתועלת גדולה להנצל מזה.

י בעיקר נשתמשתי בלשונו בפתיחה לספרו ח"ח, אך גם משאר חיבוריו, ומה שהעתיקתי מהפתיחה גופא לא טרחתי להזכיר שמו עליו, כי הוא ידוע ומפורסם לכל מבטן מי יצאו הדברים, ובפרט לאחר מסירת מודעה זו, אך מה שאספתי משאר ספריו ציינתי, כל מקום או בגוף הדברים או בהערה.

ואמנם, מעט פעמים שיניתי לשונו אך גם בזה הלכתי גם בדרכו, והעתיקתי אל תוך לשון מנין המצוה את לשון הראשונים אשר דבריהם בוערים כלפידים, ואף שלא תמיד ציינתי מבטן מי יצאו הדברים אמרתי אכתוב כאן שלשון המצות הוא ע"פ רוב או מלשון הרמב"ם או החינוך או החרדים, ודי בהערה זו.

בדברי קודשו הן בהלכה, והן במוסריו, עוד נראה בחוש לכל המתבונן גודל פעולת צדיק, כמה פעל לגדור גדרות בעשין ולאיון שונים, ובפרט בעון המר של לשוה"ר, אשר עמידתו בפרץ היא היתה לנו לאבן פינה בשמירת הלשון.

הדברים נכתבו בלא עיון כל הצורך, ובלא שימוש חכמים הראוי, ואף ללא דיבוק חברים הנצרך, על כן אשמח לקבל הערות והארות, תוספות וכו', ואני קל לומר טעיתי כי האמת האהובה לי מן השקר.

אני תקוה שימלאו דברים אלו את מטרתם לעורר את ליבותיהם של ישראל אודות החיוב בחבישת מסכות.

ובטוחני שבזכות שמירת התורה והמצוה בס"ד נזכה שישבו ירחמנו בוראנו ויחיש לנו מזור ורפואה ותעלה ארוכה לכל החולים והבריאים שלא יחלו, וישלח לנו את ינון ואליה ויגאלנו בב"א.

ומהשי"ת אשאל עזרה שיגמור בעדי ויזכני על דבר כבוד שמו, להתחיל ולסיים הדבר בכי טוב, ויהיו הדברים לתועלת הכלל והפרט, ויהיה ה' מגן ומושיע לי שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי.

רואה אני חובה וזכות לענווד לראש חיבורי את דברי מרנן ורבנן גדולי הדור שליט"א בדבר חובת השמירה בשעה זו על כל דברי הרופאים.

וזה יצא ראשונה, מכתבם של מרנן ורבנן שרי התורה שליט"א מרן רשכבה"ג הגר"ח קנייבסקי שליט"א, ומרן רבינו ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א, (י"ט אדר תש"פ) וז"ל, ודאי חמירא סכנתא מאיסורא, ועל כולנו להשתדל מאד, בכל הדברים הצריכים והירות, כגון לחלק את הלומדים ולהניח רווח בין עדר לעדר, גם להקפיד שיהיו חדרי הלימוד ובתי המדרשות מאווררים כראוי, ולמנות משגיחים שישמרו על הניקיון הנצרך מהכרח הבריאות, וכל מי שיש לו אפילו ספק ספיקא של חולי אצלו או אצל משפחתו, ואפי' רק נזקק לבידוד לפי ההוראות, ימנע עצמו מבית המדרש ואל יהיה חב לאחריו, עכ"ל.

עוד הוסיפו לכתוב (ז' תמוז תש"פ) כאשר מן שמיא הוחמר נגע הקורונה בעוה"ר, וכו' יש ליזכר כי בעת הזאת המצוה המוטלת עלינו היא שמירת הבריאות, חמירא סכנתא מאיסורא, וחלילה להתרפות מזה, עכ"ל.

וכבר נתפרסם מכבר מכתב ידו של מרן רשכבה"ג שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א כי מי שאינו מקפיד על הנחיות הרופאים הוא בכלל רודף, וכמו"כ על גליון הוראותיו של הר"ר הרב משולם הרט שיחי' הוסיפו גדולי הדור מרנן ורבנן שליט"א בכתי"י אודות החובה לשמוע למומחים.

^ט ועתה זכיתי שכמה ת"ח גדולים עברו על חיבורי זה, ומהם שהעירו את הערותיהם, ותשואות חן להם על שהאירו את עיני, ובמקומות אחדים נקבתי בשמותיהם על התוספות שהוסיפו לי, ומ"מ הזכרה אחת עולה על הכל, ועל כן אכתוב בכאן את שמות הרה"ג אשר הואילו להעירני בהערות והארות מחכימות, ה"ה מו"ר הגאון רבי יחיאל פלק שליט"א, הג"ר אברהם חיים שציגל שליט"א, הרה"ג רבי יעקב כהן שליט"א, הרה"ג רבי אהרן חיים הופנר שליט"א, הרה"ג רבי נפתלי פרידמן שליט"א, הרה"ג רבי יעקב יצחק רייזנר שליט"א. [כן זכיתי שאחד מגדולי ראשי הישיבות שליט"א עבר על החיבור והוסיף לי תוספות רבות וחשובות, אך אמר לי לא לקבוע את שמו על גבי הגליון, באומרו, כי הקב"ה חפץ שנעבוד אותו בפנימיותנו כעת, ולא בחיצוניותינו, על כן אינו חפץ בפרסום שמו, ורצונו של אדם זהו כבודו וכיון שאנו מחוייבים בכבוד ת"ח לא העזתי להמרות פיו, ורק שלא אגרום חלילה טעות כביכול אני הקטן בקי בכל אותם הדברים שאמר לי על כן ראיתי לנכון לקבוע שלא ממני יצאו הדברים אלא הם ממה שעוררני אחד מגדולי רה"י שליט"א].

^י והנה, תוך כדי כתיבת החיבור הזה עלה ברעיוני דבר מה ושמא יש בו מן האמת, ואמרתי להעלותו ע"ג הכתב וידונו בו יושבי שער, ואם יש בו מן האמת יאמרוהו, והוא על אמרם ז"ל (חולין י.) חמירא סכנתא מאיסורא, ולכאורה מאי אשמועינן הלוא הלכה פסוקה היא שפיקוח נפש דוחה כל התורה, ואפילו ספק פיקוח נפש, ואפילו ספק פיקוח נפש של חי שעה, וא"כ מה הרויחו חז"ל באמרוס מימרא זו, שבדאי אין בדבריהם חסר ויתר, ואמאי הוצרכו לאומרו, וצ"ב.

ונראה לענ"ד בס"ד, דאשמועינן בזה חידוש רבתי, והוא, שאדם המחמיר בכל מילי ואינו מחמיר בענין פיקוח נפש, לא יקבל שכר על חומרותיו, כיון שגילוי מילתא היא שאם אינו מחמיר בדבר החמור יותר אות היא על כל שאר חומרותיו שאינם מסיטרא דקדושה, כיון שבהאי סיטרא, חמירא סכנתא מאיסורא, וכל שהוא מיקל בזה, אין בכל שאר חומרותיו ממש, והבן. והוא מדוקדק מלשון הרמ"א (יו"ד סי' קט"ז ס"ה) וז"ל, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור, עכ"ל.

עוד הוסיפו לכתוב (ו' מנ"א תש"פ) וז"ל, הן עתה עם התפשטות הנגיף בעולם חובה על כל אחד ואחד להזהר מאד שלא יזיק ויזיק לאחרים ח"ו אך על מרבצי התורה חובת הזהירות ביותר באשר ת"ת דרבים תלוי בהם, ועיי' שו"ע ורמ"א ביו"ד הלכות מלמדים (סי' רמז) ולצערנו יש מקומות תורה שנתבטלו עקב מחלתם של מלמדים ומג"ש.

ובכלל חובת הזהירות להמנע מלהשתתף באירועים כמו חתונות, בר מצוה וכו' מלבד בני משפחה הקרובים ביותר, וכן שלא להיות בבתי מדרש שאין שם זהירות כנדרש, וגם במקומות הלימוד (בישיבות ובתתי"ס) צריכים לנהוג בזהירות יתירה כדי שלא לגרום ח"ו לביטול תורה דרבים, וכל הנזהר הרי הוא בכלל אשר יקים וגו'.

והנה בעת אחרי ט"ב עד ר"ח אלול אע"פ שלא נמצאים במסגרת הישיבה יש ליוהר מטילים, כי בעבר היו אסונות מחמת טילים, יש צורך במנוחה אבל לא בפריקת עול תורה כי זה דבר חמור מאד.

ועתה נתפרסם גם דברים שאמר מרן גאון ישראל הגאון הגדול רבי דוב לנדו שליט"א ראש ישיבת סלבודקא וזה תוכנם, יש עכשיו מצב מיוחד במינו, מצב קשה, ולמרות זאת צריך ללמוד, ואין עצה אחרת, אבל באותה מידה צריך להיזהר בפיקוח נפש, מצד אחד אשריכם שאתם לומדים, וצריך ללמוד עוד ועוד, אבל בדברים של פיקוח נפש, אסור להתייחס אל זה כאל משחק, פיקוח נפש זה לא צחוק, צריך להיזהר ולעשות את מה שהרופאים אומרים, לעשות שלא כדברי הרופאים זו עוולה גדולה מאד, בעניני בריאות תמיד שמעו בקול הרופאים, ובמיוחד כשרופאים בכל העולם שהמצב מאד חמור, וה' יעזור שבזכות לימוד התורה המצב יהיה יותר טוב, אבל חובה להיזהר, וכשלומדים בזמן כזה, השכר הוא כפל כפליים, ושיהיה הצלחה רבה לכולם, ולאחר מכן מסר הגאון הגדול שליט"א דברים בע"פ ונתפרסמו ברבים ע"י תלמידו הגר"צ גולדשטיין שליט"א רב דקהילת חניכי ישיבת סלבודקא בעיר אלעד, וז"ל במכתבו בשם הגאון הגדול שליט"א, לבישת מסיכה בזמנים אלו חובה גמורה היא על כל אחד ואחד, ללא יוצא מן הכלל, ועוון גמור הוא להימנע מלבישתה.

עוד כתב (י"א תמוז תש"פ) בכת"י בזה"ל, אי חבישת מסכה כפי הוראות הרופאים היא עוולה גדולה ועבירה חמורה, וכל אי ציות להוראות הרופאים בעל ענין הקורונה הוא בכלל זה, ואין שום תירוץ או מצדקי או משהו אחר משמועות שווא המתהלכות, בין מ'הוראות' ו'פסקים' מכל צד שהוא שלא לציית חלילה וחלילה להוראות הרופאים, רק לקיימן במילואן בלי שום שינוי, והנזהר והמזהיר בזה רבה זכותו ואשרי חלקו.

יש להוסיף עפ"ד הרופאים מי שאינו חש בטוב מחוייב ללכת להיבדק ללא שום התרשלות, עכ"ל.

זו היא דעת תורתנו הקדושה, והועילו חכמי הדור, לפרש זאת באר היטב, כדי שח"ו לא יתפסו בעון מי שיכול למחות ואינו מוחה.

מבוא

נפסקה ההלכה בשו"ע (או"ח סי' תרי"ח ס"א) וז"ל, חולה שצריך לאכול, אם יש שם רופא בקי אפילו הוא עובד כוכבים שאומר, אם לא יאכילו אותו אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן, מאכילין אותו על פיו, ואין צריך לומר שמא ימות, אפילו אם החולה אומר, אינו צריך, שומעים לרופא, ואם החולה אומר, צריך אני, אפילו מאה רופאים אומרים, אינו צריך, שומעים לחולה, עכ"ל.

ולכאורה צריך להבין הדבר, אם הרופאים הם הנאמנים אמאי במקום מאה רופאים אזלינן בתר דברי החולה, ואם החולה הוא הנאמן על עצמו אמאי כאשר החולה אומר שאינו צריך מאכילין אותו, דלכאורה הוא תרתי דסתרי, וצ"ב.

והביאור בזה פשוט וכמש"כ העטרת צבי (ס"ק ה' וז"ל, דבספק נפשות תולין להקל, לכן באומר איני צריך תלינן מחמת שטות חולשתו אומר כן, ובאומר צריך אמרינן לב יודע מרת נפשו, עכ"ל).

והיינו, דאין דין נאמנות על הרופא או על החולה, אלא דין הוא להקל בפיקוח נפש, זהו הדין וזו היא החוראה, המחייבת את כל אחד ואחד מישראל, ואין זה קולא, אלא חומרא בהלכות סכנת נפשות.

ומאחר עלות, הנה פשוט הוא לדינא, דכל אשר יורו אותנו הרופאים המומחים לדעת את אשר נצרכים אנו לעשות בכל אשר נפנה כל ימי חיינו, ובפרט לעת כזו, אשר נגוף הקורונה מתפשט בעולם, ואין דרך לרפאות את החולים בו, אלא רק לשמור עצמנו שלא נחלה, ולשמור על אחרים, שלא יחלו מחמתנו [אילו אנו חולים ללא ידיעתנו]. וכל המזלזל בתוראות הרופאים הרי הוא מזלזל בקדושת החיים, ואחריתו מי ישורנו.

והנה שמעתי באומרים לי, כי מאחר שאמרו הרופאים שאין אנו מכירים את הנגיף הלזה, מעתה שוב אינן נאמנים, כעין שכתב השו"ע (ס"ק ס"א וז"ל, אם הרופא אומר שאינו מכיר את החולי, הרי הוא כאדם דעלמא ואין דבריו מעלין ולא מורידין, עכ"ל).

אכן דבר זה שורשיו בטעות וענפיו בעיוות, שחלוא הרופאים אומרים רק שאינם מכירים דרכי ריפוי המחלה אך לגבי אופן השמירה מן המחלה אומרים שיודעים היטב הדרך להישמר ממנה, וא"כ יש עליהם כל הנאמנות, ועוד דבשלמא אם היו אומרים לבטל מצות עשה אחת, היה מקום לדון אם נאמנים, אך האם לעטות מסכה הוא ביטול מצות עשה, וכי להתפלל במרחב הפתוח הוא ביטול מצות עשה, וחלוא הוא רק קיום חוראת התורה דונשמרתם המחוייבת עלינו, ומה יענה אדם ליום הדין, אם ימצא רח"ל שאיבר את נפשו, או רח"ל איבר נפש אדם אחד מישראל, וכ"ש אם כמה נפשות, האם יוכל לומר שידיו לא שפכו את הדם הזה.

ובפרט שכתב הרמ"א בהגה (ס) וז"ל, מיהו אם נחלש הרבה עד שנראה לרוב בני אדם שאצלו שהוא מסוכן אם לא יאכל, מאכילין אותו, עכ"ל. וכתב המשנ"ב (ס סקט"ז) וז"ל, אף בלא רופאים דספק נפשות הוא, עכ"ל.

והלוא עינינו הרואות וכלות, איך רבים וטובים מבני עמנו ומגויי הארצות שנחלו במחלה זו, נסתכנו עד מיתה, וכבר מתו רבבות בכל העולם, ועוד גרמו לקריסת מערכות הבריאות במדינות רבות.

וע"י שמירת הריחוק וכיסוי האף והפה ע"י מסכה, ניצלים מזה, וא"כ הלוא במקום שנראה לעין כל איך מצבו של החולה נראה מסוכן, הותר אף ע"י מי שאינו רופא, להאכיל ביוה"כ הקדוש, שאיסור אכילה שלא לצורך בו הוא בכרת רח"ל, א"כ לו יהי כדבריהם שהרופא הוא כאדם דעלמא הלוא בכה"ג גם אדם דעלמא דבריו מעלין ומורידין, ואילו לא ישמעו אל קולם הרי הוא מתחייב בנפש הנרצח מחמתו.

ויתירה מזו מצינו בחזו"א (א"הלות סימן כב סקל"ב) שכתב וז"ל, בפ"ת (סי' שסג סק"ה) בשם הגר"ב (תנינא יו"ד סימן כ"י) והחתם סופר (יו"ד סימן ש"ז) דאם יש חולה קמן מותר לנולד משום פיקו"נ אבל אין חולה קמן אסור, ואין החילוק בין איתא קמן לליתא קמן, אלא אם מצוי הדבר בזמן שמתריעין עלה [אף שאין בשעה זו חולה קמן] משום חולי מהלכת הו"ל כאויבים שצרו בעיר הסמוך לספר וכדאמר עירובין (מה). ובתענית (כ"א:) עכ"ל. (וכ"כ ביו"ד סי' רח סק"ז) [וע"ע מש"כ הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א בחשוקי חמד (נדריס :)] עפ"י לחייב בחיסונים, ואף שאין דברי מרן זצוק"ל צריכים חיזוק מ"מ ראיתי לנכון לציין מה שכתב הגר"א וז"ל (שו"ת ל"א ח"ה סי' טו, קוני' משיבת נפש פ"ז) לשבח דבריו של מרנא החזו"א הללו].

אשר מבואר בדבריו להדיא, שמחללין שבת על מניעת התפשטות המגיפה, אף אם אין מי שמת על ידי המגיפה, שהרי כתב שהוא כדון אויבים שצרו על עיר הסמוכה לספר [שהיא חלכה פסוקה (רמב"ם פ"ב משבת ה"ג, שו"ע או"ח סי' ש"ט ס"ז וס"ז)] שמחללין שבת עליהן. וכ"ש שמחוייב לשמור על כללי הרופאים במקום שאינו לא חילול שבת ולא ביטול צומות ביוה"כ.

ומלבד כל הנז', הלוא ב"ה לא ספו תמו מאיתנו גם רופאים יראי אלוקים, ואף המה מזהירים על חובת הביטחון המסכה ושמירת הנחיות הבריאות וא"כ ודאי אין לזלזל בזה, [ויתכן, שאדם אשר מזלזל בהוראות הרופאים כעת, אם יהיה מחוייב ביוה"כ לאכול ע"פ הוראת הרופאים, יענש מן השמים על אכילתו, כי היאך יכול לעשות שקר בנפשו, ולסמוך על הוראותיהם בזה, ולזלזל בהוראותיהם כעת].

^א ואף אם לא נאמינם על כך הלוא עיקר הדבר שרוק הוא דבר המעביר התפשטות מחלות, כבר מבואר כזאת בשו"ע (יו"ד סי' קטז ס"ה) וז"ל, צריך לזהר מליתן מעות בפיו, שמא יש עליהן רוק יבש של מוכי שחין, ולא יתן פס ידו תחת שחין, שמא נגע ידו במצורע או בסם רע, עכ"ל. [הערת ידידי הנכבד"ה הופנר שליט"א].

^ב וראיתי מי שדקדק בזה לשון חז"ל (ספרי אחרי מות א', ג והובא בנ"י ויקרא טז, א) וז"ל, אחרי מות שני בני אהרן וגו' מה תלמוד לומר, היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא, אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב, כדן יותר מן הראשון, לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן, ע"כ. והנה יש לעמוד על דקדוק הלשון שבתחילה אמר שנכנס רופא ואחר כך בא אחר, כיון שאם לא מת אחד ממנה יש להאמין רק לדברי הרופאים, אכן אם כבר מתו מוטל לפניו מה צורך בתואר הרופא הלוא כל אחד יראה זאת בעיניו בחוש, והבן.

^ג וראיתי שכתבו לחלק בין השערות לעובדות, ולענ"ד יותר יש לחוש בצום יוה"כ הקדוש שמא אין דבריו עובדות מאשר לומר על חובת עטיית המסכה כי היא השערה בלבד.

וניתן להמליץ על נידון דין אם לשמוע להוראות הרשויות מה שכתב החת"ם (חו"מ סי' מד) וז"ל, נעייל להא דין דלא מיבעי' דהתיקון שתיקנו שרי הקומידאט שאינינו נגד דין תורה אלא כתורה עשו ואלו באו לפנינו היינו גם כן מתקנים כן, עכ"ל.

והם הם דברי הגאון הגדול בעל שבט הלוי (ח"י סי' רל"א) שכתב וז"ל, אשר כתב שעשיתם תקנות גדולות בסביבה שלכם למנוע הסכנה בדרכים ע"י התאונות שגורמים שפיכת דמים הרבה ונספו גדולים וטובים, יש לשבח אתכם על כך ולחזק ידכם, ושכל בי"ד בעירו עם מנהיגי הצבור חייבים לעשות למנוע נזקין מהתושבים.

ואין לזה שייכות אם יש דינא דמלכותא או אין דינא דמלכותא, דהתקנות שנעשו ע"י השלטון נעשו לטובת הצבור למנוע אסונות, ואם לא נעשו ע"י היה חיוב עלינו לעשות כזה, עכ"ל.

בהא נחתינן ובהא סלקינן, דחיוב גמור, [שלא יוכל לבטלו שום אחד מישראל, אם לא בי"ד הגדול בחכמה ובמניין מחותמי התלמוד וכל הפוסקים אשר מימיהם אנו שותים] לשמוע בקול הרופאים, ולעשות ככל אשר יורונו, בעת הזו, והשי"ת יגן בעדנו, ויפרוש סוכת שלומנו עלינו, אבי"ר.

¹ וז"ל מרנא אור ישראל מסלנט זיע"א (אור ישראל מכתב כג) זאת תורת האדם, וזה שכל הישר, וכו' וגם לשמור ההנהגה אשר יורונו חכמי הרופאים אשר לאור דבריהם נלך גם על פי הדת, ולהקים על חיי עוה"ז לטוב ומטיב, והנסינו הורנו בימים חולפים אשר גברה רח"ל המחלה למאוד, כי כל אשר נשא שכמו לסבול עול הנהגת הרופאים באכילתו וכו' כחכם ולא ככסיל [היינו ללא הפלגה עי' מכתב כ] לא נראה בו נגע ומחלה רח"ל, ולזאת כאשר כל הנהגת הדת נשתנה על פי הדין בעת הלזו, אין להרבות במרירות בימים הקדושים, ועת לשמור ולעבוד את ה' בחדוה והיא המעוזה, עכ"ל.

ובספר הזכרון בית קלם (עמ' קעט) כתוב כך, ידוע המסופר [א.ה. עיין בספר הזכרון קדוש ישראל (עמ' קא) מרשימות רבי ירוחם ממיר זצ"ל ובספר המאורות הגדולים (אות כז בערכו)] על מרן הגרי"ס עד כמה שמר בדקדוק גדול פקודת הרופאים, והמהלך בזה, ביארו בקלם, שאין לומר סברות בדברי הרופאים אלא לקבל את דבריהם כמו שהם, ולדעת שבזה חייבך מן השמים, [והיינו, שבאם מחפש בדברי הרופא מה הענין ומה המהלך בדרכי הרפואה וכדו' אם כן הסיר בטחונו וכו' וסמך עליו, משא"כ כששומע לקול דברי הרופא בדיוק אין בפנייתו לרופא משום סמיכה עליו] ע"כ.

ובספר המכתבים (הוספות עמ' קנל) וכן בספר טוב ירושלים (עמ' קמב) מובא את שסיפר הגר"י בלאזר זצ"ל על פרוש אחד שהיה בעירו, ונכנס עם הגרי"ב להגרי"ס לבקש דרך בעבודת ה', ואמר הגרי"ס שהחטא החמור ביותר בחז"ל הוא כפיות טובה, והטובה הגדולה ביותר היא בריאות הגוף, ומי שאינו משגיח על בריאות גופו, חושש אני שהוא בכלל כפוי טובה.

מרן הגרי"ז סולוביצ'יק זצ"ל היה מרגלא בפומיה בשם מרנא אור ישראל מסלנט זיע"א שחולה הינו אנוס ופטור מכל המצות, למעט מצוה אחת, מצות ונשמרתם מאד לנפשותיכם, אותה ורק אותה עליו לקיים בכל פרטיה דקדוקיה והידוריה, אכן היצה"ר הלוא מבקש להמיתו לאדם בשני העולמות, וחפץ למנוע מהאדם את המצוה היחידה שיש לו חיוב לקיימה, ועל כן במעטה של צדקות אומר לו למסור נפש למען קיום מצות התורה אשר איננו מחוייב בהם, ועל ידי כך הוא רק ניזוק יותר, רח"ל. (עי' בספר הכב מצריסק ח"ב עמ' 394).

בטחון ורפואה

הנה ישנם אנשי בליעל מקרב מחננו אשר אינם חוששים למאומה, ורוממות הבטחון בלשונם, ומצפצפים אנו בוטחים בהשגחה, ואני הקטן ראיתי ותמהתי שהנה בערבי פסחים כאשר היה מחסור במוצרי יסוד, לא ראינום בוטחים בבוי"ת שישפך להם צרכיהם, וההכרחי לקיום הגוף מובטח לאדם, כאשר מוכיח במישור בתורת חובות הלבבות (פתיחה לשער הנטחון)^א. ואיהו גופיה (פ"ד)^ב מחייב גם את בעל הבטחון לעשות את כל ההשתדלות הנצרכת לרפואתו, ודלא כהרמב"ן שהיקל בזה, הלוא זה חוכא ואיטלולא ממש^ג. [ובפרט אותם שעשו השתדלויות של שקר כדי להשיג ההכרחי, שהוא מורה על חוסר בטחון].

^א וז"ל, והבוטח באלוקים טרפו מובטח לו מכל סבה מסבות העולם, כמ"ש הכתוב למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם וגו', כי הסבות אינן נבצרות ממנו בכל עת ובכל מקום, כאשר ידעת מדבר אליהו עם העורבים ועם האשה האלמנה ועוגת רצפים וצפחת המים ודבר עובדיהו עם הנביאים, שאמר ואחביא מנביאי ה' מאה איש נ' איש במערה ואכלכלם לחם ומים, ואמר כפירים רשו ורעבו ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב, ואמר יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליראיו, וכו' והבוטח באלוקים בטחונו חזק באלוקיו שיטריף אותו כרצונו בעת שירצה וממקום שירצה, כאשר יטריף העובר ברחם אמו והאפרוח בתוך הביצה, אשר אין בה מקום מפולש להכנס אליו ממנו דבר מחוצה, והעוף באויר והדגים במים והנמלה והתולעת עם חלישותם, ויבצר הטרף מהארי עם תקפו בקצת הימים, כמ"ש כפירים רשו ורעבו וגו', ואמר לא ירעב ה' נפש צדיק וגו', ואמר נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם, וכו' והבוטח בה' לא יבצר ממנו מזונו בכל עת ובכל מקום עד סוף ימיו, כמ"ש ברעב פדך ממות וגו', ואמר ה' רועי לא אחסר וגו', ואמר לא יבשו בעת רעה ובימי רעבון ישבעו, עכ"ל.

^ב וז"ל, וכן נאמר בענין הבריאות והחולי, כי על האדם לבטח בבורא בזה ולהשתדל בהתמדת הבריאות בסבות, אשר מטבעם זה ולדחות המדוה במה שנהגו לדחותו, כמו שצוה הבוי"ת ורפא ירפא, מבלי שיבטח על סבות הבריאות והחולי, שהן מועילות או מזיקות אלא ברשות הבורא, וכאשר יבטח בבורא, ירפאהו מחליו בסבה ובלתי סבה, כמ"ש ישלח דברו וירפאם וגו', ואפשר שירפאהו בדבר המזיק הרבה, כמו שידעת מענין אלישע במים הרעים, כמו שכתוב והמים רעים והארץ משכלת, שריפא היזקם במלח, וכן ויורהו ה' עץ וישלך אל המים, ואמרו הקדמונים, שהיה עץ של הרדופני, וכמוהו ישאו דבלת תאנים וימרחו על השחין ויחי, וכבר ידעת מה שהיה מענין אסא, כשבטח על הרופאים והניח בטחונו באלוקים בחליו, מהמוסר והתוכחה לו, ואמר הכתוב כי הוא יכאב ויחבש וגו', עכ"ל.

^ג והתמיהה גדולה שבעתים על אותם אשר בכל צומות דרבנן מקילים משום חשש פיקוח נפש... [למרות שרוב כלל ישראל נוהגים לצום ולא שמענו על כל כך הרבה חולים מצומות כמו עתה ממחלה זו] ועתה נוהגים היתר כביכול אין בזה חשש פיקוח נפש, וכביכול אין המציאות מוכיחה [ממה שקרסו בתי החולים בעולם כולו מחמת זה, ומתו גם שאר החולים הנצרכים לרפואה דחופה] כי יש כאן חשש ברור של פיקוח נפש.

וכמה מאירים הם באור יקרות דבריו של מרנא החזו"א זיע"א באמונה ובטחון (פ"ד אות ט) וז"ל, וקרוב הדבר לומר, כי דקדוק הדין היא הדרך היחידה לתיקון המידות, כי בבחינות אחרות המצוה להתרחק מן הניסיונות, ואין שוה לאדם לחפש ניסיונות, כדי להתרגל בתיקון המידות, ואדרבה חובות המוסריות שלא להכנס למקום שעלול לבוא לידי ניסיון, כמו שאדם נזהר שלא לעמוד במקום סכנה וכמו שאמרו (שם ל"ב). לא יעמוד אדם במקום סכנה, ואם בסכנת הגוף כן, כ"ש בסכנת הנפש, וגם במידת דרך ארץ כן, שאין נכנסין לעסק בספק השקול בזמן שההפסד הפסד עולם, אף שהריוח ריוח עולם, וכו' ואם כה אפוא לא נשאר שימוש הניסיון אלא במקרים ידועים כאשר נזדמן עם העבירה בפונדק אחד, והם מקרים בודדים לא ישלימו את תפקיד הראוי על שדה שימוש המעשי, אבל שומר מצוה ודקדוקיה הניסיונות מצויים לפניו ומערכה תדירית נטושה לפניו, ונוח לו להתאמן יפה כדי להרגיז יצרו הטוב על יצרו הרע, וההזדמנות לפניו לניסיון הבחינה בכל שעה ועליתו בטוחה ותיקונו נאמן, ע"כ אותיות זהב החקוקים בציפורן שמיר בעטו עט סופרים של מרנא החזו"א.

וזהו תמצית דבריו, דקדוק ההלכה מוביל את האדם לידי שבירת המידות בצורה המועילה ביותר, כיון שכל מצב שבו אדם מביא את עצמו לידי ניסיון הוא עלול לאבד את כל עבודתו הרוחנית, ואת כל חייו הנצחיים, ואין ראוי לעשות כן, כי אין הצר שווה בנזק שיכול להוליד מכך, וכהוכחה פשוטה לכך מביא מרנא החזו"א את המוסכם על הכל שאסור לסכן את חייו, וא"כ כ"ש שלא לסכן את חייו הרוחניים, משמע דהוה פשיטא ליה דאין היתר לסכן את חייו.

וכמה חיוב יש לאותם העמלים בתורתם ומשתיתים את מהלך חייהם על פי משנתו לדבוק בעץ החיים, ולדקדק היטב בשמירת גדרי ההלכה של שמירת הגוף והנפש, ואשר הפרו את דבריו הללו חורטים הם בכך אות קלון על כל מעשיהם, שמוכח מכך שלא היתה שמירת ההלכה ודקדוקיה אלא במה שהיו מחונכים מנעוריהם, מאבותיהם או מרביתיהם, ולא מאהבת המשפט, שזו היא מן העבודות הקשות, לקבל את ההכרעה המוחלטת אשר איננה עולה בקנה אחד עם המושכלות הראשונות והמונחים הפשוטים, אשר הכרעה זו מסורה היא רק ללב גדולי חכמי ישראל המוסרים נפשם להבין אמיתתו החיים איתנו, ואילו היה מתלווה אליהם מדות מתוקנות בתולדותם היו עושים את האמת והישר מכם מידותיהם המתוקנות, אלא שטבעם קשה, ולא זכו לזכך מידותיהם כראוי על כן נשארה ספונה טמונה בהם הגאווה הרעה כי הם לבד מבינים, ויודעים מה מוטל עליהם לעשות, ולא יאמרו אליהם לא הרופאים ולא גדולי הדור מה לעשות ומה לפעול... דא חסר מה קנה.

וכיון דאטינא להכי אמרתי אציגה בפני המעינים מאשר רשום עמדי בהאי ענינא ענין הבטחון והרפואה.

ראשית חכמה, הנה ידועה מחלוקת הראשונים אם חייב לעסוק ולהשתדל ברפואות או לאו, דעת החובת הלבבות לחייבו, ודעת הרמב"ן לפטור את יראי ה' מן ההשתדלות הזו, וכתב מרן אור ישראל מסלנט זיע"א (אנן ישאל למו"ג) שאלו ואלו דברי אלוקים חיים ולא פליגי, אלא המה מדרגות שונות בבטחון, כל חד לפום דרגא דיליה.

אך האם יש מי שבאמת מרגיש יותר בעל בטחון מהאמוראים שהלכו להתרפאות, צר לי שאני מאכזב אותך, אבל ככל הנראה אין בינינו אנשים כאלה, אולי יחידי סגולה, ואני לא מאמין שאתה ביניהם, כי אילו היית ביניהם, היית מקפיד על חבישת המסכה עקב כל שאר החיובים שיש בזה.

ואמרתי להוסיף הוכחה לכך מדברי החובת הלבבות שכתב (פתיחה לשער הצטחון) וז"ל, ומהן שמחתו בכל ענין שיעתק אליו, ואם יהיה כנגד טבעו, מפני בטחונו באלוקים שלא יעשה לו אלא הטוב לו בכל ענין, כאשר תעשה האם החומלת לבנה ברחיצתו וחתולו וקשירתו והתרתו על כרחו, כמ"ש דוד ע"ה אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי, עכ"ל.

מבואר בדבריו, שהמבחן לדעת אם האדם הוא באמת בוטח בה' הוא ע"י שנראה אם הוא שמח בכל מה שהבורא יתברך מגלגל עליו, והלוא זה אחד הגורמים לכל אותם הנמנעים מלחבוש מסכות, באי קבלתם

י ולמד זאת ככל הנראה מפי רבו אשר יצק מים על ידיו הגר"ר יוסף זונדל מסלנט זיע"א כפי שלמד מרבו מוהר"ח מוואלוז'ין זיע"א כפי שלמד מהגר"א זיע"א, וכפי המעשה המובא בעלי שור (ח"ב עמ' תקפט) כפי ששמעו מרן המשגיח הגר"ש ולבה זצ"ל מהגר"א יפהן זצ"ל חתן הסבא מנובהרדוק זצ"ל אודות הגר"ח מוואלוז'ין זיע"א כאשר ישב לפני רבו הגר"א ולא היה חש בטוב, ועל כן על פי המלצת הרופאים ונהוג בזמנם הניח על צוארו עלוקות, וכיסה אותן בצעיף, ותוך כדי הדברים אשר דיבר הגר"א על מידת הבטחון חש רבי חיים כי מעתה הוא פטור מחובת ההשתדלות לרפואתו והוריד מעל צוארו את העלוקות, אך לאחר זמן מה כאשר הגר"א עבר לעסוק בענינים שונים, חש הגר"ח כי חלה התרופפות במידת מה בבטחונו, ועל כן ראה חובה לעצמו לשוב ולעסוק ברפואות, ועל כן שב והעלה את העלוקות על צוארו, עי"ש.

ואכן הגר"א עצמו לא עסק ברפואות כאשר מעיד עליו בן משפחתו (בית אבות עמ' 226) וז"ל, שהיה רחוק מרופאים ומעניני רפואות מגודל בטחונו וכו' על אף הנהגתו זו ואף שלא נהנה מעניני העוה"ז כלל עכ"ל? האריך ימים בטוב, עכ"ל.

ובספר תולדות רבי יוסף זונדל מסלנט זיע"א (עמ' קיה) מובא מעשה על אחי הגר"א שנפל למשכב, וכשהלך לבקרו שאל את אחיו על סיבת דרישתו ברופאים, הלוא ה' רופא חולים, וכששאלו רופא מפורסם מאמסטרדם וכי לחינם ברא הקב"ה רופאים ורפואות, ענהו הגר"א וכי לחינם ברא הקב"ה חזירים אלא בשביל הגויים הטמאים, אף הרופאים להם נועדו.

ה כמבואר במכתב מרן החזו"א זצ"ל לגיסו [עיין בספר תולדות יעקב (עמ' סט)] מרן הסטייפלער זצ"ל (קו"א ח"א קלו) וז"ל, וכשאני לעצמי, הנני חושב את ההשתדלות הטבעיות במה שנוגע לבריאות למצוה וחובה, וכאחת החובות להשלמת צורת האדם, אשר הטבע היוצר ב"ה במטבע עולמו, ומצינו מאמוראים שהלכו אצל רופאים מאוה"ע ומינים להרפא, וכו' אם כי יש דרך בדרכי ה' יתברך לדלג על הטבע וכ"ש על רוב השתדלות בה, מ"מ צריך לפלס מאד כי שתי הנטיות מקו האמת המדויק אינן ישרות, אם לבטוח יותר ממדרגת הבטחון שהגעתי אליו באמת, ואם להאמין בהשתדלות יותר מדאי, כל זה כתבתי לעצמי, אך בטח יש לכתרה"ה הלכה קבועה, ולא לי להגיד דבר בזה, אך לא נמנעתי מלהעיר, עכ"ל.

י הא לך לשון תלמיד הגר"א הגאון רבי ישראל משקלוב זיע"א בהקדמת ספרו פאת השלחן (אות ו) ויהי בימי בואי [א.ה. לארץ ישראל] אז היתה מוצאי שביעית, עלה מות בחלונינו דבר המות באפל יהלך, ותחל בעכו בשווי דרך שם, וזרזתי ושלחתי מפה את הזקן וישר מו"ה יחיאל מקריטשוב שד"ר עם קבלות לחוץ לארץ, ואחר כך החל הנגף הכבד פה העירה, ואנחנו היינו גרים לא ידענו ענין ההסגר והשמירות, וכו' והרב מוהר"מ ז"ל, [א.ה. ה"ה מו"ה רבי מנחם מענדל מק"ק שקלאוב מתלמידי הגר"א אשר ייסד את הישוב האשכנזי של תלמידי הגר"א בארה"ק, (עי"ש אות ו)]. ברח בין הרי מדבריות בארץ ישראל, והרבה מהזקנים והתלמידי חכמים ברחו ירושלימה, וגם אני נסעתי אחריהם, נסעתי שמה עם כל בני ביתי, ובדרך מתה עלי אשתי אשת נעורים אשתי הראשונה, ואקברנה בעיר הקודש, וכו' וגם שם היתה מכת המגיפה רח"ל, ונכנסנו בעיר, ושם נלקיתי בכפליים, לוקחו מחמדי עיני, בני ובנותיי, וחתני ואבי ואמי נפטרו בצפת, עכ"ל.

עוד הוסיף (סאות ח) וכתב וז"ל, אחר כך שנת תקפ"ו מוצאי שביעית, וכו' ונעשה הוות דבר גדול מאד, ואני אז התחזקתי ועשיתי הסגרים לכל אחינו, כי זאת מודעת משמרת לדורות עצת רבותינו חז"ל בגמרא הקדושה (ב"ק ס:) דבר בעיר כנס רגליך וסגור דלתך בעדיך, רק שיזהרו בכל השמירות לבלי צאת החוצה, ובכל כוחי ומוחי ותוכי ידעתי ונתתי אל ליבי להשיג הלואות, לתת לכל אנשי כוללנו ולכל עניי כוללנו, שלא היה בתי הסגר והושבתים, בכפר פקיעין, ששם היה שקט ב"ה וב"ש, ותייתי לי לעלמא דאתי שהייתי גרמא בהצלת נפשות יקרות, מכולל ספרדים ומכולל חסידים נעדרו רח"ל מכל אחד כשלוש מאות נפשות, ומכוללנו ב"ה לא נעדר רק בערך עשרה או י"ב, ובזה תינוקות ונשים שלא שמעו לדברי אזהרתי, ואז היה תוקף הדין, פה ובירושלים, ובעזרת ה' מכוללנו נצולו כולם, עכ"ל.

את הכתבת הבורא כך אני חפץ שתנהגו כעת, ולכן גם בזמנים שהיתה ההתפרצות במלוא עוזה המשיכו להתפלל במקום סגור וכו', כיון שאינם שמחים במצבים אותם מייצר הבורא, אלא הם חפצים לשלוט במצב, וזהו היפך הבטחון.

א"כ בדוק את עצמך אם אתה שמח בבידוד שהבורא כפה עליך אות הוא שאולי אתה בעל בטחון, אבל אם לא, אז אתה יכול להיות בטוח שאתה לא בעל בטחון לכל הפחות לא במדרגה של הרמב"ן.

ומלבד זאת אביא עתה מה ששמעתי ממו"ר הגה"צ רבי משה יונה רוזנגרמן שליט"א בבירור דעת הרמב"ן שכתב זאת, וזתו"ד, מחלות, הקב"ה שולח מתוך מטרה להחזיר את האדם בתשובה, וכמובאר בכתוב (מל"א טו, ט) רפאה נפשי כי חטאתי לך, המחלה באה על חטא, ועל כן כששב בתשובה מסתלקת ממנו המחלה, וזה הביאור במה שתיקנו בנוסח התפילה על החולים רפואת הנפש ורפואת הגוף, שע"י רפואת הנפש מחטאים, ממילא תבוא רפואת הגוף מהמחלה, והיינו, שזה ענין של עונש ואיתות לאדם שיחזור בתשובה, וא"כ אדם שנחלה בחולי, אם הוא יבין מעצמו את הענין שהבורא רצה שהוא יתקן, הוא באמת יתרפא, אבל אם הוא לא ישוב בתשובה, אזי הוא יעבור את היסורים של המחלה שקיבל, ויסורים אלו יטהרו אותו מחטאיו, ויכפרו את עונותיו, הבן.

ועתה נתבונן ונראה שהן הן דברי הרמב"ן, ונעתיק כל לשונו שם ונדקדק בהם, וז"ל (ויקרא טו, יא) הכלל כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יברך השם לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרפוא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שאמר (שמות טו, טו) כי אני ה' רופאך, וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרה עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, כענין חזקיהו בחלותו (מל"א ג, כג) ואמר הכתוב (דניי הימ"ס ג, טז) גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים, ואילו היה דבר הרופאים נהוג בהם, מה טעם שיזכיר הרופאים, אין האשם רק בעבור שלא דרש השם, אבל הוא כאשר יאמר אדם, לא אכל פלוני מזה בחג המצות כי אם חמץ.

אבל הדורש ה' בנביא לא ידרוש ברופאים, ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה', אחר שהבטיח וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה להזהיר ממנו ולצוות עליו.

וכך אמרו (נדרים סז). כל עשרין ותרתין שנים דמלך רבה רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא, והמשל להם (נמל"ז ט, ג) תרעא דלא פתיח למצותא פתיח לאסיא, והוא מאמרם (נדרים ס). שאין דרכם של בני אדם ברפואות אלא שנהגו, אילו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות והשם הניחם למקרי הטבעים.

וזו היא כוונתם באמרם (פס) ורפא ירפא מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת השם שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו מרפואתו, לא מפני חשש שמא ימות בידו, אחרי שהוא בקי במלאכה ההיא, ולא בעבור שיאמר כי השם לבדו הוא רופא כל בשר, שכבר נהגו, ועל כן האנשים הנצים שהכו זה את זה באבן או באגרופ (שמות כח, יח) יש על המכה תשלומי הרפואה, כי התורה לא תסמוך דיניה על הנסים, כאשר אמרה (נדרים טו, יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ, מדעתו שכן יהיה, אבל ברצות השם דרכי איש אין לו עסק ברופאים, עכ"ל.

ומבואר שאין די לבטוח בה', אלא צריך לדרוש בנביא, והיינו, כמשנ"ת שאם אדם מקבל יסורים הוא צריך או לעשות תשובה בעצמו, אם הוא במדרגה ששיתית ה' לנגדי תמיד, וממילא גם חטאתי לנגדי תמיד, אכן אם אינו במדרגה כזו, הוא צריך ללכת לנביא כדי לדעת במה להתחזק, והבן.

כיסוד הדברים הללו מבואר באור יחזקאל (אמונה עמ' מה) וז"ל, הן אמנם כבר הזכרנו כמה פעמים שאף שהנהגת הקב"ה נסתרת מ"מ היא אותה ההנהגה שהיתה בשעה שהנהגת השי"ת גלויה, וכשם שבעת ההנהגה הגלויה שלח הקב"ה נביאים להורותנו ולהדריכנו דרך האמת, כן אף היום שולח הקב"ה נביאים אך נסתרים הם, ואלו הנביאים הם המחלות והיסורין ששולח הקב"ה לנו חדשות לבקרים והם קוראים לאדם שוב מדרך הרעה, רק כיון שהנהגתו נסתרת אין רואים ומכירים את נבואתו, עכ"ל.

והיינו, שהרמב"ן אומר ללכת לנביאים, היינו להתעורר לחשבון הנפש, ולא סגי בבטחון בלבד, אלא שהבטחון מגיע לאחר ששב בתשובה, אם הוא בטוח לאחר תשובתו, שהוא יהיה בודאי בריא, כיון שרק בגלל החטא נעשה חולה, הוא יהיה בריא, אבל אם הוא לא מרגיש כך, אזי הוא מחוייב לעשות השתדלות לרפואתו, והם מדרגות שונות בבטחון, שהרמב"ן מיירי על אדם שבוטח בבו"ת שכאשר יעשה תשובה יבריא לגמרי, ועל כן אינו מחוייב לעסוק ברפואות לאחר דרישתו בנביאים וחזרתו בתשובה, משא"כ החובת הלבבות מיירי באדם שאף אחר זאת [אז גם קודם תיקון חטאיו] אינו בטוח בבוא שירפאהו, ועליו מוטלת החובה לעסוק ברפואים ורפואות, והבן. עכת"ד מו"ר הגה"צ שליט"א, אם כן כל מי שאינו עובד על תיקון הרע, אשר גרם למחלה זו, אינו יכול לומר שלום עלי נפשי.

ועוד יתירה מזו, הלוא הבטחון מועיל רק לאחר שיחלה אדם במחלה, אך שלא יחלה לא כתב הרמב"ן על כך מאומה, ומהיכי תייתי שגם ע"ז יש את מדרגת הבטחון של הרמב"ן.

עוד עלתה בליבי ראייה נכוחה כאשר ראיתי דב"ק של המשך חכמה (דרכי י, כ) שכתב וז"ל, ובעונותינו הרבים, העדר הבטחון גרם לדורנו להתרחק מתלמידי חכמים ולהרחיק בנים מתלמוד תורה, כי יחקרו על התכלית מה תהיה אחריתם. והמעין יראה כי הבטחון גורם להידבק בתלמידי חכמים, וזה דרוש ארוך ואכמ"ל, עכ"ל.

א"כ הלוא אותם הטוענים על השגת הבטחון הזה, היה ראוי שידבקו בחכמים, וידוע שהם מכת הליצים השונאים את חכמי התורה, והבן.

ויתרה מזו, [ולזה הערני הגרא"ח שציגל שליט"א, וכן אמר לי מו"ר הגה"צ רבי משה יונה רוזנרמן שליט"א כדבר פשוט]. הלוא כל דברי הרמב"ן אמורים על אדם חולה שאם לא יתרפא יזיק לעצמו בלבד, אך מאן יימא לן שיש היתר לעשות מעשה על פי מדרגת הבטחון של האדם עצמו, כאשר הוא עלול לסכן אחרים.

ואגב דעת הרחיד"א (נכ"י יו"ד ס"ז סק"צ) שיש להכריע כהחובת הלבבות, שיש לשמוע בקול הרופאים, וכך נהגו כל גדולי הדורות.

¹ וכן היא דעת הרמב"ם כמבואר למעין היטב בדבריו באריכות בהלכות דעות על חיוב שמירת הבריאות, וכן היא דעת הרשב"א (ח"א סי' תיג) וז"ל, ואם חל המקרה כחליים מותר להתעסק ברפואות ובלבד שיהא לבו לשמים וידע שאמתת הרפואה ממנו וידרשנו, ולא שיכוין שהכל תלוי בסם הפלוגי וברפואת האיש הרופא, והוא אמרו באסא (דברי הימים ב, טז, יב) גם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים, ומי שהשיגו החולי אינו סומך על הנס שלא לשאול ברופאים ולהתעסק בדברים המועילים בין בדברים הטבעיים בין בסגולות, והוא אמרו ורפא ירפא ואמרו ז"ל מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות, ואמרם נתנה רשות לומר שאין זה הפך מה שהזהירה התורה בהשגחה, ובגדר זה נכנסו כל דרכי הרפואות, אפילו מה שמועיל בסגולה מן הסגולות בין בעצמים בין בדבורים, וזה דרך הקמיעים בין קמיע של כתב בין קמיע של עיקרין, וכן כל מה שאמרו בשבת וחולין וסנהדרין ובעבודה זרה ובשאר המקומות שכתבנו למעלה, עכ"ל

ואמרתי להעתיק לכאן מדברי הרלב"ג על מה שאמר שלמה בחכמתו (משלי כח, יד) אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה ליבו יפול ברעה, וז"ל, ואולם מי שהוא מקשה לבו ושם לאל הדברים שראוי לפחד מהם הוא יפול ברעה, עכ"ל. והוא נורא למתבונן, שהבטוח שהוא בוטח שיהיה לו טוב, צריך לחשוך בעצמו אם אכן הוא בוטח או שזה רק כסות עינים.

וכשהציתי הדברים קמיה אחד מגדולי ראשי הישיבות בדורנו שליט"א הראני דברי הגר"א עה"פ (משלי יד, טז) חכם ירא וסר מרע וכסיל מתעבר ובוטח, וז"ל, כלומר, החכם ירא מן המכשול, שלא יבוא לידי דבר רע, וסר מן הדבר שבא לידי רע, וכסיל מתעבר ובוטח, אבל הכסיל עובר במקום שיש לטעות, ובוטח בה' שלא יבוא לידי רע, והוא בטחון הכסילים, עכ"ל. ומבואר שבעת שיש לאדם לפחד מדבר רע, והוא איננו ירא כלל, אות היא שהוא אינו בוטח אלא בטחון כסילים.

עוד הראני דברי הזוה"ק (פסוק נח דף סט.) וז"ל, ר' יוסי אמר (משלי כג, ג) ערום ראה רעה ונסתר, (ויסתר לא כתיב) אהדר על מה דאתמר בזמנא דמותא שריא בעלמא [כאשר יש דבר בעולם] בר נש חכים יסתר ולא יקום לבר ולא יתחזי מקי מחבלא בגין דכיון דאטייהיב ליה רשו יחבל כל אינון דישתכחון קמיה ויעברון קמיה באתגלייא, וסופא דקרא ופתאים עברו ונענשו עברין קמיה ואתחזיין קמיה ונענשו, ד"א עברו עברו פקודא (דא) (ג"א דמאריהון) ונענשו, עכ"ל.

אשר מפורש בדבריו, שאף אילו לא ימותו או יחלו כלל, מ"מ כיון שנתחייבו להסתיר מן הרעה, ולא נסתרו, עברו את פי ה' ונענשו.

עוד הראני לשון רבינו האריז"ל בשער הכונות (דנוס פסוקי זמרה) וז"ל, עוד יחוד אחר אמר לי מורי ז"ל לזמן המגפה בר מינן, וזה עניינו, כבר הודעתך, כי כל הנשמות של בני אדם הם ממה שמתברר מן ז' מלכי אדום דמיתו וזה סוד אומרים ז"ל (שם סז. כ"מ קיג): כל ישראל בני מלכים הם, וכאשר בתוך הבירורים יש קצת פסולת שלא הוברר, זה הפסולת נעשה ארס וסם המות, הממית לאדם בזמן המגפה, והוא סוד פסוק, ידבק ד' בך את הדבר, והענין הוא, כי אותם הקליפות שיש באותם בירורים כנזכר, הם המכים ונוגפים לאדם בזמן המגפה, ואחר שהכו אותו, אינם נפרדים ממנו, ותמיד דבוקים עמו, ומקיפין אותו מכל סביבותיו, שיעור כמה אמות, ולא עוד, אלא אפילו באותה השכונה שעומד שם המוכה, או אפילו איזה כלי ומלבוש שלו, צריך להתרחק ממנו, וכל ההולך ומתדבק שם, הוא מתדבק באותם הקליפות הנזכרים, ויכול להנזק, וזהו טעם, שבשאר החולאים והמכות שבפרשת כי תבוא, לא כתוב בהו ידבק, כמו בענין הדבר והמגפה, לפי שבשאר החולאים אין הקליפה ההם מתדבקים שם, משא"כ במכת הדבר והמגפה, שהיא מבחינת קליפות הבירורים הנזכרים, הם דבוקים בו, ובמלבושיו, ובשכונתו, ובכל כליו, עכ"ל.

מצות צריכות כונה

כיון שחיבורי זה נועד בעיקר לאלו החובשים מסכה כל העת, כדי לחזקם ולסומכם במצותם הנדירה, שע"י ההתבוננות קודם המצוה בזכויות הרבות בהם יכולים המה לזכות בעשיית המסכה על פניהם, אמרתי לצרף בכאן מאמר בענין מצות צריכות כונה.

ובפרט שהעת צריכה לכך, שכתב מרן רבינו הרי"ח הטו"ב רשכבה"ג רבי יוסף חיים זיע"א בספרו בן איש חי (דקטו, פרק כ"א) וז"ל, כי תשא את ראש בני ישראל וגו', נראה לי בס"ד על פי מש"כ רבינו האריז"ל בשער הפסוקים פרשת ויצא בסוד השבטים, דראובן הוא בחדר, בסוד אור בן אור דיום ראשון, עי"ש, וידוע דהצדקה שנותן האדם יש בה ב' מינים האחד מה שנותן מכח נדבת ליבו, כל נדיב לב יביאה וזו הצדקה נקראת נדבה כי נולדה בליבו מכח מדת החדש שגברה בו, ולכן נקראת נדבה, שהוא מספר גדולה אהבה, דהחדש נקרא בשם גדולה, ונקרא בשם אהבה כנודע, וזאת יש בה כח לבטל הנגף, שהוא המות יען כי נולדה ממדת החדש ומספר חסד המולידה הם מספר קל"ג כמנין נג"ף, שעולה קל"ג, לרמוז שהיא יש לה כח לבטל הנגף, ועל זאת הצדקה נאמר וצדקה תציל ממות, אך יש מין צדקה ב' שהיא נעשית מתוך כעס או מצד פניה אין זו בכחה לבטל הנגף ולא תציל ממות כי לא נולדה מן החדש אלא מדבר אחר, עכ"ל.

אמור מעתה מאחר שאנו רוצים בכל ליבנו להסיר את מעלינו מכת הנגף הלזה הנקראת קורונה, וכיון שנתחייבנו לשמוע אל הרופאים ולעשות מסכות, אם נעשה זאת מתוך התנדבות קדושה הנה זאת הצדקה היא ראויה לבטל בה את הנגף, אך אם נעשה אותה מחמת איזה פניה אחרת לא נזכה לאורה כלל.

שורש הדין וענינו.

קיימא לן (שולחן ערוך או"ח סי' ס"ד) דמצות צריכות כונה כדכתב מרן בשולחן המהור וז"ל, י"א שאין מצות צריכות כוונה, וי"א שצריכות כוונה לצאת בעשיית אותה מצוה, וכן הלכה, עכ"ל. ויש להתבונן האם דינא דמצות צריכות כונה הוא מדאורייתא או מדרבנן, והנה ראה ראיתי ג' דרכים בזה, דברש"ב"ם (פסחים קיד: ד"ה מלוה להציל) מבואר בפשיטות שהוא מן התורה, (עיין צינור הלכה סי' ס"ד וי"א) ובפמ"ג (שם אצל אגריה סק"ג) מספקא לי' בזה, ובקהלת יעקב (תוספת דרשן מערכת מ סימן קפז) כתב שלא מצא דבר מפורש בזה כי אם בשו"ת שמש צדקה (חלק או"ח סימן כט) דהעלה דמצוות צריכות כוונה מדאורייתא, עכ"ד עי"ש, ועוד בהאי דינא עיין בשו"ת עמודי אש (סימן ז כלל ז). וכמה מהאחרונים נקטו דהוא רק מדרבנן, עיין מש"כ בזה המקנה (ח"ג כלל כג) ובאמרי בינה (או"ח סי' יד) ובתשובת תורת חסד (או"ח סי' מט, ז). ולחיבת הקודש אמרתי להציג הוכחה אחת אשר הביאו האחרונים, בהאי ענינא, מדאיתא בעירובין (א). ואיבעית אימא אי דסבירא לן דשבת זמן תפילין דכולי עלמא לא לעבור בעי כוונה ולא לצאת בעי כוונה והכא בלעבור שלא בזמנו קמיפלגי תנא קמא סבר לא בעי כוונה ורבן גמליאל סבר לעבור שלא בזמנו בעי כוונה אי הכי לרבי מאיר זוג אחד נמי לא ועוד הישן בשמיני בסוכה ילקה, אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא, ע"כ.

ומבואר דאי מצות צריכות כונה אתי שפיר, ואי אמרת דמדאורייתא יוצא אף בלא כונה יקשה לכ"ע הא עובר על כל תוספי מדאורייתא, על כרחך דמדאורייתא הוא דבעינן כונה לשם מצוה. עיין מש"כ בעל חיי אדם (מלות משה – קינור ספר חסידים פ"א אות י, שצקוף ספרו זכור תורת משה) דאף למ"ד מצות א"צ כונה מורה דמצות עשה היא ולעברו בכל לבבכם, וזה נאמר על כל המצות, רק דאינו מבטל המצוה

(א) כיון שאותם אלו שאינם חובשים מסכה כלל על פניהם, כמעט רובם הם מכת הלצים השונאים את מוכיחם ולכן גם תשובותיהם מלאים בדברי ליצנות, ולדוגמא, שמעתי באומרי' לי שישנם הנמנעים מלעטות מסכות על פניהם, מפני שבזמננו שאנו בגלות הציונים, זו בחינת גזירת שמד, וכל אשר יורו ראשי המדינה, יש למסור על כך את הנפש שלא לעשות כן, וכדין "ערקתא דמסאנא", ואין להאריך בדברי הבל כאלו לדחותם, כי אין כדאי הוא.

בבטול מ"ע הזאת הכוללת, אבל מ"מ אם עשה בלי כונה אף דקיים מצות עשה הפרטית, מ"מ ביטל מצות עשה הכללית דלעברו בכל לבבכם, ע"ש.

ובאמרי בינה (א"ח סי' יד) כתב עפ"י שלמ"ד מצות צריכות כונה, זהו המקור מן התורה לחיוב, ועל כן אם אינו מכיין לשם מצוה, הוי ליה מצוה הבאה בעבירה, ולכן אינו יוצא ידי חובה, ולמ"ד מצות אין צריכות כונה אין מצוה זו קאי על פרטי כל המצות, ועל כן אין הכונה מעכבת.

ובכף החיים (סופר, סי' ס"ק י) העתיק בזה דברים נשגבים, משמיה האר"י ז"ל (עץ חיים שער מ, דרוש ז) ואחרי העתקת דבריו, כתב תמצית הדברים וז"ל, הרי ידעת כי ע"י עשיית המצות בין אם היא ע"י מעשה כגון סוכה ולולב וכו' בין אם היא ע"י הדיבור כגון תפלה ות"ת וכו' ע"י עשיית גוף המצוה נעשה בחינת הגוף וכלי שהוא בחינת [מעשה], וע"י כונת המחשבה נעשה בחינת נשמה, אבל אם לא יכוין במחשבה הויא עשיית המצוה כגוף בלא נשמה, עכ"ל.

מעלת הכונה אף למ"ד מצות אי"צ כונה

כתב המאירי (הקדמת חיבורו בית המדרש) וז"ל, שאף למי שאמר מצות אין צריכות כונה לא אמר זה אלא בדיעבד וכבר גלו אמתת הענין בתוספתא נמשך למה שאנחנו בו ונאות אליו להודיע על העושה בדרך זה שאינו נגמל עליה ר"ל שאינו מקבל גמול על עשייתה וזה נאות מאד לכונתו וכל שכן עם זכרך מאמר החכם שאמר שכר המצות הוא פריין והוא בודאי השכר האמתי מצורף אל השכר ההמוני, עכ"ל.

במשנ"ב (סימן ס סק"ז) כתב וז"ל, ולמצוה מן המובחר כו"ע מודים דצריך כונה כדאיתא בנדרים (פג). ראב"צ אומר עשה דברים לשם פועלם ונאמר ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה וכמו שכתב הגר"א על הא דאיתא בסימן ה, ע"ש, עכ"ל.

ובקובץ הערות (סי' לו אות ז) כתב וז"ל, והנה נראה, דלמ"ד מצות אין צריכות כונה, והתקוע לשיר יצא, היינו שנעשה התיקון והתועלת מהמצוה, וכאילו נתקיימה המצוה מאליה, אבל מ"מ האדם לא קיים ציווי השי"ת, כיון שדעתו היתה לשיר ולא למצוה, וכו' ולמדנו מזה, דאפילו למ"ד מצות אין צריכות כונה, מ"מ לדחות ל"ת כו"ע ס"ל דצריך כונה לשם מצוה, ואם לובש כלאים בציצית בלא כונת מצוה, עובר בל"ת לכו"ע, ומ"מ ד"ו צריך בדיקה, דאפילו אי נימא דדחיית הל"ת היא כדי שתתקיים העשה, ולא כדי שלא תתבטל גרידא, מ"מ י"ל דמצוה בלא כונה דוחה ל"ת, שהרי נתקיימה המצוה מאליה, אף שהאדם לא קיימה, עכ"ל. וכ"כ בקובץ ביאורי אגדות (סי' ג אות ז).

ומדבריהם [וכן מבואר בדברי החיי"א שהובא לעיל] מבואר, דבודאי גם למ"ד א"צ כונה עדיף שיכוון, אלא שיצי"ח בדיעבד. וע"פ הערת מו"ר הגר"י פלק שליט"א.

מהות החיוב.

גדר החיוב הינו לכיין לשם מצוה, היינו לכיין לצאת ידי חובת המצוה שנצטווה, כלשון מרן בשולחן הטחור שהובא לעיל ע"ש.

והחיסרון הנעשה בזה שאינו מכיין יש לחקור אם הוא חסרון במהות המצוה, דהיינו, שחשיב כאילו לא עשה מעשה המצוה כלל, או דלמא חשיב מעשה מצוה, אלא שלא יצא ידי חובתו.

(ב) אכן יל"ע בזה, בתרת"י, חדא, הלוא הוא פלוגתא דרבוותא (עיין חוס' סוכה ט. ד"ה ההוא) אם איסורא דמצוה הבאה בעבירה הוא מדאורייתא או מדרבנן, ולמ"ד מדרבנן, לא ארווח לן בהא מידי, ועוד, יל"ע אי חשיב כה"ג מצוה הבאה בעבירה, כיון דשיטת התוס' (סוכה ז. ד"ה משום) והרא"ש (סוכה פ"ג סי' טו) וז"ל, אלא ודאי לא מיקרי מצוה הבאה בעבירה אלא דומיא דגזל דמחמת עבירה הוא דגזל באותה המצוה שיוצא בה, עכ"ל. [ועי"ש קרבן נתנאל (אות י)]. מבואר שדוקא אם המצוה מחמת העבירה עצמה הוא דאיכא פסולא דמהב"ע, אבל כה"ג שאינו מקיים את המצוה מחמת העבירה, כיון שלא יתכן שקיום המצוה נובע מחמת אי כונתו לשם מצוה, א"כ י"ל דליתא בכה"ג פסולא דמהב"ע, וצ"ע.

(ג) בפשטות לשון מרן השו"ע נראה שצריך לכיין לשם אותה מצוה, אכן מצאתי קולא רבתי בזה בדברי הערוך השלחן (סי' ס ס"ח) וז"ל, לפי מה דקיי"ל מצות צריכות כונה יש ליזהר בכל מצוה לכיין לשם מצוה וא"צ לכיין לשם מצוה זו אלא סתם לשם מצוה דכן מבואר מרש"י ריש פ"ב דברכות שכתב מצות צריכות כונה שיהא מתכוין לשם מצוה ע"ש והכונה היא בלב וא"צ אמירה בפה, עכ"ל. מבואר שאף העושה מצוה אינו צריך לדעת מהי המצוה אותה מקיים, וא"כ ודאי אינו צריך לזכור כל רשימת המצות.

ואם לא נתכוין לצי"ח מחוייב לחזור ולקיים המצוה בהלכתה, ואי לאו הכי לא עלתה לו ידי חובתו. והנה, כבר הזכרנו לעיל סוגיית הש"ס דעירובין (טו). גבי מוצא תפילין, אם מכניסן זוג או אחד אחד, וביארו בגמ' דמחלוקתם היא האם מצ"כ או לאו, דלמ"ד צריכות כונה, אינו עובר בבל תוסיף כיון שאינו מכוין לשם מצוה, ולמ"ד אי"צ כונה עובר בבל תוסיף כיון שאי"צ כונה, והנה יש מן הראשונים (רבינו יונה ברכות יב. ו. מדפ"ר נקט רבינו שמואל, שו"ת הכסף"א ח"א סי' תנח, שו"ת הרא"ש כלל ד, סי' ט, הקדמת המאירי לחיבורו בית הנדבירה ד"ה וכנר ציאלנו) שם"ל דאע"ג דמצות א"צ כוונה הני מילי בסתמא אבל מתכוין להדיא שלא לצאת אינו יוצא.

והקשה על שיטתם התוס' רבינו פרץ (פסחים ז: ד"ה ומ"מ קשיא) דמבואר בעירובין (טו) דמוקי לה בגמ' דפליגי במצות צריכות כונה דתנא קמא סבר מצות א"צ כוונה לא לצאת ולא לעבור על בל תוסיף ואי מכניסן ב' ב' אף על גב דאין מתכוין למצוה עובר בבל תוסיף, ור"ג סבר מצות צריכות כוונה בין לצאת בין לעבור מש"ה מכניסן ב' ב' וכיון דאין מתכוין למצוה אין עובר, ואי במתכוין בהדיא שלא לצאת אינו יוצא אפי' למ"ד מצות א"צ כוונה א"כ לת"ק נמי יכניס ב' ב' ויכוין להדיא שלא לצאת וכמו שאין יוצא בכה"ג ה"נ אינו עובר דהא לצאת ולעבור חדא מחתא ניהו, אלא ודאי ש"מ דלצאת ולעבור אפי' במתכוין להדיא שלא לשם מצוה יוצא והה"נ דעובר, מש"ה לת"ק דמצות א"צ כוונה א"א בב' ב' בשום ענין משום בל תוסיף, [וכן הקשה הטורי אבן (כ"ה כח: ד"ה מלות אין צריכות כונה (צ) עי"ש].

ואמנם האחרונים (קוצנ' שיעורים ח"צ סי' לג, חזו"א ח"א סי' קט, חידושי הגר"ש היימן ר"ה סי' א, אזי עזרי פ"צ מק"ש ה"א) כתבו לבאר בעיקר דינא דמצות צריכות כונה, דכשאינו מתכוין לשם מצוה איכא חיסרון בעצם מעשה המצוה, שנחשב כאילו לא עשה כלל מצוה, ולא רק שאינו יוצא יד"ה, ועפ"ז ביארו דעת הר"ש הנז' דלמ"ד מצות צריכות כונה, א"כ כאשר אינו מכוין לשם מצוה הוא אינו מעשה מצוה ועל כן לא חשיב מעשה זה כעובר על איסורא דבל תוסיף, אכן למ"ד אין צריכות כונה, גם כאשר מכוין שלא לצי"ח אינו מועיל רק שאינו נחשב שקיים המצוה, אבל שפיר הוי מעשה מצוה שלם ולפיכך חשיב שעובר בבל תוסיף בכה"ג, והבן.

וכן משמע גם ממש"כ הנצי"ב (העמק שאלה סי' קנז, ע"פ תוס' סוכה לט. ד"ה עוכר) שלמ"ד מצות אין צריכות כונה אם מכוין שלא לצי"ח אינו יוצא, מבואר דכל החיסרון הוא רק בקיום המצוה, ולא חיסרון בגוף המעשה, דאם החיסרון הוא בגוף המעשה לא היה צריך ראייה לזה, דאם כל שאינו מתכוין לצי"ח המעשה עצמו אינו כלום, ודאי שאין יוצא כאשר מתכוין שלא לצי"ח, והבן.

נמצא דאיכא פלוגתא דרבוותא, במהות החיסרון כשאינו מכוין לשם מצוה, אם הוא חיסרון בגוף מעשה המצוה, או דלמא הוא חיסרון רק ביציאתו ידי חובה.

זמן החיוב.

ויש לחקור האם מחוייב לכוין בכל משך זמן מעשה המצוה לשם מצוה, או דסגי בתחילת המעשה, ומצאתי שכתב בזה דברים מאירים, הגאון המופלג רבי בן ציון פלמן זצ"ל (שלמי תודה סוכות סי' כז אות ג) וז"ל, ומיהו צריך להבין דכיון דקיי"ל באו"ח (סי' ס"ד) דבדאורייתא מצוות צריכות כונה ואם לא נתכוין לשם מצוה לא יצא, א"כ האיך באמת מקיים מצות ציצית וסוכה בשעה שהוא ישן, והא לאו בר כונה הוא באותה שעה, ובמ"ב (ס"ס ציאלה"ל ד"ה ויש אומרים) כתב בשם הב"ח ופמ"ג, דמצות ציצית וסוכה נמי הכונה בהם הוא לעיכובא כמו בשאר מצות, וא"כ איך יקיים המצוה בשעה שהוא ישן ואינו מכוין, וצ"ע.

ויש לומר דבדין כונה במצוה אין צריך שיכוין ושיהא בר כונה בכל שעה ושעה שמקיים המצוה, אלא כל שנתכוין בתחלת מעשה המצוה לצאת ידי חובה במעשה זה סגי, ואין צריך לכוין עוד בעת קיום המצוה בכל רגע, משום דמעשהו בתר מחשבתו דמעיקרא גרידא, ואפילו לאו בר כונה הוא באותה שעה כל שלא נשמתה ודינו כבר דעת ומחוייב הוא במצוה, הרי המעשה שעושה נגרר בתר מחשבתו הראשונה ויוצא יד"ה, וכעין זה כתב המ"ב בהל' מגילה (סי' תל"א סי"ז) דהנה בשו"ע שם כתב, קראה מתנמנם הואיל

(ד) ובספר זובח תודה למהר"ם אצבאן כתב שהרב מוהר"ר משה הררי [אחד מרבני אר"צ] בליל ראשון של חג הסוכות אחר שאכל והלך ושכב על מטתו, נזכר שלא אכל כזית לשם חובה ככזית מצה, וקם ולבש ובידך המוציא ואכל בכונה כזית בסוכה לשם חובה, ע"ש.

ולא נרדם בשינה יצא, [והוא ממתני' רפ"ב דמגילה (יז.) ובמ"ב (ס"ק לט) הביא דהפמ"ג (נא"א סקי"ד) כתב, דהא דקראה מתנמנם יצא מיירי דמכל מקום יכול לכוין לצאת, דמצות צריכות כונה, והשעה צ"ש (נ"ס) לט) השיג עליו וכתב, ולענ"ד זהו דוחק, דמתנמנם היינו כגון דקרו ליה ועני ולא ידע לאהדורי סברא, ופרש"י (ס"ז) משום דהוא בא מבינת הלב, וא"כ איך נימא דאז יכוין במחשבתו לצאת, וכתב השעה צ"ז, ואפשר לומר בפשיטות דכונה לצאת אין צריך לכוין בכל תיבה, אלא סגי שבתחילת הקריאה יכוין בדרך כלל לצאת בקריאה זו, וזה פשוט דנמנמם אינו מצוי קודם שהתחיל לקרות אלא בתר שהתחיל, ונתכוין בתחילת הקריאה, וא"כ אתי שפיר, עכ"ד. [וע"ע במ"ב (ס"ז ס"ק מא) מש"כ לענין שמעה מתנמנם, ובפמ"ג (נמשנ"ז ס"ח) מש"כ בזה ומה שכתבנו בספר שלמי תודה (עניני פורים סי' יז אות ג) דאזלו למעמייהו, ע"ש]. ומבואר דלדעת המ"ב אף דמתנמנם אינו בר כונה בעת קיום המצוה, מ"מ כל שבתחילת המצוה נתכוין לצאת ידי חובתו סגי, וא"כ יש לומר, דהוא הדין כשהוא ישן ממש ואינו בר כונה, כיון שבתחילת המצוה נתכוין לצאת יד"ח, שפיר מקיים מצות סוכה וציצית או תפילין אף בשעה שהוא ישן, עכ"ל. ובזה מובן מה שתיקנו רבותינו המקובלים זיע"א לומר בפה קודם כל עשיית מעשה מצוה לשם יחוד, דבזה מפרש דעתו ורצונו קודם המעשה שכונתו לעשות רצון קונו, ולקיים מצותיו.

נידונים שונים.

מצות דרבנן

במצות דאורייתא קיי"ל לכו"ע מצות צריכות כונה, אך במצות דרבנן נחלקו בזה הפוסקים, שכתב המגן אברהם (סי' ס סק"ג) בשם הרדב"ז (ח"ד אלף נ"ז) דבמצות דרבנן אין צריך כונה לשם מצוה, אכן עיין שם בפמ"ג (אשל אברהם סק"ג) שכתב דאיכ"ל גם בדרבנן חייב בזה, וציין לדברי המג"א (סי' נט סק"ג) שכתב לגבי ברכות – כשטעה ונתכוין לברך ברכה אחת, ובירך אחרת – שכיון דקיי"ל דמצות צריכות כונה, על כן לא יצא יד"ח, ע"ש – וברכות דרבנן, וא"כ מוכח דס"ל להמג"א דאף בדרבנן כונה מעכבת. ובמשנ"ב (ס"ז סק"י) כתב שמכמה מקומות בשו"ע משמע שהוא חולק ע"ז, וס"ל דאף בדרבנן חייבין, וכן משמע מביאור הגר"א (סי' תפט ס"ד) שאין חילוק בין דאורייתא לדרבנן, ע"ש. והכרעתו בזה (כמפורש נשעה"ל סי' תל"ז סקמ"א, ונמשנ"ז סי' תרפ"ה ס"ה טו) שאין לחלק בין מצוה דרבנן לדאורייתא, אלא בכולהו חייב לכוין לשם מצוה. וכן תפס בפשיטות מרן הרי"ח הטוב זיע"א (שו"ת רצ פעלים ח"ב חלו"ח ס"ס לז ד"ה ואמר היטוב, וד"ה הרי) שאף בדרבנן צריך כוונה.

מצוה שעיקרה התוצאה

כתב בשו"ת בית הלוי (ח"א סי' ז' אות ז, ח"ג סי' נ"א אות ג) דכל מצוה שעיקרה התוצאה אין חיוב לכוין לשם מצוה, דאף בלא כונה סוף סוף נעשית התוצאה. וביאר בזה החילוק בין אכילת קרבן פסח, לבין אכילת בשר קדשים, דאכילת בשר הפסח היא מצוה המוטלת על הגברא לאכול, משא"כ אכילת בשר קדשים ענינה שיאכל הבשר, וכיון שאין המצוה מוטלת אקרקפתא דגברא לא בעינן כונה לשם מצוה.

(ה) כן משמע ממ"ש מרן בשו"ע (סוף סי' י"ג) שאינו יוצא י"ח בשמיעת הברכה אא"כ נתכוונו שומע ומשמיע, וכ"כ עוד בשו"ע (סי' רי"ט ס"ה) מוכח דאף בדרבנן צריך כוונה, וכן מבואר עוד בהדיא גבי מגילה (סי' תר"ז ס"ד) שבעינן כונה, ע"ש. ופלא גדול לי על מש"כ חד מן התופסים בדגל מרן השו"ע, וכתב כמה פעמים בספרו, שיש לסמוך על דעת האחרונים שס"ל שהוא רק בדאורייתא, היפך דעת השו"ע, וגם פעמים נקט כהראשונים שס"ל שמצות אין צריכות כונה, וצ"ע. ואף שידעתי גם ידעתי שהפ"ח כתב לדייק בדעת השו"ע להיפך, אלא שדבריו כבר נדחו אצל רבותינו הפוסקים, עיין מקראי קדש למהר"ח אבועלפיא ולהרב נחפה בכסף שתמה עליו טובא, עיין ברכ"י (או"ח סי' תפט סקי"ג) שהביא כל אריכות הדברים בזה, ע"ש. וא"כ איך נעזוב גדולי הפוסקים וננקוט כאידך ששיטתם דחויה, ובפרט ששיטת הפ"ח עצמו (סימן תפט סעיף ד) לדינא דאף מצות דרבנן מחוייב לכוין. [ועיין שו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' נ"ו)].

(ו) ואין זה שייך למה שדנו לגבי מצות שבין אדם לחברו, כיון שפשיטא דעיקר נתינת המצות לישראל כדי לצרפם וללבנם, וכפי שהאריך הרבה הגאון רבי אברהם זצ"ל בן הרמב"ם בספרו המספיק לעובדי ה', שעיקר מטרת המצות היא לזכך האדם לעשותו טוב יותר, א"כ אין המצות דבנ"א לחברו רק תוצאה, שיהיה לפלוני טוב, אלא על ידי אלמוני יהיה לפלוני טוב, שהוא חלק מן הציוי.

מצוה שנהנה הנאת הגוף

הא דמצוות צריכות כוונה ובזולת הכוונה לא יצא, דווקא מצות שאין בהם הנאה לגוף, אבל מצות שיש בהם הנאה יצא בדיעבד גם בזולת הכוונה, על כן פסק במו"ש^ע (סי' תע"ה ע"י ז"י ס"ט) אנסוהו לאכול מצה יצא ידי חובתו כיון דנהנה, רק בתנאי שידע שהוא מחוייב בזה היום במצוה זו והיא המצוה המחוייב בה, כאשר ביאר שם בשו"ע (תע"ה ס"ד) בתנאי שידע שהיום פסח ומחוייב לאכול מצה והדבר הנתחב לו בגורנו היא היא מצה המחוייבת בזה היום (עין פמ"ג פתיחה הכוללת ח"ג אות ה').

מצות שבין אדם לחברו

עין בשו"ת אבני נזר (ח"מ סי' מט, מחוזק ו' אות ז, זמניה ס"ט) כתב לבאר הא דאשכחנא (ספרי הוצא נק"י עה"ת דברים כד, יט) דמצא עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה, אולי אין זה עיקר המצוה מ"מ מתברך עליה, עכ"ל.

מרנא הח"ח (אהבת חסד ח"ג, פכ"ג, אות ז נהג"ה לאשונה) כתב וז"ל, ואין ליישב דלענין צדקה וחסד כיון שהעני מקבל הטובה לא בעינן כונה כלל ובכל גווי מקרי מצוה גמורה דא"כ יפול קושית הגמרא שם בפסחים (ח.י) מה שמקשה וכה"ג לאו מצוה היא והתניא, עכ"ל. ומבואר בהדיא דמצריך כונה לצי"ח אף במצות שבין אדם לחברו, עוד כתב (ס"ט) וז"ל, ופשוט דה"ה בעניני החסד אם מפריש מעות על גמ"ח או שמלוה איזה דינר לחבירו וחושב בנפשו שהוא עושה מצוה זו כדי שיחיו בניו או שיצליח בנכסיו או שיזכה לעו"ב אעפ"כ מקרי מצוה גמורה כיון שבאמת מכיון לעשות המצוה שכתובה בתורה אך שהוא רוצה שייטיב לו הש"י ג"כ עבור זה בזה או בבא מצוה גמורה היא [ואין סתירה לזה ממה דקי"ל באו"ח (סימן ס, ס"ד) מצות צריכות כונה והיינו שיכוין לשם מצוה דהכא נמי קמיכוין לשם מצוה אך שהוא רוצה שייטיב לו הש"י ג"כ עבור זה ע"כ מצוה שלמה היא] ויותר טוב אם הוא מכיון בהמצוה רק לשם השם שציוה ע"ז בתורה כי אז ע"י כח קדושת המצוה שנעשית על אופן היותר נעלה נתעורר למעלה ע"י מדת החסד מאוד ומאוד ונמשך מדת החסד על כל מציאות הבריא, עכ"ל.

ומבואר דס"ל דבעינן כונה לשם מצוה גם במצות דבנ"א לחברו.

אכן דעת כמה אחרונים היא דאין חייב לכיון במצוה דבנ"א לחברו, כן דעת השערי דעה (ח"א סי' נז) וכן דעת הנודע ביהודה (כ"כ נשמו נטו נאהנת ליון דנו"י) וכן האריך בזה הרחיד"א (פתח עינים ז"צ ח:י) וכן נקט הגרי"א ספקטור זצ"ל (נחל יצחק ח"ג פתח השער אות יד, והציג דברי הנו"י) וכן נקט הבית הלוי (שו"ת ח"ג דנו"י דלקה) וכן נקט הגר"ש סופר (התעוררות תשובה ח"ג סי' ו' ד"ה וע"פ דרכינו).

בכלי חמדה (פי תל"א אות יא, ד"ה אמנס לענ"י) שכתב שכשנעניין בעומק ביסודי התורה לא נדע הגדרים בתכלית כל מצוה איזו היא בין אדם לחברו, ואיזו היא בין אדם למקום, עש"ה בכל אריכות דבריו, אשר לפי"ד נמי מתבאר, לענין הלכה כדברינו, דראוי לחייב מחשבה קודם למעשה מצוה, אף במצוות שבנ"א לחברו לשם מצוה

ודעת בתראה מרן עמוד ההוראה הגר"צ אבא שאול זצוק"ל (אור לציון ח"ג, פרק מה, נציאוריס אות ד) וז"ל, ולכן יש להזהר כאשר מזמין פועל שיעשה לו איזה עבודה, או שמזמין מונית, או שמסתפר אצל ספר

(ז) כן כתב הר"ן (ר"ה ז: מדפ"ר ד"ה לפיכך) וז"ל, וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק שני מהלכות שופר דצריך שיתכוין משמיע להוציא ושומע לצאת הא לאו הכי לא יצא אלא שבפ"ו מהלכות חמץ ומצה כתב דכפאוהו ואכל מצה יצא ולא פליגא ידידיה אדידיה דסבירא ליה דבתקיעת שופר כיון דחזינן דרבי זירא אמר לשמיעה איכוין ותקע לי נקטינן דצריך כוונה אבל בכפאוהו ואכל מצה כיון דלא חזינן בגמרא מאן דפליג עליה בהדיא לא דחינן לה דאע"ג דבתקיעת שופר לא יצא הכא יצא שכן נהנה כדאמרין בעלמא המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ובגמרא נמי עבדינן צריכותא ממצה לשופר הלכך אף על גב דשופר מדחייא דקי"ל צריך כוונה בכפאוהו ואכל מצה נקטינן דיצא, עכ"ל. אכן כבר האריכו בדבריו גדולי האחרונים, עין מה שכתב ע"ד מרנא הקה"י (שנת ס' ל"ה).

(ח) מרן שר התורה רשכבה"ג הגאון הגדול רבי חיים קנייבסקי שליט"א סיפר למנחמים [א.ה. הרופאים שבאו לנחמו על פטירת אביו מרן הסטייפלער זצוק"ל] סיפור ששמע מהגה"צ רבי אליהו דושניצר זצוק"ל בעיירה הקטנה בה התגורר ברוסיה חי רוקח יהודי שהיה רחוק מאוד משמירת תורה ומצוות פעם אחת נפגש אותו רוקח עם החפץ חיים זי"ע אמר לו הח"ח אנה במטותא מינך אף אם אתה גובה כסף עבור שרותיך השתדל נא לחשוב גם שהנך רוצה לקיים מצות בקור חולים ורפואת חולים, אחר זמן רב סיפר אותו רוקח להגה"צ רבי אליהו דושניצר זצ"ל שדברי החפץ חיים חדרו ללבו והוא שב בתשובה שלמה. (השקפתנו עמ' 146)

והנה כתיב (נחשית ה, כט) ויתהלך חנוך את האלוקים ואינו כי לקח אותו אלוקים, ואמרו חז"ל במדרש תלפיות (הוצא נכתב ראש אלה קל"ג) חנוך תופר מנעלים היה, והנה זו פליאה וכי גדלות היא לתפור מנעלים, מבאר מרן אור ישראל מסלנט זי"ע, ומביא מקור לזה, שחנוך היה מכון שתהיה הנעל חזקה וטובה, ועשה מלאכתו באמונה, שיהיה הלכות נהנה מהמלאכה שנעשתה עבורו, ובזה הגיע לדרגת ויתהלך חנוך את האלוקים, שהיא למעלה מדרגת כל אותן עשרה דורות שמאדם עד נח. (עין מכתב מאלו"ח ח"א עמ' 34)

ובדומה, שבשעה שמשלם לו יכוין לשם מצות עשה מן התורה לתשלום שכר שכיר, כיון שמצוות צריכות כוונה, וכל שכן באופנים אלו שאין עשיית המעשה בסתם נעשית לשם המצוה, שודאי שצריך כוונה, ומ"מ כשמשלם באוטובוס אין צריך לכוין, כיון שמשלם בתחילת הנסיעה, ולא חשיב שכר שכיר, כיון שאין שכירות משתלמת אלא לבסוף (ראה ד"מ סה). עכ"ל.

וכן נקט לדינא מרן שר התורה רשכבה"ג רבי חיים קנייבסקי שליט"א שיש לכוין גם בזה, כפי שהובא בספר הליכות חיים מתשובותיו בכת"י (ח"צ אות תז) על מה שנשאל אם אמרינן מצות צריכות כוונה גם במצות שבין אדם לחבירו כגון כיבוד אב ואם, תשלומי שכר שכיר, השבת אבידה, פריעת בע"ח וכדומה, או הוי רק במצות שבין אדם למקום, תשובה, יש לו זכות אבל י"ל דהמצוה לא יצא, עכ"ל.

מצוה שאינה חיובית

כתבו הפרי מגדים (או"ח סי' ד ס"ק טו) והקרן אורה (ינמות מ.) דבמצוה שאינה חיובית, אין צריכות כונה, אף למ"ד מצות צריכות כונה, במצוה כזו אין צריך כונה.

לא תעשה

כתב השדי חמד (מערכת י, כלל לד ד"ה והנה והא"ן בסופו) וז"ל, ואולי סובר הרב דדוקא במצות עשה הוא דבעינן כונה אבל מה שעושה כדי לקיים מה שמוזהר בלאו אף שעושה מעשה, מכל מקום כיון שאינו אלא כדי שלא לעבור על הלאו לא נאמר בזה מצות צריכות כונה, ואף שאינו מכויין כלל יוצא ידי חובתו, ולכן בחיוב מצות עונה שהוא בלאו עונתה לא יגרע, לא בעינן כונה כלל ולכן אף הישן מקיים מצות עונה, ורק לגבי פריה ורביה שהיא מצות עשה ומצות צריכות כונה קאמר דאינו מקיים המצוה כשהוא ישן, ואי"ה אכתוב בזה כמערכת המ"ם, בס"ד. עכ"ל.

ובשדי חמד (מערכת מ' כלל עד) כתב וז"ל, ועתה ראיתי להגאון מוהרצ"א שפירא בספר דרך פקודיך בהקדמתו בהקדמה ב' וז"ל דע דגם בלא תעשה אינו יוצא בזולת הכונה דמהפסוק שכתבתי לעיל חיוב הכונה מן התורה, מוכח גם כן חיוב הכונה בלא תעשה, דכתיב ושמרת ועשית אותם בכל לבבך ובכל נפשך, לב ונפש הכונה על המחשבה בלב ונפש לשם מצות הבורא, והנה כתיב ושמרת שמירה היא בלא תעשה וכו' (הביא שכן מהפסוק מדברי הרב מוהר"ם ויטאל ומדברי רבינו האר"י עיין שם דכ"ה) וראיתי בספר דרך המלך

(ט) ואמר לי מו"ר הגר"י פלק שליט"א שבסוף ספרו ליקוטי אורה (כ"מ) נדפס קונטרס בעקבי איש מכת"י אביו הגר"י זצ"ל מה ששאל אביו זצ"ל ממרן החזו"א זצ"ל והשיב לו מרן, ושם (אות ח) איתא ששאל למרן האם יש חיוב לכוין לשם מצוה במצות שבנ"א לחברו ואמר לו מרן שאין חיוב, כיון שהטעם שבכל מצוה צריך לכוין לשם מצוה הוא כיון שיכול להיות שמקיימה מטעם אחר ולא מטעם שרוצה לעשות המצוה, אמנם כאן אין מציאות כזאת, עכ"ל. [ועי"ש בתוספת אורה ובליקוטי אורה, מה שהרחיבו בזה מו"ר שליט"א ולהבדיל"ח אביו זצ"ל]. והנה קונטרס זה היה למראה עיני מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א ומרן שליט"א העתיק מקונטרס זה אל קרבי מחברתו, ונדפסו בקונטרס הזכרונות [בכתב מרן שליט"א את כל מה ששמע בשם דודו מרן החזו"א זצ"ל, ובהקדמת מרן שליט"א העתיק מדברי מרן החזו"א באגרותיו (ח"צ סי' טו) שמה שאנו אומרים מעצמנו אחריותם עלינו, אבל מה שאנו אומרים בשם רבותינו צריכים הזהר שבעתיים, שלא לומר דבר שלא שמענו מפייהם עכ"ד, ולזה נזהרתי שלא לכתוב רק דברים שראיתי ושמעתי בעצמי, או ששמעתי מפי אנשים נאמנים אצלי, עכ"ל]. ודבר זה לא העתיק מרן שליט"א, ועוד הוסיף לי מו"ר שליט"א בשם אחד מידידיו אשר שאל את פי מרן שליט"א בע"פ, ואמר לו מרן שליט"א שחייבים לכוין לשם מצוה, ונתבקש מרן שליט"א להראות מקור לזה, וענה כהרף עין מצות צריכות כונה, וכונתו, שעל המחדש שמצות דבנ"א לחברו אין צריכות כונה עליו להביא ראיה לחלק, כי אם לא נזכר חילוק מהיכי תיתי לחלק.

ואגב אורחא ארשום מה שעלה כעת על דעתי לדחות מה שראיתי כתוב בספרי האחרונים על דברי הספרי (כי תלא פסקא רפג) וז"ל, למען יברכך, ואף על פי שבאת לידו שלא במתכוין, קל וחומר לעושה במתכוין, אמור מעתה, נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה, עכ"ל. וכתבו להוכיח מזה שמקיים מצוה דבנ"א לחברו גם בלי כונה, ולענ"ד משם ראיה להיפך, שהרי לא כתוב בספרי שמקיים בזה מצוה, אלא שמתברך עליה, [אטו מי גימא שאדם אשר קיצץ רגל חברו ונמצא שם 'גידול' רח"ל יקיים מצוה שריפא בכך את חברו, הלא ודאי צריך לעשות לשם מצוה]. וא"כ אף אם יתברך עליה, מ"מ לא קיים המצוה שנתחייב בה.

(י) אכן זהו דוקא למאי דהביא הדרך פקודיך מקרא זה להוכיח שיש חיוב לכוין לשם מצוה, אבל למה שהובא לעיל בשם החיי אדם שלמד זאת מן המקרא לעבדו בכל לבבכם, שהוא מצות עשה, לא שייך זאת אלא רק בעשה ולא בל"ת.

(יא) וז"ל, ומצאתי לשון מהר"ח ויטאל (שער מאמרי רש"י תיקון סט) וז"ל, אין אדם מקיים מצות לא תעשה כתיקונה אלא בבוא דבר עבירה לידו ונמנע ולא עשה מפני מצות המקום, אבל ביושב ובטל לא מיקרי קיום מצות לא תעשה עכ"ל. וכן כתב מרן האריז"ל [טעמי המצות פרשת קדושים] בל"ת במצות פאת הראש וז"ל, כשהוא מסתפר יכוין שאינו מניח לשחת לו פאת הראש מב' צדדיו וגם פאת הזקן עכ"ל. הנה תראה שכתב שייכוין זה כשהוא מסתפר שאז הדבר עבירה בידו לעשותה ונמנע מגזירת היוצר בזה מקיים המצוה. [ובאמת כן הוא המשמעות בדברי רז"ל (קידושין לט): יושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה דוקא בבוא דבר עבירה לידו]. עכ"ל. ועיין בספרו אגרא דכלה (פסקת כהר) מה שכתב לגבי מ"ע שהוא בשב ואל תעשה כגון שביתה ממלאכה בשבת ובשביעית וז"ל, זה לא יחשב לעשיה זולת בהצטרפות העשיה הקודם לה בימים המותרים ובעת העשיה יחשוב בלבו היום אני עושה מלאכה זו כי עדיין לא

החדש (להגאון מראווא י"ו) בשלישי מהלכות דעות (נצי"ב ח"א ס"ק א) שכתב גבי עונתה לא יגרע, כיון שמוזהר רק בלאו אין צריך כונה, שכל שקיים עונתה אף שלא כיוון כלום הרי לא עבר על הלאו, אבל לענין פריה ורביה שהוא קיום מצוה בעיני כונה דמצות צריכות כונה וכו' אלו תורף דב"ק, ולא ראה דברי הרב דרך פקודיך הנ"ל ואין לתמוה על זה אף שהספר הקדוש הזה הוא בידי כמו שהזכירו שם בסוף דבריו בענין אחר ומי ששנה זו לא שנה זו דלאו בחרא מחתא הו, עכ"ל.

ועי' מנחת חנוך (מאה א, אות ט) לגבי מצות עשה שהן בשב ואל תעשה כתב וז"ל, ויש לומר דמצוות צריכות כוונה הוא רק בקום ועשה הן במעשה כמו שופר ודומיו או באמירה כק"ש והדומה, אבל מצוה שאינו עושה שום דבר רק ממילא לא שייך כוונה ואין צריך כוונה כלל, וכ"כ (מאה ט, אות א) וז"ל, גם נפק"מ אם המצוה בשב ואל תעשה אין צריך כוונה לצאת אבל אם היא בקום ועשה צריך כוונה, וכ"כ האגלי טל (הקדמה ד"ה וזה נכח) וז"ל, וע"כ מונע את עצמו ממלאכה בע"ש שהמצוה היא בשב ואל תעשה, שפיר הוא אף בלי כונה, עכ"ל. [אכן יתכן שזה דוקא אם אינו צריך לעשות מעשה כלל, והבן]. עיין שם.

אין צריך כונה

החיי אדם (כלל סא אות ט) כתב וז"ל, ונראה לי דזה דוקא בקורא קריאת שמע בדרך לימודו (עיין זמנים ב: וע"ש נחמ"ה סחס אשה) וכן כשכפאווהו לאכול מצה והוא היה סבור שהוא יום חול או שהיה תוקע לשיר וכיוצא בו, אבל אם קורא קריאת שמע בדרך שאנו קורין בסדר התפלה וכן כשאוכל מצה או תקע ונטל לולב אף על פי שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אף על פי שאינו מכוין. (עי' סי' סו, וסי' תרעה, ועי' נחמ"ס סוכה מז. ד"ה אמר אביי, וצטור סי' ס וצסי' תרנא) מבואר יוצא מדבריו, שיש מצבים שאין צריך לכיון כדי לצאת ידי חובתו, דאף בלא זה יוצא יד"ח, כשפשוט מעשיו מורה על כך שעושה זאת כדי לצאת ידי חובה.

זאת תורת העולה

נראה לעניות דעתי, דלדינא פשוט הוא, שבכל פלוגתא שהוזכרה בנידונים דלעיל, [מלבד הדברים המוסכמים]. מחוייב לעשות מספק לחומרא, כיון שנתבאר שדעת הרבה מן האחרונים, וכן היא דעת הרשב"ם בהדיא, וכן פשוט שמעתי¹, דחייבא דמצות צריכות כונה הוא מדאורייתא, [וראיה ברורה לזה, שהלוא אם שמע ברכות מאחר שתקע בשופר ולא נתכוין לצי"ח ממנו, יהיה מחוייב לברך שנית בבואו לתקוע בשופר, אע"ג דמחמירין בזה מאד משום חששא דלא תשא (עי' רמב"ם פ"א מזכרות הט"ו, וקס"מ, ועי' מג"א ח"א סי' רטו סק"ו)]. וא"כ כל ספק לחומרא.

נאסרה בגזירת הבורא, וכשיגיע יום האסור אשבות, הנה עשיית המלאכה הלזו למצוה יחשב תיכף כאילו עשה מצות מעשיות בפועל ממש ונגמרת המצוה כשיגיע יום האסור וישבות ממלאכה.

(יב) גם לא ראה דברי הרב דרך פיקודיך (מ"ע א אות ב) שכתב בהדיא לכיון לשם מצוה זו ל"ת דעונתה לא תגרע.

(יג) כתב הגר"ג גשטטנר זצ"ל, (להורות נתן ח"א סי' קיט) וז"ל, ובעיקר הדבר דברכת המצוות מברך עובר לעשייתו, לא מצאתי טעם מבורר, ונראה לפע"ד דכיון דמצות צריכות כונה, ולכתחילה לכו"ע בעי כונה, ע"כ תקנו חז"ל לברך קודם עשיית כל מצוה כדי לעורר כוונתו, שע"י אמירת הברכה יזכור שהשי"ת ציונו לעשות את המצוה ועי"ז יכוין לקיים המצוה לשם שמים. ושוב ראיתי בריטב"א (פסחים ז:) דהטעם שמברך עובר לעשייתו כדי שיתקדש תחלה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה אותה מפני מצות השי"ת, ועוד כי הברכות מעבודת הנפש וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה [כצ"ל] שהיא עבודת הגוף. וכע"ז כתב בחי' חת"ס פסחים שם בשם הכוזרי. וכע"ז כתב בשו"ת נודע ביהודה (קמא י"ד סי' ג) שהברכה היא התעוררות הדיבור והמחשבה ועי"ז יש קשר אמין בדיבור ובמחשבה ובמעשה עיין שם.

(יד) והא לך לשונו של מרנא הגר"ש ואזנר זצ"ל (שבת הלוי ח"ד אות ה בסופה) מ"מ סוף דבר לא ראיתי ראי' מוכחת לומר דמצות צריכות כונה רק דרבנן, ואין לנו אלא כפשוטו הרשב"ם ופשוטו הסוגיות דמצות צריכות כונה מה"ת, וכאשר סתמו רוב הפוסקים ובביאור הלכה או"ח סי' ס, עכ"ל.

(ה) דברשותו מותר לאדם ללכת ללא מסכה, והחושש, לא יכנס לבית חבירו אם אין מקפיד לחבוש מסכה בזמן אירוחו. ואמנם לא יועיל לו להנצל אלא מל"ת דלא תרצח, [ועיין משך חכמה (ויקרא יט, יז) שכתב שבחופר בור ברשותו עובר בלא

תשים דמים, וא"כ יתכן דבזה עובר לכז"ע, וצ"ע דלא שמענו לחייב אדם גם לחבוש מסכה בין בני ביתו, וצ"ע]. אכן כבר מבואר בפוסקים דאם נגרם רח"ל ע"י רציחה, חייב בכפרה, ואמרת להעתיק בכאן מדברי הגרעק"א (שו"ת רעק"א תניא סי' ג) וז"ל, ואולם עכ"ז צריך כפרה, והלא המהרי"ו כתב השליח שנהרג צריך המשלח כפרה, והמג"א הביא כן (או"ח סי' תרג) בשם באר שבע, והצ"צ (סי' ז) אף שגמגם על ראית מהרי"ו מ"מ סיים שם דלמעשה אינו חולק על המהרי"ו, ומ"מ נראה דבעובדא דמהרי"ו סגי בתשובה קלה, כיון דלא היה כלל בגרמא דהמשלח, לא כן בנ"ד דהאיש ההוא גורם גדול, ואפשר דלענין גלות היה פטור ג"כ מדין שהוא קרוב למזיד להריץ הסוסים טעונים במשא ובלילה, ואדם מועד לעולם בדבר שקרוב לפשיעה, דהיינו כעין אבידה, כמ"ש תוס' ב"ב (נ: ד"ה חייב) וכו' ראשית התשובה יהיה אחרי שנהרגו בנו ומשרתו הנער ולא עשו פירות בעולם, הוא יקים זרע להם, דהיינו שעבור בנו הנהרג יחשוב באם היה זוכה להכניסו לחופה כמה היה מוציא עליו נדן ומלבושים ושאר ההוצאות, ויפריש כפי הסך ההוא שיהיה לקרן קיימת לעולמי עולמים, ומהרווחים יוחזק בן עני לגדלו וללמדו תורה וגמרא עד שיהיה בן ט"ו שנים שיוכל לשלחו ללמוד בישיבה ואח"כ יוחזק מהרווחים תלמיד אחר, וכן לעולם, והתלמידים ההם יקראו ע"ש בן הנהרג שהוא מחזיקם, ואם ישאו להם נשים ויולידו בנים, הבן הבכור יקרא בשם הנהרג, ועבור הנער המשרת יקבל האיש על עצמו ליתן כל ימי חייו מידי שנה בשנה כ"ה ר"ט ליתן מזה שכר לימוד לבני עניים בשנה הראשונה ישלם לי' מלמדים עניים שילמדו יום יום שיעור לתועלת נשמת ההרוגים, ויאמרו נוסח התפילה וקדיש דרבנו, גם יפרוש סך מה שמהרווחים ישולם לאיזה לומדים בכל יום היא"צ שיעור משניות, ולהתפלל עליהם ולומר קדיש דרבנו, כל ימי חי' האיש ההוא, ישלח ביום היא"צ שלהם י' אנשים על קברם לבקש עבורו מהם מחילה.

ובענין סיגופים, אחרי שכתב מעכ"ת נ"י שהאיש ההוא סמוך לימי הזקנה, לזה ראוי להקל עליו, ולזה במשך ג' שנים יתענה ב' וה' וער"ח ועשי"ת ולהשלים התעניתים האלו, ואחרי ג' שנים יתענה בימים אלו הנ"ל עד אחר חצי היום, ואם הוא בדרך ורואה שקשה עליו התענית יפדה התענית בעד ערך ג' פעמים ח"י גדולים שיתן לעניים, וכל ימיו לא ילך לסעודת נישואין [וזולת בסעודת צאצאיו או שהוא שושבין]. וכל לילה קודם שהולך לישון יתוודה בלב נשבר ובבכיות גדולות ולבקש מחילה וכפרה מהשם יתברך, יקבל ה' תפילותיו וצדקותיו ותעניתיו ברחמים וכפר לו כפרה גמורה, ונפשות ההרוגים יתפייסו, ויליצו טוב בעדו, כנלענ"ד, עכ"ל. הבט כמה חומרא החמיר על מי שנהרגו ע"י, וכל זה הוא שלא בפשיעה, א"כ כמה חומרא יש במי שבפשע ואינו לובש מסכה, ומת על ידו אחד.

(ב) דכשאין שם אחר אין בזה כל איסור, כיון שאינו יכול להידיבק, ולא להדיבק, [וזוהו שלא כפי החוק המחייב בכל

יציאה למרחב הציבורי חבישת מסכה, צא וראה מה בין דיני התורה"ק, לבין דיני עכו"ם, אכן יתכן שאילו זכינו והיו עמנו סנהדרין הדנין דיני נפשות, היו אף הם מחייבים כן מדין לא פלוג, שלא ליתן תורת כל אחד בידו].

(ג) כאשר מורים מומחי הרפואה שיש בכך משום הצלת נפשות, ואפילו בס"ס רחוקה, ולא גרע חיוב זה מחיוב אכילת מאכלות אסורות, וחיוב אכילה ביוה"כ, כאשר מורים הרופאים, דבכולן יש חיוב גמור לעשות כאשר יורו הרופאים המומחים כמשנ"ת. וכבר הראה מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א מקור לחיוב לבישת מסכה בעת מגפה, במשנ"ב (או"ח תקנ"ד ב"א) ו"ה דכמקום חולי.

ולא יתכן לומר, דכיון שחבישת המסכה לא מונעת לגמרי את ההדבקה א"כ אין בזה איסור זה, כיון שהלוא גם הקופץ מבנין בן כמה קומות לא חייב להיות שימות, א"כ מי שיקפוץ ומת, האם יעלה על דעתנו שלא יחשב מאבד עצמו לדעת.

וא"ת כיון שזה ספק אם אני חולה או אהיה בקרבת חולה, א"כ אמאי חשיב עובר ע"ז, י"ל דהלוא הלכה פסוקה היא דספק דאורייתא לחומרא, [ואין זה שייך לפלוגתא הראשונים אי אזלינן לחומרא מה"ת, או מדרבנן לחומרא, שכבר כתב הפמ"ג (משל אברהם סי' ז סק"ז) וז"ל, וחמירא ספק סכנה [לרמב"ם כל ספיקא מן התורה שריא, וספק סכנה מן התורה אסור, ושמרתם לנפשותיכם, דהא לא מוקמינן אחזקה ורובא בספק סכנה (חולין ט:)] מים מגולים, שאני ספק איסור מספק סכנה]] עכ"ל. א"כ לו יהי שהוא רק ספק, עכ"פ מידי ספק לא נפיק, וספיקו להחמיר מה"ת, וא"כ הלוא כל העובר על ספק איסור עובר באיסור גופיה, והבן. ועל כן מחוייב הוא בזה חיוב גמור, והמזלזל בזה הוא עובר על איסור דאורייתא, ופשוט.

ואף אם יתברר אחר זמן שהמסכות לא הועילו מידי, הלוא כבר כתב הצמח צדק (הקדמו, סי' טז) וז"ל, כיון דהכי הוא דאף על גב כשתמצא התרגולת אחר כך כשירה מעיקרא לא פקע האי איסור מיניה שאכל ספק איסור, עכ"ל. מבואר מינה, דכל שיש בו ספק איסור, אף לאחר שיתברר שלא היה איסור בדבר, אינו מתיר למפרע, אלא כל העובר על האיסור קודם שעת ההיתר, ה"ז עובר על איסור.

וכעת (יוס' ד' ט"ז תמוז תש"פ) נתפרסם בשם מרן רה"י הגר"ג אדלשטיין שליט"א שמי שינהג ע"פ כל הוראות הרופאים מובטח לו שלא יחלה.

(ד) כתב הרמב"ם (פ"ב מנחות ה"ב וה"ג) וז"ל, אבל השוכר הורג להרוג את חבירו, או ששלח עבדיו והרגוהו, או שכפת חבירו והניחו לפני הארי וכיוצא בו והרגתו החיה, וכן ההורג את עצמו, כל אחד מאלו שופך דמים הוא ועוון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים ואין בהן מיתת בית דין, ומנין שכן הוא הדין, שהרי הוא אומר שופך דם האדם באדם דמו ישפך זה ההורג בעצמו שלא על ידי שליח, את דמכם לנפשותיכם אדרוש זה ההורג עצמו, מיד כל חיה אדרשנו זה המוסר חבירו לפני חיה לטרפו, מיד האדם מיד איש אחיו אדרוש את נפש האדם, זה השוכר אחרים להרוג את חבירו, ובפירוש נאמר בשלשתן לשון דרישה, הרי דינם מסור לשמים, עכ"ל. מבואר שגרמא ברציחה אסורה.

מנין הלאוין שנכשל ושיכול להכשל בהם ההולך ללא מסכה ברשות שאינה שלו.

לא תרצח

א. ההולך ברשות שאינה שלו (ה) ויש שם אחר, (ב) בזמן מגיפה או חולי אחר [שיש בו סכנת נפשות] ואפשר למעט את אפשרות ההדבקה ע"י כיסוי האף והפה במסכה, והוא הולך ללא מסכה, (ג) הרי הוא בספק שמא יגרם רציחה לאחרים ע"ז, ועובר בלאו (ד) שנאמר (שמות כ, יג) לא תרצח, שהזהירנו בזה שלא להרוג קצתנו את קצתנו והוא אמרו יתעלה לא תרצח ונכלל

ואף שכתב הרמב"ם (פ"ד מנחות ה"ה) וז"ל, המכין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתת בית דין, ודעת הרבה ראשונים ואחרונים היא שהרמב"ם פסק כרבי שמעון (סנהדרין ע"ט). וכפי שהשיג הראב"ד וז"ל, כרבי שמעון הוא זה, ואין הלכה כרבי שמעון, וכן הבין גם בחידושי

בזה (ה) ספק רציחה.

עוד עובר על ל"ת זה (ו) מפני שחשיב ספק

וכן דעת המאירי לפסוק כר"ש, מ"מ זה דוקא פטור ממיתה אבל ודאי הוא עובר על האיסור, ובפרט לפי מש"כ מרן בכס"מ (ס"ט) שיטה אחרת בדברי הרמב"ם, שאף הרמב"ם פסק כחכמים, ומה שפטר בנתכין להרוג את זה והרג את זה, הוא משום חסרון התראה, ע"ש. א"כ ודאי עובר בל"ת.

כתב הר"ן (פ"ג משניות, י. מדפסה"ה ד"ה מלקין) וז"ל, דאע"ג דהנשבע לחבל בעצמו חיילא עליה שבועה, משום דלא אתי אלא מדרשא, כמש"כ בחי', אפ"ה נשבע להמית את עצמו, נשבע הוא לעבור על ד"ת ממש, דמקרא מלא דבר הכתוב ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, וכדאמר' עלה בפ' החובל (נ"ק 65:) ודלמא קטולא שאני, עכ"ל.

וכתב הגר"א נבנצאל שליט"א (אסיא כ"ד כה-כו, עמודים 40-39) וז"ל, הרמב"ם (פ"ד מנחות ה"ה) כתב על הגורם מיתה לחברו דעון הריגה בידו, וחייב מיתה לשמים, ונראה לכא' שהוא בכלל לא תרצח, ולא נתמעט אלא ממיתת בית דין, אך הרמב"ם השווה זה למאבד עצמו לדעת, ויש לדון בו אם הוא בגדר רוצח ממש. עוד צ"ע אם נניח שהוא בכלל לא תרצח, מנלן שאינו בכלל מכה איש ומת מות יומת, ואולי ילפינן איסור גרם מיתה מדאסרה תורה אפילו הוז"ל וחייבה על זה מיתה ביד"ש, אך י"א שאיסור זה אינו אלא מדרבנן, ואחרים אומרים שאיסור זה הוא רק באיש ולא באשה, עוד יש להעיר מהרמב"ם (פ"ט ממלכים ה"ז) דבן נח שהרג בגרמא נהרג, ואם כן צריך לומר דלישראל לכל הפחות הוא איסור דאורייתא, דליכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור ואי הוז"ל לישראל אסור מדאורייתא, ניחא דיש לומר דאף בן נח מזהר על זה מדענשו דור המבול על עברה זו, [ולשיטת ר"ת תלוי אם בן נח מצווה בפר"ר]. והנראה פשוט בזה, דלא שייך לדרוש עשייה הוא דאסור, הא גרמא שרי, אלא במקום שהקפידה התורה על העושה, שאז דרשין דגורם לא נקרא עושה, אבל במקום שהקפדת התורה על הנעשה, אף גרמא אסורה, הלכך הואיל וחסה התורה על ממונם של ישראל, וק"ו על גופם, וק"ו על נפשם, לא שייך כלל למימר דגרמא בנזיקין, או בחבלה, או במיתה מותר, [וקושיית הגמרא בב"ב (כ"ג: צ"ב) אכן לגבי חיוב ממונ, או מלקות, או מיתה, הדרינן לכללא דגורם אינו בכלל עושה].

ונראה דדרשה זו לא נאמרה במצוות בני נח ולכן חייב הוא גם בגרמא, ומטעם זה נראה להסביר שדבר שאינו מתכוון אף לרוב הפוסקים הסבורים שבכל התורה מותר, מ"מ בנזיקין וכיוצ"ב אסור, וכן מתעסק אפילו להסוברים שבכל התורה מותר, בנזיקין וכיוצ"ב אסור, והואיל ובדבר שאינו מתכוון ובמתעסק הוא עושה ולא גורם אין כאן פטור בדיעבד אלא בנזיקים משלם ובמיתה גולה, עכ"ל. [והראני מו"ר הגר"י פלק שליט"א שיסוד זה כבר נתבאר היטב בדברי האחרונים (קוב"ש פסחים לוח ק"ו, חזו"א הרי"ט סי' טו סק"ט ד"ה ומהא) וע"ע בספרו (ליקוטי אורח זכמים דף קה: תול"ה שו"ג) מה שהביא בזה].

ומעתה פשוט הוא הדבר, דכיון שהקפידה התורה על המעשה, והיינו על קירוב המיתה שיש בכל דבר המקרב מיתה, א"כ ההולך ללא מסכה ברה"ר, כיון שנתברר שעכ"פ יש ספק שקול שמא מקרב מיתתו בכך, וכמו"כ יש ספק שקול שמא הוא מקרב את מיתת הנמצאים בקירבתו, ה"ה בספק גורם רציחה לעצמו ולאחרים, ומספק עובר בזה.

ומפורש בפסיקתא רבתי (רי"ט פרשה כה, פיסקא שתיאה דעשרת הדברות) דגם הורג עצמו עובר בלא תרצח, דדריש לא תרצח לא תתרצח ע"ש, וכ"כ בהלכות קטנות (ח"ב, סי' רל"א) ע"ש, וכ"כ בפשיטות הבית מאיר (יו"ד סי' רטו, ס"ה) ע"ש, ומהר"ט ז"ל (כחונות סוף פרק הנזיל) הביא, שאין לו חלק לעוה"ב שקורא אני עליו ותהי עונותם על עצמותם ע"ש.

(ה) הנה כששאלו קמיה מרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א מה דינו של מי שאינו מקפיד כעת על הוראות הרופאים, ענה בכת"י בזה"ל, "כרודף". והנה, אם הוא ודאי נשא של הנגיף, לית מאן דפליג שהוא רודף, אבל אפי' בספק, ה"ה ספק רודף, וע"כ כתב מרן שליט"א שהוא רק "כרודף", ולא רודף גמור.

והנה, מרן רה"י הגר"ג אדלשטיין שליט"א בא' ממכתביו של ד"ר הרב משולם הרט שיחיה, הוסיף בכת"י עיין רמב"ם פ"א מרוצח ושי"נ, ושם איירי הרמב"ם בכולא פירקא, בעניני שמירה מסכנה, וגם מה שהזכירו גדולי הדור שליט"א במכתבם מימרת חז"ל דחמירא סכנתא מאיסורא, אשר מימרא זו הוזכרה פ"א בכל דברי חז"ל (חולין י"א). רק על ספק נפשות, לגבי מים מגולים דחיישי' לסכנה, ולא כשהוא חשש לדבר שאין בו סכנה, הרי דבר ברור לפנינו שדעתם שהוא דבר מסוכן בבירור.

ומלבד כל זאת, הלוא נחזי אנו, הלוא מתוך כמות של חולים יש סך חולים שיש בהם סכנה, וסך מסויים שמוכרחים להנשמה, ואילו לא ישמרו כללי הבריאות, ובעיקר ענין זה – חבישת המסכות – ימשיכו להיות הרבה חולים וחלילה יתכן שבתו החולים לא יוכלו לתת מענה לכל החולים כאשר רח"ל קרה דברים כאלו במקו"א בעולם, [והן אמת שבארץ הקודש אשר עיני ה' אלוך בה מראשית השנה, והשגחה פרטית חופפת עלינו כל היום, אכן ההשגחה פרטית אינה רק למעלייתא, אלא גם לגרעיותא, שיש קפידא יתירה לקיים בטרקלין המלך את שמירת כל מצוותיו, ומאחר שאינו חובש מסכה כהוראת הרופאים, א"כ הורע כוחו, וחלילה יכול להנזק בהשגחה פרטית, והיינו שאע"פ שלא נגזר עליו ברה"ל לחלות, כיון שלא הקפיד על זה, הושלך למקרה, ונדבק כעונש על מחשבותיו הרעות]. א"כ נמצא שכל בר דעת מבין שלו חלילה וחלילה יארע מקרה רע כזה ימותו עוד רבים מישראל [כגון יולדות, חולי כליות, מושטלי אברים, חולי לב, חולי סכרת וכו'] אנשים אשר המה מוכרחים לטיפול רפואי אחת לתקופה, ואילו רח"ל יקרוסו בתי החולים בארץ המה ימותו בגרמתם]. וא"כ נמצא שיש להחשיבו כרודף של כל כלל יושבי הארץ, כי מי יודע אם לא מחמתו יגרם הרס וחורבן לכלל יושבי הארץ, וימותו רח"ל עם רב מישראל, ובודאי היה לו לחבוש מסכה על פניו למנוע עצמו מלהכלל בכלל גורמי המוות באומתנו.

ועי' מג"א (או"ח סי' תקעו סק"ג) וז"ל, ובשל"ה כתב דכל אחד יבריא בניו מן העיר בעת הזאת ואם לא עשו זאת הן חייבין בנפשותם, עכ"ל.

(ו) הנה רבים וטובים תמהו על דברי הללו, שבשלמא ההולך ברחובה של עיר, ואין יכול לדעת מי ימות בגרמתו ניחא לחייבו מספק, אך אם הולך בעצמו ואינו ידוע כאדם המוגדר ב"קבוצת סיכון" אמאי נחייבו משום הכי, והנה ראשית תשובתי על שאלה זו היא, שכיון שאין הרופאים יכולים לדעת עדיין את השלכותיה החמורות של מחלה זו כעת, א"כ ודאי לא יוכל איש לערוב לו שלא מקצר את ימי חייו, בהדבקו במחלה זו, ובפרט שאף ידוע שהיו אנשים ללא מחלות רקע שגם הם נסתכנו בכך, ועוד מי יערוב לך שאינך רח"ל ב"קבוצת סיכון" הלוא מעדות הרופאים שיש רבים וטובים שיש מחלות שהם סובלים מהם ללא ידיעתם, ואף

שבעלמא מצינן למימר עלה שומר פתאים ה', שאין צורך לחשוש עד כדי כך, הכא כיון שיכול לחבוש מסכה על פניו, ולהגן על עצמו ועל סביבתו, ודאי לא ישמרהו ה' אם אינו שומר על עצמו, והבן. [ועתה (יוס ג' כ"ב תמוז תש"פ) נתפרסם מכת"י מרן שה"ת הגר"ח קנייבסקי שליט"א שא"א לסמוך על שומר פתאים ה', עוד כתב (יוס ג' כ"ט תמוז תש"פ) שהעובר על תקנות הרופאים ה"ה חב לאחרני].

עוד י"ל עפמש"כ הגר"י פערלא זצ"ל בביאורו על

סה"מ לרס"ג (מנחם העונשין ע"א, פתחיה) וז"ל, בירושלמי (פ"ק דברכות הלכה ה) דאזהרת לא תרצח היא בכלל פרשת ק"ש, דכתיב ואבדתם מהרה מאן דקטיל מתקטיל ע"ש, והדברים סתומים לכאורה, והמפרשים כולם לא יצאו ידי חובתם ע"ש. אבל הנראה דהכונה לומר דקרא דהשמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' ה"ל אזהרה על ואבדתם מהרה וגו'. משום דלאזהרת ע"ז לא צריך קרא, דבלא"ה איכא כמה אזהרות בע"ז, והילכך ס"ל דע"כ לא אתי קרא אלא להזהיר על איבודם, כלומר השמרו לכם שלא תגרמו לנפשכם להאבד מהרה, ונענשים גם על שאבדו את עצמם בכך, וזו היא ג"כ אזהרת לא תרצח שבכללו ג"כ לא תתרחצ, שברצחו את חבירו עובר על חבירו בלא תרצח, ועל עצמו בלא תתרחצ, משום שבכך מביא על עצמו מיתת ב"ד בהתראה ובעדים, ובלא עדים והתראה מיתה בידי שמים ומאבד את נפשו, וזהו שאמרו בירושלמי מאן דקטיל מתקטיל, עכ"ל. מעתה אם כנים אנחנו ועובר על איסור רציחה לחברו [מספק] א"כ עובר גם על עצמו, ופשוט.

(ו) כתב הגר"א נבנצאל שליט"א (אסיה כרך כה-כו, עמוד 41) וז"ל, ובעיקר הדבר, לפע"ד אינו פשוט לדון מתן התרופות הנזכרות כגרם רציחה ולא כרציחה ממש, דהנה גרסין בגמרא (סנהדרין ע"ה) הכוה עשרה בני אדם וכו' ומת וכו' בזה אחר זה פטורין וכו' בגוסס בידי אדם, והקשו התוספות (ס' ד"ה גוסס) אותו שעשאו גוסס אמאי פטור, הא רוב גוססין למיתה, ולכאורה קושייתם צריכה באור נהי דהרוב אומר דימות מחמתו, הא השתא ידעינן דלבסוף לא מת מחמתו אלא מחמת אדם אחר, ונראה, דהא בלאו הכי סוף כל אדם למות, אלא דנטבע בו כח לחיות זמן מסוים, והרוצח חייב על שקיצר משך זמן זה, ואין חילוק אם קיצר משבעים שנה לרגע אחד או שקיצר משבעים שנה לששים שנה ואם כן הראשון שעשאו גוסס כבר הוא רוצח, והשני שקיצר גסיסתו אף הוא רוצח, ולפי זה בתרופות הנזכרות המקצרות משך חייו של החולה, שכבר סיבת המוות מקנת בגופו, לכאורה אינן בגדר גרם רציחה, אלא בגדר רציחה ממש, ואין זה דומה להסרת המנוע דמבואר ברמ"א (יו"ד סימן ע"ט ס"ה) להתיר, דכאן הוא בגוף החולה עצמו, עכ"ל.

ומעתה, י"ל דפשוט הוא, דמאחר שעכ"פ יש ספק שקול בכל השואף אור של החולה במחלת הקורונה אם הוא מקרב בכך את מיתתו ע"י שיחלה גם הוא, או את מיתת האחרים שישהו בקרבתו וידבקו ויזיק להם, על כן אדם המסיר את המסכה [ואינו בטוח שהוא והאחר אינם חולים בנגיף זה] על יד אדם אחר, הרי הוא מספק נחשב כגורם להקרבת מיתתו, ולהקרבת מיתתם של אחרים, רח"ל, ואין זה הסרת המנוע אלא גורם בגופו ממש את החולי וסיבת קירבת מותו.

וראיה לכך שההימנעות מלהציל נחשבת לשפ"ד, מהנאמר בב"מ (פ"ב) ב' שהיו מהלכין בדרך, וביד א' מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם מתים, ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב, דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חבירו, והסביר בחדושי רבנו חיים הלוי (פ"ה מ"סו"ד התורה ה"ה) שטעמו של בן פטורא הוא שההימנעות מהצלה

נחשבת לשפיכות דמים, וכך כתב החזו"א (בבליזנות ס' שההנחה מהצלה נחשבת לעבירת שפיכות דמים).

(ח) כבר נתבאר לעיל (לאון א') שיש בזה עכ"פ ספק שקול שיתכן שהוא גורם לעצמו ולאחרים מיתה, ומעתה פשוט שעובר גם בזה.

כתב הגר"ש נתנזון זצ"ל בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ט ח"ג סי' קכב) וז"ל, ומ"ש הרמב"ם אסרו חכמים והלא הוא איסור תורה וכו' נראה לפענ"ד שהנה שם אסרו שמא יבלע עלוקה וא"כ אינו רק חשש בעלמא, וזה אסור מדרבנן, ואף שאינו רק מיעוט במקום סכנת נפשות חשו אף למיעוטא דמיעוטא, ולכך אינו רק דרבנן, אבל פשיטא דדבר סכנה ממש הוא איסור תורה החמור והוא בכלל מאבד את עצמו לדעת שאין לו חלק לעוה"ב וזה פשוט וברור, עכ"ל.

ובערור השולחן (יו"ד סי' קטז ס"א) כתב וז"ל, כשם שאסור לאכול ולשתות דבר איסור כמו כן אסור לאכול ולשתות דבר של סכנה ומרגלא בש"ס דסכנתא חמירא מאיסורא והרי כתיב (בראשית ט, ה) ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש וכתב (דברים ז, טו) ונשמרתם לנפשתיכם וכל המאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב [כמו בגיטין (י"ג)] ולעולם אל יעמיד אדם עצמו במקום סכנה לומר שיעשו לו נס דשמה לא יעשו לו נס ואם יעשו לו מנכין לו מזכיותיו (שבת ל"ג) ובירושלמי תרומות (פ"ה ה"ג) איתא באחד ששתה מים מגולים בערב יום הכיפורים ואמר שזכות יוה"כ תגן על זה ולא הספיק לשתותו עד שנתחלחלו מעיו ומת ולכן יזהר האדם מאד בזה, עכ"ל.

ולחומרת הדבר אמרתי להעתיק הערה נפלאה, שמצאתי שכתב רבינו יעקב בעל הטורים (בראשית כג, ז) על כ' קטנה שבמילת לבכותה, שאברהם אבינו מיעט בהספד שרה מפני חששא דמאבד עצמו לדעת, ע"ש.

וכתב הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א בספרו טעם ודעת (ס' לבאר דברי הבעה"ט ע"פ מעשה נורא ששמע מהגאון האדיר רבי איסר זלמן מלצר זצוק"ל שסיפר על מרן הקדוש הח"ח זיע"א, דבעת שנפטר חתנו הגאון הצדיק רבי צבי לוינסון זצוק"ל בדמי ימיו, שמעו את הח"ח זיע"א מתלחש אולי היה חתנו הנ"ל בגדר מאבד עצמו לדעת, ואחרי הרהורים אמר שלא היה לו גדר של מאבד עצמו, ועמדו רבים ותמהו ע"ז היאך מעלה מרן הח"ח זיע"א ספק כזה על חתנו שהיה קדוש עליו, [וכידוע התבטא עליו חותנו הח"ח שחצי עולם חיים בזכותו] שכזה אדם גדול יש בו חשש מאבד עצמו לדעת, אתמהא. אלא דהח"ח חשש שהיות והיה אותו צדיק מרבה בסיגופים קשים אפשר דכל אלו קירבו את מותו, ויש בו גרם מיתה אין מן מראוי להרבות בדברי הספד, כמב' בבעה"ט הנ"ל, וע"כ חשש הח"ח שאולי אסור להרבות עליו בדברי הספד, ברם לאחר שיקול הדעת הגיע הח"ח למסקנא דלא היה לחתנו כל גרם במיתתו ואפשר א"כ להרבות כמספד עליו, יעו"ש היטב. ובספרו חכמה ודעת עה"ת כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א (בראשית ט, ה) שיש להקשות אמאי בעינן עוד מקרא על זה, ולא סגי בל"ת דלא תרצח, וכתב ליישב שההורג עצמו חמיר טפי.

ובתשובות והנהגות (ח"א סי' שט"ז) כתב בענין העישון [שיש מגדולי הפוסקים שדימוהו לאכילה ושתייה המזיקה שכתב הרמב"ם (פ"ד מדעות ה"ט) שיש מאכלות שהם רעים ביותר עד מאוד, וראוי לאדם שלא לאוכלם לעולם, כגון הדגים הגדולים והמלוחים הישנים וכו'] שהרי אלו לגוף כמו סם המות וכו' ואדם שהוא חכם וכובש את יצרו, ולא ימשך אחר תאוות, ולא יאכל מן הנזכרים כלום, אלא אם נצרך להם לרפואה, הרי

זה גיבור, עכ"ל. וכבר העירו רבותינו שלפי סגנון דברי הרמב"ם שפתח בלשון 'סם המות', לכאורה היה ראוי לסיים שהאוכל אותם עובר על 'את דמכם לנפשותיכם אדרוש' וכדומה, ולמה סיים רק בלשון שהנמנע הוא גיבור, וביארו גדולי רבותינו, (עיין שו"ת אגרי"מ

חו"מ ח"ב סי' עו, שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נה אות ו) שהמאכלים הללו אינם מזיקים בפעם אחת, והאוכל אותם אינו עושה זאת בדרך חבלה והשחתה, ולכן האוכל אותם אינו חוטא ממש, אלא אינו חכם וגיבור, וכיון שכתב הרשב"א (שו"ת ח"ד סי' קכג) באשה שנדרה שתשתה

סם להתעבר ובעלה אינו רוצה שתשתה לפי שאין סם שאינו יפה לזה ורע לזה, שאינו יכול להפר שאם אתה אומר כן מפני שאין לך סם שאינו רע במקצתו א"כ לחם לא תאכל ופירות לא תאכל שהכל יודעין שרובן קשים לגוף כחרבות, ע"ש. וא"כ אף על ענין העישון אמרו שכיון שיש בני אדם שהוא טוב להם יכולים להמשיך במנהגם]. וז"ל, ומעיד אני על ת"ח גדול אחד זצ"ל, שעישן הרבה ונלקה ר"ל בסרטן הריאות, וזמן קצר לפני פטירתו קרא למנין אנשים ואמר להם "יודע אני שהמחלה שלי ואני מת מפני העישון, וחוששני שידונו אותי בשמים כדין המאבד עצמו לדעת ר"ל, ע"כ מחפש אני איזה תקנה, ואמרתי לנפשי שאני מבקש מכם ליזהר מאד לא לעשן, שזהו איסור חמור שמסכן האדם, ובזה אני מצפה מאחר שאני מזהה בזה רבים שהקב"ה ייקל עלי ענשי, וכיוצא בו הרבה מתים והוכח כמסוכן ולא שמים לב, עכ"ל. וא"כ כ"ש וק"ו במי שאינו נזהר ונשמר כעת שיש לדון כמאבד עצמו לדעת, כיון שאין מי שיאמר שהוא כמאכלים הרעים בלבד שיש שהם טובים להם, אלא ודאי הוא כשותה סם המות, ואף אם לא מת על ידו, הלא אין כעת מי שיאמר שלא ניזוק כלל, וכיון שברור שיכול אדם למות מכך, הרי הוא בספק מקרב את מיתתו, והרי אף בעישון אינו מת מיד אלא לאחר זמן.

ובשו"ת משנה הלכות (ח"י סי' יז) כתב וז"ל, ובתורה כתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם ומי שאינו שומר נפשו וכ"ש עושה היפוך פעולה ה"ז בכלל מאבד עצמו לדעת ח"ו, עכ"ל. (ט) כתב השו"ע (יו"ד סי' שמה ס"א) וז"ל, המאבד עצמו לדעת, אין מתעסקים עמו לכל דבר, ואין מתאבלין עליו, ואין מספידין אותו, ולא קורעין ולא חולצין, אבל עומדין עליו בשורה אומרים עליו ברכת אבלים וכל דבר שהוא כבוד לחיים, עכ"ל.

ומי יודע אם הגזירה על הנפטרים ממחלת הקורונה למנוע מהם קבורה כמנהג, וניחום האבלים וההספדים עליהם כמנהג, לא באה בעקבות שגרמו לעצמם את מיתתם, [ואף שודאי יש גדולים וצדיקים אשר נלקחו לב"ע בתקופה זו כקרבנות ציבור, ואין איתנו יודע עד מה, ובודאי לא גרמו זאת לעצמם, מ"מ יתכן שיש אנשים שגרמו זאת לעצמם וכיון שנגזרה גזירה עליהם, כולם לא יצאו מן הכלל, ועוד יתבעו אותם גם על כך, צא וראה מה ארע במקומות שלא השגיחו על דברי הרופאים כמה הרס היה מחמת זה, וכאשר היה במשפחה א' שכל בני המשפחה נדבקו בשבעה, וגרמו רוב צער להרבה מאד בני אדם, ומי יודע אם ניתן לכפרה, כי הוא יותר גרוע מלשון הרע, כיון שאינו יודע במי פגע ואת מי הזיק, ועד כמה, ואיך יעשה תשובה על כך, ואף אם ירצה לעשות תשובה יצטרך לכלות כמעט כל ימיו על כך, ואין בדברים אלו ח"ו כדי למעט את חובתם לפייס כל מי שיודעים הם שגרמו לו נזק, אלא רק לגרום רתיעה למי שדבר זה – לגרום צער ונזק הן רוחני הן נפשי הן כלכלי לכל כך הרבה אנשים – יגרום לו

לחשוב שמא כדאי בכל אופן לעטות מסכה ולהקפיד על כללי הזהירות הנדרשים כעת].

(י) איתא בגמ' (ברכות כג:) תנו רבנן, מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, המתין לו עד שסיים תפלתו, לאחר שסיים תפלתו, אמר לו, ריקא, והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכתוב ונשמרתם מאד לנפשותיכם, כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום, אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מיד, ע"כ.

דמכם לנפשותיכם אדרוש (ט) ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (כ"ק לא:) מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם.

השמר לך ושמור נפשך

ג. עוד עובר בלאו שנאמר (דברים ז, ט) רק השמר לך ושמור נפשך, (י) וכבר אמרו חז"ל (עירובין לו.)

ועיין בעשה דונשמרתם מה שנתבאר בס"ד בארוכה. והוא פשטא דקרא כמש"כ רבנו בחיי (דברים כג, ח) וז"ל, [לגבי חיוב עשיית מעקה] ע"ד הפשט יזהיר שישתמר האדם מן הסכנה, כענין שכתוב (דברים ז, ט) השמר לך ושמור נפשך מאד, עכ"ל. ועוד איתא בגמ' (שמו"ט לו.) והמקלל עצמו וחבירו כו' אמר רבי ינאי ודברי הכל, עצמו דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך מאד, כדברי אבין אמר רבי אילעא דאמר כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא ל"ת, ע"כ.

מבואר, כיון שיתכן שמחמת קללתו יארע לו נזק לגופו, אסור לו לקלל עצמו, ואם עובר על זה עובר בזה, א"כ ה"נ בנידו"ד כיון שיתכן שהוא מזיק את עצמו בזה, בודאי הוא עובר בזה.

[ולתועלת הענין אמרתי להעתיק בכאן מה שכתבתי במק"א עמש"כ בחינוך ל"ת דמקלל (מ"א הל' וז"ל, והרמב"ם זכרונם לברכה אמר בטעם מצוה זו, כדי שלא יניע נפש המקלל אל הנקמה ולא ירגילנה לכעוס, ועוד האריך בענין בספרו, ונראה לי מדבריו, שלא יראה הוא בדעתו נזק אל המקולל בקללה, אלא שתרחיק התורה הענין מצד המקלל שלא ירגיל נפשו אל הנקמה והכעס ואל פחיתות המדות, וכל דברי רבנו נקבל, עם היות לבנו נאחז במה שכתבנו יותר, עכ"ל. אכן לענ"ד לא נתכוין הרמב"ם שאין שום היזק בקללה שהרי הרמב"ם לא כתב כלל שאין בקללה נזק, ולהעמדת הדברים על דיוקם אמרתי להעתיק בזה מדברותיו בספר המצות (כ"ה פ"ג) וז"ל, היא שהזהירו מקלל איזה איש שיהיה מישראל והוא אמרו (ויקרא יט, יג) לא תקלל חרש, והבן ממני ענין אמרו חרש מה הוא, וזה, כי הנפש כשהתנועעה לנקום מן המזיק לפי צורת ההזק הקיימת בדמיון הנה לא תסור מתנועתה עד שתגמול למזיק לפי צורת ההזק הרשומה בדמיון, וכאשר שלמה לו גמול תנוח אותה התנועה ונעדרת אותה הצורה מן הדמיון, ופעמים תשלמהו גמול בקללה ובחרופין לבד ותנוח בדעתה בשיעור מה שהגיע למזיק מן ההזק באותם המאמרים והחרוף, ופעמים יהיה הענין יותר קשה ולא תנוח התנועה ההיא עד שתאבידהו כל ממונו ואז תנוח בדעתה בשיעור מה שהגיע לו מכאב לאבוד ממונו, ופעמים יהיה הענין יותר קשה ולא תנוח עד שתנקם ממנו בגופו במיני ההכאות וחסרון האיברים, ופעמים יהיה הענין יותר קשה ולא תנוח התנועה ההיא עד שתקח נפש המזיק ותסלקו מן המציאות, וזה הוא התכלית, ופעמים תהיה תנועת הנפש קטנה לבקשת עונש המזיק, וזה לקטנות עונו, עד שתנוח התנועה ההיא בצעקות וגזמו עליו וקללו אותו ואע"פ שלא ישמע אותו ולא יהיה במעמד ההוא, וזה הוא מפורסם מפועל בעלי החמה והכעס שהם תנוח נפשם בזה השיעור מהחטאים הקלים מאד ואע"פ שיהיה החוטא בלתי יודע בכעסם וגידופיהם בלתי שומע.

ואולי היה עולה במחשבתנו כי תכלית מה שנאסר לנו קללת איש מישראל כשיהיה שומע אותה, למה ששיגהו מן הצער והכאב, אבל קללת חרש אחר שלא ישמע ושלא יכאב בו שלא יהיה חוטא בזה, הנה הודיענו שהוא אסור והזהיר ממנו, כי התורה לא הקפידה בענין המקולל לבד אבל הקפידה בענין המקלל ג"כ שהזהירה שלא יניע נפשו אל הנקמה ולא ירגילה לכעוס, וכן מצינו בעלי הקבלה הביאו ראיה על איסור קללת כל איש שיהיה מישראל מאמרו לא תקלל חרש, ולשון ספרא אין לי אלא חרש מנין לרבות את כל האדם ת"ל בעמך לא תאור א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים, עכ"ל.

הנה לא הזכיר כלל בלשונו שלילת הנזק מן המקולל, ואף החינוך לא כתב שמפורש בדברי הרמב"ם שאין בזה נזק, ויתירה מכך הלוא אין דרך הרמב"ם לשלול דברי חז"ל המפורשים בגמ' (מנחות טו.) על קללת אבימלך

שנתקיימה בזרע שרה, דילפי' מינה שאל תהיה קללת הדיוט קלה בעיניך ואף שאמרו (ס"ג כה.) הא והא גרמו לה, זה למעלת האבות, ולא לחולשת הקללה, כנלענ"ד.

ואחר העיון מצאתי להרמב"ם שכתב בספרו מורה נבוכים (ח"ג פמ"א) וז"ל, ומעלת ל"ת שאין בה מלקות, והיא כל לאו שאין בו מעשה, חוץ מנשבע, ומימר, בעבור מה שהוא חייב להאמינו מהגדלת השם יתעלה, ומימר, שלא יביא זה לבזות בקרבנות המיוחסות לשם יתעלה, ומקלל את חברו בשם, להיות הזק הקללה להמון יותר גדולה מהזק שנופל בגוף, עכ"ל. הרי שביאר בזה טעם הדבר שמצינו שנענש המקלל בש"ש במלקות, אע"ג שאין הוא נחשב לאו שיש בו מעשה, כיון שנחשב היזק יותר מהיזק הגוף, והבן.

ומעתה נהדר לדין, הלוא אם על דבר שיתכן שלא יגרום שום דבר לעושהו, כפי שנתבאר בדברי החינוך בשיטת הרמב"ם לפ"ר [וכן נקט בדעתו ע"פ החינוך הנז' הגר"י הוטנר זצ"ל בפשטות, (עי' ספר הזכרון לנכד הפחד יצחק, חידושי הלכות, סימן פה, עמ' ע"ה)] אמרו חז"ל שעובר על איסור זה, כ"ש וק"ו בניד"ד שודאי הוא יותר גורם חולי וקלקול בגופו, מהקללה שנאסרה].

והנה בגמ' (מנחות כ"ט:) אמרוה על עיקר האיסור כדכתיב בקרא על שכחת התורה, ואמרינן התם דלאו זה כולל ג' לאוין, א"כ לדין נמי לפמשנ"ת אית ביה ג' לאוין.

ומה שיש לדון בזה הוא אם הוא עשה או לאו, והוא עפמש"כ הרמב"ם (פי"א מנחות ה"ד) וז"ל, כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצוה עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאין לידי סכנה ביטל מ"ע ועבר בלא תשים דמים, עכ"ל. עיי' ש. ומבואר דס"ל דקרא דהשמר לך ושמור נפשך אינו אלא עשה, ומאידיך פסק (פכ"ו מסנהדרין ה"ג) שהמקלל עצמו לוקה כמקלל אחרים שנאמר השמר לך ושמור נפשך, עכ"ל. והדברים סותרים זא"ז לכאורה, וצ"ע.

ובחפשי' באמתחת האחרונים מצאתי שעמדו בזה כבר, עי' חקרי לב (יו"ד סי' ק"ה) מנח"ח (מנחה תקמו סק"א, ובקומץ מנחה) ולהגר"י פערלא בביאורו לרס"ג (עין א' ד"ה ועי"ז, ל"ה מז) זה אומר בכה וזה בכה, ואכתוב מה שהניח את דעתי, והם דברי המרחשת

אמר רבי אבין אמר רבי אילעאי, כל מקום שנאמר השמר פן ואל, אינו אלא בל"ת.

לא תעמוד על דם רעך

ד. עובר עוד בלאו שנאמר (ויקרא יט, טז) לא תעמוד על דם רעך, דהוזהרנו בזה מלהתרשל כשנראה לחברינו בסכנת מות ויהיה לנו יכולת להצילו באיזה אופן שנוכל, א"כ כ"ש שלא נעשה מעשה שיש בו אפשרות לגרמת מוות לאדם.

ויותר מזה דלפי מה דאיתא בספרא (קדושים פ"ד, ח) והובאה בספר המצות להרמב"ם (מנחה כ"ז) דהלאו דלא תעמוד וגו' כולל נמי אם רואה לחבירו איזה ענין הפסד והוא יכול להועילו ומתעצל דעובר על לא תעמוד וגו' ע"ש א"כ ה"ה בענינינו אם הוא רואה לחבירו שהולך ללא

(ח"ג סימן כט אות ז) וז"ל, ומה שתמה על דברי הרמב"ם שכתב בפ"א מרוצח דהשמר עשה הוא מגמ' דשבועות ומדבריו ז"ל עצמו בהלכות סנהדרין שחשיב השמר ללאו, לענ"ד פשוט הוא כמו דאמרינן בעירובין (ט.) השמר דעשה עשה השמר דלאו לאו, וע"כ בהלכות רוצח שכתב שמחוייב להסיר המכשולות וכו' שהוא בקום ועשה הו"ל השמר עשה, אבל במקלל עצמו או חברו שהוא בלא תעשה הו"ל השמר ל"ת, וכמו בנגע צרעת וכדומה, עכ"ל.

וא"כ מעתה בענינינו, שהוא מצות עשה לחבוש מסכה, ול"ת לא להלך במקום ציבורי ללא מסכה, יתכן שעובר ב' פעמים בזה, א' משום ביטול עשה דחבישת מסכה, וב' משום שאין ללכת ללא מסכה ברה"ר, והבן. [וע"ע מש"כ בספר פאר תחת אפר (קונטרס) ושמרתם מאד לנפשותיכם סי' ב ענף ב הערה ה].

והנה כיון שעד עתה רבו המחלוקות אמרתי לאסוף אל דברי גם דבריו הברורים של בעל תורת חובות הלבבות (שער הכטחון פ"ד) וז"ל, והדומה לזה ממה שאין האדם בטוח בהן ויטכן בנפשו, וכבר הזהירנו הכתוב מזה במה שאמר לא תנסו את ה' אלוקיכם וגו' כי איננו נמלט בזה מאחד משני דברים, או שימות ויהיה הוא הממית את עצמו והוא נתבע על זה, כאלו המית זולתו מבני אדם, אף על פי שמוותו על הדרך ההוא בגזרת האלוקים וברשותו, וכבר הזהירנו, שלא להמית שום אדם בשום גלגול באמרו לא תרצח, וכל אשר יהיה המומת קרוב אל הממית, יהיה העונש יותר ראוי, כמ"ש על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו וגו'.

וכן מי שהמית את עצמו יהיה ענשו גדול בלי ספק, מפני שמשלו בזה כעבד, שצוהו אדוניו לשמר מקום לזמן ידוע והזהירו, שלא יפרד ממנו עד שיבא שליח אדוניו אליו, וכיון שראה, שבושש השליח לבא, נפרד מן המקום קודם בואו, וקצף עליו אדוניו והענישו עונש גדול, וכן הממית את עצמו, יוצא מעבודת האלוקים אל המרותו, בהכנסו בסכנת המות, ועל כן אתה מוצא שמואל ע"ה אומר איך אלך ושמע שאול והרגני, ולא נחשב לו לחסרון בבטחונו על האלוקים, אך היתה התשובה מאלוקים לו במה שמורה, כי זריזותו בזה משובחת, ואמר לו עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי ושאר הענין, ואילו היה זה קצור בבטחונו, היתה התשובה אליו אני אמית ואחיה וגו' או הדומה לו, כמ"ש למשה ע"ה עת שאמר לו כי כבד פה וכבד לשון אנכי, מי שם פה לאדם וגו', ואם שמואל עם תום צדקתו, לא הקל להכנס בסבה קטנה מסבות הסכנה, אף על פי שהיה נכנס בה במצות הבורא יתברך, כשאמר מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי, כל שכן שיהיה זה מגונה מזולתו, מבלתי מצות הבורא יתעלה.

או שינצל בעזרת הבו"ת לו ויאבדו זכויותיו ויפסיד שכרו, כמ"ש רז"ל בזה הענין לעולם אל יעמד אדם במקום סכנה ויאמר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכויותיו, ואמר יעקב אע"ה קטנתי מכל החסדים וגו', ואמר המתרגם בפרושו זעירין זכוותי מכל חסדין ומכל טבון, עכ"ל.

(יא) ד"ל סה"מ (מזה נא) הזהירנו מלהתרשל בהצלת נפש אחד כשנראהו בסכנת מות או ההפסד ויהיה לנו יכולת להצילו כמו שהיה טובע בנהר ואנחנו נדע לשחות ונוכל להצילו או שהיה עו"ג משתדל להורגו ונוכל לבטל מחשבתו

או לדחות נזקו ובאה האזהרה באמרו לא תעמוד על דם רעך וכבר אמרו שמי שיכבוש עדותו תכללהו ג"כ זאת האזהרה כי הוא רואה ממון חבירו אבד והוא יכול להחזירו אליו באמרו האמת וכו' ולשון ספרי מנין שאם אתה יודע לו עדות שאין אתה רשאי לשתוק ת"ל לא תעמוד על דם רעך ומנין שאם ראית אותו טובע בנהר או חיות או לסטים באין עליו שאתה חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך עכ"ל. ואם בהצלת ממון או שרואהו טובע ולא הוא הטביעו עובר בזה ודאי עובר כאשר הוא גורם לו למות, ופשוט. (אהבת חסד פתיחה אות ג, ונחיצה חסד אות ה)

והראני ידידי הרה"ג רבי אהרן חיים הופנר שליט"א לדברים מפורשים שכתב בספר חסידים (סימן תרעג) וז"ל, לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יז) שלא ירחץ אדם שהוא מוכה שחין עם יהודי אחר אלא א"כ יודיענו שנאמר (שם יח) ואהבת לרעך כמוך וכתוב (שם טז) ולא תעמוד על דם רעך, עכ"ל. ועיין בקונטרס בעקבי איש (נדפס בסוף ליקוטי אורח ב"מ אות כט) שהיכול להציל ולא הציל אף אם ניצל מסתמא עובר והביא כע"ז מדברי הספר חסידים (פי קס).

(יב) כתב הרמב"ם (פי"א מורה

ה"ד) וז"ל, וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מ"ע להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנא' השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאין לידי סכנה ביטל מ"ע ועבר בלא תשים דמים, עכ"ל. הרי להדיא דעת הרמב"ם דהיא ל"ת גמורה.

(יג) כתב החינוך (מזה תקט) וז"ל, שנמנענו מלכרות האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשי העיר ולהכאיב לבותם, וע"ז נאמר (דברים כ, יט) לא תשחית את עצה וגו' ואותו לא תכרות, וכמו כן נכנס תחת זה הלאו שלא לעשות שום הפסד, כגון לשרוף או לקרוע בגד או לשבר כלי לבטלה, ובכל ענינים אלו ובכל כיוצא בהם שיהיה בהם השחתה יאמרו זכרונם לברכה תמיד בגמרא (היושן נב) והא קא עבר משום בל תשחית, וכו' שורש המצוה ידוע, שהוא כדי ללמד נפשנו לאהוב הטוב והתועלת ולהדבק בו, ומתוך כך תדבק בנו הטובה ונרחיק מכל דבר רע ומכל דבר השחתה, וזהו דרך החסידים ואנשי מעשה אוהבים שלום ושמחים בטוב הבריות ומקריבים אותן לתורה, ולא יאבדו אפילו גרגר של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אבדון והשחתה שיראו, ואם יוכלו להציל יצילו כל דבר

מהשחית בכל כחם, ולא כן הרשעים אחיהם של מזיקין שמחים בהשחתת עולם והמה משחיתים, במדה שאדם מודד בה מודדין לו, כלומר בה הוא נדבק לעולם, וכענין שכתוב (משלי י, ה) שמח לאד לא ינקה רע, והחפץ בטוב ושמח בו נפשו בטוב תלין לעולם, זה ידוע ומפורסם.

(יד) איתא בביצה (טז) תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזהא, כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה ועד ר"ה, ופירש"י (ד"ה כל מזונותיו) וז"ל, ויש לו ליזהר מלעשות יציאה מרובה שלא יוסיפו לו שכר למזונות, אלא מה שפסקו לו, ועיין מאירי (ברכות ו: לעולם) וזה מפני שעלול אדם כזה ליפול כעול על הציבור, כשיזדקק להוצאותיו ההכרחיות, ועיין ליקוטי אמרים (פי"ג) מש"כ בענין זה.

ואיתא בשבת (סז:) אמר רב זוטרא, האי מאן דמיכסי שרגא דמשחא, ומגלי נפטא, קעבר משום בל תשחית, הרי שאפילו בזבז קל כזה חשיב בל תשחית.

ואיתא באבות דרבי נתן (פי"ז מ"ה) הוא היה אומר האוכל אוכלין שאינם עולים על גופו עובר משום ג' לאוין שביזה את עצמו וביזה את האוכלין ומבדך ברכה שאינה כתיקונה, וכתב הבנין יהושע שם וז"ל, שביזה את עצמו וכו' אל תשקצו את נפשותיכם, וכו' ובזה את האוכלין, לא תשחית, וכו'.

וכן מפורש בשע"ת לרבינו יונה (שער ג, אות פז) וז"ל, לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן (דברים כ, יט) הוזהרנו בזה שלא לכרות כל עץ מאכל, גם לבנות לו מצור, כל זמן שימצא מאילני סרק די ספוקו, וכן הוזהרנו בזה שלא לפזר ממון לריק אפילו שוה פרוטה, ואמרו רבותינו (ב"ק סא) המקרע על מתו יותר מדי לוקה וכו' ואמרו רבותינו ז"ל (יבמות מד) לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים לו, עכ"ל.

וכתב היראים (פי"א שפ) וז"ל, ויזהר אדם בלאו זה שהרי מצינו גדול העולם נענש על לאו זה דכתיב בדוד המלך ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו ואמרו ז"ל (נדרים סג) לפי שביזה הבגדים שקרע מעילו של שאל לכך לא נהנה מהם והמשחית עובר בשני לאוין משום בל תשחית ובל תכרות, עכ"ל.

(טז) איתא בב"ק (סא) אמר ר' אלעזר המקרע על המת יותר מדאי לוקה משום בל תשחית, וא"כ לכאורה היה מקום לחייבו מלקות משום בל תשחית, אכן הרמב"ם כתב (פי"א ממלכס ה"ט) וז"ל, אין קוצצין אילני מאכל שחוש למדינה ואין מונעין מהם מים כדי שיתייבשו שנא' לא תשחית את עצה וכל הקוצץ לוקה כו', ולא האילנות בלבד אלא כל המשבר כלים וגו' עובר בלא תשחית ואינו לוקה כו', מבואר שאין לוקין על בל תשחית אלא על האילנות ורק באופן שקוצץ בגרזן, ולא

מסכה והוא נמנע מלהוכיח אותו על כך, ויש בקרבת מקום משטרה והוא יפסיד מממונו אפי' הוא איש עשיר, מחוייב להודיעו על כך ואם נמנע עבר בלאו (יא) דלא תעמוד על דם רעך.

לא תשים דמים בביתך

ה. עוד עובר בלאו שנאמר (דברים כב, ח) לא תשים דמים בביתך, (יב) כיון שיש חשש שהוא נשא של הנגיף, שהרי אינו יודע בודאות שאינו כך, והרבה חשבו שלא נדבקו ואחר כך הובר להם שנדבקו, והדביקו רבים באותו זמן, ועל כן מחוייב כל אדם לחבוש מסכה ולסלק בכך את הנזק שיכול להיווצר ע"י אי חבישת מסכה.

בל תשחית

ו. עוד מצוי שעובר בלאו שנאמר (דברים כ, יט) לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן, (יג) שהזהירנו מהשחית האילנות כשנצור על עיר כדי להצר לאנשיה ולהכאיב לבבם והוא אמרו יתעלה לא תשחית את עצה כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות, וכן כל הפסד נכנס תחת לאו זה כגון מי שישרוף בגד לריק או ישבר כלי לריק גם כן הנה הוא עובר משום לא תשחית, ומצוי הדבר שיקנסו אותו על כך, ונמצא משחית את ממון, כיון שאין הבורא נותן ממון לאדם אלא כדי שיעשה בהם את צרכי גופו, (יד) ולא בכדי שישלם קנסות, ואינו לוקה על לאו זה (טז) אבל בי"ד מכין אותו מכת מרדות.

במניעת המים וכדומה, ובאמת הכי מוכח מדאי' במכות (כג). מתקיף לה רבינא, וליחשוב נמי הקוצץ אילנות טובות, ואזהרתיה מהכא, כי ממנו תאכל ואותו לא תכרות, ולא קאמר משום בל תשחית, כן דקדק הנצי"ב זצ"ל (העמק דבר דברים כ, יט)

וכן כתב הרדב"ז (פ"ו ממלכיס ה"ח וה"י) ע"ש. ועיין מה שהאר"י בזה הגר"י ביום זצ"ל (פ"ג מדעות ה"א) ומרן שה"ת הגר"ח קנייבסקי שליט"א בקרית מלך (פ"ו ממלכיס ה"י) ביאר דברי הרמב"ם ע"פ גירסת התוס' שם שגרסו עובר בבל תשחית ולא לוקה.

(טז) איתא בגמרא (שבת קכט). אמר רב חייא בר אבין אמר שמואל, הקיז דם ונצטנו, עושין לו מדורה אפילו בתקופת תמוז, שמואל צלחו ליה תכתקא דשאגא [לא מצאו עצים מוכנים להיסק ביום הקזה, וצוה ובקעו כסא של תדהר, שהוא מעולה בדמים, רש"י] רב יהודה צלחו ליה פתורא דיונה [מין ארז הוא, ורבינו הלוי אמר בוי"ש, רש"י] לרבה צלחו ליה שרשיפא. [ספסל, רש"י] ואמר ליה אביי לרבה, והא קעבר מר משום בל תשחית, א"ל בל תשחית דגופאי עדיף לי, ע"כ. ואיתא עוד להלן (סג קמ):

אמר רב חסדא, האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי ואכל דחיטי, קעבר משום בל תשחית, ואמר רב פפא, האי מאן דאפשר למישתי שיכרא ושתי חמרא, עובר משום בל תשחית, ולא מילתא היא, בל תשחית דגופא עדיף, ע"כ. ומבואר דהמשחית גופו עובר נמי בבל תשחית.

[וע"ש בחידושי אגדות למהר"ל שכתב עלה שאע"ג שחזור הגוף לבריאותו, כיון שלשעה מיהא ניזוק הגוף לכך אמרו דבל תשחית דגופא עדיפא, ומבואר דבל תשחית דגופא אפילו לשעה אחת חמור יותר מבל תשחית דממונו].

וכ"כ רבינו יונה (ע) וז"ל, אף כי שהוזהרנו שלא להשחית את הגוף במסירתו לסכנות, או בסגוף הגוף לבלעו חנם בתענית מתוך צער וכעסו, או להתאבל על מתו, עכ"ל. ועיין עוד יש"ש (כ"ק החובל סימן נט).

וכתב בתורה תמימה (דברים כ, הערה נז) וז"ל, כלל הדבר מאיסור בל תשחית ומקור השתלשלות שלו הוא כי לא רק במצור בלבד אלא בכל מקום הקוצץ אילן מאכל דרך השחתה לוקה, וכו' לא אסרה תורה אלא דרך השחתה, ובסמוך יתבאר כי זה כונת לשון הפסוק שלפנינו כי האדם עץ השדה, ר"ל חיי האדם הוא מן עץ השדה, ולכן לא תשחית את הדרוש לחיי האדם, ומטעם זה לא אילנות בלבד אסור להשחית אלא כל המשבר כלים או קורע בגדים או הורס בנין וסותם מעין ומאבד מאכלות דרך השחתה עובר משום לא תשחית, וכתב הרמב"ם (פ"ו ממלכיס ה"י) דבאלו אין לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם, ועי"ש במל"מ מה שתמהו עליו בזה, ונראה בדעתו כי בכלל איסור לאו של מלקות אינו אלא באילנות משום דבידיהו מפרשת התורה מילתא בטעמא כי האדם עץ השדה, אבל בשאר דברים אף כי עובר בלאו אבל אינו לוקה עליהם, כי אינם מפורשים ממש בתורה.

עוד עובר בזה מפני (טז) שהוא משחית גופו, וכבר אמר"ל (שבת קמ): בל תשחית דגופא עדיפא.

לא תוכל להתעלם

ז. עוד עובר בלאו (יז) שנאמר (דברים כג, ג) לא תוכל להתעלם, שנצטוינו בזה שלא נעלים עין מאבידת אחינו אבל נשיבה אליו, וזה האיש שאינו נזהר על איבוד נפשו של חברו, ה"ז עובר בל"ת זו.

לפני עיור

ח. עוד עובר בלאו (יח) שנאמר (ויקרא יט, יד) לפני עיור לא תתן מכשול, כי מלבד שהוא מכשיל בכך את העומדים על ידו ומתקרבים אליו ואינם מתרחקים ממנו כפי החיוב המוטל עליהם, גם מכשיל את הרואים אותו ולומדים ממנו הוראה שאין צריך לעטות מסכה, ומחמת אי נעימות או שסומכים על דעתו, שאין צריך לעטות מסכה, ועוברים על כל האיסורים דלעיל, גם מי שמתקרב אל ההולכים ללא מסכות אף אילו הוא חובש מסכה הוא מחזק אותם והוא עובר

ואמנם בין אילנות בין שארי דברים מותר להשחית היכי שיש בזה צורך הגוף אשר בלא זה ירע או יזיק באיזה ערך לגוף כמו שמבואר בסוגיא שלפנינו דאמוראים היו שורפים כסאות מעולות להסיק בהם ביום הקזה כדי לחמם גופם, ומפרש דאע"פ דיש בזה משום בל תשחית אבל בל תשחית דגופא עדיף, וטעם הדבר פשוט, דאחרי דעיקר איסור השחתה הוא מפני שיש בו צורך האדם, וא"כ היכי שבהשחתה יש צורך להאדם, הוי השחתתו קיומו, ותימא בעיני למה השמיט הרמב"ם שם פרט זה דבל תשחית דגופא עדיף והוא כלל גדול בש"ס, ודוחק גדול לומר דכלל זה במש"כ דרק המאבד דרך השחתה חייב, יען דלא הו"ל להשמיט ולפרש גם ההיתר לכתחלה משום עדיפותא דגוף כדמשמע בגמ', ובשו"ע נשמט כל דין דבל תשחית והיא פליאה גדולה, ועי' ט"ז (יו"ד סי' קיז, סק"ד). עכ"ל.

ואין להקשות ממש"כ הסמ"ג (לאוין סי' ככט) שכל שיש לו הנאה מרובה מהשחתה אין כאן איסור בל תשחית וכן איתא בתוס' ע"ז (יא. ד"ה עיקור) דמותר לעשות הבהמה טרפה והכי נמי מצינו בחולין (כז, פה) השוחט וצריך לדם נוחר או מעקר, [ע"ש היטב בסוגיות, ואכ"מ]. כיון שבכה"ג, ודאי אין שום הנאה מתירה איבוד נפש, ופשוט, וא"צ לפנים, ורק מפני ששמעתי טועים בזה כתבתי. (יז) עיין מה שביארתי ענינה במ"ע דהשבת אברה (עש"ן ד).

(יח) שהוא ל"ת גמורה ונמנית בסה"מ להרמב"ם (מנחות נט) ובסמ"ג (לאוין סימן קסח) ומש"כ דשייך בזה לפני עור הוא פשוט ממה דאמרינן בבבא מציעא (ע"ה) דהלוה ברביית ג"כ עובר על לאו דלפני עור משום דאי לא היה לוה ממנו לא היה מלווה ולא היה בא לידי עבירה וה"נ כן הוא אילו היה עוטה מסכה לא היו נכשלים בכך, והוא נותן מכשול לפניו, וגדולה מזו אמרו בב"מ (ע"ה) דהמלוה לחבירו שלא בעדים עובר על לפני עור ונפסק כן בפוסקים ופירש"י כי עולה על רוחו לכפור עכ"ל.

וא"כ ק"ו בנידון דידן דמה התם בוודאי אין רצונו של מלוה שיכפור לו הלוה הלוואתו אעפ"כ אמרינן דעובר משום דמכין לו סיבת העבירה וכן בהמכה לבנו גדול אמרינן במועד קטן דעובר משום לפני עור והטעם משום דגורם לו לחטוא נגדו אף בדודאי אין רצונו של אביו שיתירס הבן נגדו וק"ו בנידו"ד כשמטעים את סיבת אי עטיית המסכה בכל מיני סברות כרס מופרכות, ומפתהו עד שמקבל את הדבר דעובר.

וכ"מ מלשון הרמב"ם בסה"מ (מ"ע נט) וז"ל הזהיר מהכשיל קצתינו וכו' או יסבב אותה כי הוא יביא האיש ההוא לעון ובעזרתו הכשילו ויפתהו ויעזרהו להשלים העבירה או יכין לו סיבת העבירה ומאלו הפנים אמרו במלוה ולוה ברביית דשניהם עוברים בלאו דלפני"ע כי כל א' משניהם עזר את חבירו והכין לו להשלים את העבירה עכ"ל. וה"נ דכוותיה באי עטיית המסכה, גורם לחברו להיכשל באיסורים אלו.

(יט) כיון שכל א' וא' מחזק את כוחו בזה שאינו נרתע ממנו, שהלוא פשוט הוא לכל בר דעת שאילו היו נרתעים מכל אחד כזה היו אנשים מתביישים ללכת ללא מסכה כפי שאנשים מתביישים ללכת כאדם הראשון קודם החטא.

(פ) הנה הראני ידידי הגרא"ח הופנר שליט"א לדברי הספר חסידים (סימן תרעג) וז"ל, לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יז) שלא ירחץ אדם שהוא מוכה שחין עם יהודי אחר אלא א"כ יודיענו שנאמר (ס, יח) ואהבת לרעך כמוך וכתוב (ס, טז) ולא תעמוד על דם רעך, עכ"ל.

ומבואר, שעובר על איסורא דלפני עיור אף בעצם מה שגורם לאחר דבר רע, וכפשטיה דקרא, שהוא נותן מכשול לפני עיור, א"כ בנידון דידן עובר בכפליים.

ובמנח"ח (מנחת דב"ר סק"ה - מכון ירושלים) תמה על החינוך והרמב"ם שעקרו משמעות הפסוק מפשוטו, והלוא אמרין ביבמות (כז) דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא

מידי פשוטו, חוץ מהפסוק והיה הבכור, שכבר כתב הרמב"ן (הגהותיו לסה"מ להרמב"ם שו"ע ז) שהכונה בזה היא שאפילו אם נרמזו דברים אחרים אף פשוטו נדרש, א"כ נהי דהנרמז בו אמת, סו"ס גם פשוטו אמת, שלא להניח תקלה לפני עיור, והביא דברי המשנה למלך (פ"ד ממנחת וזהו ה"ד כחג הדב) טעם למה לא דרשינן כפשוטו, ואחרי כל דבריו עדיין לא הוי ניחא ליה בהכי, וסיים וז"ל, ולדידי צ"ע דהמקרא נוציא לגמרי מפשוטו וא"כ אם הכשיל עור בדרך כגון שנתן מכשול לפניו אפשר ג"כ עובר על הלאו וקאי באורור א"כ לוקין ופסול לעדות ואפשר גם כן לעכ"ם אם הכשילו דהלאו גם עליו קאי כמבואר לעיל וצ"ע. שו"ר בת"כ בספר קרבן אהרן הביא שהרא"מ ושאר גדולים עמדו בזה למה הוציאו חז"ל ד"ז מפשוטו והביא דברים אלו אשר כתבנו שהובא במ"ל והוסיף טעמים מדילי' ולדידי צ"ע דהברייתא דורש גם זה אבל אינו מוכרח שיוציאו מפשוטו דפשוטו ג"כ אמת, עכ"ל. מבואר שלא ניחא ליה להוציא המקרא מידי פשוטו.

ובאמת מוהר"ר דוד פארדו זצ"ל (משכיל לדוד ויקרא יט, יז) כתב בפשיטות, שודאי קאי גם על מי שנותן מכשול ממש, וכן כתב המשך חכמה (ס, וז"ל, הכותים מפרשים כמשמעו, שלא יתן אבן לפני עור בדרך להפילו (כפ"י חולין ג. ד"ה ואפילו) וכן הוא אמת, ומזה אזהרה לפותח או כורה בור ברשות הרבים, ומשום זה אמרו בור ברשות הרבים של שני שותפים, אי דאמרי ליה זיל כרי לן (וואז כרי להו) אין שליח לדבר עבירה (עכ"ל) היינו דלאו דלא תתן מכשול איכא [ואיסורה דבר תורה, דלא כמשנה למלך (פ"ד מנחת ד"ה)] [א.ה. אכן המל"מ לשיטתו שהובא לעיל שהוא יצא לגמרי מפשוטו, והבן]. ובבור ברשותו, איכא אזהרה בספרי מלא תשים דמים בביתך (דברים כג, ח) יעוין שם, והלאו כולל גם אם מכשיל חבירו בדרך שהוא עור בדעתו, או מחמת תאוותו וזדון לבבו, ואם מיעצו לפי דרכו וכיוצא בזה הוי כמו לאו שבכללות, לכן אין לוקין עליה, כן נראה לי, עכ"ל. וכן מבואר בחז"א (ור"ד ס' סב סק"ז) שכתב וז"ל, ועוד היכי דחברו מזיד מנ"ל דמקרי מכשילו, ומה שחייב להצילו הוא ענין אחר, ואם נפרש, דהאיסור הוא שגורם עשית תועבה ותקלה בעולם

בלפנ"ע, ואין חילוק בין הראשון שיתקרב אליו לאחרון, כולם בכלל האיסור הם.

ויתירה מזו עובר בזה גם על פשטא דקרא, שהוא איסור גמור להשים מכשול בדרך העיור, [וכמבואר באריכות בעטת כשלמה (כ)] וק"ו הן הדברים באותן אנשים אשר מתאוות כבוד ופרסום וכו' מפרסמים אפילו לאיש אחד, וכ"ש וק"ו ברבים, שלדעתם, אין צריך לעטות מסכה ודאי ובודאי שעוברים בלפני עיור בכפליים, גם על עצה שאינה הוגנת, וגם על כל אותם איסורים שעוברים ע"י כך.

לא תפרי

ט. עוד עובר בלאו (כא) שנאמר (דברים יז, יא) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, היא

ניחא, ולפ"ז גם פשטי' דקרא, משום שגורם הכאת אדם, שהוא ענין רע לפני ד', עכ"ל.

שו"ר שמבואר כדבר הזה כבר בדברי הרמ"ה (יד רמה כ"ב כו. אות קז) שכתב וז"ל, והיה דמקשינן בפרק הכונס צאן לדיר נהוי

כזורה ורוח מסייעתו ופרקינן כי אמרינן זורה ורוח מסייעתו הני מילי לענין שבת דמלאכת מחשבת אסרה תורה אבל הכא גרמא הוא וגרמא בנזקין פטור, ולא קא משנינן הני מילי לענין שבת דאהנו מעשיו בגופו של איסור אבל הכא דלא אהנו מעשיו בגופו של איסור גרמא הוא וגרמא בנזקין פטור, היינו טעמא דנהי דלא אהנו מעשיו בגופו של דבר הניזק מיהו האי מעשה גופיה דאהנו ביה מעשיו איסורא הוא, דאסיר למגרם מידי דאתי מיניה היזקא לאינשי, אי משום לפני עור לא תתן מכשול ואי משום ואהבת לרעך כמוך, וכיון דהכא נמי איכא איסורא בגופו של מעשה דאהנו ביה מעשיו לא מצי לשנויי אלא כדשנינן,

עכ"ל. אשר מפורש יוצא מדבריו דהמקור לאיסור גרמי בנזיקין הוא מקרא דלפני עיור, ומבואר להדיא מינה דלא קאי האי איסורא דלפנ"ע רק במכשיל באיסור אלא גם במכשיל ממש. [הדברים נתלבנו ע"פ דברי הגר"א ויס שליט"א בקובץ עיון הפרשה (גליון קמט) ובמנחת אשר עה"ת].

(כא) הוא ממה שכתב החינוך (מנחת דב"ר וז"ל, שנמנענו מלחלוק על בעלי הקבלה עליהם השלום ומלשנות את דבריהם ולצאת ממצותם בכל עניני התורה, ועל זה נאמר (דברים יז, יא) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ואמרו ז"ל (ספרי כאן) לא תסור וגו', זו מצות ל"ת.

משרשי המצוה לפי שדעות בני האדם חלוקין זה מזה לא ישתוו לעולם הרבה דעות בדברים, ויודע אדון הכל ברוך הוא שאילו תהיה כוונת כתובי התורה מסורה ביד כל אחד ואחד מבני אדם איש איש כפי שכלו, יפרש כל אחד מהם דברי התורה כפי סברתו וירבה המחלוקת בישראל במשמעות המצוות, ותעשה התורה ככמה תורות, וכענין שכתבתי במצות אחרי רבים להטות בכסף תלוה (בסימן סז) [מנחת דב"ר] על כן אלוקינן שהוא אדון כל החכמות השלים תורתנו תורת אמת עם המצוה הזאת שצונו להתנהג בה על פי הפירוש האמתי המקובל לחכמינו הקדמונים עליהם השלום. ובכל דור ודור גם כן שנשמע אל החכמים הנמצאים שקבלו דבריהם ושתו מים מספריהם ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות להבין עומק מיליהם ופליאות דעותיהם, ועם ההסכמה הזאת נכוין אל דרך האמת בידיעת התורה, וזולת זה אם נתפתה אחר מחשבותינו ועניות דעתנו לא נצלח לכל.

ונוהגת מצוה זו לענין זקן ממרא בזמן הבית, ולענין החיוב עלינו לשמוע לדברי חכמינו הקדמונים ואל גדולינו בחכמת התורה ושופטינו שבדורנו נוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ועובר ע"ז ופורץ גדר בדבר אחד מכל מה שלמדנו רבותינו בפירוש התורה כגון באחת מ"ג מדות או בדבר שהוא אסור מהלל"מ מסיני וכענין שכתבנו בסמוך, עבר על לאו זה מלבד שביטל עשה שבו, עכ"ל.

וכתב הרמב"ן (דברים י"ז, י"א) וז"ל, וכל שכן שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין, כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו, לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול, עכ"ל.

וכבר אמרו חז"ל שהעובר על דברי חכמים במיתה, וביאר הר"ן בדרשות (ד"ה ז) וז"ל, והחילוק בזה, כי העובר על ד"ת מצד תולדת היצר, אינו חוטא רק באותו המעשה לבד, אבל העובר על דברי תורה מצד בזותו דבר ה', הנה הוא מבטל באותו המעשה כל התורה כולה, ודבר זה יחלק כפי העוברים, כי יותר יחשב מרד כאשר ימרוד בהשם יתברך חסידו ונאמן ביתו כאשר יחטא, מן האחרים, ולפיכך איש ישראל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, כי הביאו לזה מאשר הוא בזה דבר ה', ואינו חוטא בלאו דלא תסור בלבד, רק בכל התורה, עכ"ל.

וכתב החיי אדם (ח"א כלל סח) וז"ל, אבל רשות לבי"ד לעשות סייג לתורה בכל דבר ואפי' לעקור מ"ע או ל"ת לפי שעה (יבמות ז). והעובר על דבריהם, עובר בלאו דלא תסור, עכ"ל.

(כג) והובאו דבריהם בהקדמת חיבורי, ע"ש.

(כד) ועיין בסמ"ג (ל"ח קנז) וברבינו יונה בשע"ת (שער ג אות נה) משמע מדבריהם שהוא לאו גמור ועיין בספר המצות (שורש ה) וברמב"ן שם.

וכ"ש הדברים, אם מי שרק שומע לשוה"ר כתב הח"ח שעובר, כיון שאילו היה מראה פנים נזעמים להמספר עבור זה להראותו שאינו רוצה בלשה"ר שלו ממילא היה נשקע המחלוקת, מי שהולך

ללא מסכה, פשוט שנחשב מחזיק במחלוקת, כיון שהוא עושה מעשה בפועל, וע"י מתלבה יצר המחלוקת ממש, והבן.

(כז) עפ"ש"כ הרמב"ם בסמ"מ (ל"ח סג) וז"ל, והחלק הב' כולל ג"כ, שיעשה אדם עבירה אין תאוה בה ולא הנאה אבל יכוין בפעולתו המרד ופריקת עול מלכות שמים הנה זה ג"כ מחלל ש"ש ולוקה, ולפיכך אמר (ויקרא יט, יב) ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלוהיך כי זה מכיון להכעיס בזה הענין ואין הנאה גשמית בזה, עכ"ל.

ואף בזה איזה הנאה יש מאי שמירה על הוראות הרופאים, הלוא כל החיים על פני האדמה אם יבוא מישהו להזיקם ישמרו עצמם מנזק אם לא שאיבדו שפיות דעתם, וא"כ הכא שכל אדם יכול להנזק מזה ואין אף לא לאחד הבטחה שלא ינזק כיון דשכיח הזיקא, א"כ על מה יסמוך שינצל מלחלות במחלה זו, אם לא ישמור את גופו, א"ז אלא שהכבוד אינו

מניחו להסתובב בחוצות עם מסכה על פניו, או שאר מידות רעות המשחיתות הנפש.

וא"ת הלוא יש לי בזה הנאה שאיני צריך להיות מוגבל לכסות את עצמי במסכה, ויכול אני להסתובב בחופשיות,

הלוא את הדבר הזה גם יכול לטעון כל אדם המעוניין לדבר כל מה שעולה על לשונו, שאיני חפץ לשים מחסום לפי, וזהו ההנאה שאיני צריך לחשוב קודם הדיבור, אכן זהו הבל ורעות רוח, וא"ז נובע אלא ממחשבות אפיקורסות המתרוצצות במוחם הרופס של בני אדם, שאין להם שום הכרה בשלטון הבורא, וחובת הברואים לעשות כל אשר יורה להם, או לנו שכך עלתה בימינו שיהיו מבני התורה שישמיעו כאלה טענות, שזו – תאות פריקת כל עול – נחשבת להם להנאה חיובית רח"ל מהאי דעתא.

והערני חכם אחד שליט"א שלכאורה יש בזה תאוה והנאה, כיון שהוא מציק לאדם בכמה מיני צער.

ואמת נכון הדבר, אך עיקר כונתי היא, שהלוא לעומת הצער שיהיה לאדם אילו ידבק בחולי צער זה הוא קל לאין שיעור, ובודאי כל מי שיבוא אליו מי שיוודעו בודאות שאם בכל יום יעשה איזה דבר מה לא נעים בעליל, מובטח לו שלא יחלה בחולי שיש בו סכנה, לא ימצא אחד שלא יאות לעשות כך.

והסיבה היחידה שאינו עושה כך, הוא מפני שהטה את ליבו להאמין לדוברי שקרים, שאין בזה סכנה, ודלא כדברי הרופאים, וא"כ אליבא דאמת שיכול הוא למנוע עצמו מלהידבק

במחלה רעה זו בנקל לעומת הקושי שיש בחבישת מסכה, א"כ ההימנעות מחבישת מסכה, לא יתכן שתהיה מפני הצער שיש בזה כיון שכל מי שיש בו דעת מוכן לצער עצמו מעט כדי שלא יצטער יותר, ולו מטעם של היות חולה הוא פחות נח מלעטות מסכה, ואם אינו עושה כן אות היא שאינו נמנע רק מטעמי נוחות, אלא מטעות שורשית בחובת הציות לדברי הרופאים, ולא להתפתות אחרי אנשים שאין להם אחריות, ובזה אין לא תאוה ולא הנאה גשמית כלל, כי ההנאה הגשמית צריכה להיות מעצם הדבר, ולא הנאה של הבל, שנהנה לבטל דברי אחרים, שזו אינה הנאה.

(כח) הוא ממה שכתב הרמב"ם בספר המצות (ל"ח סג) וז"ל, והחלק המיוחד הוא שיעשה האדם ידוע במעלה והטוב פעולה אחת תיראה בעיני ההמון שהוא עבירה ושאיין דמיון הפועל ההוא ראוי לנכבד כמוהו לעשות אף על פי שיהיה הפועל מותר הנה הוא חלל את השם. והוא אמרם (יומא טו.) היכי דמי

שהזהירנו מחלוק על בעלי הקבלה, וכיון שהזהירנו גדולי הדור בעלי הקבלה על החיוב לעטות מסכות ללא התחמכויות, א"כ העובר על זה עובר בל"ת זה.

לא יהיה כקרח ובעדתו

י. עוד עובר בלאו שנאמר (במדבר י"ז, ה) לא יהיה כקרח וכעדתו שהוא אזהרה שלא להחזיק במחלוקת (כג) כדאי' בסנהדרין (ק"י) ובהליכתו ללא מסכה עובר בזה, כיון שפוסקי הדור חייבו חבישת מסכות, והוא תחת אשר יבטל דעתו ורצונו ויכניס עצמו תחת ממשלתם, הוא מבטל דעתם והולך ללא מסכה, א"כ הוא מחזיק בזה במחלוקת נגד כל גדולי הפוסקים.

חילול ה'

יא. עוד עובר בלאו שנאמר (ויקרא כג, ז) לא תחללו את שם קדשי, (כד) אחרי שאין בזה תאוה ולא הנאה גשמית שעל ידי זה יתגבר יצרו עליו, על כן נחשב העון הזה כמרד ופריקת עול מלכות שמים בעלמא ומחלל שם שמים בזה, וזה דברנו אפילו בסתם איש ישראל, ובפרט אם הוא איש חשוב שהכל מסתכלין על מעשיו בוודאי (כה) מתחלל שם שמים על ידי זה.

ועל אחת כמה וכמה אם היה העבירה הזאת ברבים בוודאי שהחטא גדול עד מאוד שנקרא מחלל שם שמים ברבים.

ומלבד זאת, גם אי נימא שיש בזה הנאה גשמית, סוף סוף הלוא כבר כתב הרמב"ם בביאור ענין חילול ה', (אגרת תימן, ד"ה המין השני) וז"ל,

חלול השם כגון אנא דשקילנא בשרא מבי טבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר רבי פלוני אמר כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפלין, עכ"ל. אשר בזה מבואר שאף דבר שהוא אינו חיוב מדינא אם אינו מקיימו עובר בלאו כ"ש בזה שהוא חיוב מדינא.

(טו) וא"ת הלוא אני יודע מיעוט ערכי ויודע אני שאין ראוי ש"ש להתחלל ע"י, סו"ס כיון שהינך לובש שחורים ומתעטף שחורים והולך ככל החרדים, א"כ הינך מחלל ש"ש בכך, כי הוראה אותך אומר, כל ה"חרדים" לא אכפת להם שימותו, ופשוט, ואמרתי להביא לראיה שיש לחשוש לזה מה שכתב הג"ר אריה לייב בן מרנא הח"ח זיע"א (מכתבי ח"ח, דוגמא משיחות אבי זצ"ל אות כג) וז"ל, היה מזהירני כמה פעמים, מחילול כבוד התורה ולומדיה שהוא ג"כ חילול ה', ובשאלתי אותו פעם, הלוא אינו מפורסם לאדם גדול שילמדו ממני, ענה לי אל תאמר כן, אמת שבכל הימים אינו מחשיבך כ"כ, אבל בשעה שיעשה מדחה, והבריות ירננו עליו, אזי יאמרו מדוע פלוני שהוא גדול, אינו מדקדק במצות, ויגדיל מעלתך עד לשמים, וע"כ צריך להיזהר מאד.

ועיין בספר הזכרון קדוש ישראל על מרן אור ישראל מסלנט זיע"א שכתב בנו הג"ר יצחק ליפקין זצ"ל (הנבחרות אות ט, עמ' 55) וז"ל, [בענין הנהגת הגר"ס בזמן המגיפה] וידוע שאמר אז ביו"כ ברבים שהוא מקבל עליו כל ישראל ושהמו"צ כולם יקבלו עליהם אחד אשר ח"ו יארע לו מזה רע ח"ו וצירף לקולא לסניף החילול ה' מהעכו"ם שלא יאמרו אשר בעבור אמונת ישראל הביאו עליהם ח"ו החולי ל"ע, עכ"ל.

(כו) כן איתא בסוטה (ה) ואיתא בסמ"ג בהקדמה שרמזו לו על לאו זה מן השמים שלא ישכח מלמנותו ומנאחו (ל"ח סד)

ע"ש. ועיין בלב דוד להרחיד"א (פכ"ג) שכתב וז"ל, ואם האדם הוא עניו ושפל, קדוש יאמר לו, וסימנא מילתא כי שפל גימטריא קדוש, וכו' ואם הוא נבזה בעיניו, כי הוא ארעי דארעי צל עובר, התעייף עיניך בו ואיננו, משפיל עצמו, לא גבה ליבו, לא רמו עיניו, ולא חטא בפיתו, ושומר הברית כי מכיר שפלותו, היצה"ר אין לו מקום איתו, וכו' כי העניו אינו שולט בו (פ"ה) וא"כ אינו בא לידי חטא, עכ"ל.

וכתב החרדים בהקדמתו וז"ל, והמתגאה כמה רעתו רבה שהרי הוא מנודה מפי חכמי הגמ' שאמרו בשמתא מאן דאית

והשני שיהיה אדם חכם מתנהג עם בני אדם הנהגה פחותה וכעורה במקחו ובממכרו ובמשאו ובמתנו, ויקבל בני אדם בכעס ובבזיון, ולא תהיה דעתו מעורבת עם הבריות, ולא יהיה עם בני אדם מתנהג במדות יקרות והגונות, הנה זה כבר חלל את השם, וכן אמרו עליהם השלום (יומא פו). בזמן שאדם קורא ושונה ואין נושא ונותן באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו, אוי לו לפלוני שלמד תורה, עכ"ל. מבואר יוצא מדבריו דכל אשר בשם ירא וחרד על דבר ה' יקרא מחוייב שיהא נראה גם כלפי חוץ כאדם הגון וטוב, וכמה חילול ה' נעשה בעולם מכך שמזלזלים בחרדים על דברו על כך שמזלזלים בהוראות הרופאים וגורמים להפצת המחלה, ועוון חילול ה' גדול וחמור עד מאד, עד שאמרו ז"ל שאין כח בתשובה ויוה"כ ויסורין לכפר אלא במיתה, כדאיתא בסוף יומא (סז).

השמר לך פן תשכח

יב. עוד עובר בלאו שנאמר (דברים ת, יא) השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך, שהוא אזהרה לגסי הרוח, (כו) כי כיון שהוא מלעיג ומתלוצץ על הוראות הרופאים [ובפרט למה שמצוי מאד רח"ל שמלעיג ומתלוצץ מדברי גדולי הדור שליט"א ומשאר ת"ח ופוסקי דורנו, שמלבד זאת עובר בזה גם על איסור מצד מבזה ת"ח שאין רפואה למכתו]. מסתמא הוא מחשיב את עצמו לחכם ולאיש באנשים, (כח) ואילו היה מכיר את חיסרון דעתו והבנתו בדרכי הרפואה, לא היה מלעיג על זה, וידוע מאמר רז"ל בסוטה (ה). שיעון הגאווה קשה עד מאוד כדאיתא (סז) שעבור זה אין עפרו ננער לתחיית המתים, והוא

ביה גסות הרוח ואפי' מקצתה דכתיב תועבת ד' כל גבה לב וכו"כ רמב"ם וכל הפוסקים ונדוי חכמי הגמ' מי יתירנו, ע"כ. ומלבד זאת הלוא עיני ראו ולא זר מלבד מה ששמעתי על תופעה כאובה זו, שבהלויות אדם שנחלה בנגיף הקורונה ומת מחולי זה קרוביו אינן עוטים על עצמם מסכות, ולזה אין הסבר כלל מלבד "גאווה" "גאווה" "גאווה"!!!! שאחר שכבר הוכר בין בני עמו ושבתו כאדם שמתנגד לעטיית מסכה על פניו, איך עתה ישא פניו ויעטה על פניו מסוה, ותחת שישים מעטה הבושה על פניו, ויבוש מהבורא יתברך ולא ימרה פיו, וילבש מדת העזות דקדושה ולא יבוש מפני המלעיגים עליו בעבודת ה', אין גאוות לבו מנחת לו לעשות זאת, כי לא יוכל להראות ברבים שטעה הוא עד עתה, והיה לו ללמוד ולא למד מכל רבותינו שלא חתו להודות על טעותם, צא ולמד ממשה רבינו שכאשר נתברר לו טעותו הלך ופרסם זאת בכל כלל ישראל, (ויקרא כה יג, א) וכנהנה רבות שאמרו חז"ל דברים שאמרתי לכם טעות הם, וכבר מטבע עובר בדברי חכמי ישראל מודים דרבנן היינו שבחיהו, ומכלל הן נשמע לאו, ואכמ"ל.

(כח) מש"כ מסתמא הוא מחשיב את עצמו וכו' כן כתב ר"י בשע"ת (ש"ג אות העד) לגבי לשון הרע, ובודאי ה"ה לעניינינו, שהרי על דברי רבינו הח"ח כבר הקשו מאי שייטא, הלוא מה שהוא מחשיב את עצמו לחכם ולאיש באנשים הוא גוף האיסור, ומפני מה עובר על זה דוקא בסיפור לשוה"ר, וביארו בזה בכמה אופנים, מרן פוה"ד הגר"נ קרליץ זצ"ל ביאר (חוט שני, מילי דנזיקין עמוד 558) עפ"מ"כ הרמב"ם בשמונה פרקים (פ"ד) שעקירת הגאווה תתכן רק בעשיית מעשים שהם היפך הגאווה, ע"כ העושה מעשה המחזק בנפשו מחשבת גאווה עובר באיסור זה, והבן. וא"כ ה"ה בעניינינו, אילו לא הלך ללא מסכה לא היה איסור במחשבותיו אך כאשר נוסף המעשה שאינו חובש מסכה, ה"ה משריש בעצמו את הגאווה, ולכן עובר בזה.

והגר"מ קאופמן שליט"א כתב על זה (שנילי חיים פתיחה לאוין ה, אות יח) וזתו"ד, דודאי אין אזהרת התורה על מחשבת גאווה, שהרי כתב מהרח"ו זיע"א (שערי קדושה ח"א ש"צ) שלפ"כ אין המידות בכלל התר"ג מצוות, כיון שהם הכנה עיקרית ויסודית לנפש העליונה השכלית אשר בה תלויים תר"ג

המחזק בנפשו מחשבת גאווה עובר באיסור זה, והבן. וא"כ ה"ה בעניינינו, אילו לא הלך ללא מסכה לא היה איסור במחשבותיו אך כאשר נוסף המעשה שאינו חובש מסכה, ה"ה משריש בעצמו את הגאווה, ולכן עובר בזה.

המצוות, אלא אזהרת התורה היא על פעולות הגורמות לעושה אותם שכחת ה' שהיא ע"י קביעות במעשה ולא בהרהור בעלמא, וע"כ שייך דוקא במספר איסור זה. [ויש להוסיף, שהרי ידוע מאמרם ז"ל (ע"ז ג.) שאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, והוא דבר שלא ימלט שיחשוב אדם הרהורי גאווה שהוא פעל וכוחו ועוצם ידו עשו לו את כל חילו, ובודאי זה לא נאסר]. וה"נ בדידן.

ויתכן לומר שכונת הח"ח למנות גם את האיסורים שעוברים ממילא כשמדברים לשוה"ר כשם שמנה איסור מחזיק במחלוקת שאף אם לא מדבר לשוה"ר עובר בזה, אכן כשמדבר בעניני מחלוקת באופן האסור הרי זה עובר ממילא גם באיסור מחלוקת, [ובהבדל אחד, שבאיסור גאווה עובר ממילא תמיד, כיון שלא שייך לעבור עליו בלי להתגאות, והבן]. וה"נ בנידוי"ד כל שהולך ללא מסכה הוא עובר ממילא ע"ז.

(כט) זהו הלאו דאורייתא שיש בזה, אך בלאו הכי יש על זה איסורים דרבנן ולאווין מדברי קבלה כמעט עד אין מספר כמ"ש ובדרך חטאים וגו' ובמושב לצים וגו' ובמשלי כמה כתובים על זה וכמה מאמרי חז"ל.

(ב) כדאיתא בב"מ (נח:) במשנה כשם שיש אונאה בממון כך יש אונאה בדברים וכו' היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים.

וא"ת הא ניחא בדברים דסו"ס עקימת שפתיו יש כאן, אבל הכא הא לא עשה כלום ואיך יעבור בשווא"ת בל"ת, מ"מ נראה פשוט דעובר כיון שעיקר הצער שגורם לאחרים הוא מפני שיתכן שהוא נשא של הנגיף, וע"י כך הוא מעביר את הנגיף בעיטשו ואפילו בהבל פיו, ואילו לא יעשה דבר, דהיינו שיכלא הבל גופו לבלתי יצא ממנו [שזה גופא מטרת המסכה] או שלא יצא מפתח ביתו, לא יעבור ע"ז.

והא לך לשונו של רבינו יונה בשערי תשובה (פ"ג אות כד) וז"ל, ומי שיציעיק ויצער אלמנה ויתום בין בגזל, בין בעושה בין בהכלמה וכל מיני הצער וכו' והמצער כל איש מישראל, אף על פי שלא נכתב בו העונשים האלה, עובר בלא תעשה, שנאמר (ויקרא כה, יז) ולא תונו איש את עמיתו, וכו' והוא מענין הצער והמצוק, עכ"ל. הרי מפורש שאף שלא הונה בדברים עובר בלא תונו. ויתירה מזו כתב היראים (סימן נא) וז"ל, כשם שיש אונאה בדברים, כך יש אונאה בעניני רע שמראה לחבירו פנים רעות, שמסור הדבר ללב, עכ"ל. ועיין גם בחובת השמירה (פ"ד) למרן החפץ חיים זיע"א שכתב וז"ל, ונראה דגם בכתב או ברמז שייך האיסור דאונאת דברים, אם כונתו לצער, עכ"ל.

ואני בעניני חשבתי להוכיח זאת מדאיתא בב"מ (ס) רבי יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלוקיך, ע"כ. הרי הדבר מבואר שאפילו ללא דיבור

כעובד עבודת כוכבים ומזלות ושכינה מייללת עליו והוא נקרא תועבה עי"ש בגמרא.

לא תהיה אחרי רבים לרעות

יג. וכל זה שכתבנו הוא בעושה כן ביחיד אבל אם הוא מדבק עצמו לחבורה של אנשי רשע עובר גם כן על לאו (כט) שנאמר (שמות כג, ט) לא תהיה אחרי רבים לרעות [לפמש"כ החסיד רבינו יונה בשע"ת (פ"ג אות ט)] שהוא אזהרה שלא להתחבר עם עושי עוול אף שהם רבים.

ומאוד צריך להזהר מחבורות כאלה שלא לישיב עמהם כי למעלה כולם נכתבין בשם חבורת רשע כי כן איתא בצוואת רבי אליעזר הגדול שצוה להורקנוס בנו וזה לשונו בני אל תשב בחבורות האומרים גנאי מחבריהם כי כשהדברים עולים למעלה בספר נכתבין וכל העומדים שם נכתבין בשם חבורת רשע.

לא תונו

יד. ואם מצטערים מחמתו אנשים הרי הוא עובר עוד בלאו שנאמר (ויקרא כה, יז) לא תונו איש

כלל עובר על איסורא, שו"ר ותבט עיני להגאון המופלא רבי יוסף חזן בשו"ת חקרי לב (ח"ג ו'א) וכן י"ח כח"כ מספרו ליו"ד ב' חלקים לכן ימלא מי שיקרא לזה ח"ד יו"ד סימן פ) שכבר עמד בראיה זו ושמתתי שכינותי לדעת גדול, והעלה להלכה בגבאי שנשבע שלא יברך אדם במי שבירך, חשיב אונאה אף בשתיקתו, ולכן שבועתו שבועת שווא, וחייב לברכו במי שבירך, וסמך על דברי היראים הנז', עי"ש.

אכן עתה עלתה על ליבי לפקפק בדבר על פי מה שראיתי במהרש"א (פסחים קי"ב) ואל תעמוד על המקח לבדקו בשעה שאין לך דמים, וז"ל, כה"ג אמרין בס"פ הזהב אל יתלה אדם על המקח בשעה כו' ומשום איסור אונאה נגעו בו שם ויש לחלק, ולכאורה הביאור בדבריו הוא כך, שכאן משמע שזו רק הנהגה טובה, ואילו בבבא מציעא מבואר שיש בזה איסור אונאה ואסור מן התורה, ומה שכתב שיש ליישב לכאורה נראה כונתו, שהרי אפשר להעמיד שכאן מיירי שהודיע למוכר שאין לו כסף ואינו מתכוין לקנות, ולכן מצד אונאה, אין חשש, אבל גורם לו נזק שבינתיים לא יבואו לקוחות אחרים, ועל זה גם הזהירו משום מדה טובה, וכדמשמע לשון

רשב"ם פסחים (פ"ג ד"ה אל תעמוד) וז"ל, לסחור והמוכר ישראל הוא ואין לך דמים לקנות המקח ונמצא מפסידו חנם שלא יקחנו אחר מאחר שאתה מהפך בו, עכ"ל. מבואר דהוא מפסידו למוכר שמחמתו לא יקנה זאת אחר כעת, דאילו בב"מ פירש רש"י (פ"ג ד"ה שהרי) כד אתא לבאר רעת התולה עיניו על המקח, וז"ל, הייתי חפץ לקנות מקח זה, עכ"ל. מבואר שם לא היה חפץ לקנות כלל, וזהו צער גדול יותר, מאשר שמא לא יקנה אדם אחר חפץ זה מפני היותו מהפך בו, והבן.

מעתה יש לבעל דין מקום לטעון שדוקא במקום פסידא דמוכר יש בו איסור אונאה אך במקום דליכא פסידא הוא מדה טובה בעלמא, שהרי אפילו במקום שיש פסידא אסור רק מצד מדה טובה בעלמא, כ"ש במקום צער בלבד, והבן. [ותמה אני על הרב אור יעקב (פסחים מאמר טו) שהבין דברי המהרש"א והרשב"ם בהיפוך, שכונתם על אונאה ואיפכא מסתברא וכמש"כ, עי"ש]. וע"ע להתועפות ראם (ביאור ספר יראים סימן קפ, אות ד) שכתב לבאר חילוק המהרש"א באופ"א, דמיירי בפסחים שרוצה לקנות בהקפה מפני שאין לו ממון כעת, ומשום חילול ה' לת"ח לקנות בהקפה קא אתי עלה, עי"ש.

ובגוף דברי רבי יהודה הנזכרים הנה לא הובאו דבריו בשלחן ערוך וכתב עלה מרנא הח"ח (חובת השמירה פ"ד בהערה) וז"ל, בשולחן ערוך (חושן משפט סימן ככה) לא העתיק דברי רבי יהודה ורק דין המשנה, והוא אינו רוצה ליקח, ואפשר דסבירא ליה דדין אחד הוא, דכיון שאין לו מעות אינו רוצה ליקח, ואפשר דסבירא ליה דדברי ר' יהודה הוא אף כשרוצה ליקח, רק כיון דאין לו דמים עכשיו, ולו ידע המוכר מזה לא היה מדבר עמדו, ולהכי הוא גם כן בכלל אונאה, וחכמים פליגי עליו בזה, ולכן לא העתיק זה להלכה, וכן משמע קצת מגמרא דפסחים (ק"ב)

ג' דברים ציוה ר' ישמעאל לרבי, ומשמע שם דאין זה רק מדה בעלמא, אכן בתורת כהנים ובתוספתא משמע דדין המשנה ור' יהודה אחד הוא, דכיון שאין לו דמים אינו רוצה ליקח, וכן מוכח מפרש"י בגמ' בסוגיא ע"ש. ולפי זה ברוצה ליקח אף

שארין לו דמים, ו"ל דאין איסור כלל אף לר' יהודה, שישתדל להשיג דמים, עכ"ל. אשר לפי דבריו יוצא שדוקא אם אין כונתו לקנות הוא דאסור לצערו, וא"כ כל שאין כונתו לצער אדם לכאורה אין בזה סרך איסור, אף שיתכן שמצטער בכך, והיה מקום לומר לפ"ז הכא כיון שישנם שאין מתכוונים לצער אדם בכך אין בזה סרך איסור, אכן כתב השו"ע הרב (ח"מ הלכות חונאה וגינת דעת סעיף כט) וז"ל, ואפילו עושה מעשה טוב ועל ידי זה באה הבושת לחבירו כמו שמצינו באחד מן החכמים (כתובות סז:) שהיה רגיל להשליך מעות לעני בן טובים בכל יום בבוקר השכם בסתר אחורי הדלת שכשיפתח הדלת ימצאם פעם אחת ביקש העני לידע מי הנותנם שם והלך לראות וברח החכם מפניו עד תוך כבשן האש כדי שלא יתבייש העני שנוח לו לאדם להפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, עכ"ל. אשר מבואר שחייב אדם לשמור שלא יגרם שום מין צער על ידו לאף אדם בעולם.

וע"ע בשו"ת קרן לדוד (גרונדל אור"ח סי' יח ד"ה והנה אי נמא) שכתב וז"ל, ואני תמה היאך ס"ד דמותר לצער אדם, ואפילו למ"ד צער בעלי חיים לאו דאורייתא, פשיטא דאסור, דהא אסור להונות אדם אפילו בדברים, וכו'. עכ"ל. [וע"ע מש"כ בזה הגאון הגדול רבי יצחק זילברשטיין שליט"א (תשקי חמד יצמות נד.) לדון אם מותר להעיר ילד ישן משנתו כדי שישן בלילה, ע"ש שהאר"י בגרימת צער לישן, ואני בעניותי מצאתי מקור ברור להתיר כדבריו,

והוא מגמ' ערוכה (פסחים קיב.) דאיתא הכי ת"ר לא ישתה אדם מים לא בלילי רביעיות ולא בלילי שבתות ואם שתה דמו בראשו מפני סכנה מאי סכנה רוח רעה ואם צחי מאי תקנתיה (נימא) [לימא] שבעה קולות שאמר דוד על המים והדר נישתי, וכו' ואי לא אי איכא איניש בהדיה ניתעריה ולימא ליה פלניא בר פלנתא צחינא מייא והדר נישתי, ע"כ. וצ"ע כיון שיכול לומר ז' קולות שאמר דוד מהיכי תייתי להתיר להעירו משנתו, ועכצ"ל דכל שהוא לצורך אמיתי אין בו משום חונאה, וע"כ

את עמיתו, (ב) ובעונותינו נשתכחה תורת אונאה מכמה אנשים, ובשם חריפות יקראו לה.

לא תחניפו

טו. ולפעמים עובר עוד על איסור חנופה שהוא להרבה גאונים [הבה"ג (ז"ת קסז) והרא"ם (יראים מל"ה נה, ובמהדו"ח סימן רמח) ורבי משה מקוצי (סמ"ג לאוין קסא) ור"ש בן גבירול, וכן הוא גם כן באזהרות הר"א הזקן והר"י אלברגלוני ז"ל, והחרדים (ז"ת פ"ד מה) לאו גמור, שנאמר (במדבר לה, ג) לא תחניפו את הארץ, וכגון אם מתכוון בלכתו ללא מסכה להחניף לחבריו אשר כמותו הולכים ללא מסכה, בידעו שעל ידי זה ימצא חן בעיניהם, (בב) והוא עון פלילי כי המעט ממנו אשר אינו מקיים מצות הוכחה [שהוא מצות עשה דאורייתא] שהוא מחוייב להוכיחו על כך שאינו מקיים מצות שמירת הנפש, אבל גם יחזיק את ידו בכך בהראותו שגם הוא נוהג כמותו, ועל ידו ישנה באולתו יותר ויותר, ובכך הוא עובר על האי ל"ת, ועל ענין כזה שייך מה שנאמר ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה, וע"ז שייך מאמז"ל (עליות פ"ה מ"ו) מוטב שיקרא אדם שוטה כל ימיו.

לא תתורו

טז. עוד עובר בלאו שנאמר (במדבר טו, זט) ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זנים אחריהם, (בב) כיון שהוא חושב שהוא מבין יותר מגדולי ישראל וכולם טועים בחושבם שיש מחלה שצריך להישמר ממנה, והוא לבדו חכם שיודע בבירור שאין צריך להישמר ממנה כלל, שנצטוונו בזה שלא נתור אחר מחשבת הלב וראית העינים, וענין לאו זה שנמנענו שלא נייחד מחשבותינו לחשוב בדעות שהם היפך הדעת שהתורה בנויה עליו, לפי שאפשר לבוא מתוך כך למינות, אלא אם יעלה על לבו רוח לחשוב באותן

מכל סיבה שתהיה שאינו אומר הז' קולות, מצי להעיר את חברו משנתו, כדי שיוכל להרוות צמאונו, כ"ש כשמעיר אדם לטובת האדם עצמו, והבן].

(בב) דזה לשון הרא"ם בעל התוספות (סימן רמח, מהדורות יטות

(ה) צוה צורינו בפרשת ואלה מסעי ולא תחניפו את הארץ ותניא בספרי הרי זו אזהרה לחנפים וכו' ויזהר אדם מן חנופה שכן עונשה מרובה דא"ר כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה וכו' ואר"ח וכו' ד' כיתות אין מקבלין פני השכינה כת לצים כת חנפים כת שקרים כת מספרי לשה"ר, כת חנפים מנין שנא' כי לא לפניו חנף יבוא וכו' והמחניף נקרא מטמא ארץ ועובר על לא תחניפו ולא תטמאו וגורם לשכינה להסתלק מישראל דכתיב ולא תחניפו וסמך ליה ולא תטמאו את הארץ וכו'.

ומה שכתבנו שכיון שהוא חייב להוכיחו, אם הוא מתעצל להוכיחו במקום שיש תועלת נקרא גם הוא חנף, הוא ע"פ מש"כ הרא"ם ראה מקדושין פרק בתרא דאמר רב נחמן לרב יהודה השתא דאתי מר לישתעי מר דיניה דלא לימא מיחנפי רבנן אהדי פירוש אי שתיקנא, עכ"ל.

ועיי"ש ביראים שכתב (סי' רמט) וז"ל, לא תטמאו את הארץ, צוה יוצרנו בפרשת ואלה מסעי לא תחניפו את הארץ וסמך ליה ולא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה, מאלו למדנו שהמחניף נקרא מטמא את הארץ ועובר בב' לאוין לא תחניפו ולא תטמאו וגורם לשכינה שמסתלקת מישראל וצורנו ישכין בינינו יראתו הטהורה ואהבתו רבה, עכ"ל. נמצא שעובר בב' לאוין, כאשר מחניף לחברו הנוהג ברשעות.

(בב) כתב החינוך (מל"ה שפ) וז"ל, בזה ישמר האדם מחטאו לה' כל ימיו, והמצוה

הזאת באמת יסוד גדול בדת, כי המחשבות הרעות אבות הטומאות, והמעשים ילדיהן, ואם ימות האדם טרם יוליד אין זכר לבנים, נמצאת זאת המניעה שורש שכל הטובות יוצאות ממנה, וכו' ועובר ע"ז ויחד מחשבתו בעינינו אלו שזכרנו שמביאין האדם לצאת מדרך דעת תורתנו השלמה והנחיה ולהכנס בדעת המהבילים הכופרים, רע ומר, עכ"ל.

(ל) כתב החינוך (מזה ע"ז) וז"ל, ודע בני ותהא מרגלא בפומך מה שאמרו זכרונם לברכה (אבות ד, ה) עברה גוררת עברה ומצוה גוררת מצוה, שאם תשית דעתך למלאות תאותך הרעה פעם אחת תמשך אחריה כמה פעמים, ואם תזכה להיות גבור בארץ

לכבוש יצרך ולעצום עיניך מראות ברע פעם אחת יקל בעיניך לעשות כן כמה פעמים. כי התאוה תמשוך הבשר כמשוך היין אל שותיו, כי הסובאים לא תשבע נפשם לעולם ביין אבל יתאוו אליו תאוה גדולה, ולפי הרגלים נפשם בו תחזק עליהם תאותם, ולו ישתו שם כוס מים יפוג יקוד אש תאות היין ויערב להם, כן הדבר הזה, כל איש בהרגילו בתאוות ובהתמידו בהן יחזק עליו יצרו הרע יום יום, ובהמנעו מהם ישמח בחלקו תמיד כל היום, ויראה כי האלוקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים ללא תועלת של כלום, וכו' וכן מי שהוא תר אחר עיניו, כלומר שהוא רודף אחר תאוות העולם כגון שהוא משים לבו תמיד להרבות תענוגים גדולים לנפשו מבלי שיכוין בהן כלל לכוונה טובה, כלומר שלא יעשה כדי שיעמוד בריא ויוכל להשתדל בעבודת בוראו, רק להשלים נפשו בתענוגים, כל מי שהוא הולך בדרך זה עובר על לאו זה תמיד בכל עת עסקו במה שאמרנו, עכ"ל.

(ז) איסור הלאו הוא משו"פ ולמעלה, ואפילו פחות מזה איסור, כמו כל חצי שיעור, והגזול מחבירו שו"פ, כאילו נוטל נפשו, ונוהג בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ובנקבות, (ספר המצוות הקצ"ח) וכתב מרנא הח"ח (ליקוטי אמרים

פ"ג) הנה עון גזל מפורש בתורה (ויקרא יט, יג) לא תעשוק את רעך ולא תגזול וגם מפורסם הוא בכל ישראל לאיסור כמו בשר חזיר ממש, אכן איזה דבר נכנס בכלל גזל, זה נעלם מהרבה בנ"א אפילו מהישרים בלבותם, והבן.

ושמעתי מהגרא"ח שציגל שליט"א בשם ח"א שאמר שחתן מותר לו ללכת ללא מסכה ברה"ר, כיון שהוא דומה למלך שפורץ לו גדר, אכן תמהני א"כ למה לא יתיר לכל החתנים גם לרצוח ולגנוב מחמת כן, וצע"ג.

(ז) הוא מפורש בכמה דוכתי דאסור להזיק את בני רה"ר, צא וראה שאפילו קנין קל של משיכה כתב הרי"א ז" (פסקי רי"א) כ"ג פ"ה, ה"א אות ד) שטעם הדבר שאינו קונה בה הוא משום שאין לאדם רשות להשתמש ברה"ר תשמיש כזה, וק"ו הן הדברים, עוד מבואר כך מדק"ל (שו"ע חו"מ ח"ג, א) וז"ל, שני קדרים שהיו מהלכים בדרך, זה אחר זה, ונתקל הראשון ונפל,

דעות הרעים יקצר מחשבתו בהם וישנה לחשוב בדרכי התורה האמתיים והטובים, וכבר נתבאר עד עתה באר היטב אמאי המחשבה שאין לעטות מסכה בשעת המגפה היא היפך הדעת שהתורה בנויה עליה, וא"כ החושב כך עובר בלאו זה.

וכמו כן עובר בלאו דלא תתורו מפני הענין הנוסף שבו, שלא ירדוף האדם אחר מראה עיניו, ובכלל זה שלא לרדוף אחר תאוות העולם הזה כי אחריתם רעה וכדי בזיון וקצף, וזה שאמרו זכרונם לברכה (ספרי כאן) ולא תתורו אחרי לבבכם, (ל) זו מינות, ואחרי עיניכם, זו זנות, והיינו מפני שעל פי הרוב מי שאינו חובש מסכה עושה זאת מפני תאוותיו ללכת בהפקרות, שלא יורוהו מה יעשה ומה יפעל, וכידוע, הנה נמצא אדם זה הולך אחר מראה עיניו ותאוות ליבו.

לא תגזול

יז. עוד עובר בזה בלאו דלא תגזול שהלוא רשות הרבים היא שייכת לרבים (ז) וכאשר הוא מהלך כנגד הסכמת הציבור ברה"ר ללא מסכה הרי הוא גוזל את שימושי הרבים ברה"ר שהרי הם מנועים מלהשתמש בקרבת מקומו, ואין שום היתר בעולם להשתמש ברשות הרבים שלא כהסכמת הרבים, וביותר יגדל החיוב בכניסה לשטח פרטי, (ז) שבזה הוא חיוב גמור מדינא ממש וגזילה גמורה.

לא תגנב

יח. עוד עובר בהליכתו ללא מסכה ברה"ר בלאו (ז) שנאמר (דברים יג, א) ולא תגרע ממנו, שנצטוינו בזה שלא לגרוע דבר ממה שחייבתנו

ונתקל השני בראשון, אם היה לראשון לעמוד ולא עמד, חייב הראשון בנזקי שני, שאע"פ שהוא אנוס בשעת נפילה, אינו אנוס בהיותו מוטל לדרך, והרי הוא יכול לעמוד, עכ"ל. הרי מבואר שאפילו מי שגורם נזק באנוס לאחר מחמת היתקלותו ברה"ר, חייב על נזקי חברו, ויתירה מזו מצינו בדין מיצר שהחזיקו בו רבים שדינו פשוט בגמ' (נ"ק כה) וברמב"ם (פי"ג מנזקי ממון הכ"ד) ובשו"ע (סי' ע"ג, וסי' תע"ז, ס"ב). שאסור לקלקלו, וא"כ הלוא ההולך ללא מסכה הוא מזיק לרבים, ופשיטא דאסור, וחשיב דבר עבירה כמבואר בלשון רש"י (נ"ק נג. ד"ה נפל לפניו) וז"ל, דאין שליח לדבר עבירה דאסור לקלקל רה"ר, ובפשטות חייב על כך נידוי, כמבואר ברמב"ם (פי"ו מה"ט ה"י) שאפילו על נזקים שיש לו בביתו, מחייבין אותו נידוי על החזקתם, כ"ש דבר המזיק לרבים, שחייב נידוי על כך.

פוק חזי מש"כ ברמ"א (סימן תל"ז ס"ג) שלא יעשה סוכה לכתחילה בקרקע שהיא של רבים, ומיהו בדיעבד יצא, וכתב המשנ"ב (סק"י) בשם המג"א שצ"ע מה שנהגו קצת לעשות סוכה ברה"ר, ואח"ל דכל ישראל מוחלין, מ"מ יש לעכו"ם חלק בהם, והעלה דאסור מטעם זה לעשות סוכה ברה"ר, דעכו"ם ודאי לא מחלי, ואף דבדיעבד כשרה, מ"מ לא יברך עליה דהוי ברכה לבטלה, א"כ כ"ש להזיק את בני רה"ר.

ע"ע בהלכה למשה (פי"ג מנזקי"מ) שכתב וז"ל, וכ"ש אם יוציא שופכין ומזיק לבני רה"ר שיכולין לעכב, עכ"ל. ופשיטא דהזיקא דהעברת הנגיף ב"הדבקה טיפתית" דרך הבל הפה והרוק, חשיבא גירי

דיליה, וחייב לכו"ע המזיק להרחיק את עצמו מן הנזק, שלא יזיק, (ועיי' בראשונים כ"ב כו. ובשו"ת חוות יאיר סי' ח"ג) אכן הבית מאיר (סי' נב) והחלקת יעקב (חו"מ סי' י) כתבו שבמקום הזיקא דבני רה"ר א"צ שיהיה גירי דיליה.

(ז) והנה אף שדעת חלק מן המפרשים [כן היא משמעות החינוך (מזה תנה ע"ש במנחת"ח אות א) ועי' טורי אבן (ר"ה טז; כסוגיא דלמה תוקעין וחוזקין ותוקעין, ובקונטרס אבני מילואים כה. ד"ה הרי) ובבית הלוי (ח"א סי' מט)]. שאינו עובר בזה רק אם התחיל במצוה ומפסיק באמצע, וכגון הניתנין במתן ד' שנתנן במתן א', וא"כ בנידוד"ד כיון שכל רגע שהוא הולך עם מסכה הוא מצוה בפני"ע, וכל רגע שהוא מונע את עצמו מללכת עם מסכה הוא איסור בפני"ע, א"כ אין שייך כאן ל"ת זה לפי דעתם, אכן הלוא כבר כתב הטור"א (ש) שכדברי הרשב"א (ר"ה טז; ד"ה למה תוקעין) שגם על הימנעות ממצוה עוברים בל"ת זו, כן מבואר בספרי (כאה פנשא

ג) ומי יחלוק על הספרי, א"כ כל המבטל עשה עובר בל"ת זה, ופשוט.

ומלבד זאת, הלוא מבואר בח"ח כמה פעמים שכל דבר שיש בו מחלוקת ראשונים אזלינן לחומרא בדאורייתא. [עי' עשין (פ"ה) מש"כ].

(י) היינו שנתבייש, ותפסתי לשון הגמרא דז"ל הגמרא בערכין (טז:) הוכח תוכיח יכול אפילו משתנין פניו ת"ל ולא תשא עליו חטא. ומ"ש ובינו לבין עצמו כן כתב הרמב"ם (פ"ו מדעות ה"ח) וז"ל המוכיח וכו' לא ידבר לו קשות עד שיכלימו שונאמר ולא תשא עליו חטא וכו' מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכו' ש' ברבים וכו' כך אמרו חכמים המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב וכו' ע"ש.

ודע דרש"י פירש שם בערכין ופניו משתנים דהיינו אם הוכיחו ברבים ואפשר דרש"י לא פליג אהרמב"ם רק נקט מלתא דפסיקא דברבים הדרך שתמיד משתנין פניו אפילו אם לא דיבר לו קשות אבל אם דיבר לו קשות עד שע"ז נתבייש אפילו בינו לבין עצמו עובר על לאו זה וכן מוכח מלשון הברייתא דלא נקטה רק אם משתנים פניו משמע בכל אופן שמשתנין פניו אפילו בינו לבין עצמו ומהסמ"ג (ב"ה ו) ומשאר ראשונים משמע נמי

שסוברים דעובר על לאו זה בכל אופן כמש"כ.

ודע דלאו דלא תנו וכו' עיקרו קאי אפילו אם המצטער אינו מתבייש ע"ז רק צער בעלמא כמו שמצוייר שם בגמרא בהרבה אופנים לא יתלה עינו וכו' וכיוצא בזה, והלאו דלא תשא וכו' עיקר הלאו נאמר רק על שלא לבייש ובוודאי המבייש עובר ג"כ על ולא תנו שהמתבייש מצטער ג"כ, והא דכתבה התורה להלאו דלא תשא עליו חטא, כדי למסמכיה לדין הוכחה, להורותינו דאפילו במקום תוכחה אסור לבייש.

(ז) כתב רש"י (טז) וז"ל, הוא הדין לכל אדם, אלא שדבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם, עכ"ל. ומקורו מהמכילתא (מסכתא דנזיקין פרקא יח) וז"ל, כל אלמנה ויתום לא תענון. אין לי אלא אלמנה ויתום, שאר כל אדם מנין, תלמוד לומר לא תענון, דברי רבי ישמעאל, רבי עקיבא אומר אלמנה ויתום שדרכן לענות, בהן דבר הכתוב, ע"כ. מבואר יוצא, שכל המעונים בכלל לאו זה, [וכתב הג"ר אריה לייב בן מרן הח"ח בשם אביו (מכתבי חפץ חיים, דוגמא מדרכי חיי זצ"ל אות ט) שאביו חשש לזה מאד, בכל המעונים]. ועל פי זה כמעט לא ימלט שלא יעבור על לאו זה, כיון שכמעט תמיד נמצא ברחוב העיר עכ"פ אדם א' שיש לו איזה עינוי נפש כל שהוא, והבן.

אכן הרמב"ם כתב (פ"ו מדעות ה"י) זאת דוקא על אלמנה ויתום, וכיון שכן נקט הח"ח בחיבורו, הלכתי אף אני בעקבותיו, דזה לשון הרמב"ם בסה"מ (מ"ה כט) שהזהירו מענות היתום והאלמנה שנאמר כל אלמנה וכו' והאזהרה

הזאת כוללת שלא יענה אותם לא במאמר ולא במעשה אבל ידבר עמהם דברים טובים ורכים וכו' וז"ל הרמב"ם בהלכות דעות חייב אדם להזהר באלמנות ויתומים וכו' והאיך נוהגין עמהן לא ידבר אליהם אלא רכות ולא ינהג בהן אלא מנהג כבוד ולא יכאיב גופם בעבודה

ולבם בדברים קשים ויחוס על ממונו יותר מממונו עצמו, כל המקניטן או מכעיסן או הכאיב להן או רדה בהן או איבד ממונו הרי זה עובר בל"ת וכל שכן המכה אותן או המקללן, ולא זו אף על פי שאין לוקין עליו הרי עונשו מפורש בתורה וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב, ברית כרותה ממי שאמר והיה העולם שכל זמן שהם צועקים מחמס הם נענים שנאמר כי אם צעק יצעק אלי וגו'. ועיין מש"כ בפ"ת (יו"ד ס"י רמב ס"ט).

צא וראה עד היכן הדברים מגיעים, שאיתא במכילתא (טז) וז"ל, אם ענה תענה, אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מועט, וכו' כבר היה רבי ישמעאל ורבי שמעון יוצאין ליהרג, אמר לו רבי שמעון לרבי ישמעאל, רבי, לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג, אמר לו רבי ישמעאל לרבי שמעון, מימך לא בא אדם אצלך לדין או לשאלה ועכבתו עד שתהא גומע כוסך או עד שתהא נועל סנדלך או עד שתהא עוטף טליתך ואמרה

תורה אם ענה תענה, אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מועט, ובדבר הזה אמר לו, נחמתני רבי, ע"כ. [והובא גם במסכת שמחות (פ"ה)].

מבואר יוצא דאפילו עינוי מועט, מחייב הוא בעונש, רח"ל. והן אמת שכתב המהרש"ם לגאון האדו"ת (ח"ב סימן רי, בחלקו השני) אודות שאלתו האם קיים חשש של עינוי הדין, כאשר באה שאלה לפני הרב בעת ששוכב מעט לישון ביום, ודוחה הוא את תשובתו עד לאחר שיקום ממנוחתו, שאין בזה חשש, אם לא עיין בזה, והביא גם דברי חז"ל הללו על ר"י ור"ש כשנהרגו, וכתב וז"ל, אבל מכל מקום בעובדא דמסכת שמחות בודאי הוא רק מילי דחסידי כמו שאמרו חז"ל על הפסוק (תהלים ג) וסביביו נשערה מאד וכו', שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, דהא שם השמש חטא, ולא רבן שמעון, כי אם רבן שמעון ישן בלא הודע, והשמש אמר רבי ישן, במה נתחייב ר"ש משום עינוי וכו', עכ"ל.

אכן כבר אמר הגר"י לוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל ח"י עמ' קלג) שמה שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה אי"ז עונש עבורם, אלא מפני שהתביעה עליהם גדולה יותר, כיון שמעותדים לעלות למקום יותר נכבד בגן עדן, אכן גם האנשים היותר פחותים ידקדקו עמם בדין שמים כשיגיע זמנם לעלות להיכל גבוה יותר, ע"ש, ומי פתי יאות לקבל על עצמו עונשי שמים ולא להתייסר מעט בעוה"ז.

תורתנו השלמה, וזה העוקר מצות שמירת הנפש בגוף, ה"ז גרע מן התורה כל החיובים האמורים בהאי ענינא.

לא תשא עליו חטא

יט. עוד מצוי הוא שכדי להצדיק את מעשיו הוא לועג לחובש מסכה בפניו עד שנשתנה פניו על ידי זה עובר גם כן על לאו שנאמר (ויקרא יט, יז) לא תשא עליו חטא, (יז) שהזהירה התורה בזה שלא לבייש את חברו ישראל אפילו במקום התוכחה ובינו לבין עצמו דהיינו שלא לדבר אתו קשות עד שיכלימו, ק"ו שלא במקום התוכחה ובפני אחרים.

וכל זה שלא היה ברבים אבל אם הלבין את פניו ברבים כבר כרתוהו רז"ל מעוה"ב ואמרו המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעוה"ב.

אלמנה ויתום לא תענון

כ. ואם ציער בהליכתו ללא מסכה יתום או אלמנה אפילו הם עשירים עובר עוד על לאו אחר שנאמר (שמות כב, כח) כל אלמנה ויתום לא תענון (לח) שהזהירה התורה בזה שלא להקניטן או להכאיב ליבן בשום מין צער ועונשו מפורש בתורה וחרה אפי והרגתי אתכם וגו'.

(ל"ט) כתב הרמב"ם (פ"ה ל"ט כ"ג) וז"ל, היא שהזהירונו מהונות הגר בדברים ג"כ, כלומר אונאת דברים, והוא אמרו יתעלה וגר לא תונה, ולשון מכליתא וגר לא תונה בדברים, ונכפלה האזהרה בו ואמר (ויקרא יט, ל"ג) לא תונו אותו, עכ"ל. עוד כתב (פי"ד ממכירה ה"ו) וז"ל, כל המאנה את הגר בין בממון בין בדברים עובר בג' לאוין, שנאמר וגר לא תונה זה הונית דברים, ולא תלחצנו זה הונית ממון, הא למדת שכל המאנה את הגר עובר בג' לאוין משום לא תונו איש את עמיתו, ומשום אל תונו איש את אחיו, ומשום וגר לא תונה, עכ"ל.

כתב הסמ"ג (לאוין קע"ג) וז"ל, בפרשת משפטים (שמות כ"ב, כ) כתוב וגר לא תונה ולא תלחצנו ובפרשת קדושים כתוב (ויקרא יט, ל"ג-ל"ד) וכי יגור אתכם גר בארצכם לא תונו אותו, כאזרח מכם יהיה לכם [הגר] הגר אתכם, מפרש בפרק עד כמה (נכונות ל') בזמן שקיבל עליו כל התורה כולה כאחד מכם לא תונו אותו, ויש ספרים הרבה שאינו כלל שם בפרוש עד כמה אלא כך הוא שם גר שבא לקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, המונה את הגר אף בדברים עובר בב' לאוין משום לא תונו איש את

עמיתו ומשום וגר לא תונה והמונה אותו בממון עובר משום אל תונו איש את אחיו ומשום לא תונו, ומה שאומר בפרק הזהב (פ"מ נ"ט) שעובר בג' לאוין כולל כל הלאוין יחד.

וכתב החינוך (מנחות ס"ג) וז"ל, שנמנענו מלהונות הגר אפילו בדברים, והוא אחד מן האומות שנתגייר ונכנס בדתינו, שאסור לנו לבזותו אפילו בדברים, שנאמר (שמות כ"ב, כ) וגר לא תונה, ואע"פ שאנו מזהרים בזה בישראל, וזה כיון שנכנס בדתינו הרי הוא כישראל, הוסיף הכתוב לנו אזהרה בו, וגם נכפלה האזהרה עליו דכתיב (ויקרא יט, ל"ג) לא תונו אותו פעם אחרת, לפי שענין האונאה אליו קרובה יותר מבישראל, כי הישראל יש לו גואלים שתובעין עלבונו, ועוד טעם אחר בו, שיש חשש בו שלא יחזור לסורו מכעס הבזיונות, ואמרו בספרא (ויקרא ס"ג) שלא תאמר לו אמש היית עובד ע"ז ועכשיו נכנסת תחת כנפי השכינה, משרשי המצוה, מלבד מה שכתבנו, כדי לכופ את יצרנו לעולם לבל נעשה כל אשר נמצא בכחנו לעשות לרעה, על כן הזהירנו בזה האיש שהוא בינינו בלי עוזר וסומך, ויש כח ביד כל אחד ואחד ממנו עם אוהביו עליו, לבל נעביר עליו את הדרך כלל אפילו בדברים כאילו הוא כאחד ממנו, ומתוך גדרים כאלו נקנה נפש יקרה ומסולסלת מעוטרת המדות הראויה לקבלת הטוב, ויושלם בנו חפץ השם יתברך שחפץ להטיב, דיני המצוה, כגון רוב האזהרות שהזהירונו זכרונם לברכה עליו, והודיעונו להזהירונו עוד בדבר שבעשרים וארבע מקומות הזהירה התורה עליו, וכתבו גם כן לחזוק המצוה שבאותו לשון שנצטוונו באהבת המקום נצטוונו באהבת הגר, שבאהבת המקום כתיב (דברים ו,

(ה) ואהבת את ה', ובאהבת גר כתיב (ס"ג י, יט) ואהבתם את הגר, והרבה דברים כאלו, במדרשים ובקצת מקומות בתלמוד. והארכתי בזה כיון שלא מנאו מרנא הח"ח, ואף שכבר מנאו הגר"ש הומינר זצ"ל (עיקרי דינים כלל א', הערה 4) ומ"מ כיון שלא הזכירו הח"ח, ראיתי צורך להאריך בזה, וזכורני ששמעתי טעם ההשמטה מחמת אימת הצנזורה, כיון שהיה איסור בזמנם להתגייר.

(מ) כמו שאמרו בגמרא דערכין (ט"ז) דבשנאה שבלב הכתוב מדבר והובא דבר זה ברמב"ם (פ"ו מדעות ה"ה) וז"ל, והמכה חבירו והמחרפו אף על פי שאינו רשאי אינו עובר בלא תשנא, כוונתו דוקא מחרפו, אף שגברה שנאתו עד שפלטה לחוץ עכ"פ ידע חבירו איך להשמר ממנו, אבל בשנאה שבלב אף דלא פלטה עדיין שנאתו לחוץ מכל מקום יוכל להתנוצץ מזה דבר שגרוע יותר לחבירו, שלא ידע איך להשמר ממנו.

ובסה"מ להרמב"ם (מנחות ס"ג) וז"ל הזהיר אותנו משנא קצתינו את קצתינו וכו'. ולשון ספרא לא אמרתי אלא בשנאה שבלב אמנם כשהראה לו השנאה והודיעו שהוא שונא אותו אינו עובר על לאו זה ועובר על לא תקום ולא תטור ואהבת עכ"ל. הרי

שביאר הרמב"ם בפירוש שאם בפניו שלום ידבר את רעהו אך בלב עדיין יש בו שנאה לחברו, ה"ז עובר בלא תשנא.

עוד עובר בל"ת שנאמר (דברים י, טז) וערפכם לא תקשו עוד, דלדעת הבה"ג (ל"ח קע"ז) וכל סייעתו וכן דעת הסמ"ק (פ"ט) בא להזהיר שלא ישנא את התוכחות.

(מ"ה) והוא נמנה לכל מוני המצות, ומה שכתבתי בפנים בדבר שאילת ממון שז"ל הגמרא (יומא כ"ג) איזו היא נקימה, אמר לו השאילני מגלך א"ל לאו, למחר א"ל השאילני קרדומך א"ל איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה, ואיזו היא נטירה, אמר ליה השאילני מגלך א"ל לאו, למחר א"ל השאילני קרדומך א"ל הילך איני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה.

ומש"כ בפנים וכיוצא בזה הוא משום דבאמת הא דנקט הגמרא השאילני מגלך או קרדומך לאו דוקא דה"ה לכל הטובות אשר בין אדם לחבירו אסור לנקום או אפילו לנטור בלבו בלבד דכן כתב הר"א ממיץ בהספר יראים שלו וז"ל (מנחות מ"ה) מנלן דבממון משתעי קרא ולא בדברים צא ולמד מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהן במה הכתוב מדבר בממון פעולת שכיר עשק וגזל פרט גניבה כחש ממון ושקר.

ולאו דוקא שאילת כלים, דהא לאו כלים כתיב בקרא, אלא אפילו שאר ממון דלאו כלים נינהו למדנו שמוזהרין ישראל שלא למנוע לעשות צדקה וגמ"ח בממון בשביל שלא עשה הוא עמו כהוייתו שזו היא נקימה וגם מזהרין וכו' שזו היא נטירה עכ"ל. ומה שכתבתי בפנים על הנטירה שבלב על הלאו דלא תטור כן כתב רבינו יונה בשע"ת (פ"ג א"ח ל"ח) דאין העונש בזה על המעשה אלא על נטירת הלב, וכן כתב בספר החינוך

כא. ואם הולך ללא מסכה בפני גר צדק הרי זה עובר (ל"ט) בלאו שנאמר (שמות כ"ב, כ) וגר לא תונה ולא תלחצנו.

לא תשנא

כב. ופעמים גורם בכך לעצמו לעבור גם על לאו שנאמר (ויקרא יט, יז) לא תשנא את אחיך בלבבך, (מ) כגון אם אנשים מוכיחים אותו על כך שאינו חובש מסכה, והוא שונא אותם על כך, ובפניו שלום ידבר את רעהו, ואומר לו אמת צדקו דברך שראוי לעטות מסכה, ושלא בפניו שונאו על שהעיז להעיר לו על כך.

לא תקום ולא תטור

כג - כד. ולפעמים שההולך ללא מסכה עושה כן כדי שיצטערו אחרים, שיש לו עליהם מכבר שנאה, ואז עובר גם עוד על לאו (מ"ה) שנאמר (ויקרא יט, יח) לא תקום ולא תטור, כגון שיש לו שנאה עליו על דבר שביקש ממנו לעשות לו טובה בדבר שאילת ממון וכיוצא בזה, ולא הטיבו, ועבור זה נוטר לו שנאה בלבו, וכשרואהו

(מנחם רמב) וז"ל שם אפילו בזכירת חטאו בלב לבד נמנענו עכ"ל. וכן מוכח מהרמב"ם בסוף הלכות דעות שכתב דצריך שימחה הדבר מלבו.

ומה שציירתי בדבר שאילת ממון ולא ציירתי בפשיטות כגון ששפך עליו דברי בוז משום דהרבה פוסקים סוברים דמן הדין אין עובר על זה בלאו דלא תקום ולא תטור כיון שציערו צער הגוף, וראיתם הוא מיומא (כג.) דקמשני הגמרא ההוא בממון הוא דכתיב וכו' ע"ש, מזה מוכח דאם ציערו צער הגוף מותר לשום הדברים על לבו ולזכרו, ורק אם ביקש ממנו מחילה מצוה להעביר על מידותיו, א"כ ליכא בזה הלאו דלא תטור, וכן כתב הסמ"ג (ז"ת יב) ובשע"ת (ש"י אות זח) ע"ש. אבל מדברי ספר החינוך (מנחם רמב) משמע דמן התורה נאמרו הלאוין דלא תקום ולא תטור אפילו אם ציערו צער הגוף דז"ל במצוה הנ"ל שלא לנקום כל' שנמנענו לקחת נקמה מישראל הענין הוא כגון ישראל שהרע או ציער לחבירו באחד מכל הדברים ונוהג רוב בני העולם הוא שלא יסורו מלחפש אחר מי שהרע להם עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבם ומזה הענין ימנענו השם יתברך באמרו לא תקום, ולשון ספרא עד היכן כחה של נקימה א"ל השאילני מגלך וכו'. משרשי המצוה שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב ועד רע הוא סיבה שתבוא אליו מאת הש"י, ומיד

האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצונו ברוך הוא, על כן כשיצעררהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עונותיו גרמו לו והש"י גזר עליו בכך ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו כי העון הוא המסבב וכמו שאמר דוד ע"ה הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה', תלה הענין בחטאו ולא בשמעי בן גרא וכו' עכ"ל. וז"ל ג"כ שם (מנחם רמב) שלא לנטור כלומר שנמנענו מלנטור בלבבנו מה שהרע לנו אחד מישראל ואף על פי שנסכים בנפשותינו שלא לשלם לו גמול כמעשיו אפילו בזכירת חטאו בלב לבד נמנענו ועל זה נאמר לא תטור ולשון ספרא עד היכן כחה של נטירה א"ל השאילני מגלך ולא השאילו וכו' ומדכתב שהרע או ציער וכו' או יכאיבהו לאדם וכו' וגם ממה שהביא מהמעשה דשמעי בן גרא והתם הלא חירף לדוד המלך ע"ה, וכן ממה שכתב בהלאו דלא תטור שהרע לנו אחד מישראל מכל אלו מוכח דעת החינוך דמן התורה אסור לנקום ולנטור בכל גווני אח"כ, רק בשעת מעשה מותר להשיב על חירופין מן הדין, רק משום מצוה ומדה טובה בעלמא אמרו הנעלבים וכו' שומעין חרפתן ואין משיבין וכו' וכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו כמ"ש החינוך במקו"א (מנחם רמב) ע"ש. וסברא נכונה היא דבעת

אחר כך, הולך בכונה ללא מסכה על פניו, כדי להכעיסו ולצער, [והוא עובר מתחלה על הנטירה שבלב על לאו דלא תטור, ואחר כך] כשנוקם ממנו עובר על לאו דלא תקום, אלא צריך שימחה הדבר מלבו.

לא תוכל להתעלם

כה. ועובר גם על לא תעשה שנאמר (דברים כב, ג) לא תוכל להתעלם (מנחם רמב) ואמרו במכילתא (משפטים) בענין האבדה נמצינו למדין שהוא עובר על עשה ועל לא תעשה ולשון הגמרא (ב"מ ז, לז.) השב אבדה עשה ולא תעשה הוא, ובמשנה תורה כפל האזהרה בזה הענין ובא בו לאו נפרד והוא אמרו (דברים כב, א) לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם.

לא תעשה מלאכה

כו. ופעמים שמכין שרגיל הוא [המורגל ללכת ללא מסכה] בימות החול להחזיק מסכה בכיסו, כדי שאילו יראה נידת שיטור יחבוש בזריזות את המסכה על פניו וימלט מעונש ממון, מחזיק גם בשבת את המסכה בכיסו, [שהרי בוש הוא לחבוש מסכה כיון שכל באי שער עירו ע"פ הרוב יודעים שהוא מאותם שאינם חובשים מסכה]. ופעמים שעובר במקום ללא עירוב, ומטלטל ד' אמות ברה"ר, הרי הוא עובר בל"ת

מעשה החירוף אי אפשר בטבע האדם להיות כאבן שאין לה הופכין אם לא מי שברכו ה' במדות קדושות, אבל אח"כ שכבר נח רוגזו אסרה התורה להעיר רוחו ולנקום ממנו ואפילו רק לנטור השנאה בלב אסור, אלא בהרחב זמן מעט אח"כ צריך לשכוח הדבר מלבו, וכהאי גוונא איתא בחו"מ (סימן תכא סי"ג בהגה"ה) במ"ש וכן הוא לענין גידופים וביושים המתחיל פורע הקנס שמדמה דין זה לדין הנזכר שם במחבר וע"ש בסמ"ע שהוא ממש כסברתינו הנ"ל.

אבל צ"ע מה יעשה בגמרא יומא הנ"ל שמחלק בין צער הגוף לדבר שבממון וגם על הרמב"ם יש תימה שלא העתיק דבר זה להלכה משמע שגם הוא סבירא ליה כהחינוך דאסור בכל גוונא מה יעשה בגמ' הנ"ל ואולי דסברת הרמב"ם והחינוך דהא דמתיר הגמרא בצערא דגופא נדחה בקושית והא תניא הנעלבין וכו' והא דקמשני במסקנא דנקט ליה בלביה לא קאי רק על ת"ח משום דחרפו בפרהסיא ואיכא בזיון התורה וכמ"ש בסוף הלכות ת"ת ועיין בלח"מ שם ובסמ"ג במצוה זו. היוצא מדברינו אם ציערו צערא דגופא מחלוקת ראשונים אם מותר מן התורה לנקום ממנו וספיקא דאורייתא לחומרא, אבל אם העולה שיש לו עליו הוא עבור עניני ממון לכולי עלמא אסור לנקום ממנו בכל גוונא כמ"ש בפנים.

(מנחם רמב) איתא בסנהדרין (עג.)

גופא מנין לרואה את חברו שהוא טובע בנהר או חיה גוררתו או לסטין באין עליו שהוא חייב להצילו תלמוד לומר לא תעמד על דם רעך והא מהכא נפקא מהתם נפקא אבדת גופו מניין תלמוד לומר והשבתו לו אי מהתם הוה אמינא הני מילי בנפשיה אבל מיטרח ומיגר אגורי אימא לא קא משמע לן, ע"כ. מבואר דמי שגורם איבוד נפש מישראל עובר בל"ת דלא תוכל להתעלם, אמנם אף אם לא מת על ידו הרי הוא עובר בכך כיון שהוא מזיקו, שכבר כתב המנחת חנוך (קומץ המנחה מנחם רמב) דהא דאסור להזיק לישראל מן התורה, ידעינן מהא דציותה תורה להשיב אבדתו ומכל שכן שלא להזיקו, וכ"כ הרש"ש (פמנחות יח: ד"ה ובבבלי) וכ"כ בשו"ת חלקת יואב (ח"א חו"מ סי' ב) [אכן אדם שאינו חושש על עצמו אין על מי שהולך ללא מסכה על ידו איסור זה כמו שכתב המנח"ח (קומץ המנחה מנחם רמב) כעין דינא דהשבת אבידה שאינה נוהגת בממון באבידה מדעת כמבואר בשו"ע (חו"מ סי' רסא ס"ד) ועיין קוב"ש (ב"ב אות עד) שכתב נמי שהיכא שהניזק יכול לשמור עצמו אין דין השבת אבידה]. וכן כתב הקה"י (ב"ק סימן א) לאחר שהוכיח דיש איסור להזיק מהגמ' קידושין (מנחם רמב) דאמרו ע"ז אין שליח לד"ע, וכן מגיטין (גג.) בהיזק שאינו ניכר כתב רש"י דאיסורא דלהזיק דרבנן הוא (לפי שאינו אלא היזק

שאינו ניכר) דמבואר דאילו מזיק ממש היזק ניכר איסורו מדאורייתא הוא, וביאר דיסוד האיסור להזיק נלמד מדין השבת אבידה שחייבתו תורה להציל ממון חבירו אפי' מהפסד וכ"ש שיחייב שלא יזיק בידים, א"כ כ"ש בנידו"ד שיתכן

שיגרום לו מיתה ודאי עובר בזה, ואפילו לא יביאנו למיתה אלא רק לבידוד הרי הוא מזיקו בגרמא, ואף מזיק בגרמא בכלל האיסור הזה. ואף שהשיג הגר"א ארלנגר שליט"א (כרכת אברהם ב"ק מהדו"ת בענין חיוב שמירה ענף א' אות ג) הנה כל השגתו שם היא רק על ממון המזיק, ולא על אדם המזיק, דבזה לא קשה כלל כל קושיותיו.

וכתב הסמ"ק (סי' עו) וז"ל, שלא להתעלם מאבדה דכתב ומצאתה לא תוכל להתעלם, וזהו שלא ימתין מקחת האבדה עד שיתייאשו הבעלים, ובזה אין עשה דהשבה עכ"ל ע"ש. הרי שכבר ביאר הסמ"ק שיש מקום ללאו זה אפילו בגוונא דליתא לעשה נמצא שיתכן אדם שיעבור על הלאו דלא תוכל להתעלם אף שלא יעבור על העשה דהשבת אבדה, והבן.

גם העשה איתא במקום דליתא ללאו, וכמבואר (נכא מ"עא כו:) מדאמרין התם אמר

רבא ראה סלע שנפלה נטלה לפני יאוש ע"מ להחזירה ולאחר יאוש נתכוון לגזלה, עובר משום השב תשיבם, ופירש"י וז"ל לא תוכל להתעלם לא שייך אלא בכובש את העינים ונמנע מלהציל, הילכך הנוטלה ע"מ להחזיר ולאחר יאוש נתכוון לגזלה, אין כאן מתעלם, אבל השב תשיבם איכא משנטלה עד ששיבנה עכ"ל עיין שם, ומ"מ בנידו"ד עוברים על תרוייהו וליתא ללאו במקום דליתא לעשה, וליתא לעשה במקום דליתא ללאו, והבן.

והנה הבה"ג מנה בזה שני לאוין, לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים וגו' ולא תוכל להתעלם עיין שם. וכן הוא

שנאמר (שמות כ, י) ויום השביעי שבת לה' אלוך לא תעשה כל מלאכה, (מג) היא שהזהירנו מעשות מלאכה בשבת והוא אמרו לא תעשה כל מלאכה, והעובר על לאו זה באר בו הכתוב (שמות לא, יד) כרת, אם לא ידע בו הדיין, ואם העידו עליו עדים חייב סקילה אם היה מזיד, ואם היה שוגג חייב קרבן חטאת קבועה.

לא תקלל חרש

כו. ובפרט אם רח"ל בשעת מעשה הוא מתכעס עליו ומקללו גם כן, ופעמים הוא מקללו בשם אפילו בלע"ז, והוא עובר בזה על (מד) לאו גמור שנאמר (ויקרא יט, יד) לא תקלל חרש [וכוונת הכתוב הוא אפילו חרש וכל שכן מי שאינו חרש וכמבואר בחו"מ (סי' כז, ס"א)].

הרי חשבנו כ"ז לאוין הרגילין לבוא על ידי ההימנעות מעטיית המסכה על הפנים, וכמה מהלאוין הנ"ל חייבים עליהן מיתה בידי שמים כמו צער אלמנה ויתום, וחילול ה', ה"י.

גם בה"ג כת"י רומי, וכן משמע גם באזהרות הר"א הזקן ז"ל שכוונתו למנות שני הלאוין עייש"ה. אבל באזהרות הר"י אלברגלוני והר"ש בן גבירול ז"ל אף על פי שהולכים תמיד בעקבות הבה"ג, לא מנו באבדה אלא לאו אחד עיין שם. וכן הוא דעת הרמב"ם וכל סיעתו ז"ל.

(מג) כתב החינוך (מ"ה לז) וז"ל, משרשי מצוה זו, שנהיה פנויים מעסקינו לכבוד היום, לקבוע בנפשותינו אמונת חדוש העולם שהיא חבל המושכת כל יסודי הדת. ונזכור ביום אחד בכל שבוע ושבוע שהעולם נברא בששה ימים חלוקים ובשביעי לא נברא דבר, ובכל יום ויום נבראו ענינים חלוקים להורות על הרצון הפשוט, שלא כדעת המתפלספים הנמאסים לנו בדעתם זה שחושבין לאמר שעם היותו ברוך הוא היה הכל, ובמנוחתו בשביעי זכר לנו בחדושו של עולם, כי כשישבתו בני אדם כולם ביום אחד בשבוע וישאל כל שואל מה עילת זאת המנוחה, ויהיה המענה כי ששת ימים עשה ה' וגו' (שמות כ, יא) כל אחד יתחזק מתוך כך באמונה האמיתית. ומלבד זכירת חדוש העולם יש בו זכירת נס מצרים, שהיינו עבדים שם ולא היינו

יכולים לנוח בעת חפצנו במנוחה, והאל הצילנו מידם וצונו לנוח בשביעי, ועל כן זכר במשנה תורה זה השורש השני שיש לנו במנוחה, ואמר שם (דברים ה, טו) במצות שבת וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים וגו', על כן צוה ה' אלהיך לעשות את יום השבת, עכ"ל.

(מד) אף שלא זוהי מן המנין דלא בא ע"י אי חבישת המסכה עצמה מכל מקום חשבתי אותו מפני ששכיח הוא אצל אחינו התועים בעו"ה.

(ה) דברשותו מותר לאדם ללכת ללא מסכה, והחושש לא יכנס לבית חבירו אם אין מקפיד לחבוש מסכה בזמן אירוחו. ואמנם לא יועיל לו להנצל אלא מלתא דלא תרצח, אכן כבר מבואר בפוסקים דאם נגרם רח"ל ע"י רציחה, חייב בכפרה. [ועיין מה שהבאתי לעיל (עטרה כשלמה לאוין סק"ה) לענין חיוב כפרה].

(ו) דכשאין שם אחר אין בזה כל איסור, כיון שאינו יכול להידבק, ולא להדביק, [וזוהו שלא כפי החוק המחייב בכל יציאה למרחב הציבורי חבישת מסכה, צא וראה מה בין דיני התורה"ק, לבין דיני עכו"ם אכן יתכן שאילו זכינו והיו עמנו סנהדרין הדנין דיני נפשות, היו אף הם מחייבים כן מדין לא פלוג, שלא ליתן תורת כל אחד בידו].

(ז) כאשר מורים מומחיי הרפואה שיש בכך משום הצלת נפשות, ואפילו בס"ס רחוקה, ולא גרע חיוב זה מחיוב אכילת מאכלות אסורות, וחיוב אכילה ביוה"כ, כאשר מורים הרופאים, דבכולן החיוב הוא חיוב גמור לעשות ככל אשר יורו הרופאים המומחיים שיש באותו הדור, כפי שנתבאר כבר במבוא.

וכבר הראה מרן שר התורה רשכבה"ג הגר"ח קנייבסקי שליט"א מקור לחיוב לבישת מסכה בשעת המגיפה, בביאור הלכה (א"ח תקנ"ד ד"ה דמקום חולי).

וא"ת כיון שזה רק ספק אם אני חולה ואם אני יהיה נוכח בקרבת חולה, הלא הלכה פסוקה היא ספק דאורייתא לחומרא, [ואין זה שייך לפלוגתת הראשונים אי אזלינן לחומרא מה"ת, או מדרבנן לחומרא, שכבר כתב הפמ"ג (פסל אכילה סימן ד סק"ה) וז"ל, וחמירא ספק סכנה [לרמב"ם כל ספיקא מן התורה שריא, וספק סכנה מן התורה אסור, ושמרתם לנפשותיכם, דהא לא מוקמינן אחזקה ורובא בספק סכנה (חולין ט:)] מים מגולים, שאני ספק איסור מספק סכנה]] עכ"ל. וע"פ האר"ח מר"ר הגר"י פלג שליט"א א"כ לו יהי שהוא רק ספק, עכ"פ מידי ספק לא נפיק, וספיקו להחמיר מה"ת, וא"כ הלא כל העובר על ספק איסור עובר באיסור גופיה, והבן. ועל כן מחוייב הוא בזה חיוב גמור, והמזלזל בזה הוא עובר על איסור דאורייתא, ופשוט. ועיין להלן. [ואי"ז שייך למאי דאשכחנא סברא לפטור אף בסד"א לחומרא כאשר הספק הוא על שורש החיוב, (עיין פרישה א"ח סי' סו) דלא מצינו סברא זו אלא לגבי פטורא דברכה, שטומטום ואנדרוגינוס פטורים מברכה על ציצית, שהלא המה חייבים להתעטף בציצית (טושו"ע א"ח סי' יז ס"ה) ורק מן הברכה פטורים, או משום שברכות דרבנן וספק דרבנן לקולא, או משום ספק דאורייתא לחומרא דלא תשא].

(ח) הלשון כאן היא העתקה מלשונו הטהורה של הרב סדר היום (מונה עלינו וסדר הלימוד אחר התפילה) ע"ש. וכתב הח"ח (ס"ס עולם ח"ב פ"א) וז"ל, ואפילו בשעה שהוא עוסק בצרכי גופו כמו אכילה ושתייה ומסחר וכדומה, צריך לדעת שכל ענינים אלו הוא ג"כ בכלל שליחות, שגם זה הוא רצון הש"י שיחיה האדם את נפשו כמו דכתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם, ונאמר השמר לך ושמור נפשך מאד, והוציא הכתוב ענינים אלו בשם שמירת

הנפש ולא בשם שמירת הגוף או שמירת עצמו, להורות לנו שבעת שעושה ענינים אלו יתבונן מאד שלא יקלקל ע"ז את נפשו, עכ"ל.

איתא בגמ' (ברכות ל"ג) ת"ר, מעשה בחסיד א' שהיה מתפלל בדרך, בא הגמון אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, המתין לו עד שסיים תפלתו, לאחר שסיים תפלתו, אמר לו, ריקא, והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכת"ב ונשמרתם מאד לנפשותיכם, כשנתתי לך שלום למה לא החזרת לי שלום, אם הייתי חותך ראשך בסייף מי היה תובע את דמך מידי, ע"כ.

וראיתי בפלא יועץ (עקד שמייה) שכתב וז"ל, וראיתי במפרשים דמייתי בש"ס באותו חסיד שהיה עומד בתפלה ופגע בו אותו הגמון ונתן לו שלום ולא החזיר לו וכו' ואמר לו המתן לי עד שאפייסך בדברים ופייסו בדברים ואמר שם ונפטר אותו חסיד לביתו, ופי' המפרשים שנפטר לבית עולמו על שעכ"פ עבר על מ"ש בתורה ונשמרתם, דשמא לא

היה מדבר עמו והיה חותך את ראשו נמצא במי שמכניס עצמו במקום סכנה וסומך על הנס ב' רעות עשה לעצמו א' שענוש יענש על עוברו על ונשמרתם, ועוד שמנכין לו מזכיותיו והרי זה כמחליף מרגלית ואבן טובה על שוה פרוטה, הנה כי כן ראוי לאדם לשמור נפשו מאד מכל חשש סכנה, עכ"ל.

צא וראה מה שהתירו חז"ל בגמ' (ברכות כ"ה) ונפסק להלכה (רמב"ם פ"ד מהפילין ה"ב, וטושו"ע א"ח סימן מג ס"ח) להשתין בבית הכסא עם תפילין בראשו, שהוא ביזוי מצוה חמור, כדי שלא יבוא לידי חולי, וא"כ ודאי נדרש מבן אדם לשמור עצמו מחולי כשאין בכך ביזוי מצוה.

ואיתא בכתובות (ז. ועוד) הכל בידי שמים, חוץ מצינים פחים, שנאמר (משלי כ"ה) צינים פחים בדרך עיקש שומר נפשו ירחק מהם, וזה הוא בקור וחום כדפירש רש"י התם, ואין כל כך סכנה בקור וחום כאשר יש במחלה חשוכת מרפא, כי בהיותו בקור יכול לעזוב המקום ולעבור למקום חם, וכן בחום, אכן באדם שגורם לעצמו חולי בדבר שאינו יכול להתרפא ממנו הוא חמור יותר, וכמבואר בתוס' (פ"ה ד"ה הכל). [והנה קאי הש"ס התם על דברי יעקב (בראשית מז, כח) ויאמר לא ירד בני עמכם, וכו' וקראהו אסון, ומבואר דאף יעקב היה חושש לשמירת הגוף, ובודאי לא כתבה התורה זאת, אלא ללמדנו ממעשי יעקב, דחיוב גמור הוא לשמור על עצמו מצינים ופחים, כאשר שמר יעקב על בנו בנימין, וע"ש ברד"ק]. ומפורש ברמב"ם (פי"א מור"ח ושמירת הנפש ה"ד) וז"ל, אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה, וראוי שיכשל בו אדם וימות, כגון שהיתה לו באר או בור בחצירו, בין שיש בהן מים בין שאין בהן מים, חייב לעשות להן חוליה גבוהה עשרה טפחים, או לעשות לה כסוי, כדי שלא יפול בה אדם וימות, וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות, מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנאמר (דברים ז, ט) השמר לך

ושמור נפשך, ואם לא הסיר, והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מ"ע, עכ"ל.

וכן הסכימו רוב הראשונים והאחרונים, ומראה מקום אני לך עיין רמב"ן (ש"ת הכשר"א המיוחסות לו, סימן ערכ) ור"ן (פ"ג משפחות י.

מדפ"ר ד"ה מלקין אותו) וז"ל, דאע"ג דהנשבע לחבל בעצמו חיילא עליה שבועה משום דלא אתי אלא מדרשא כמו שכתבתי בחדושי, אפ"ה נשבע להמית את עצמו נשבע הוא לעבור על דברי תורה ממש, דמקרא מלא דבר הכתוב וכו'. השמר לך ושמור נפשך מאד, כדאמרינן במקלל עצמו לקמן בפרק שבועת העדות (נ"ו). הלכך מלקין אותו ואוכל לאלתר, עכ"ל.

ועיין ריטב"א (שפועות כז. ד"ה ואיכא במקלה, ואם לו ד"ה א"ר ינאי) והחינוך (מנהג הקמח, תקמז) ובמנח"ח (ס"א) והסמ"ג (עשין סי' עט).

ועיין ספר חרדים (מנהג לא תעשה, פרק ד, אות כה) וז"ל, ונשמרתם מאד לנפשותיכם (דברים ה, טו) להכי כתב מאד דחמירא סכנתא מאיסורא, ע"כ. עוד כתב שם (מנהג התלויות בארץ ישראל פרק ד) באכלך יותר על שובעך וכו' הרי עברת על האזהרה ונשמרתם מאד לנפשותיכם ואפשר לגרום מות על שונאך (כאדם התולה קללתו באחרים) ודמך מידך יוצרך יבקש וכל המצות שבתורה שהיית עתיד לשמור ולעשות תבטל בר מינך, עכ"ל.

וע"ש מש"כ (ס"א סימן נ"ד) שדוחה איסור זה אף מצות כיבוד אב, וכן דעת הרשב"ש (סימן א) וכן דעת הרשב"ץ (זהר הקדוש מנהג קיה) והס"ז (אור"ח סי' סו סק"א) והתבואות שור (סי' יג סק"ב) והפמ"ג (יו"ד סי' לו ספ"ד סק"ג, אור"ח סימן ד, אשכ אברהם סק"ב, סי' שכת אשכ אברהם סק"ו) והנודע ביהודה (תניא יו"ד סימן י) חיי אדם (כלל טו, סעיף נד) וכתב בחכמת אדם (סימן סה, סעיף ד) שכל המכניס עצמו לסכנה עובר על לאו ועשה, וכן דעת מהר"י אסד (אור"ח סימן קס) רבינו חיים פלאג"י בספרו לחיים בירושלים (בבא קמא פ"ח ה"ב) וכן דעת וכן דעת הערוך השולחן (חור"מ סי' תכז ס"ח) והשדי חמד (מערכת א, כללים, כלל רעג) וכן דעת הח"ח (לקוטי אמרים פ"ג) לגבי עישון, והשערי דעה (פ"ד מדעות ה"א) [ומה שמצינו נידון באחרונים על דברי הרמב"ם, שכתב מכין אותו מכת מרדות, נראה שכל מחלוקתם היא רק לגבי הדברים המובאים שם, ולא לעצם האיסור והחיוב לשמור עצמו מנזק, וכמבואר חילוק זה באחרונים (ע"י שו"ת שם אריה יו"ד סי' כז, ופאל ומשיב מהדורא שהיתה סי' סא ד"ה בדרך אגב) בין דבר שהוא ודאי סכנה, שאסור מדאורייתא, לספק סכנה שאסור מדרבנן].

ובדבר אברהם (ח"א סימן לו אות כה) דקדק מלשון החינוך (מנהג הקמח) שגם בסכנת היזק לגוף ולא שמכניס עצמו לסכנת נפשות ממש, עובר בזה. [וכן מבואר בשו"ת הרשב"א (סי' תרי"ו) ובב"י (יו"ד סי' נ"ו) וברמ"א (ס"א ס"ב) ובש"ך (ס"א סק"ג) בתומים (סי' כז, סק"א) ובערוה"ש (חור"מ סי' תכ, סעיף מג) ובבנין יהושע (אבות דרבי נתן פ"ג מ"ד) שהמזיק עצמו גם ללא סכנה, עובר באיסור דאורייתא].

ועיין בשו"ע (יו"ד סי' קטז, ס"ה ברמ"א) וראה שו"ע (חור"מ סי' תכז, סעיף ה, ט) ולבוש (ע"י אשון סימן תכז, סעיף יא) [ואף שבי"ד (סימן קטז, ס"א) כתב שהוא מדרבנן כבר כתב נכדו הדרכי תשובה (ס"א סק"ג) שחזר בו בחו"מ מדבריו ביו"ד]. וע"ש בסמ"ע (סק"ג) [ובבאר הגולה (חור"מ סימן תכז סק"ג) כתב וז"ל, והמסכן את עצמו כאלו מואס ברצון בוראו ואינו רוצה לא בעבודתו ולא במתן שכרו ואין לך זלזול אפקירותא יותר מזה וכו', ודעתו גופא לענין אם הוא דאורייתא או דרבנן תלוי בב' תירוצים על שאלתו אמאי אין לוקין עליו, (ס"א סק"ט) דבתירוץ קמא כתב דהוא איסור דרבנן ולכן אין לוקין עליו אלא רק מכת מרדות, ובתירוץ בתרא כתב דהוא איסור גמור מדאורייתא, אלא שאין

עצמו, במה שלא צייתה עליו התורה, ולא מבעיא שאין לו שכר, אלא אדרבא עתיד ליתן את הדין אחר שצייתה עליו התורה השמר לך ושמור נפשך ונשמרתם מאד לנפשותיכם, וכמה ענינים כאלו הרי שהזהר על זה שישמור בריאותו בענין שיהיה בריא וחזק שיוכל לחיות על פני האדמה לעסוק בתורה ולקיים המצות.

לוקין עליו מידי דהוי אחצי שיעור, ע"ש]. ובביאור הגר"א (ס"א ס"ח ג, ז) וכוונתו לגמרא ברכות (נ"ב) וראה ברמב"ם (פ"ד מדעות ה"א). וכן מפורש במס"י (פ"ט) ע"ש, ובסדר היום (כונת עליו וסדר הלימוד אחר התפילה) פרי חדש (יו"ד סימן קטז, סק"א) ובהעמק דבר (דברים פרק ה, טו) כתב וז"ל, ונשמרתם מאד לנפשותיכם, נכלל בזה הלשון אזהרה על שמירת הגוף, דמשום שמירת הנפש הי' ראוי לכתוב ושמרתם מאד את נפשותיכם כמו לעיל ושמור נפשך, אלא ונשמרתם זה הגוף כדאי' בברכות (נ"ב) לנפשותיכם לשמירת הנפש תשמרו גם הגוף, עכ"ל.

וע"ע מרומי שדה (פסחים נג:) וע"ע שו"ת חת"ס (ח"ב, יו"ד, סימן רמ"א) שו"ת כת"ס (אה"ע סי' יט) ובקיצו"ש (סי' נ"ב, ס"א) שו"ת בית אריה (יו"ד סימן כז) שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ג סי' קכב) שו"ת בית יהודה (עייאש, יו"ד סי' כה) ובזבחי צדק (יו"ד סי' קטז ס"ד) משרת משה (פ"א משפחות ה"ז) ימי שלמה (פכ"א מאיסורי ביאה ה"א) שם עולם לחפץ חיים (ח"ב פ"י) מרחשת (ח"א סי' כ) שו"ת דברי יציב (לקוטי והשמות סי' קטו) וכן הכריעו חכמי דורנו מרן הגה"ק רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל (קריינא דליגרא ח"ב אותיות כט, ל, נ"ב, ל"ד) הגר"ד שפרבר זצ"ל (ש"ת אפרקסתא דעניא ח"ג, יו"ד, סימן נ"ד) מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הסכמה לספר פאר תחת אפר) מרן הגר"אמ"מ שך זצ"ל (עין נהר כד יא ומאמר מהגאון הגדול ר"י זילברשטיין סינלחט"א עמ' תל"ח) מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (חתמו הגאון הגדול ר"י זילברשטיין סינלחט"א בשמו כמה וכמה דוכתי ואליין אחד עיין חשוקי חמד שבת קח. בענין אם חייב להתיישר כדי להתפרקות). הגר"א ולדינברג זצ"ל (יצי אלוטור כמה דוכתי, ואליין אחד ח"ט, סי' יז, קו"י רפואה בשבת פרק ד) הגר"מ קליין זצ"ל (שו"ת משנה הלכות ח"ג, סימן ר"ז). מרן הגר"ש הלוי ואזנר זצ"ל (שכט הלוי ח"ה, סי' קיא, אות ד) והגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשו"ב ח"א סי' שטז, וח"ב סי' שנה) ויתירה מזו אחז"ל דחמירא סכנתא מאיסורא, וכבר דנו האחרונים (ע"י דרכי תשובה יו"ד סי' קטז, סק"ח) לומר דלא נקל בס"ס סכנה, כיון דחמירא סכנתא מאיסורא.

והן אמת שכתב מהרש"א (חידושי אגדות ברכות נ"ב: ד"ה כתיב) כתב וז"ל, האי קרא בשכחת התורה קמירי כמ"ש פן תשכח את הדברים וגו', ובפ"ג דאבות שנינו כל השוכח ד"א ממשנתו כו' כאלו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך וגו', וכן האי קרא ונשמרתם מאד לנפשותיכם וגו' איירי שלא נאמין בשום תבנית פסל וגו', ולא איירי הני קראי כלל בשמירת נפש אדם עצמו מסכנה, ומיהו במסכת שבועות (נ"ו) דריש ליה תלמודא נמי למלתא אחריתי, דהיינו אזהרה למקלל עצמו מנין שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך וגו', ע"ש וחסיד הזה גם שלא ידע אם יתפייס ההגמון מ"מ לא פסק להשיב לו שלום, שלא היה חושש לסכנה כמו במלך עכ"ל ואנס שאמרו להפסיק, וכ"ש דשרי להשיב מפני סכנה, וק"ל, עכ"ל.

והלך בדרכו היעב"ץ במור וקציעה (אור"ח סימן ג הערות) וז"ל, עיין ברכות (נ"ב:) מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך בא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, לאחר שסיים תפילתו אמר לו והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכתב ונשמרתם מאד לנפשותיכם וכו'. משמע דמפסוקים אלו למדין חיוב שמירת הגוף, וכן כתב הרמב"ם (פ"א מנהג ה"ד) וז"ל, וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מ"ע להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנא' השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאין לידי סכנה ביטל מ"ע ועבר בלא תשים דמים, עכ"ל. הרי להדיא דעת הרמב"ם דהיא מ"ע גמורה, אלא שהמהרש"א בגמ' שם כתב דלא איירי קראי כלל בשמירת נפש האדם מסכנה,

ולדבריו צ"ל דרך השר אמר כך אבל דעת חכמינו אינה מסכמת לזה, עכ"ל.

אמנם, המעיין בדברי המהרש"א יווכח שלא ס"ל שא"ז נכון לדעת חז"ל, אלא רק כתב שפשטות המקרא אינו כך,

והביא שבגמרא שבועות ילפינן ליה לענין סכנה שיש במקלל עצמו, אשר מבואר, לכאורה, שבא לומר בזה, שתירתי איתנייהו ביה. (ועיין פשט הגוי שזיין לעיל). ומלבד זאת הלוא עיקר ההוראה מסורה לנו מן הראשונים, ואין לנו לדחות על פי קושיית המהרש"א לבד את עיקר ההלכה, ופשוט.

וע"ע במנחת חינוך (מאה תקמו תקמו, אות יב, מכון ירושלים - וע"ע בקומץ המנחה) וז"ל, וגם עיקר הלימוד דכתב הר"מ דהשמר לך וכו' קאי על שמירת הגוף מבואר בברכות (נב:) גבי חסיד אחד שהתפלל ונתן לו הגמון שלום ולא החזיר לו וכו' א"ל כתיב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכו' וכתוב ונשמרתם מאוד לנפשותיכם וכו' אלו הייתי חותך וכו' ואיני מבין דרך השמר וכו' כתיב כי לא ראיתם כל תמונה וכו' אבל שמירת הגוף לא שמענו, והנה על ההגמון ל"ק כי הם מינים ומהפכים דברי אלקים

חיים למינות ומי יודע איזה פי' שפי' הרשע בכתוב הזה דלדעתו קאי על שמירת הגוף אך דברי רבינו הר"מ צ"ע מלן זה דהוי עשה לשמירת הגוף מרק השמר וכו' דמיירי בענינים העומדים ברומו של עולם עיקרי הדת וצ"ע אך בודאי מצא באיזה מקום ונעלם מאתנו, עכ"ל.

כתב מרן הגר"י קמינצקי צ"ל (בהקדמת אמת ליעקב) ליישב באופן נפלא ששכחת התורה למדו מהשמר לך שמתחייב בנפשו, וכיון שהזהירו להשמר מכך, מוכח שאסור להסתכן. והיא מצות עשה [אף שלשון שמירה הוא ל"ת בכל מקום] כן מבואר בנזירות שמשון (ע"י עטרה כשלמה עשין סה"ו) וכן מפורש בדברי מרנא החת"ס זי"ע א (צ"ח י"ד סי' רמא, וראה"ע צ"ח סי' העה, ובחידושי ליכמות יב: ד"ה אמנם, וכתובות עז. ד"ה אשר). וכן נקט מרן הגר"א ספקטור צ"ל (פאר יאחז ח"א סי' טז) שכתב וז"ל, ועכ"פ בחול ודאי דמשתדל גם אחר ספק רפואה בסגולה וגם מחוייב בזה מחמת מצות עשה דונשמרתם לנפשותיכם אף בספק רפואה, עכ"ל. גם בהגהת הגרמ"י פרידמן צ"ל [מחב"ס ליקוטי מהרמ"י ושם ישראל על הגש"פ, בן הגר"ר אפרים פישל צ"ל מחב"ס דגל אפרים וידות אפרים, וחתן הגר"י שבדרון צ"ל, אשר הוא היה המו"ל של ספרי זקנו מהרש"ם מברעזאן צ"ל שו"ת מהרש"ם (ג' כרכים) תכלת מרדכי עה"ת, גילוי דעת על יו"ד, והגהות מהרש"ם על הש"ס, ומהרש"ם מינהו לראש בית הדין בברעזאן]. כתב בהגהות על דברי זקנו המהרש"ם (בהגהות הש"ס יומא פה. ד"ה נענה) שהא דאשכחנא בכל דוכתי שפיקר"נ דוחה כל איסורים שבתורה, הוא משום שעשה דונשמרתם דוחה ל"ת.

וגם בס"ס יש להחמיר, [ע"י לשונו של רבי דוד בן זמרא (שו"ת אהבת רובל סוף סי' ריג) בענין זה, ובחי' חת"ס (ע"י ז. ד"ה משום ילוי)]. ואף שידעתי גם ידעתי שיש מרבוותא דסברי כל כי האי

ב. עוד מבטל מצות עשה שנאמר (דברים ל, יט) ובחרת בחיים (ה) שהיא מצות עשה גמורה [לדעת רבינו יונה] לבחור בטוב ולפרוש אפילו מספק איסור כ"ש בודאי.

וחי בהם

ג. עוד מבטל מצות עשה שנאמר (ויקרא יח, ה) וחי בהם (ו) שהיא מצות עשה גמורה [לקצת מחברים] לשמור גופו.

השבת אברה

ד. עוד מבטל מצות עשה שנאמר (דברים כב, א) השב תשיבם לאחיק, ובביאור אמרו ז"ל (נבא מליעא ז.) השב אבדה עשה הוא, ונכפלה המצוה במקום אחר בתורה שנאמר (שמות כג, ד) כי תפגע שור אחיק וגו' השב תשיבם לאחיק, ודרשו חז"ל (סנהדרין עג.) שמכלל עשה זה שמחוייב גם בהשבת גופו, ואם הרואה את חברו טובע בנהר, מחוייב להצילו מהאי קרא כ"ש וק"ו (י) הגורם ח"ו איבוד נפש רח"ל, עובר בזה.

ליכא איסורא דאורייתא, אלא באיסור דרבנן בלבד, כיון שהוא רק ספק סכנה, מ"מ מאחר שרוב הפוסקים נקטו בפשיטות לדינא, שאף בספק סכנה איכא איסורא דאורייתא, ודאי הכי נקטינן להלכה ולמעשה, ופשוט.

(ה) כתב רבינו יונה (שערי תשובה פ"ג אות יז) מעלות רבות נמסרו לנו במצות עשה מעלת הבחירה אחת, שנאמר ובחרת בחיים, מפורש שהיא מצות עשה וענינה נתפרש בחרדים (מ"ע פ"א מזה ס) שבכל עת שמזדמן לפני האדם איסור או ספק איסור והוא פורש מקיים מצות עשה זו, וא"כ בין אם נימא שעובר על כל הלאוין והעשין האמרים בכאן מספק או בודאי, בודאי הוא מחוייב לפרוש מן האיסור.

(ו) כתב הנזירות שמשון (או"ח סי' תריט ע"ד המג"א סק"ג) וז"ל, ולי נראה, דגם כאן יש מצוה באכילתו, דהא כתיב וחי בהם, וכו' ונשמרתם מאד לנפשותיכם א"כ מחוייב לאכול, עכ"ל. ומשמע דהוא מצוה (וע"ע תש"ז ח"ג סי' זז).

אמנם באור גדול (ח"א סי' א, פ"א מיוסדי התורה ה"א, ד"ה ועתה נבוא) כתב וז"ל, דהנה נראה על כרחך דהאי דרשה ולא שימות בהם, איננו לאיסורא, דאיננו רשאי להמית עצמו, רק

לשלילה דאיננו מחוייב להמית עצמו, וכו' לא מוקמינן ליה לאיסורא ולציווי דאסור להמית עצמו, וכן מוכח מרמב"ם גופיה וכל מוני המצות דלא מנו לוחי בהם למצוה בפני עצמו, ועל כרחך דאינו אלא לשלילה ולרשות ולא לחיובא, עכ"ל.

אכן, בתשובות והנהגות (ח"ג סי' שסב) כתב הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א וז"ל, אמנם נתיישבתי בזה שהרי יש מצוה "וחי בהם" החשובה מאד שדוחה כל התורה כולה, ע"כ אפילו בכה"ג דאיכא רובא שאינו מועיל, כיון שיש סיכוי לחיי עולם כהמיעוט, ראוי להכנס לספק לכן ודוחה שבת ויוה"כ וכל התורה כולה, וכיון שמדין וחי בהם חייבין, למה לא נייעץ אותו לקיים מצות "וחי בהם" שמ"ע חשובה ויקרה היא שכל התורה נדחה בפניה, וכופין על מ"ע שחייב בה לקיימה, עכ"ל. ומדנקט שכופין על זה משמע לכאורה להדיא שהוא מ"ע גמורה ולא רק שלילה ורשות, אלא לחיובא.

ובשבות יעקב (ח"ג סי' קז) כתב וז"ל, איברא כד מעינן שפיר תראה שכל זה אינו דודאי האיק דאפשר לקיים שניהם שלא לעבור על המצוה ולקיים וחי בהם מבואר בסוגיא בש"ס בכמה דוכתא דעדיף וה"נ אפשר לקיים שניהם שלא לעבור על המצוה ולקיים וחי בהם כי עירוקן מסייע וכדמצינו ברשב"י ור"א בשבת (נב:) שברחו והטמינו במערה וכדאמרין בב"מ שברח רבה בר אבהו אגב שמדא ומזקנים אתבונן כדאיתא במדרש ויברח משה ויברח יעקב ויברח דוד וכן אמרינן יתרו שברח זכו בניו וכו' עכ"ל.

(י) איתא בסנהדרין (עג.) אבדת גופו מניין תלמוד לומר והשבתו לו, ע"כ. מבואר שכל שיכול להציל אדם ממיתה ואינו מציל מלבד כל שאר איסורים עובר גם בחיוב השבת גופו.

(ח) ז"ל הרמב"ם (פ"ו מדעות ה"ג) מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא, עכ"ל.

וכ"כ גם החינוך (מנחת חנוך) וז"ל, לאהוב כל אחד מישראל אהבת נפש כלומר שנחמול על ישראל וממונו כמו שהוא חומל על עצמו וממונו וכו' שכלל הכל הוא שיתנהג עם חבירו כמו שהוא מתנהג עם עצמו לשמור ממונו ולהרחיק ממנו כל נזק ואם יספר עליו דברים יספרם לשבח ויחוס על כבודו וכו' ע"ש.

והראני ידידי הגרא"ח הופנר שליט"א דברי הספר חסידים (סימן תרע"ג) וז"ל, לפני עור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יז) שלא ירחץ אדם שהוא מוכה שחין עם יהודי אחר אלא א"כ ידיענו שנאמר (ס"ג, יח) ואהבת לרעך כמוך וכתב (ס"ג, טז) ולא תעמוד על דם רעך, עכ"ל.

וא"ת הלא לא אכפ"ל על עצמי א"כ מותר לי גם לא לשמור על הכללים ליד חברי, הנה מלבד שזו סברא נפסדת בפני עצמה, כבר כתב הח"ח לפרוך סברא מעין זו וז"ל, (ל"ה כ"ה, ס"ו) הזהר אחי שאל יטעה אותך היצר לאמר הלא אמרו חז"ל כל מאי דעלך סני לחברך לא תעביד ותטעה לומר מה אמרתי עליו שהוא אינו לומד תורה רק ג' או ד' שעות ביום הלא איני מצווה לאהוב אותו יותר מכמוני והלאו שהיו אומרים עלי

שאני לומד תורה ג' או ד' שעות ביום וכן כהאי גוונא בעניני הצדקה ובעניני הוצאות שבת קדש וכדומה, אבל באמת זהו טעות דכוונת הגמרא כל מאי דעלך סני וכו' היינו אם היית במדרגתו היה דבר זה שנאוי לך, ובאמת זה תלוי לפי האיש שדיבר עליו והמקום והזמן, אם לפי הענין יהיה זה לו לגנאי בודאי לשון הרע הוא מן הדין, עכ"ל. וה"ה לעניינינו ופשוט.

(ט) הוא ממש"כ החינוך (מנחת חנוך) וז"ל, לשמוע בקול בית דין הגדול ולעשות כל מה שיצו אותנו בדרכי התורה באסור ומותר וטמא וטהור וחייב ופטור ובכל דבר שיראה להם שהוא חיזוק ותיקון בדתנו, ועל זה נאמר (דברים יז, י) ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך, ונכפל בסמוך (ס"ג, יא) לחיזוק הדבר, על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה.

ואין הפרש בזה בין הדבר שיראוהו הם מדעתם או הדבר שיוציאוהו בהיקש מן ההיקשים שהתורה נדרשת בהן או הדבר שיסכימו עליו שהוא סוד התורה או בכל ענין אחר שיראה להן שהדבר כן, על הכל אנו חייבין לשמוע להן וכו' ועכשיו בעוונותינו שאין שם ב"ד כל מחלוקת שיבוא בין חכמינו שבדורנו והחולקין יהיו שוים בחכמה, אם אין אנו ראויין להכריע ביניהן ולא נדע להיכן הדין נוטה, בשל תורה

ה. עוד מבטל מצות עשה שנאמר (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, שנצטוינו בזה לחוס על ממון חבירו כמו שהוא חס על של עצמו, ולחוס על כבוד חבירו כמו שהוא חושש על כבוד עצמו, ואמרו זכרונם לברכה (פ"ג, ל"א). דעלך סני לחברך לא תעביד, ואמרו בספרי, אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, כלומר שהרבה מצוות שבתורה תלויין בכך, שהאזהב חבירו כנפשו לא יגנוב ממונו ולא יונהו בממון ולא בדברים ולא יסיג גבולו ולא יזיק לו בשום צד, וכן כמה מצוות אחרות תלויות בזה, ידוע הדבר לכל בן דעת, וההולך ללא מסכה, נראה בעליל (ח) שאינו אוהבו לחברו כלל.

ועשית ככל אשר יורוך

ו. עוד מבטל מצות עשה שנאמר (דברים יז, י-יא) ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וכו' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך וכו' ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה, (ט) וכיון שהזהירונו גדולי הדור בעלי הקבלה על החיוב לעטות מסכות, א"כ העובר ביטל עשה זה.

אחרי רבים להטות

ז. עוד מבטל מצות עשה שנאמר (שמות כג, ז) אחרי רבים להטות, (י) שנצטוינו בזה שכשיפול מחלוקת בין החכמים בדין מדיני התורה כולה, וכמו כן בדין פרטי, כלומר בדין שיהא בין ראובן

יש לנו לילך אחר המחמיר ובשל סופרים אחר המיקל וכו' ובכלל המצוה ג"כ לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצות השופט, כלומר החכם הגדול אשר יהיה בינינו בזמננו, וכמו שדרשו ז"ל (ר"ה כ"ה) ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, יפתח בדורו כשמואל בדורו, כלומר שמצוה עלינו לשמוע בקול יפתח בדורו כמו לשמואל בדורו, ועובר ע"ז ואינו שומע לעצת הגדולים שבדור בחכמת התורה בכל אשר יורו מבטל עשה זה, וענשו גדול מאד שזהו העמוד החזק שהתורה נשענת בו, ידוע הדבר לכל מי שיש בו דעת, עכ"ל.

[והארני מו"ר הגר"י פלק שליט"א שכן הוא גם דעת הריטב"א (פ"ג, ק"ג) ד"ה והיו בשם הראב"ד, אכן דעת הרמב"ם (פ"א ממ"ס ה"א) אינה כן, ואחר המחילה, נראה לענ"ד שיש למנות זאת, ודבר זה למדתי ממשנתו של מרן הח"ח שהביא כמה וכמה מצות שעובר עליהם רק לחלק מן הראשונים, ודוגמא לדבר לאו דהשמר לך פן תשכח שקאי על גסות הרוח, שהוא נמנה רק לדעת הסמ"ג, ועוד יתירה מזו מצינו שכתב הח"ח בעשה דואהבת שבעי' לאהבו כמוך ממש, וזה תלוי במחלוקת ראשונים, וכידוע, ואעפ"כ לא נמנע הח"ח מלכתוב זאת כדבר פשוט, ועכצ"ל דס"ל להח"ח דבכל פלוגתא ראשונים אמרינן ספד"א לחומרא, וכן כתב הח"ח בהדיא וז"ל, (פתיחה לחו"ן, ב"מ"ח ס"ק"ח-ט) בענין לאוין דלא תקום

ולא תטור, וז"ל, היוצא מדברינו, אם ציערו צערא דגופא, מחלוקת בין הראשונים אם מותר מן התורה לנקום ממנו, וספיקא דאורייתא לחומרא, עכ"ל. עוד כתב לי מו"ר הנז' דדברי החזו"א (קו"א ח"ב מ"א) שכתב על הכרעות הב"י המג"א והמשנ"ב שהם הוראה מקויימת כמו מפי הסנהדרין בלשכת הגזית, יתכן שלא קאי בשיטת הרמב"ם, ומעתה נראה דאם כנים דבריו, הנה לנו הוראה מקויימת מפי מרן החזו"א שעוברים על זה גם בחכמי דורנו ודלא כשיטת הרמב"ם בזה]. (י) כתב החינוך (מנחת חנוך) וז"ל, ובחירת רוב זה לפי הדומה הוא בששני הכיתות החולקות יודעות בחכמת התורה בשוה, שאין לומר שכת חכמים מועטת לא תכריע כת בורים מרובה ואפילו כיצאי מצרים, אבל בהשוות החכמה או בקרוב הודיעתנו התורה שריבוי הדעות יסכימו לעולם אל האמת יותר מן המיעוט, ובין שיסכימו לאמת או לא יסכימו לפי דעת השומע, הדין נותן שלא נסור מדרך הרוב, ומה שאני אומר כי בחירת הרוב לעולם הוא בששני הכיתות החולקות שוות בחכמת האמת, כי כן נאמר בכל מקום חוץ מן הסנהדרין, שבהם לא נדקדק בהיותם חולקין אי זו כת יודעת יותר אלא לעולם נעשה כדברי הרוב מהם, והטעם לפי שהם היו בחשבון

מחויב מה"ת, והוא כאילו ציטת התורה בפירוש אחר רוב של אלו תעשו כל עניינכם, ועוד שהם כולם היו חכמים גדולים. ומשרשי מצוה זו, שנצטוונו בזה לחזק קיום דתנו, שאילו נצטוונו קיימו התורה כאשר תוכלו להשיג כוונת אמיתתה,

כל אחד ואחד מישראל יאמר דעתי נותנת שאמיתת ענין פלוני כן הוא, ואפילו כל העולם יאמרו בהפכו לא יהיה לו רשות לעשות הענין בהפך האמת לפי דעתו, ויצא מזה חורבן שתעשה התורה ככמה תורות, כי כל אחד ידן כפי עניות דעתו, אבל עכשיו שבפירוש נצטוונו לקבל בה דעת רוב החכמים, יש תורה א' לכולנו והוא קיומנו גדול בה, ואין לנו לזוז מדעתם ויהי מה, ובכן בעשותינו מצוותם אנו משלימין מצות הקל, ואפילו אם לא יכוונו לפעמים החכמים אל האמת חלילה, עליהם יהיה החטאת ולא עלינו, עכ"ל.

וכן מבואר במה שכתב הר"ן בדרשות (דק"י יב) וז"ל, והתשובה בזה, שזה יש לנו ממה שאמר הכתוב (שמות כג, ט) אחרי רבים להטות, והיא אזהרה כוללת ללכת במשפטי התורה גם כן [נשפטם] כפי רובם, לבד מהדברים שהוציאו רבותינו ז"ל מהכלל בפירוש והוא אמרם בפרק קמא דחולין (ב.) מנא הא מלתא דאמור רבנן זיל בתר רובא, דכתיב אחרי רבים להטות, רובא דאיתא קמן כגון תשע חנויות וסנהדרי לא קא מיבעיא לן, וזו אזהרה כוללת, אינה תלויה בזמן, ולא במקום, ולפיכך אמרו רבותינו זכרם לברכה בפרקא קמא דמסכת אלילים (פ"ג ז.) תנו רבנן שאל לחכם וטימא לא ישאל לחכם ויטהר, לחכם ואסר לא ישאל לחכם ויתיר, ואם היו שנים אחד מתיר ואחד אוסר אחד מטהר ואחד מטמא, אם היה אחד מהם גדול בחכמה ובמנין הלך אחריו, ואם לאו הלך אחר המחמיר, ופירוש במנין, הוא מנין חכמי הדור שהסכימו לדבריו, וזה מן הפסוק שאמרנו, עכ"ל.

ומעתה פשוט דמאחר שהורו חכמי ישראל ובכללם גדולי ומאורי האומה מרנן ורבנן שרי התורה ארזי הלבנון שליט"א על חובת השמירה, הממרה את פיהם, עובר בעשה זו, שהיה לו להטות דעתו לדעתם.

ובפרט שלא מצאתי אף לא אחד החולק עם חכמי התורה המורים לעטות מסכות, שחכם בחכמת התורה כמרנן ורבנן שרי התורה רשכבה"ג הגר"ח קנייבסקי שליט"א, ומרן רבינו ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א, ומרן גאון ישראל הגאון הגדול רבי דוב לנדו שליט"א, א"כ ודאי היה ראוי לכל חכמי ישראל לכוף ראשם תחת הנהגתם, כיון שאינם שוים לחכמת תורתם, וכמש"כ במנח"ח (אות ב) על אתר, וז"ל, והנה זה פשוט אי נחלקו באופן דאזלינן בתר רובא בודאי המועטין בעצמן אף שדעתן להיפך מ"מ צריכים לבטל דעתם ולעשות בעצמם כמו הרוב כמ"ש בש"ס (יבמות יד.) מ"ד לא עשו ב"ש כדבריהם דב"ה רובא וצריכים החולקים בעצמם לילך אחר הרוב, עכ"ל.

עוד כתב בדרשות הר"ן (דק"י יב) וז"ל, ואם תשאל ותאמר א"כ שמה שנצטוונו לשמוע לדברי החכמים הוא מאחרי רבים להטות, איך אמר בברכות (יט.) גדול כבוד הבריות שדוחה את ל"ת שבתורה, תרגמה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו דלא תסור (דכ"ט יז, יח) אחיכו עליה במערבא לא תסור לאו

ושמעון על דרך משל, כשתהיה המחלוקת בין דיני עירם שקצתם דנין לחיוב וקצתם לפטור, לנטות אחר הרוב לעולם.

והלכת בדרכיו

ח. עוד מבטל מצות עשה שנאמר (דברים כח, ט) והלכת בדרכיו, שנצטוונו בזה לילך במידותיו של הקדוש ברוך הוא, אשר הם כולם רק לטוב, כמאמרם ז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"א) מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון וכיוצא בזה בשאר מדות טובות, כמו שמבואר ברמב"ם הלכות דעות, ומצינו בהקב"ה במידותיו הקדושות והטהורות שהוא מרחם על הבריות,

דאורייתא הוא, אמר להו רב כהנא גברא רבה אמר מילתא לא תחיכו עליה, כל אסמכתא דרבנן אלאו דלא תסור אסמכינהו, ומשום כבוד הבריות שרו רבנן, נראה מזה שמה שנתחייבנו לשמוע דברי חכמים הוא מלא תסור, ולפי מה שאמרנו היה להם לומר מאחרי רבים להטות, והתשובה בזה, שנצטוונו לשמוע לסנהדרין משני דברים, האחד במה שביארו בדיני התורה, והשני בכל גדר ותקנה שיעשו, ולחכמי הדורות הבאים אחריהם נצטוונו לשמוע במה שיבארו בדיני התורה, וזהו נכלל באמרו אחרי רבים להטות, אך בהגדרים והתקנות שיעשו לא נצטוונו מהם מאחרי רבים להטות, שזה לא יכלול, רק שנלך בביאור משפטי התורה אחר הרוב, ולא יכנסו בכלל הזה גדרים וסייגים כלל, אבל הסמיכות אל לא תסור, שכמו

שנתן זה הכח לסנהדרין להיותם מורי התורה וגדוליה, כן ראוי שינתן לכל חכמי גדולי ישראל בדרך האסמכתא, ומן הטעם הזה ייחסו הגדרים והתקנות אל לא תסור, אך בביאור משפטי התורה יהיה החיוב לשמוע דבריהם מאחרי רבים להטות, עכ"ל.

הרי מבואר בדבריו בהדיא, דבמקום שביארו את התורה אף לחכמי הדורות הבאים אחריהם נצטוונו לשמוע לדבריהם, במקרא דאחרי רבים להטות, וא"כ מאחר שכבר הובאו בהקדמת החיבור הזה דברי רבותינו גדולי האומה, שכך הוא ציווי התורה, א"כ ודאי שייך עשה זה גם בנידור"ד.

והן אמת שכתב מהר"ם בן חביב זיע"א בספרו גט פשוט (סוף הספר בקונטרס הכללים, כלל ה) דהא דאזלינן בתר רובא מה"ת דוקא כששני הכתות נשאו ונתנו יחד בדין זה פנים אל פנים אז אמרי' אחרי רבים להטות, אבל אם לא נשאו ונתנו יחד רק כל אחד כותב דעתו בפני עצמו, כספרי הפוסקים, אף דרוב מסכימים לדעת אחד, בכח"ג לא אזלינן בתר רובא דאפשר אם היו נושאים ונותנים פה אל פה היו הרוב מודים לדעת המיעוט, וז"ל, הכלל העולה דאע"ג דמרגל בפומייהו דרבוותא אף במחלוקת פוסקים באיסורי תורה וגיטין וקידושין לומר יחיד ורבים הלכה כרבים בין להקל בין להחמיר, אפ"ה חוששין לדברי המיעוט לענין הלכה למעשה לכתחלה מפני שאינו רוב גמור, כיון דלא נחלקו פנים בפנים כמו הסנהדרין, או ב"ד של ג', שהולכים אחר הרוב ועיין בכתבי מוהר"א ששון (שו"ת תורה אמת סימן קיז) ואפילו לדברי היחיד נגד הרבים חוששין לפעמים ובפרט כשהוא מגדולי המורים או כשראיות האוסר הם נכוחות וחזקות ואין לנו מנהג שפשטה הוראה הלכה למעשה אך אם פשט המנהג הוראה הלכה למעשה כשיטת רוב הפוסקים המקילים, א"נ שראיות המקילים הם חזקות ונכוחות, א"נ שהמקילים הם עמודי ההוראה, רוב בנין ורוב מנין, והאוסרים הם קטנים בחכמה ובמנין, אז עושים מעשה להקל כשיטת רוב הפוסקים ואפילו לכתחלה ולפי זה א"ש דלא סתרי אהדי דברי הפוסקים דפעם חוששין לדברי המיעוט ואף ליחיד ופעם אין חוששין אף למיעוט נגד הרוב דיש טעם וטעמים לחלק דלא כל הפוסקים שוים ולא כל המקומות שוים וה' יאיר עינינו במאור תורתו, עכ"ל.

[וכן נקט בפשיטות מרן החזו"א זצ"ל (ערכה סי' יא סק"ז, כללים סי' א סק"א, ובהערות על קובץ דברי סופרים שגדפסו בספר קובץ ענינים מתורת הגר"א וסרמו זצ"ל הערה ו)].

אכן אם נעמיק חקר בדבריהם נראה כי כל דבריהם נסובים ליישב מה דמצינן שאזלינן בתר היחיד לחומרא במקום רבים, שעל זה כתב מהר"א ששון ומהר"ם בן חביב שכיון שלא נר"נ יחדיו, אין תוקף לחייב ללכת לקולא כדעת הרוב, אשר מעתה פשיטא דק"ו שיש לחוש לשיטות המחמירות כאשר הם ברוב, דאם במקום שיש רוב לקולא שרי למיזל לחומרא כ"ש שיש לחוש לשיטה המחמירה כאשר רוב השיטות מחמירות. [וכן מתבאר ככל זה בדברי מהר"ק (שו"ת שו"ע קמט) וז"ל, והלא הלכה רווחת היא בישראל עד כי תינוקות של בית רבן יודעים אותה דספק איסורא לחומרא וספק ממונא לקולא ומה ענין זה לזה ודאי גבי ממונו מצי למימר המוחזק קים ליה כחד מרביותא ואע"ג דשכנגדו חלוק עליו כי התם דר"ת פליג עליה דרש"י דא"ל המוחזק למוציא אייתי ראיה דלית הלכתא כרש"י אלא כר"ת ושקיל דהמוציא מחבירו עליו הראיה אבל הכא גבי איסורא מי יקל ראשו כנגד תורתנו להתיר איסורא מספק חלילה לא תהא כזאת בישראל, וכ"ש בספק זה כי כל הפוסקים אשר כל ישראל שותים מימיהם כמו פמליא של רבותינו בעלי התוס' ורב אלפס ורמב"ם והבאים אחריהם כולם פסקו וכו' ופשיטא דבכה"ג אפילו בענין ממונא לא הוה מצי למימר קים לי כדברי היחיד ודלא ככל חכמי ישראל ואפי' תפס הוה מפקינן מיניה, וזה פשוט לכל מאן דנחית לעומקא דדינא, עכ"ל.

והביאו להלכה ולמעשה הרדב"ז (שו"ת ח"ד סי' קטז, ואלף קפז) מבואר יוצא שאפילו בכלל הידוע דקים לי, כשיש עמו חזקת ממונא, אם רוב ככל חכמי ישראל חולקים לא מצינן למימר קים לי, כנגדם, א"כ כ"ש היכא שרוב חכמי ישראל סבירא להו לחומרא דלא מצי להקל כנגדם, מחיובא דאחרי רבים להטות, ואף מרנא החזו"א (הערתו על קונטרס דברי סופרים ה"ט) כתב וז"ל, ומ"מ חייבין כל ישראל לשמוע להן כמו שחייבין בני העיר לשמוע לבית דין שלהן, וגם אין בית דין יכולין לחלוק עליהן כדין אחרי רבים להטות, עכ"ל. וכדאשכחנא ביבמות (י"ד) דבית שמאי עשו כב"ה מפני שהם היו הרוב].

מלבד זאת הלוא כבר נתבאר לעיל (עטת כשלמה עשין סה"ט) דדעת הח"ח בכה"ג שאיכא פלוגתא בראשונים דספד"א לחומרא, מחייבין על ביטול עשה ועל ל"ת, גם אילו הוא תלוי במחלוקת ראשונים, מחמת ספד"א, ועל כן שפיר מצינן לחיובי עלה, והבן.

ומלבד כל מה שנתבאר עד עתה הנה בערוך השולחן כתב (חור"מ סי' כ"א) וז"ל, אף על פי שאין דנין בחו"ל דיני נפשות ומלקות וקנסות מ"מ אם רואים ב"ד שהשעה צריכה לכך שהעם פרוצים בעבירות דנים הכל כפי צורך השעה ואפילו כשרואים ליחיד שהוא פרוץ בעבירות יכולים לקנסו כפי ראות עיניהם ובלבד שתהיה כוונתם לשמים, וכו' עכ"ל. והוסיף וכתב (ס"ט) וז"ל, וכח זה הוא רק לגדול בתורה או

ובודאי רוצה שיחיו כל בני העולם חיי בריאות ללא חולי, (יא) שהרי ציונו על שמירת גופנו.

יראת שמים

ט. עוד מבטל מצות עשה שנאמר (דברים ו, יג) את ה' אלוהיך תירא, שהוזהרנו בזה לירא מלפני ה' יתברך כל ימי חיינו, ובבוא מעשה לידינו, נתחייבנו להעיר את רוחנו באותו הפרק, שהקדוש ברוך הוא משגיח בכל מעשה בני אדם וישיב להם נקם כפי רוע המעשה, ועל ידי זה ימנע מלעבור על דעת קונו, ובוודאי מי שמפקיר את נפשו לעון החמור הזה של אי שמירה וציות לרופאים לשמירת גופו, (יב) ואי שמירה על בריאות וחיות אנשי סביבתו, ביטל עשה זו.

ונקדשתי בתוך בני ישראל

י. עוד מבטל מצות עשה שנאמר (ויקרא כב, לב) ונקדשתי בתוך בני ישראל, (יג) שמחוייב האדם

לטובי העיר שטובי העיר בעירם כחם כב"ד הגדול ובזמנינו מוטל על הרב וטובי העיר לגדור פרצות ישראל בכל יכולתם וכל אשר יעשו איזה מכס מוכרחים הצבור לקיים אף דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי כיון שדבר זה נוגע לתקוני הצבור או למיגדר מילתא ומי שמעכב בזה או מקלקל הוא חבירו של ירבעם בן נבט ואל תשגיח אם יש גם מהלומדים שמחזקים המהרסים דמסתמא אין בהם יראת שמים דוק ותשכח, עכ"ל. עוד הוסיף (ס"ט) וז"ל, אבל דבר שאינו לצורך תקון מתקוני העיר ולא למיגדר מילתא אין כח ביד טובי העיר רק להכריח את הציבור במה שהיה מנהג מקודם או שקבלו כל הציבור עליהם ואף בדברים בעלמא שאמרו רוצים אנחנו יכולים אח"כ לכופם דכל מילי דציבורא מתקיימים בדברים בלבד דא"א לכל הציבור לעשות קניינים, עכ"ל. מבואר שתקנת הציבור תוקפה כבית דין הגדול, וא"כ המבטל את תקנת הציבור הרי הוא כעובר על דברי ב"ד הגדול, ומבטל עשה זה, ואף עשה דועשית

ככל אשר יורוך, וכך מפורש יותר בדבריו בא"ח (סי' תקסג סעיף לב) וז"ל, דציבור כשמקבלים ביחד אף שכל אחד מקבל לעצמו הויין כב"ד הגדול כמ"ש בח"מ סי' ב' שטובי העיר בעירם כב"ד הגדול דמיין וכ"ש כל הציבור ביחד, עכ"ל. וא"כ מאחר שקיבלו הקהל יש לזה תוקף כבית הגדול והעובר על זה ביטל עשה זו. (יא) ז"ל הרמב"ם (פ"ה"מ עשין ח) והמצוה השמינית היא שצונו להדמות בו יתעלה לפי יכלתנו והוא אמרו (דברים כה, ט) והלכת בדרכיו, וכבר כפל צווי זה ואמר (ס"ט) י. י. י. ללכת בכל דרכיו וז"ל ספרי (ס"ט עקב) מה הקב"ה נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הקב"ה נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הקב"ה נקרא צדיק אף אתה היה צדיק, מה הקב"ה נקרא חסיד אף אתה היה חסיד, וכבר נכפל הצווי הזה בלשון אחר ואמר (ס"ט) י. י. אחרי ה' אלוהיכם תלכו ובא בפירוש ג"כ (סוטה יז) שענינו להדמות בפעולות הטובות והמדות החשובות שיתואר בהם הקל יתעלה על צד המשל יתעלה על הכל עליו רב, ואם היה בעל מדות טובות בעצם, לא היה חפץ לגרום רעה לאיש, והיה עוטה מסכה בכל זמן שהיה נדרש ממנו, ללא התחכמויות.

(יב) כתב החינוך (מ"ה ט"ז) וזה תוכן דבריו דהיא מצוה תמידית שלא יפסק מעל האדם אפילו רגע אחד, ומי שבא דבר עבירה לידו חייב להעיר רוחו ולתת אל לבו באותו הפרק שהבורא ברוך הוא משגיח בכל מעשי בני אדם וישיב להם נקם כפי רוע המעשה, והעובר על זה ולא שת לבו לכך באותן שעות בטל עשה זו ע"ש, וכן איתא בסמ"ק לירא פירוש שלא יעבור על דעת קונו ממה שציווהו, וכן איתא ברמב"ם (פ"א לאבות) וכן מוכח מהגמרא דזהו עיקרו של יראה, דז"ל הגמרא בקדושין (א"ב) לענין מורא אב ת"ר איזהו מורא לא יסתור את דבריו וכו' ע"ש.

(יג) כבר נתבאר לעיל (לפ"ז י) שעובר ההולך ללא מסכה, בלאו דחילול ה', א"כ ודאי עובר גם בביטול עשה דונקדשתי, ועוד הלוא אפילו מצוה של ברכו וקדושה וקרה"ת ועניית איש"ר ותפלה בצבור שכל זה נקרא דבר שבקדושה הוא בכלל מ"ע דונקדשתי בתוך בני ישראל כדאיתא בספרים (ענין מחנה

ישראל ח"א פ"ג) והמבטלם מבטל מ"ע זו, א"כ כ"ש שהמחלל ש"ש ה"ה מבטל עשה זה, ובפרט שאם יחלה יתבטל גם ממצות עשה הנ"ל. ובפרט, ששייך איסור יציאה ללא מסכה לל"ת שלא תרצח,

[כמשנ"ת מכבר (לפ"ן 6)] ובהא אמרו חז"ל (פנה"ק ע"ג) דעל ג' עבירות צריך למסור את נפשו, וא"כ יתכן שחייבין אף למסור נפש על חבישת מסכה ברה"ר, כיון שקיימא סברת הש"ס (ס"ט) דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי מדמא דאחריני, ובפרט במקום רבים, וצ"ע.

(יד) מה שכתבנו בפנים הכל מקורו מהרמב"ם (פ"ו ממחנות עניי ה"א, ופ"י ה"ז) וז"ל, שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, המעלה הגדולה שאין למעלה ממנה, זו המחזיק ביד ישראל שמך, ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו שלא יצטרך לבריות לשאול ועל זה נאמר והחזקת בו גר ותושב וחי עמך [וגם וחי אחיך עמך רק שסמך על מה שכתב בריש פ"ז ה"א דיש על מצות צדקה עוד פסוק וחי אחיך דלדידיה ענין זה נכלל במצות צדקה כמו שכתב שמנה מעלות וכו' והרמב"ן חלק זה לשתיים מצות צדקה לחוד ומצוה זו לחוד כמבואר כל זה ברמב"ן בספר המצות (מ"ה ט"ז ע"ג) וע"ש במגילת אסתר אבל לכולי עלמא היא מצות עשה דאורייתא כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך לבריות עכ"ל הטהור וכן איתא בירורה דעה (סימן קמ"ט ואל"ף).

ואין להקשות שהא נחא בלשוה"ר חייב מפני שעבד מעשה, משא"כ הכא לא עבד מעשה, כיון שהלוא הוא הולך ללא מסכה, וללא שיצא מביתו, וללא שישוף את אויר גופו אל החוץ, לא יעבור על כך, אך מה נעשה שהוא עושה ועושה, ושפיר מבטל עשה זה בידים.

(טו) הוא נמנה לכל מוני המצות רמב"ם (ס"ה"מ ע"ה ו) ומנאוה גם הבה"ג וסייעתו ז"ל ושאר מוני המצות סמ"ג (עשין ח) סמ"ק (ס"י מה) וחיונך (מ"ה תל) יראים (ס"י ח) ובחרדים (מ"ע פ"א יא).

וז"ל הרמב"ם (פ"ו מדעות ה"א) צריך אדם להתחבר אצל הצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם הוא ששלמה אומר הולך את חכמים יחכם ורועה

מישראל לקדש שמו יתברך בכל הנהגתו וההולך ללא מסכה מאחר שכבר נתבאר בארוכה (לפ"ן יא) שהרי הוא מחלל את ה' א"כ ממילא מבטל עשה זה, שהיה לו לקדש את ה' והוא חיללו.

וחי אחיך עמך

יא. ואם על ידי אי חבישתו את המסכה הוכרח חבירו להיות בבידוד וכדומה, או שמחמת כן הטילו סגר על כל המדינה או האזור, עד שאיבד אחד את מחייתו על ידי זה, כגון שהלך ללא מסכה וגרם לחברו אשר שהה בקרבתו להכנס לבידוד, מבטל מצות עשה שנא' (ויקרא כה, ל"ה) גר ותושב וחי עמך, ונאמר (ס"ט, ל"ז) וחי אחיך עמך, שנצטוינו בזה להחזיק ביד ישראל שמך, וליתן לו מתנה, או הלואה, או לעשות עמו שותפות, או להמציא לו מלאכה, כדי שיתחזק בזה ולא יפול ויצטרך לבריות, (יד) ועאכו"כ מצווין אנו שלא יאבד מחייתו.

ובו תדבק

יב. וכל זה שכתבנו, הוא אפילו אם הוא הולך ללא מסכה בעצמו, אבל אם מדבק את עצמו לחבורה של אנשי רשע ההולכים ללא מסכות, מבטל בזה גם מצות עשה (טו) שנאמר (דברים י, כ) ובו תדבק, ובא הפירוש על זה בדברי חז"ל (כתובות ק"א): להתדבק בחכמי התורה ולהתמיד בישיבתם בכל אופן מהאופנים, אפילו לאכול ולשתות עם תלמיד חכם ולעשות פרקמטיא לתלמיד חכם ולהתדבק עמהן בכל מיני חיבור, והכל כדי שילמוד ממעשיהן, [וכבר נכפל זה הציווי עוד ב' פעמים ואמר (דברים יא, כב, ס"ג, כ) ולדבקה בן] ולכן בוודאי מי שעושה היפך זה שמדבק עצמו עם חבורה של רשעים מבטל מצות עשה זו.

הוכח תוכיח

יג. ואם רואה את חברו הולך ללא מסכה, או ללא שמכסה את האף וכדו', ואינו אומר לו על כך

כסילים ירוע ואומר אשרי האיש אשר לא הלך וכו', עוד כתב (ס"ט ה"ב) מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידים כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר ובו תדבק וכי אפשר לו לאדם להתדבק בשכינה אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת"ח וישיא בתו לת"ח ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמידי חכמים ולהתחבר להן בכל מיני חיבור שנאמר ולדבקה בו, עכ"ל הטהור.

[ועיין בחרדים (ס"ט, י) שכתב שעיקרה של המצוה היא דביקות בבול"ת שהיא שלימות האהבה לבורא, ונראה שכל המבטל מ"ע בידים הרי הוא מראה שלא אכפת ליה מהבורא, ואף אם לגודל טרדתו בהבלי הזמן לא יתבע ממרום על חסרון באהבת ה', על זמן שביטל מ"ע ועבר על ל"ת, יתבע על כך, כיון ששמא אילו לא היה חוטא היה בנקל משיג הדביקות בבורא, והבן, ועפ"י הנ"ל יתכן שעובר גם במ"ע דאהבת ה', אך נמנעתי מלמנותה מאחר שלא יצא כן מתחת ידו של מרנא הח"ח, ואף כי הגר"ש הומינר זצ"ל מנאה (עיקרי דינים כלל א' הערה 5) מ"מ ע"ז לא ראיתי טעם מספיק למה לא הזיכר הח"ח זאת, על כן נמנעתי מלמנות דאתכא דמרנא הח"ח גרינא בחיבורי זה, מלבד מה שלא שייך לענין לשוה"ר רק לעניניו, עוד יתירה מזו, יש לחלק בין לשוה"ר ששייך לחייב משו"ה לגבי נידון דידן שיתכן לפטור ע"ז, מפני שאין הכרח שמי שאינו עוטה מסכה אינו מרגיל כל הזמן מחשבות ליבו באהבת ה', ואף שעובר על כל כך הרבה איסורים וכמשנ"ת הלוא רובא דרובא עוברים על איסור זה לשם שמים, והיינו שטועים ומטעים את עצמם ואחרים עמהם, שכונתם לשם שמים, ושע"פ הדין אין ללכת עם

מסכה, וא"כ כל כהאי גונא לא מוכרח להיות שמבטל מ"ע דאהבת ה', ואף כי בודאי מי שבווערת בו אהבת ה' הרי הוא מבטל דעתו ורצונו כלפי שמיא ולא יגיע לטעות בטעות כזו, להפוך הקערה על פיה, מ"מ אין כל מי שאינו בוער באהבת קונו מבטל מ"ע דאהבת ה', כיון שעיקרה הוא רק שיחשוב ויתבונן בפקודיו ופעולותיו עד שישגיחו כפי יכלתו ויתענג

בהשגתו בתכלית העונג, וזאת היא האהבה המחוייבת, כלשון החינוך (מאור חיים) והבן].

(טז) כתב הרמב"ם בספר המצות (מצות עשה כה) וז"ל, היא שצונו להוכיח החוטא או מי שירצה לחטוא ולמנוע אותו ממנו במאמר ותוכחה, ואין ראוי לנו שיאמר אחד ממנו אני לא אחטא ואם יחטא זולתי מה לי, דינו עם אלוהיו, זה הפך התורה, אבל אנחנו מצווים שלא נמרה ולא נעזוב זולתנו מאומתנו שימרה ואם השתדל להמרות חייבים אנו להוכיחו ולהשיבו ואעפ"י שלא יצא עליו עדות יחייב עליו דין, והוא אמרו יתעלה (קה"ק יט, יז) הוכח תוכיח את עמיתך, וכו' ולשון ספרא מנין אם הוכחתו אפילו ארבעה וחמשה פעמים חזור והוכיח תלמוד לומר הוכח תוכיח יכול אפילו את מוכיחו ופניו משתנות תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא (עין ז"ח ג) וכבר בארו החכמים (כ"מ לז) שחייב מצוה זו על כל אדם ואפילו הפחות לנכבד הוא חייב להוכיחו, ואפילו קלל אותו ובהו לא יסור מלהוכיחו עד שיכהו כמו שבארו מקבלי התורה ואמרו (ערכין טז) עד הכאה, עכ"ל.

ומה שכתבנו ואפילו אם הוא ספק לו וכו', דאם בודאי שלא יקבלנו מוטב שלא לאמור לו וכמו שאמרו ביבמות (סא): והביאו הרא"ש שם.

(יז) איתא בגמ' (יומא פג) רבי מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי הוו קא אזלי באורחא ר"מ הוה דייק בשמא ר"י ור"י לא הוו דייקו בשמא כי מטו לההוא דוכתא בעו אושפיזא יהבו להו אמרו לו מה שמך אמר להו כידור אמר שמע מינה אדם רשע הוא שנאמר כי דור תהפכת המה ר"י ור"י אשלימו ליה כיסייהו ר"מ לא אשלים ליה כיסיה אזל אותביה בי קיבריה דאבוה אתחזי ליה בחלמיה תא שקיל כיסא דמנח ארישא דההוא גברא למחר אמר להו הכי אתחזי לי בחלמאי אמרי ליה חלמא דבי שמשי לית בהו ממשא אזל רבי מאיר ונטריה כולי יומא ואייתיה למחר אמרו לו הב לן כיסן אמר להו לא היו דברים מעולם אמר להו ר"מ אמאי לא דייקתו בשמא אמרו ליה אמאי לא אמרת לן מר אמר להו אימר דאמרי אנא חששא אחזקי מי אמרי משכוהו ועיילוהו לחנותא חזו טלפחי אשפמיה אזלו ויהבו סימנא לדביתיהו ושקלוהו לכיסייהו ואייתו, ע"כ. ועיין נדרים (כז) נודרים לאנסים וכו' ושם (פג) אמר רבא שרי לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא, וכו' ועוד. ואם כך הוא הדין גבי ממון, [וכן העלה בפשיטות מרן שר התורה רשכבה"ג הגר"ק שליט"א בפירושו מטהר (על מסכת כה"ס פ"א אות ג) ע"פ מה שדקדק מדברי רבינו יונה בשע"ת (סוף ע"ג) שמנה ט' מיני שקרים, ועל שקר שאין בו הפסד לזולתו מבואר שם שאין בו איסור דאורייתא אלא רק מדברי קבלה, ולכן התירוהו מפני דרכי שלום, עיש"ה באורך דבריו הנפלאים]. ק"ו גבי הצלת נפשו.

ובפרט שהיא גם הצלת נפשו של המדובר, ואף די בכך שהוא מצילו מאיסורים להתיר לשקר, וכמו שמפורש ברבינו

יונה (שע"ת ע"ג אות קפא) וז"ל, וזה החלק [א.ה. היינו המשקר בספור הדברים אשר שמע ומחליף קצתם במתכוין, ואין לו תועלת בשקריו ולא הפסד לזולתו, אבל כה משפטו מאהבתו שקר מדבר צדק סלה, ופעמים שהוא בודה מלבו ספור הדברים כולו]. התירוהו לקיים מצות ודרישת טובה ושלום. ואמרו (כתובות יז) כי מותר לשבח הכלה לפני החתן ולאמר שהיא נאה וחסודה אע"פ שאינו כן. ואמרו (יבמות סה, ג) מותר לשנות בדברי שלום, שנאמר (בראשית ג, טז - יז) אביך צוה לפני מותו לאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' וכן מפורש ביד רמה (ב"ב פ"א אות קלג) וז"ל, דכל לאפרושי מאיסורא לא חיישינן לגניבת דעת הבריות, עכ"ל. ועיין פלא יועץ (ערך גניבה) ובשו"ת לב חיים (סימן ה).

וע"ע תענית (כה) ת"ר מה היו בני גונבי עלי ובני קוצעי קציעות אמרו פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא יביאו עצים למערכה ושלא יביאו בכורים לירושלים והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו כשרין שבאותו הדור ויראי חטא הביאו סלי בכורים וחיפום בקציעות ונטלו ועלי על כתפיהן וכיון שהגיעו אצל פרוזדאות אמרו להם להיכן אתם הולכין אומרינן להם לעשות שני עגולי דבילה במכתשת שלפנינו ובעלי שעל כתפינו כיון שעברו מהן עיטרום בסלים והביאום לירושלים תנא הן הן בני סלמאי הנתופתי תנו רבנן מה הן בני סלמאי הנתופתי אמרו פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד על ישראל שלא יביאו עצים למערכה והושיבו פרוזדאות על הדרכים כדרך שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל מה עשו יראי חטא שבאותו הדור הביאו גזיריהן ועשו סולמות והניחו על כתפיהם והלכו להם כיון שהגיעו אצלן אמרו להם להיכן אתם הולכין אמרו להם להביא גוזלות משובך שלפנינו ובסולמות שעל כתפינו כיון שעברו מהן פירקום והביאום והעלום לירושלים ועליהם ועל כיוצ"ב הוא אומר זכר צדיק לברכה, ע"כ. אשר מבואר שאף שעשו כן בשקר הוזכרו לשבח, וקראום כשרים ויראי חטא שבאותו הדור, ועיין שע"ת (אור"ח סי' תפג) וכה"ח (סי' תקס"ה סק"ז) מה שהתירו לשקר לצורך, ע"ש.

וע"ע כתובות (יט) דאמרינן התם דשרי ליה לאדם לחתום שקר בשטר כשהוא אנוס מחמת נפשות, ואנן נמי מורינן הכי, כדאמר רבא השתא אילו אתו לקמן לאמלוכי אמרינן להו זילו חתומו ולא תתקטלון דאמר מר אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא עבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכות דמים בלבד השתא דחתמו אמרינן להו אמאי חתמיתו, ע"כ. מבואר ששרי לשקר כדי שלא יגיע לידי מוות.

על כן פשוט לדינא שמותר לשקר כדי להציל עצמו ממיתה, ואפילו מחולי רע כזה שיש בו חשש פיקוח נפש, ובפרט שמציל בכך את חברו מכל אותם עבירות חמורות שנמנו כאן.

מיד, והוא יודע שדבריו יהיו נשמעין להמספר, ואפילו אם ספק לו בזה, מחוייב מן הדין להוכיחו כדי שלא יגמור החטא, ולכן אם מניחו לגמור סיפורו הרע על חבריו בוודאי עוד מבטל בזה (טז) מצות עשה שנאמר (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח, ואף אם יודע הוא שלא יקבל את דבריו הלוא יכול לומר לו דבר אחר שיגרום לו לכסות את פניו במסכה, וכגון לומר לו שיש ניידת שיטור באזור. [ועצה טובה קמ"ל לקיים מצות הוכח תוכיח בנעימות, שיודיעו שיש ניידת בקרבת מקום, ואותם [אשר כבר מצינו זכרם בחז"ל (חולין לא) שממונם חביב עליהם יותר מגופם, יעטו מיד מסכה על פניהם, כדי לא להתחייב בקנסות, ואף אם אין ידוע לו על הימצאותה של ניידת באזור, פשוט שמותר לשקר על כך עיין מש"כ בארוכה בעטרה כשמלה (יז) אא"כ יש לו עצה להשיבו באופן שלא יהיה שקר גמור ודאי מחוייב בכך].

ומ"ש בפנים דאם הוא מבין וכו' מקורו מסנהדרין (ב). בגמרא מכתב היכי כתבי (פי' כשנחלקו הדיינים והלכו בתר רובא האיך יכתבו לשון הפסק דין) ר' יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל, ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייב משום דמחזי כשיקרא, ור' אלעזר אמר מדבריהן נזדכה פלוני, משום דאית ליה דמר ואית ליה דמר הלכך כתבי מדבריהם כו', ופסקו הפוסקים כר' אלעזר, הרי דיש לומר לכתחלה בלשון שלא יהיה מחזי כשיקרא.

ומשום דבודאי ר' אלעזר גופיה הוה ג"כ מסכים לר' יוחנן רבו, רק משום דיש לו עצה אחרת האיך להמלט מן השקר, אבל בלאו הכי בודאי הלכה כר' יוחנן נגד ריש לקיש, ועוד דהלא כבר פסקה הגמרא ביבמות (סא:) דמצוה לשנות מפני השלום ופסקו שם כן הר"ף והרא"ש ובפ"ב דב"מ, ועוד נ"ל פשוט דגם ריש לקיש אית ליה האי דינא דמימרא דתנאי הוא ביבמות, וגם בית הלל אית להו הכי בכתובות (י). בשמעתא דכיצד מרקדין דפירש שם הריטב"א דהיתירא דב"ה הוא מפני השלום, רק טעמא דריש לקיש הוא דדוקא כשאומר בפיו בלשון אני מזכה וכו', אבל מה אעשה וכו' משמע שעדיין עומד בדעתו שהדין עם זה החייב, ועי"ז תכנס שנאה בלב זה החייב על חבריו הדיינים, אבל כשכותב כן בכתב דמתחלה היה ביניהם התחלקות ואח"כ הושוו בדן זה לחייבו, לא יהיה עי"ז שנאה בלבו על האחרים, וזה הוא כוונת התוספות במה שכתבו ומשום לא תלך רכיל אין כאן, וכעין זה ראיתי בפני משה בירושלמי, אבל בעניננו כולי עלמא מודים דיותר לשנות מפני השלום.

ואין להקשות לפי מה שכתבנו בפנים דאם יש לו עצה וכו', א"כ האיך הוכיחה הגמרא הנ"ל ביבמות, גדול השלום שאף הקב"ה שינה בו, דמעיקרא כתיב ואדוני זקן ולבסוף כתיב ואני זקנתי, אימא דכוונת הכתוב בזה רק להעתיק מאמרה דאחרי בלותי היתה לי עדנה, ולא לשנות מן ואדוני זקן לאני זקנתי, דכך יפה לנו לומר דלא הוציא מפיו דבר שקר אחרי שסוף כל סוף לא העתיק הקב"ה רק דבר עולה אחת מדבריה אשר צחוק היה לה מעצמה, ולא אמר לאברהם העולה השניה מה שלפלא היה לה ג"כ על אברהם שגם הוא זקן, דל"ל דאין הכי נמי דכוונת הכתוב כך הוא, וכן ראיתי אח"כ בפ' הרמב"ן בחומש עי"ש, רק דסברת הגמרא דגם זה מיקרי שינוי בדברי ה' יתברך במה שהעתיק רק מחצה מדבריה ולא אמר המחצה השניה ואדוני זקן, וזה היה כוונתנו בפנים במה שכתבנו שלא יהיה שקר גמור, היינו שפעמים הרבה יוכל לספר לו מה שאמר לו חבירו, רק ידלג לו מה שהוא נגד רצונו, וכמעשה דאברהם.

[ע"פ חפץ חיים (תכילות כלל א ס"ח ובאמ"ח סק"ד)].

(יח) והיא מצות עשה גמורה לדעת הר"ש אבן גבירול, וכתב עלה הרשב"ץ בזהר הרקיע (אות נט) וז"ל, נראה לי שיש מצות עשה והיא מדבר שקר תרחק, וכו' והיאך אפשר שלא יכנס זה במנין המצות, וכו' וכן מצאתי קצת ממוני המצות שהכניסוה, וכן דעת הסמ"ג (עשין קז) וסמ"ק (מנחה רכז) והיראים (סימן רל"ב) וע"פ איסורא דאורייתא הוא לכל הדעות, הא לך לשונו של החרדים (מ"ע פ"ד טו) מצות עשה לדבר אמת אפילו במילי דעלמא דליכא בהו דררא דממונא שנאמר מדבר שקר תרחק משמע אפילו ליכא רק דבור בעלמא ואמרו ז"ל דהמשקר כאלו עובד ע"ז וילפי לה מקרא אבל לשים שלום מותר ומצוה נמי איכא כדאיתא פ"ו דיבמות, עכ"ל.

יד. עוד מצוי שמבטל מצות עשה שנאמר (שמות כג, ז) מדבר שקר תרחק, (יח) כיון שדרך אותם אנשים שאינם חובשים מסכות להצטדק בטענות של שקר כדי להצדיק את איסורם, וגם נתלים בשמועות מופרכות להצדיק את מעשיהם, ובודים שקרים מליבם, ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה, לטפול על התוה"ק אשר לא כדת של תורה, ועושים את הפלסתר תורה.

מדבר שקר תרחק

ואף המנח"ח (מנחה לז, סק"ח מכו ירושלים) פשיטא ליה לחייב עלה משום עשה, וז"ל, וחוש מלאו זה ודאי ג"כ עוברים בעשה מדבר שקר תרחק עיין במס' שבועות דחשיב כ"ד שנכלל בעשה זו ופשוט דגם זה בכלל אך הר"מ והרמ"ח לא מנו עשה זו מכלל העשין אבל הסמ"ג מנה עשה זו בעשין (פי' כז) ולדידיה גם כן בעדות שקר עובר על עשה זו וזה פשוט, עכ"ל.

ואמרתי לגודל המכשלה בזה לכתוב טענה אחת ששמעתי אומרים בשם א' הנקרא מומחה, שכיון שעכשיו בעת הקיץ הנגיף פחות קטלני [ויתכן שיש בזה מן האמת, כיון שמחלה זו פוגעת בעיקר בדרכי הנשימה, ובעת הקור דרכי הנשימה

מלאים ליחות, יותר קרוב לגרום בזה איבוד הנשימה]. כדאי לגרום להדבקה המונית כדי ליצור בגוף חיסון נגדי, ואז בהגיע החורף יהיו מחוסנים ולא ימותו אז, אכן, צע"ג על מי שסומך על סברא כזו, הלוא הלכה פסוקה היא שאין דוחין נפש מפני נפש, וא"כ איך יגרום אפילו איבוד נפש אחת מישראל אילו אדם אחד שידבק מאת הנדבקים כעת וימות [וכאשר ארע כזאת בכמה מדינות שחשבו גם הם כך ולבסוף קרסו כל מערכות הבריאות במדינות אלו, ואף שאר החולים ממחלות אחרות שהיו יכולים להנצל ע"י רפואות, מתו, וכמובן שמאמינים אנו שהכל בהשגחה פרטית מכוונת, אכן ודאי מחוייב אדם לשמור עצמו מנזק, ולא יוכל להנצל בפני ב"ד של מעלה איך גרם מיתה של חברו, בטענה שודאי אם מת אותו אדם היה אמור למות, כי כל מי שמת הוא כך, ומחוייב מיתה על כך מדין רוצח, ובפרט שכידוע כשניתן רשות למשחית להשחית אינו מבחין בין צדיק לרשע, ויתכן שיהיה צדיק נספה בלא משפט]. הלוא אדם כזה רוצח גמור יחשב, רח"ל. (ועיין להלן עטת כשלמה עשין סק"ב במלות תמים הויה מש"כ בשם החזו"ט).

ומלבד זאת, הלוא ישועת ה' כערף עין, ומאמינים שהבורא יתברך יכול להושיענו מהרה, וא"כ איך נגרום עתה בידים להדביק אנשים שיחלו ויתכן שיגיעו לידי סכנת נפשות, כדי למנוע את הסכנה העתידית, שיתכן שלא תהיה, הן מסיבות רוחניות, ע"י זכויות הציבור בימים הנוראים, שבודאי הוא שיקרעו בני ישראל שערי שמים והבו"ת הטוב והמטיב לכל, יחוס וירחם וישמע שוועתם לבלתי תת המשחית והמגיפה לבוא אל ביתנו.

ויתירה מזו, הלוא יש חוקרים האומרים שהשפעת החיסון הטבעי על האדם שלא יחלה עוד, היא מחזיקה מעמד רק ב' חודשים, וא"כ יתכן שאדרבה אותם שכבר נדבקו, ונחלו במחלה זו, אף אם לא פיתחו תסמינים כלל, יתכן [שהרי אין ברור כלל מה ההרס הנגרם לגוף האדם ממחלה זו]. שאחר כך בבוא החורף יחלה שוב ואז מחמת ההרס שחל בגופו עתה, תהיה המחלה חמורה יותר, ותיגרם לו עי"ז מיתה או שאר מיני צער וחולאים, [וכעת שמעתי על א' מאנשי ירושלים ה' ישלח דברו וירפאהו, שחלה בער"פ במחלה זו, והוא איש בריא אולם, ולא הזיק לו במאומה, ועתה חלה בשנית והוא מורדם ומונשם ה"י].

ועוד כיון שעתה מוטלת עליו מצוה לשמור את גופו שלא יחלה שלא יכנס לחשש סכנה, מנין לנו להתיר להידבק במחלה כדי שלא לחלות בעתיד, הלוא עתה המצוה מוטלת עליו שלא יחלה, וראיה לכך מדברי השדי חמד (מערכת יום הכיפורים סימן א' אות י) שכתב וז"ל, מי שברור לו שאם יתענה בצום גדליה

יצטרך לאכול ביום הכיפורים, דעת רוב הפוסקים שיתענה בצום גדליה, כיון שהמצוה דרבנן זמנה כעת, ואין לדחותה כדי לקיים לאחר זמן מצוה דאורייתא. [והחולקים שם, יתכן שבעניינינו יודו, כיון שדוקא התם מצוה דרבנן לגבי דאורייתא כמאן דליתא].

ראה נוספת מדברי הרדב"ז (הו"ד במשנה ברורה סימן 6 ס"ק כח) שדן בענין אסיר שקיבל רשות להשתחרר ליום אחד כדי שיוכל להתפלל עם הציבור, ובידו לבחור איזה יום שירצה, ופסק הרדב"ז שישתחרר מיד באותו יום, ואל יחמיץ המצוה, כדי להמתין על יוה"כ או פורים, הרי שעל האדם לעסוק במצוה קלה המוטלת לפניו, ולא להמתין למצוה גדולה יותר שתבוא לפניו למחרת, ויתכן שגם החולקים על הרדב"ז, היינו דוקא במצות שאדם חייב להשתדל ולעשותם, כגון תפלת יום הכיפורים ופורים, שכבר כעת חייב להתכונן להן, מה שאין כן הכא הלוא יתכן גם שימות עד שנה הבאה, ואיך יפקיר חיי שעה על סמך חיים שאף אחד לא הבטיח לו שיחיה. וכתב הרב יוסף דוד זצ"ל מסלונקי בשו"ת בית דוד (יו"ד סי' נז) בשם האריז"ל, גם יזהר

מדבר שקר, וזהו כלל גדול כי מי שהוא מדבר שקר בעת המגיפה הוא מסוכן, רחמנא לשיזבן, עכ"ל. וכתב בתשובות והנהגות (ח"ג סי' שנד) וז"ל, אמנם במק"א הבאתי דעת רופא אחד שטען שסרטן עלול לפגוע בעשרות מקומות בגוף ר"ל גם בלא עישון, ואצל המעשן נפגעים ריאותיו יותר מאשר אבר אחר, אבל בלא מעשנים גם כן הסרטן פוגע ר"ל ולא ניצול, רק שאצלו מופיע הסרטן באבר אחר, ולכן יתכן שאותו אדם שעישן ונפגע בסרטן הריאות רח"ל, היו לו אותם הסיכויים להיפגע מהמחלה גם בלא עישון, אלא שאז זה היה פוגע בו אולי באיברים אחרים. ותמהני היאך אפשר לסמוך על סברא כזאת, והלוא אדרבה אפשר שאם היו איבריו בריאים ולא נפגע בריאות, לא היה נפגע כלל, ודוקא בעישון פוגע בו הסרטן, ויש כאן חשש פיקוח נפש ממש כפשוטו, והיאך נוכל בסברא פורחת באויר ליכנס לחשש פיקוח נפש, עכ"ל.

(יט) ועובר על מצות עשה דכיבוד אפילו אם הולך ללא מסכה שלא בפניהם, כדאיתא בקידושין ובירור דעה בהלכות כיבוד אב ואם, דמכולם נשמע דחייב לכבד אב ואם בין בפניהם ובין שלא בפניהם, וא"כ אף אם אינם רואים אותו חייב בכך אם ציווהו על כך, [והערינו מו"ר הגר"י פלק שליט"א דהח"ח כתב כן על זלזול בכבודם, ולא על אי ציות לדבריהם, אכן הראני דברי מרן הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל (אגרות משה חיו"ד ח"ג סי' נה) שכתב בפשיטות לגבי מי שמעשן סמים וגורם בזה צער לאביו ואימו שעובר על עשה דכיבוד, ומבואר שהבין הגאון זצוק"ל, שאף זאת נחשב ביטול עשה דכיבוד, כיון ששו"ס הם מצטערים בכך, אכן לענ"ד נראה שאין צריך לזה, כיון שמעשה זה מהווה זלזול בהורים, כיון שנראה לעין כל

טו. ואם אביו ואמו [או אחיו הגדול או בעל אמו או אשת אביו דאיתרבו מריבויא דאת, כדאמרינן בכתובות (קג.)] מבקשים ממנו שילך עם מסכה והוא מזלזל בזה, (יט) ה"ז מבטל מצות עשה שנאמר (שמות כ, יב) כבד את אביך ואת אמך.

איש אמו ואביו תיראו

טז. ובאופן הנזכר מבטל עוד מצות עשה שנאמר (ויקרא יט, ג) איש אמו ואביו תיראו, שהוזהרנו בזה לירא מהאב ומהאם, והוא שיתנהג עמהם כמנהג מי שהוא ירא ממנו שיענישהו כמו המלך, וילך עמהם כדרך שילך עם מי שיפחד ממנו, ויירא מהגיע לו ממנו מה שימאס, ולשון ספרא (ספ) אי זה הוא מורא לא יושב במקומו ולא מדבר במקומו ולא סותר את דבריו, (כ) וזה שאינו עושה רצונם ודאי אינו ירא מהם כלל, ובפרט אם ח"ו הולך כך ע"י אביו או אמו דבודאי עובר על כך, ומלבד כל זה עובר גם כן על ארור מקלה אביו ואמו, השם ישמרנו.

שמחשיב את עצמו חכם מהם, ואין לך זלזול מזה, שכן אומר על אביו ואימו אני חכם מכם, שו"ר ותבט עיני למרן הח"ח (חפץ חיים עה"ת שמות כ, יב) שאמר כך, בכלל כבוד אב ואם הוא גם לכבד את אלו שהאב והאם מכבדים, ואם יבזה את אלה שהוריו מכבדים לכלימה וקלון יחשב זאת להם, עכ"ל. א"כ מאחר שכבר נתבאר שדעת כל גדולי חכמי ישראל היא לחייב מעטה המסכה, וההולך ללא מסכה הרי הוא מזלזל בכבודם, א"כ עובר ממילא גם בביטול עשה דכאו"א, מאחר שמבזה את מי שהוריו מכבדים].

וכ"ש וק"ו אם חלילה ממרה את פיהם בפניהם, וע"ז אחז"ל (בכרכות ז) קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג, ואף על אחיו הגדול ובעל אמו ואשת אביו אם מצווים אותו על כך יתכן שחייב לשמוע בקולם אף שלא בפניהם, כמו שהאר"י בבאמ"ח (פתיחה עשין סק"י) וכ"ש אם הולך כך בפניהם שבודאי עובר ע"כ, ואע"ג דאיתרבו רק מאת, מצינו כזה ממש בשבועות (ה) בגמ' האי עשה והאי עשה פירש"י שם לענין ת"ח דאיתרבי מאת ה' אלוךך תירא, והנה בפשטות אם אביו או אמו או רבו מבקשים ממנו או מורים לו שלא לילך עם מסכה, ה"ז אסור לשמוע לקולם, כיון שהיו כאומר לו לעבור על אחת ממצות ה' אשר לא תעשינה, וכ"כ בהדיא בספר חרדים שם (מאות לא תעשה, פרק ד, סימן כלל) שדוחה איסור אי שמירת הנפש אף מצות כיבוד אב, ובפרט הכא שהם עשרות רבות של עשין ול"ת, אכן יעשה ע"ז שאלת חכם ומורה הוראה מובהק, שמא שייך [לפעמים] ענינא ד'שומר מצוה לא ידע דבר רע' וכו'.

(כ) זה פשוט, צא וראה מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (קידושין לא.) עד היכן מורא אב ואם, שאפילו הכוהו וירקו בפניו לא יכלים אותן, וזה שאינו עושה את אשר ביקשו ממנו, הרי זה בכלל סותר את דבריו, וכבר נתבאר לעיל (עטתה כשלמה עשין סק"יט) שלענ"ד יש בזה גם ביזוי, וא"כ ודאי עובר בזה, ואף לא מהני מחילה בכה"ג, כאשר האריכו הפוסקים.

וכתב החרדים (מ"ע פ"א כז) וז"ל, איש אמו ואביו תיראו, מפני ציווי ה' ידמה אותם בעיניו כמלך ומלכה, ויפחד וירעד מאד מלעבור על רצונם, אלא כל אשר יצו שניהם או אחד מהם, יהיה הדבר בעיניו דבר מלך שלטון, לא יטה ימין ושמאל, דלא שייך לשון מורא אלא באדון או מלך על עבדיו, שנאמר ואם אדונים אני איה מוראי כו' וכתוב ירא את ה' בני ומלך, כללו של דבר, יתנהג עמהם כמו שהיה מתנהג עם מלך בשר ודם שירא מאד פן יתז ראשו, אפילו קרעו כסותו, ורקקו בפניו, והכהו, ישתוק ויסבול מפני פחד ה' ומהדר גאונו, שהשוה מוראם למוראו, דכתיב [בו] את ה' אלוךך תירא, וכתוב בהם איש אמו ואביו תיראו, לפי ששלושתן שותפין ביצירתו, והמצער אביו או אמו כאלו ציער השי"ת, ומחמת יראתו לא ישב ולא יעמוד במקום המיוחד לאחד מהם, ולא סותר דבריו,

אף על פי שהוא יודע שאינו כן, לא יאמר לא כן היה, אפילו להכריע ולומר יפה אמר אבי או אמי, אסור, מפני שמשווה עצמו אליהם שהוא כדאי להכריעו, עכ"ל. ועי"ש (א"ח כז) שכתב שמצות מורא אב לבד, ומצות מורא אם לבד, והיינו, שעובר אם שניהם ביקשוהו על כך בשני איסורין.

(כא) כן נפסק ב"ד (סימן כמד ס"א) עי"ש, ומש"כ דאשיבה דלפניו נמי קאי דתקום והדרת נדרש לתרוייהו כן איתא בסמ"ג (מ"ע יג) וז"ל, וצריך לומר דתקום והדרת קיימי אשיבה שהוא כל שיבה ואזקן ולכן נכתבו בין שניהם ולא כתב תקום מפני שיבה ופני זקן תהדר ואם כן מצינו שציוה הקב"ה קימה והידור לשניהם עכ"ל.

ומ"ש דהוא כבוד דברים כ"כ רש"י בקידושין (כג) ד"ה מה יהיה) ומ"ש לדבר בדרך וכו' כן כתב בספר חרדים בשם המפרשים, ומ"ש וכן אם הוא חכם וכו' כדדרשין כו' בקידושין (כג).

(כב) ז"ל הרמב"ם (פ"ד מכלי המקדש ה"א) ומצות עשה להבדיל הכהנים ולקדשם וכו' וחייב כל אדם מישראל לנהוג בהן כבוד הרבה ולהקדים אותם לכל דבר שבקדושה לפתוח בתורה ראשון וכו', וכיוצא בזה כתב הרמב"ם בספר המצות שלו (מ"ה כג) עי"ש, וכן נפסק בח"מ (סימן טז) המבייש לכהן בושותו מרובה מישראל. ובמנח"ח כתב (מ"ה רסט, סק"י, מ"ח י"ג) וז"ל, המושנה למלך (פ"ג מעבדים ה"ח) וכן המג"א (א"ח ס' ר"א סק"ד) הביאו דאפשר כיון דהאידינא לאו כהני מיוחדים הם אין מקפידין, והמג"א פקפק ע"ז כיון דהוא ספק הו"ל ספיקא דאורייתא, ואפשר לומר דהאידינא אף אם כהן חולק עם כהן מצוה לכל אחד שיאמר לחבירו שיטול מנה היפה, דלמא הוא לאו כהן, וחבירו כהן, ואפשר דהוי ס"ס שמא חבירו לאו כהן, ואת"ל כהן שמא גם הוא כהן אך הס"ס הוא בתרי גופי, [א.ה. והיינו דהיה אפשר לפטור את המוחזק ככהן,

מלכוד לכהן אחר, מטעם ס"ס, שמא חבירו אינו כהן, ואף אם חבירו כהן, שמא הוא עצמו כהן ואינו מחוייב לכבדו, אלא דכבר כתבו האחרונים (פ"ח י"ד ס' קי דיני ס"ס א"ח ו) דבתרי גופי לא אמרינן ס"ס עכ"ל. ומבואר מינה, דאף כהן חייב לכבד חבירו כהן, וממילא אף לכהנים יש חיוב מצוה זו, מדין ספד"א

יז. ואם הולך כך ללא מסכה על יד איש זקן והוא מצטער מחמת שהולך ללא מסכה על פניו, אפילו הוא זקן ע"ה מבטל עוד מצות עשה (כא) שנאמר (ויקרא יט, כג) והדרת פני זקן, [ואף שזקן דקרא היינו חכם, האי והדרת פירשו רז"ל דאשיבה דלפניו נמי קאי] שהידור הוא כיבוד דברים, דהיינו לדבר לו בדרך כבוד ואדנות, ובמקום שמצער, בוודאי אינו מהדרו. וכן אם הוא חכם אפילו אינו זקן, עובר גם כן על מצות עשה זו, דזקן דקרא היינו חכם, כדדרשין זה שקנה חכמה [ולבד מה שכמה פעמים בא על ידי זה לאיסור החמור דמבזה תלמיד חכם שנכנס בזה בכלל אפיקורס על פי דין]. ואם הוא זקן וגם חכם, עובר על מצות והדרת בכפלים.

וקדשתו

יח. ואם הולך כך ללא מסכה על יד כהן, והכהן מצטער מחמת שהולך ללא מסכה על ידו, (כב) מבטל בזה עוד מצות עשה שנאמר (ויקרא כא, ח) וקדשתו כי את לחם אלוך הוא מקריב, שנצטוו בזה לנהוג בהן כבוד הרבה, וכיון שמצער בזה בוודאי אינו מכבדו ועובר.

ואהבתם את הגר

יט. ואם הולך ללא מסכה על יד גר צדק, ומצטער הגר צדק מחמת זה, (כג) הנה מבטל מצות עשה שנאמר (דברים י, יט) ואהבתם את הגר שנצטוו לאהוב הגרים, כלומר שנזהר שלא לצער אותם בשום דבר, אבל נעשה להם טובה ונגמול אותם חסד כפי הראוי והיכולת, והגרים הם כל מי שנתחבר אלינו משאר האומות שהניח דתו ונכנס בדתנו, ואע"פ שיכללהו כמו"כ הציווי בישראל שנאמר (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך, שהרי גר צדק בכלל רעך הוא, הוסיף לנו השם בו מצוה מיוחדת לו באהבתו.

לחומרא, ועיין לעיל (עטת כשלמה לא"ח סק"ג) מה שהבאתי בשם הצמח צדק הקדמון, ששיך גם לכאן, שאף אם לבסוף יתברר שהוא היה כהן באמת, וחברו לא היה כהן כלל, סו"ס כיון שהוא מחוייב בדבר עתה [מספק] לא יפטר כשיתברר.

(כג) כתב הרמב"ם (פ"ה מ"מ ע"ה)

(יז) היא שצונו לאהוב את הגרים והוא אמרו יתעלה (דברים י, יט) ואהבתם את הגר, ואף על פי שהיה נכלל בזה עם ישראל באמרו ואהבת לרעך כמוד, לפי שזה הגר גר צדק, אבל בעבור שנכנס בתורתנו הוסיף לו הקל אהבה וייחד לו מצוה נוספת כמו שעשה באזהרה באונאתו שאמר ולא תונו איש את עמיתו, ואמר וגר לא תונה והתבאר מלשון הגמ' (כ"מ ט"ז) שחייבין על אונאת הגר משום לא תונו איש את עמיתו ומשום וגר לא תונה, כן גם כן אנו חייבין באהבתו משום ואהבת לרעך כמוד ומשום ואהבתם את הגר, וזה מבואר אין ספק בו, ואיני יודע אחד ממי שמנה המצות סכל מזה, עכ"ל.

וכתב החינוך (מ"ה ח"א) וז"ל, משרשי המצוה, כי השם בחר בישראל להיות לו לעם קדוש ורצה לזכותם, ולכן הדריכם וציום על דרכי החנינה והחמלה, והזהירם להתעטר בכל מדה חמודה ויקרה למצוא חן בעיני כל רואיהם, ויאמרו עם ה' אלה, וכמה היא דרך נעימות וחמדה להתחסד ולגמול טובה לאשר הניח אומתו וכל משפחת בית אביו ואמו ויבא לחסות תחת כנפי אומה אחרת באהבתו אותה ובבחירתו באמת ושנאת השקר, ובהיותו זוכים למדות טובות הללו תחול טובת הקל עלינו ותדבק בנו, ושום דבר לא תמנענו ממנו, כי הטובה תתפשט בטובים והפכה ברעים וכו'.

והפלגת האהבה שהפליגו בהם עד שאמרו שהשוה הכתוב אהבתם לאהבת המקום, שבהם נאמר ואהבתם, ובאהבת המקום ואהבת וכו'.

ועובר עליה ומצער אותם

או שמתרשל בהצלתם או בהצלת ממונם או שמקל בכבודם מצד שהם גרים ואין להם עוזר באומה, ביטל עשה זה, ועונשו גדול מאד, שהרי בכמה מקומות הזהירה תורה עליהם, וכו'. והכתוב רמז טעם הציווי באמרו כי גרים הייתם בארץ מצרים, הזכיר לנו שכבר נכוינו בצער הגדול ההוא שיש לכל

איש הרואה את עצמו בתוך אנשים זרים ובארץ נכריה, ובזכרנו גודל דאגת הלב שיש בדבר וכי כבר עבר עלינו והשם בחסדיו הוציאנו משם, יכמרו רחמינו על כל אדם שהוא כן, עכ"ל.

ועיין עוד מש"כ בזה לעיל

(עטת כשלמה לאוין ס"ה לט).

(כד) ז"ל הרמב"ם (מ"ע נט) וכן אנחנו מצווים לתקוע בחצוצרות בעתות הצורך והצרות כשנצטק לפני השם יתעלה והוא אמרו (כמדבר י, ט) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם וגו' עכ"ל. עוד כתב בזה (פ"א מתענית ה"ב) וז"ל, דבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויצטקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וגו', וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם, עכ"ל.

וכתב הרמב"ן (השגות על סה"מ עשה ה) וז"ל, נמנה אותו במניינו של הרב ונאמר שהיא מצוה לעת הצרות שנאמין שהוא יתברך ויתעלה שומע תפלה והוא המציל מן הצרות בתפלה וזעקה, והבן זה, עכ"ל.

וכתב החרדים (מ"ע פ"ד אות יט) וז"ל, מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע לפני ה' בכנופיא על כל צרה שלא תבא על הצבור כגון דבר או חרב או מניעת מטר או ארבה או מפולת וכיוצא בהם כדי שיעלו כל העם על לב שאין זה מקרה אלא גזירת מלכו של

עולם על העונות וישוב כל איש מדרכו הרעה וישיבו הגזל ויבכו לפני ה' ולא יוסיפו לחטוא שנאמר על הצר הצורך אתכם והרעותם היינו תרועה בפה דהיינו תפלה וזעקה

כ. ובהכחישו הצרה בכל מיני טענות הבל, הרי הוא מבטל מצות עשה (כד) שנאמר (כמדבר י, ט) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורך אתכם והרעותם בחצוצרות ונזכרתם לפני ה' אלוקיכם, והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבוא על הצבור לצעוק לפניו בתפלה ובתרועה, והוא הענין שביאר שלמה ע"ה כמו שכתוב (דברי הימים ב, ו, כו) בהעצר השמים ולא יהיה מטר, וכתוב (מלכים א, ח, לו. דברי הימים ב, ו, כח) רעב כי יהיה דבר כי יהיה שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר לו אויבו בארץ שערו כל נגע כל מחלה וכו' אשר יהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעו איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה, הורתה לנו התורה בזה, שאין לו לאדם לפחד ולהתבהל מן הצרות הפוקדות אותו, רח"ל. אלא יעשה את המוטל עליו, וישא תפילה אל הבו"ת שיצילנו מכל צער וצרה, כי ממנו תוצאות חיים, והמתכחש מן הצרה באומרו אין עתה עת צרה כלל, ועל כן פוטר עצמו מהמתחייב ע"פ ההלכה לשמוע לרופאים בטענות של הבל, ומסיר המסוה מעל פניו, הרי זה מוכיח כי ביטל עשה זו, כיון שהוא מראה לעין כל כי אין העת הזאת עת צרה.

וכתב המהרש"א (נ"ב לא): חידושי אגדות ד"ה כתיב) וז"ל, ושואמר שנתחייבו שריפה למקום יש לפרשה ע"פ מ"ש לעיל שהיה להן לבקש רחמים על דורן כו' דהיינו לבקש רחמים על דורן בימי שנות הרעב שיפקוד ה' עמו ויתן הקב"ה מי מטר כדרך שמתפללים חסידי כל דור כדמפרש בפרק סדר תעניות אלו והם לא בקשו בזה וע"כ מדה כנגד מדה נתחייבו בשריפת אש ודו"ק, עכ"ל.

ואגב דאירי בענין תפילה, אמרתי לרשום הערה אחת על מה שראיתי כמה פעמים אנשים שונים נוהגים, שהנה אחד מהמורים שליט"א הורה שאם אין בקרבת המתפלל מתפלל אחר מותר להסיר המסכה בשעת תפילת י"ח מעל פניו, משום שאף שכיום עומדים כך לפני המלך מ"מ אין זה מלבוש של כבוד, ועל כן אין ראוי לעמוד כך לפני המלך, ולא קיבלו חכמי הדור את דבריו, אך ישנם אנשים אשר עושים כך על פי דבריו [או על פי רצונם ונתלים באילן גדול]. אך מאיזה סיבה, אשר לא אדע מה היא,

משאירים המסכה על פניהם, או על הסנטר, או על האוזן, וזהו בודאי אינו ראוי לעשות כשעומד לפני המלך, ואינו דרך כבוד כלל, ומן הראוי היה שמחמת שיש אנשים שהדבר

ואף שאיני כדאי שלא הגעתי למידה זו להורות הוראה, אמרתי להעיר בזה, שלכאורה ההפך הוא הנכון, שכיון שנתבאר שציונו בוראנו לעטות המסכה על פנינו בעת המגפה, א"כ מי זה פתי יאמין שאין זה כבוד, הלוא מן הראוי היה לתקן לזה – אילו לא היה בזה חשש נזק – נשיקה לחיבוש המצוה היותר גדולה וחשובה, מצות שמירת גופנו ושמירת גופות נשמות ישראל, וא"כ ודאי כבוד הוא לנו לעטות המסכות בעת התפילה בעומדנו לפני בוראנו יוצרנו אשר ציונו על בריאות גופנו, וכהנה מצויות מציאותיות שונות, אשר על פי מה שציונו יוצרנו הרי אנו מחוייבים לדאוג על רפואתנו, וכגון מי שנחבל ונשבר חלק בגופו, ועשו לו גבס על פס ידו, או רגלו, וכדומה, הלוא אף זה אינו מלבוש של כבוד, ולא אישתמיט שום פוסק לצוות להסירו [באופן האפשרי, וכגון מה שהמציאו בשנים האחרונות גיבוסים קלים שיכולים להתפרק] בשעת התפילה, משום שאינו מלבוש של כבוד, ועל כרחך הוא מפני שכיון שזהו דרך הרפואה הרי הוא מקיים רצון בוראו שצוהו לשמור על בריאות גופו, ועל כן שפיר הוא יכול להתפלל עם כל תחבושת לרפואה כיון שזו רצון הבורא, וזהו כבוד הבורא ונחת רוח לפניו שאמר ועושים רצונו, וא"כ ה"נ בנידו"ד ודאי מלבוש של כבוד הוא המסכה והעוטה מסכה בשעת התפילה ודאי עושה נחת רוח לבו"ת, בראותו עמו וצאן מרעיתו מקפידים על רצונו.

ואגב אורחא, כיון דאתינא לדין כבוד התפילה אמרתי להעיר אוזן על דבר שבעוה"ר נפוץ מאד, שהוא הלכה מפורשת, הנה מה שנזכר בהלכה מענין כבוד התפילה הוא מקרא דהכון לקראת אלוקיך ישראל, שיש לאזור מתניו קודם התפילה, ומזה למדו הפוסקים דה"ה לענין כובע וחליפה, והסמיכו זאת על מש"כ הרמב"ם (פ"ה מתפילה ה"א) וז"ל, שמונה דברים צריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן, ואם היה דחוק או נאנס או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין, ואלו הן, עמידה, וכו', ותקון המלבושים, וכו' עכ"ל. ומבואר שהוא דבר המחוייב מדינא, וכשאינו עושה כן תפילתו בדיעבד, וחכמי דורנו הורו שהיכול להתפלל עם כו"ח ללא ציבור או בציבור ללא כו"ח יש להעדיף כו"ח, (עיין דעת נוטה ח"ד סימן כו) לגבי כובע שהוא רק ראוי, ומשמע שאינו מעכב לדבריו, וצ"ע על הני דקפדי שלא לעטות מסכה על פניהם בשעת התפילה בציבור, משום כבוד התפילה, ואינם עושים על עצמם כובע וחליפה כראוי לתפילה, וצ"ע.

(כו) כן כתב החיי אדם (ח"א כלל יז ס"ו) ובקיצו"ע (סי' יג ס"א) ובן איש חי (ש"א מקצ, ג) וז"ל כתב רבינו הח"ח במשנ"ב (סי' קנא סק"א) ועיין עוד בשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' י, ח"ה סי' א) ובשדי חמד (מערכת ב, כללים, כלל מג) מה שהאריכו בהאי ענינא, ובשו"ת בית

מורא מקדש

כא. ואם מחמתו נסגרו בתי כנסת ובתי מדרש, מבטל עוד מצות עשה שנאמר (ויקרא יט, ז) ומקדשי תיראו, [וכבר נכפל עשה זה במקום אחר (ויקרא כו, ז)] וביהמ"ד שלנו ג"כ בכלל מקדש הוא, (כו) כמבואר בפוסקים ונצטוינו בזה הפסוק לירא ממי ששוכן בו, וזה שמראה שלא אכפת לו שיסגרו בתי הכנסת ויתבטלו הציבור מתפילות במצב לכתחילה, ודאי הגורם לבתי הכנסת שיהיו בשממון הרי ודאי שאינו ירא ממי ששיכן שמו בבית הזה.

שמירת שבת

כב. ופעמים שמכיון שרגיל הוא [המורגל ללכת ללא מסכה] בימות החול להחזיק מסכה בכיסו, כדי שאילו יראה נידת שיטור יחבוש בזריזות את המסכה על פניו וימלט מעונש ממון, מחזיק גם בשבת את המסכה בכיסו, [שהרי בוש הוא לחבוש מסכה כיון שכל באי שער עירו ע"פ הרוב יודעים שהוא מאותם שאינם חובשים מסכה]. ופעמים שעובר במקום ללא עירוב, ומטלטל ד' אמות ברה"ר, ומבטל מצות עשה לשבות ביום השבת, (כו) שנאמר (שמות כג, יב) וביום השביעי תשבות, שנכפל צווי מצוה זו בתורה שתיים עשרה פעמים (שמות כג, יב. לא, יג. לה, כא. וז' פעמים) לה, ב. ויקרא יט, ז. כג, ג. כו, ב. דברים ה, יב. וכבר כתב הרמב"ם (סה"מ שורש ט) שענין הכפילות הוא לא שיחשבו מצות שונות אלא עניינם לעבור עליו בלאוין יתירין.

ביטול תורה

כג. ועל כולם, יתכן שיבטל בזה מצות עשה (כח) שנאמר (דברים ה, א) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם, ונאמר (דברים ו, ז) ושונתם לבניך, שצונו ללמוד חכמת התורה, שכיון שלא יחבוש מסכה הרי הוא גורם כמעט בודאות לביטול תורה, הן בכמות הן באיכות, הן שלו והן של כל אלו שיתבטלו מלימוד התורה, הן אם ידבק מחמת כך

יצחק (אה"ע ח"ב סי' מג) כתב שבזיונם הוא ודאי לכו"ע דאורייתא, וגרמת שממון אין לך בזיון גדול מזה, והבן. (כו) מצות עשה לשבות בשבת ממלאכה, שנאמר (שמות כג, יב) וביום השביעי תשבות, (ספר מנחות קל"ב ע"ה ב).

והנה כתיב בתורה שמור את יום השבת לקדשו וכל שמירה הוא ממלאכה וכתבו בלשון שמור דהוא מקור להורות לנו דתמיד צריך להתבונן בענין השמירה ממלאכה ואפילו בתחלת השבוע [דומיא דמאי דדרשינן בענין עונג שבת מקרא דזכור דצריך תמיד לזכור שבת אפילו מיום א' והלאה] דהיינו אם נוסע אז באיזה עסק או עושה איזה פעולה בימי החול יראה מתחלה לזרז א"ע ולהתבונן במסעיו כדי שלא יבוא לחילול שבת דאם ימתין לזרז א"ע בע"ש גופא לפעמים אין מועיל כלום זריזותו מפני שהדרך רע או שאר סיבה וגדול עון חילול שבת מאד ובעבור זה מצוי דליקות כמאמרם אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש בה חילול שבת שנאמר וכו'. וטעם הדבר הוא שכשם ששמירת שבת גורם להתברך מה' ובא לידי עשירות כמאמרם על הפסוק ברכת ה' היא תעשיר ואמרו במדרש דזו היא השבת ששבת גורם השפעה בעולם כן חילול שבת גורם לבוא כליה בנכסיו פתאום והוא הדליקה או שאר עניני הפסד כביזה וכיוצא בזה. (שם עולם ח"א פ"ו) הבט וראה שחייב האדם כבר ביום א' לזכור את השבת שמא ע"י הנהגתו עתה יחלל שבת רח"ל.

(כח) כמו שמפורש ברמב"ם (פ"א מתלמוד תורה) ובסה"מ (מ"ע יא) וז"ל, היא שצונו ללמוד חכמת התורה וללמדה וזה הוא שנקרא תלמוד תורה והוא אמרו (דברים ו, ז) ושונתם לבניך,

וכו' כבר נכפל הצווי הזה פעמים רבות, ולמדתם ועשיתם, למען ילמדו (פ' וילך). וכבר התפזר הזרז על מצוה זו ולשקוד בה תמיד במקומות הרבה מן התלמוד, עכ"ל. ונמנה בכל מוני

מפריע להם, יעטו את המסכה על פניהם, ולא יחטאו בכל כך הרבה חטאים דבנ"א לחברו המנויין כאן, ולפני ב"ד של מעלה יתנצלו על כך שחששו לאיסורא דאורייתא של צער הבריות, ובודאי יקבלו התנצלותם, כנלענ"ד.

ושמעתי מאחד מגדולי ראשי הישיבות שליט"א שאמר בזה על אותם אשר ברחובה של עיר הולכים עטויים מסכה מפני פחד הקנסות, ובבואם אל היכל ה' מסירים המסכה מעל פניהם, שמראים הם בזה, כי אין פחד אלוקים לנגד עיניהם, כי מהמטרה הם מפחדים על כן ברחוב הם עוטים, אך מה' יתברך השוכן בביה"כ ובתי המדרשות אינם מתפחדים בעוברהם על רצונו, ה"י.

(כח) כתב בשו"ת מהר"ק (שורש קנא) וז"ל, ומיהו נראה לע"ד דלפי' רש"י אשר שם יש לפרש הפסוק עצמו בבית הכנסת לפי המדרש הזה אם יעיין בו במקומו ומכל מקום פשיטה דקרא פשיטא דבבית המקדש מיירי וגם לפי מה שפירש רב אלפס נראה דאף לפי המדרש מפרש ליה לקרא בבנין בית המקדש ואפילו הכי מוכיח מיניה לבית הכנסת משום דדמו להדדי כדכתיב ואהי להם למקדש מעט וכן כתב נמי רבינו מאיר ומביאו המרדכי שם בפרק קמא דשבת וז"ל ושמא דומה לעליות היכל שנתקדשה כדאמרינן בפרק כיצד צולין (פסחים פו.) דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעיין קדושת היכל הרי שרוצה לומר דאפילו למאן דאמר דעליות עזרה לא נתקדשו מכל מקום בית הכנסת שלנו חמורה יותר דיך לדמות לעליות היכל דנתקדשו, עכ"ל.

ועיין בספר יראים (סימן עכ"ד) ובסמ"ג (עשין קסד) ובסמ"ק (סימן ו) ששמע מדבריהם שהוא דאורייתא אף בזמן הזה בבית הכנסת שלנו כמו שהביאו ראיה על זה מן התורה כהנים עיין שם. וכן דעת המב"ט בספרו קרית ספר (פ"א מניח הבחינה ה"ד)

ואפילו לאיזה מהפוסקים שסוברים שעיקרו קאי דוקא למקדש עיין בפרי מגדים (או"ח סי' קנא, משנ"ז סק"א) מ"מ כולם מודים דאיסור גדול הוא.

המצות, ואין קץ לשכר מצות עשה זו שהיא שקולה כנגד כל המצות, כמו שמפורש במשנה דפאה ובירושלמי (פ"א דפאה) שכל המצות אינן שוות לדיבור אחד מן התורה, ולהיפך עונש ביטולה שקול כנגד כל העונות, כמו שאמרו חז"ל, ויתר הקב"ה על עון ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים, ולא ויתר על עון ביטול תורה.

ולבד זה, עיין במעלות התורה להגאון רבי אברהם זצ"ל אחי הגר"א, שכתב וז"ל, ומזה נוכל לידע כמה מצות מקיים האדם בלימוד התורה, א, כדכתיב (ויקרא כו, א) אם בחוקתי תלכו, ופירש רש"י שתהיו עמלים בתורה, ב, ושונתם לבנין, ג, ודברת בם, ד, בשבתך בביתך, ה, ובלכתך בדרך, ו, ובשכבך, ז, ובקומך (דברים י, ז) הרי ז' מצות.

ובמשנה תורה נשנה גם כן בפסוק, א, ולמדתם אתם את בניכם, (שם יא, יט) ב, וכתוב (שם יא, ח) ושמרתם, ג, וכתוב (ויקרא יח, ה) ושמרתם את חוקותי, ד, ואת חוקותי תשמרו ללכת בהם (שם, שם, ד) ואיתא בספרי (ואתחנן א, ז) שלא יהיה משאך ומתנך אלא בהם, ה, בפרשת קדושים כתיב (ויקרא כ, ח) ושמרתם את חוקותי, ו,

בפרשת אמור (שם, כב, א) ושמרתם את מצותי ז, בואתחנן (דברים ה, י) ושמרתם ועשיתם, ח, ולמדתם אותם, (שם ה, ט) ושמרתם את כל חוקותי לעשות (ויקרא יט, כ), כ, ע"ש וגם בדברים ה, א) ז, אשר תלמדו לעשות, (וכע"ז הוא בדברים ה, י) ואיתא בספרי זו משנה, יא, והודעתם לבניך ולבני בניך, (דברים ה, ט) יב, לשמור את כל חוקותי (שם י, ט) יג, ושמרתם לעשות (שם ה, כט) יד, ובעקב (שם, ז, י) ושמרתם ועשיתם אותם טו, תשמרון לעשות (שם ה, א) טז, (שם כ, יט) ובחרת בחיים, יז, בכי תשא (שמות לה, יא) שמור לך, שימו לבבכם לכל הדברים הכתובים, על אצבעותיך להביא מספר מפקד המצות עשה שנכללו במצות תלמוד תורה.

עוד עשרה לאוין א, השמר לך, ב, ושמור נפשך, ג, פן תשכח את הדברים, ד, ופן יסורו מלבבך (דברים ה, ט) ה, השמר לך פן תשכח (שם ה, יא) ועוד ג' פעמים, ועוד ב' לאוין, השמרו לכם פן יפתה לבבכם, וסרתם ועבדתם (שם יא, טז) ואיתא בספרא (במקומה) כשאדם סר מן התורה מיד נדבק בעבודה זרה, ו, השמרו לכם פן תשכחו את ברית (דברים ה, כג) וכל מקום שנאמר השמר לך פן ואל אינו אלא לא תעשה, וגם כל מקום שנאמר בו שמירה, אסור להסיח דעתו ממנה, כמו שכתוב ושמרתם את משמרתי (ויקרא ה, ב) ולכן נאמר בה (יהושע א, ח) והגית בה יומם ולילה, אם נמנה רק הלאוין והעשין האמורים שם לבד יעלה החשבון לכמה אלפי ריבי רבבות עונות חמורים על כל רגע של ביטול תורה שגורם זה האדם בשטותו.

(כט) כדאיתא בגמ' (חגיגה ה:) כיון שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה.

(ב) איתא בשקלים (פ"ג מ"ב) שצריך אדם לצאת ידי הבריות כדרך שיוצא ידי שמים, ויליף לה מקרא דוהייתם נקיים מה' ומישראל, וכן הוא במסכת כלה רבתי (פ"ה) ועיין רמב"ם (פ"ה משלוחין ה"ט) ואמרינן נמי בברכות (ל"א) מכאן לנחשד בדבר שאין בו, שצריך להודיעו, [ועי' פסחים (יג.) ויומא (ל"ח.) מה שהוציאו

וייעשה חולה ואז בהיותו בבידוד לא יוכל ללמוד כהרגלו, וכידוע, והן אם יגרום בכך לסגירת בתי המדרשות, ואפילו בלא זה הרי אם מחמתו עוברים חבריו מסביבתו למקום אחר אשר הוא פחות נח להם ללימודם, (כט) וכ"ש אם מחמתו יאלצו להיכנס לבידוד ואז בודאי לא יוכלו ללמוד כראוי, הרי זה מבטל מצות עשה של לימוד תורה שהיא מצות עשה גמורה, ובפרט שאינו גורם ביטול תורה לעצמו בלבד אלא לעוד אנשים רבים, ה"י.

והייתם נקיים

כד. ואף מי שאינו חייב ללכת עם מסכה על פי הנחיית הרופאים, [וכגון, חולי אסטמה וכדו'] מחוייב להודיע לרואים אותו, ואם אינו עושה כן, מביא עצמו לידי חשד, וה"ה מבטל מצות עשה (ב) שנאמר (כמדבר ל"ב, כג) והייתם נקיים מה' ומישראל, שהיא מצוה להציל עצמו מהחשד.

מזה הלכה למעשה]. ואיתא בירושלמי (שקלים פ"ג ה"ב) גמליאל זוגא שאל לרבי יוסי ב"ר בון איזהו המחזור שבכולן א"ל והייתם נקיים מד' ומישראל, וביארו המפרשים מהג' מקראות אלו איזהו הברור ביותר להוכיח שצריך לנקות עצמו מחשד, ומשני מקרא דוהייתם נקיים מד' ומישראל, ישנה גירסא אחרת בגמ' איזהו חמור שבכולם, ופירש הראב"ד (הובא כ"ט ס"ל) איזה מצוה שבתורה חמורה יותר מכל המצוות שידבק בה האדם, והשיב לו והייתם נקיים מד' ומישראל.

וכתב מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (אגרות משה או"ח ח"ד סי' פ"ז) וז"ל, וגם בלא זה מסתבר לענ"ד שאיסור חשדא שילפינן בשקלים (פ"ג מ"ב) מקרא דוהייתם נקיים מה' ומישראל הוא איסור מדאורייתא מצד עצמו, שמחוייב שלא לעשות דברים שיחשדוהו וגם אחד מהטעמים שצריך להניח פאה בסוף שדהו משום חשדא בשבת (כ"ג) וא"כ א"צ לחקור איזה גדר איסור שייך להיות בזה דזה עצמו הוא האיסור, וכו' היכא שאמר בגמ' מפני החשד הוא מדאורייתא

מאיסור והייתם נקיים מישראל ומהא דפאה, עכ"ל. וכתב רבי יוסף ג'קטיליא זצ"ל (כ"ז המצות, פרהסיא אות ג) שהמצות שחייב אדם לעשות ולקיימן, ראוי לו לעשותן בפרהסיא, כדי שלא יחשדוהו ההמון שאינו מקיים המצות, כמו שאמרו בכמה מקומות והייתם נקיים מה' ומישראל, ע"כ. וכתב הרמ"א (יו"ד סי' כ"ז, ס"ב) דאע"פ שגבאי צדקה נאמנים אין לחשב עימם, מ"מ טוב ליתן חשבון משום והייתם נקיים

בשור'ת חתם סופר (ח"ו סי' נט) כתב בענין זה דוהייתם נקיים דברים נפלאים נוקבים ויורדים, וזה לשונו, כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה והייתם נקיים מד' ומישראל, וב' חובות אלו, נקיות מד' יתברך, ונקיות מישראל עמו, הם שני רוכבים צמודים על גבנו, ויותר אפשרי לצאת ידי חוב הראשון, היינו ידי שמים, יותר הרבה ויותר מלצאת ידי הבריות, כי הם חושבים מחשבות זרות, ונושאים ונותנים מוזרות בלבנה (עיין סוטה יא) ועונשו יותר קשה מאוד עד לאין מספר ממי שאינו יוצא ידי שמים ח"ו. והוא מש"ס ס"פ יום הכיפורים (יומא פו.) בענין חילול השם, דאין לו כפרה כלל ר"ל, ושיעור חילול השם כגון רב דשקיל בשרא ולא יהיב דמי לאלתר.

ובעו"ה שכיח בדברי הבריות, למדן כזה יעשה דבר זה, והוא שגור בפייהם ואפילו על חשד סברא בעלמא. והשתא אי נמי היה אותו למדן עושה כשורה ויוצא ידי שמים בכל יכולתו בחיק האפשרי, אלא שלא נזהר על שטעו בו אלו שותי שכר, ועשאוהו מנגינותם [עיין תהלים ס"ט י"ג, איכא ג' ס"ג], הרי הוא כבר נלכד במצודתם, על זה ידו כל הדווים, והכתוב צווח ואומר (תהלים סו, יב) הרכבת אנוש לראשינו.

ואני הרהרתי כמה פעמים אם אפשר שיקיים אדם בעולם מקרא זה על מתכונתו, ואולי על זה כייל שלמה המלך ע"ה (שקלים ז, י) אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב, ולא יחטא,

רצונו לומר שאפילו בעשייתו כל טוב, א"א שלא יחטא עכ"פ באופן השני הנ"ל ביציאת ידי הבריות.

ואינני כדאי להזכיר אבותינו הקדושים, מ"מ תורה היא, וחוכך אני בבני גד ובבני ראובן אשר עליהם נאמר מקרא זה

והייתם נקיים מד' ומישראל, ועפ"י עצת מרע"ה שהי' עפ"י ד' עשו את שלהם לנקות עצמם, שיצאו ו"ד שנה חלוץ לפני צבא המלחמה, ומ"מ לא יצאו ידי חובת מקרא זה בשלימות כי לא על חנם גלו לראשונה לפני כל השבטים, וקראו עליהם חז"ל מקרא הזה נחלה מבוהלת בראשונה באחריתה לא תברך, עי' מדרש רבה פ' מטות, עכ"ל עי"ש עוד. וא"כ מי זה פתי וכסיל בער ולא יזהר בזאת לעטות מעטה המסכה גם כאשר אינו מחוייב בדבר, או על כל פנים להודיע לכל רואיו ומכריו את אשר מונע ממנו סיבת העטייה, שלא יכשל בזה, והבן.

והנה איתא בפ"ק דע"ז (יג.) ת"ר כו' ישב לו קוץ בפני עכו"ם לא ישחה ויטלנו מפני שנראה כמשתחוה לעכו"ם ואם אינו נראה מותר נתפזרו לו מעותיו בפני ע"ז לא ישחה ויטלם מפני שנראה כמשתחוה לעכו"ם כו' וכתב היראים (עמוד היכלא סי' עה) וז"ל, וכל דדמו להני תולדות והייתם נקיים מה' ומישראל, עכ"ל. הנה מבואר מכאן דאף צריך להפסיד בשביל זה ממונו כבנתפזרו לו מעותיו, [ואמנם יש לפלפל בזה דדוקא גבי ע"ז הוא ולא בכל מילי, ובזה תתיישב קושיית הגאון רבי שמעון משה דיסקין זצ"ל (משא) משא על הרמב"ם ח"א סי' סה) על דברי היראים הללו מסוגיית הש"ס ריש פרק המניח, עי"ש והבן].

(כז) כתב החינוך (מ"ה א) וז"ל, משרשי מצוה זו, כדי שיהיה העולם מיושב, שהשם ברוך הוא חפץ בישובו, כדכתיב (ישעיה מה, יח) לא תהו בראה לשבת יצרה, והיא מצוה גדולה שבסיבתה מתקיימות כל המצות בעולם, כי לבני אדם ניתנו ולא למלאכי השרת, וכו' והמבטלה ביטל

עשה, וענשו גדול מאוד שמראה בעצמו שאינו רוצה להשלים חפץ השם ליישב עולמו.

ומאחר שכל כך נענש יהושע על כך, הבן כמה חמור ביטול מצות עשה זו.

כה. עוד יתכן שיבטל מצות עשה שנאמר

(בראשית א, כה) ויברך אותם אלוקים ויאמר להם אלוקים פרו ורבו, שע"י שיחלה או שיגרום חולי לאחרים, לא יוכל הוא או אחרים לקיים מצות פו"ר, וכאשר חזינן גודל הקפידא שהקפידו מן השמים עם יהושע על שביטל את ישראל לילה אחת מפו"ר, כדאיתא בעירובין (סג:) אמר רבי אבא בר פפא לא נענש יהושע [להיות ערירי, רש"י] אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה, שנאמר ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא וגו' וכתוב ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי וגו' אמר לו אמש ביטלתם תמיד של בין הערבים, ועכשיו ביטלתם תלמוד תורה, על איזה מהן באת אמר לו עתה באתי, מיד וילך יהושע בלילה ההוא בתוך העמק, ואמר רבי יוחנן מלמד שהלך בעומקה של הלכה, (כז) וגמירי דכל זמן שארון ושכינה שרויין שלא במקומן אסורין בתה"מ.

תמים תהיה

כו. עוד יתכן לעבור כשאדם מורה לרבים לנהוג שלא על פי הוראות הרופאים מחמת סיבות כאלו ואחרות לצורך העתיד, ומחשבתו בזה כביכול לעזור לבורא יתב"ש לשנות את העתיד ע"י אי קיום המתחייב כעת ממנו [שהיא על פי המחוייבות בשו"ע כמשנ"ת מכבר לשמוע אל הרופאים המומחים]. מבטל בכך מצות עשה (כז) שנאמר (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלוקיך, שעיקרה כמו שכתב רש"י עה"ת וז"ל, התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו, עכ"ל. ועל כן כל מי שאינו מקבל על עצמו בתמימות הרי הוא מבטל עשה זה.

(כז) קודם שאבוא לבאר מהות מצוה זו ראיתי לנכון לצטט לשונו של מרן החזו"א שכתב (אהלות סימן כז, סקל"ב ד"ה נפ"ת סי' שסג) וז"ל, ובאמת שאין אנו בקיאים בעתידות ופעמים שמה שחשבונם להצלה מתהפך לרועץ, והלכך אין דנים בשביל עתידות רחוקות, עכ"ל.

ולגוף המצוה הזו הנה ענינה מבואר בפוסקים ראשונים ואחרונים, ואמרתי להעתיק בכאן מדברי הגר"נ גשטטנר זצ"ל (שו"ת להורות נתן ח"ו סי' עה לידלחט"א הגר"מ הלל שליט"א) וז"ל, בשו"ע יו"ד (סי' קעט ס"א) כתב המחבר ז"ל, אין שואלין בחוזים בכוכבים ולא בגורלות. והוסיף הרמ"א ז"ל, משום שנאמר תמים תהיה עם ה' אלוקיך, וכל שכן דאסור לשאול בקוסמים ומנחשים ובמכשפים עכ"ל. וכתב הש"ך (ספ"א) דהא דאסור לשאול בקוסמים ומנחשים ובמכשפים, הוא משום תמים תהיה, וכמבואר במקור הכ' דינא בתרומת הדשן (פסקים סי' ע"ג) עיין שם.

והנה בתרומת הדשן שם כתב בחולה שדורש במכשפים ובקוסמים אין כאן רק איסור עשה דתמים תהיה כדכתב הרמב"ם ע"ש נראה מדבריו דאין איסור ממש קאמר, עכ"ל. וכוונתו ז"ל, למאי שכתב הרמב"ם (פי"א מעבודה זרה ה"ז) שאחרי שהביא הלאוין של מנחש וקוסם ומעונן ומכשף, סיים ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב הן וכו', ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו ולא להעלות על לב שיש תועלת בהן, שנאמר כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל וכו', כל המאמין בדברים האלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודבר חכמה אבל התורה אסרתן, אינן אלא מן הסכלים ומחוסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלימה, אבל בעלי החכמה ותמימי הדעת ידעו בראיות ברורות שכל אלו הדברים שאסרה תורה אינם דברי חכמה, אלא תהו והבל שנמשכו בהן חסרי

דעת ונטשו כל דרכי האמת בגללן, ומפני זה אמרה תורה כשהזירה על כל אלו ההבלים, תמים תהיה עם ה' אלוקיך, עכ"ל. וס"ל להתרומת הדשן ז"ל, דמה שסיים הרמב"ם דאמרה תורה תמים תהיה עם ה' אלוקיך, לאו איסור ממש קאמר, וביארו בשו"ת מהרש"ל (סי' ג) דלפי סברת הרמב"ם תמים

תהיה אין בו איסור מבואר אלא דרש בעלמא, שהרי לא נמנה בכלל העשנים.

ברם באמת, הרמב"ן ז"ל בסה"מ במנין העשין שהוסיף (משה) כתב, שנצטוונו להיות לבבנו תמים עמו יתעלה, והוא

שנאמר (דברים יח, יג) תמים תהיה עם ה' אלוך, וענין הצוואה הזאת, שנייחד לבבנו אליו לבדו יתברך, ושנאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמיתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש הבאות מנביאיו או מאנשי חסידיו ר"ל או"ת, ולא נדרוש מהובי שמים ולא מזולתם, ולא נבטח שיבואו דבריהם עכ"פ, אבל אם נשמע דבר מהם נאמר הכל ביד"ש, כי הוא משנה מערכת הכוכבים והמזלות כרצונו, מפר אותות בדים וקוסמים יהולל, ונאמין

שכל הבאות תהיינה אלינו כפי התקרבו לעבודתו, כענין שהבטיח אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו, ואמרו בפרק בתרא דפסחים (ק"ג:) מנין שאין שואלין דבר מן הכלדיים שנאמר תמים תהיה עם ה' אלוך, והכלדיים הם שארית האומה המתעסקת במלאכת הכוכבים. ולשון ספרי (דברים יח) אם עשית כל האמור בענין הרי אתה תם לה' אלוך, ופירוש זה שאסר הכתוב לשאול העתיד מאוב וידעוני ומתים ומן מעונן וקוסם, ואחר כך צוה שיהיה לבנו תמים עמו באלה, ולא נירא מדברי מגיד עתידות מהנזכרים או מזולתם, אבל מן נביאיו לדרוש ואליהם נשמע וכו', וכן אמר הכתוב (תהלים קיט) יהי לבי תמים בחוקך, והמצוה הזאת נצטוו אברהם אבינו כאשר בא לירות לו ברית לתת לו זרע, אמר (בראשית יח, ט) התהלך לפני והיה תמים, כי מפני שהיה הוא ע"ה יסוד באמונה, והחולק על הכשדיים שהיו מייחסים הכחות כולם לשמש ולירח ולכוכבים, והוא ראה שיש עליהם יוצר מנהיג, צוהו עוד להתהלך לפניו ולהיות תמים עמו, ולא יתן בלבו שיהא בזולתו שום אמת, ולא יסתכל בענינים כלל עם דעתו שיוצרו מנהיג אותם, אלא יהיה לבו אליו לבדו יתעלה כי הוא המצוה אותם והמשנה מערכתם כרצונו, כענין שאמרו (שם קטו) צא מאצטגנינות שלך, זהו ענין המצוה הזאת, והזכירה בה"ג וכתב להיות תמים. ואולי חשב הרב שהיא צוואה כוללת המצוות וללכת בדרכי תורה כענין אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', ולכן לא הביא בחשבוננו, ומתבאר מדברי רבותינו והנכון כפי מה שכתבנו, עכ"ל. הרי מבואר דעת הרמב"ן ז"ל, דהך קרא דתמים תהיה היא מצות עשה ממש, ושכן דעת הבה"ג.

וכיוצ"ב כתב הרמב"ן ז"ל עה"ת (דברים יח, יג) וז"ל טעם תמים תהיה עם ה' אלוך, שנייחד לבבנו אליו לבדו, ונאמין שהוא לבדו עושה כל, והוא היודע אמיתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות מנביאיו או מאנשי חסידיו ר"ל אורים ותומים, ולא נדרוש מהובי שמים ולא מזולתם, ולא נבטח שיבואו דבריהם על כל פנים, אבל אם נשמע דבר מהם נאמר הכל בידי שמים כי הוא אלוך האלוקים עליון על הכל היכול בכל, משנה מערכות הכוכבים והמזלות כרצונו מפר אותות בדים וקוסמים יהולל, ונאמין שכל הבאות תהיינה כפי התקרב האדם לעבודתו, ולפיכך אחר אזהרת שאלת העתידות מקוסם ודורש בעד החיים את המתים, אמר שתהיה תמים

עם השם בכל אלה ולא תירא ממגיד עתידות, אבל מנביאו תדרוש ואליו תשמע וכו' וזו מצות עשה.

וכע"ז כתב עוד הרמב"ן עה"ת (בראשית יח, ט) התהלך לפני והיה תמים, מצוה אחרת עוד בענין הזה כטעם תמים תהיה

עם ה' אלוך וכו', שיאמין בלבו כי הקב"ה לבדו הוא בעל היכולת בתחלה ובסוף, הוא היכול לעשות ולבטל, ולא ישמעו אל מעוננים ואל קוסמים או למנחש ומכשף, ולא יאמין שיבואו דבריהם על כל פנים, אבל יגזור בלבו שהכל ביד עליון העליונים וכו', עושה טובה שלא היה במזל, ומביא רעה בהיות המזל טוב ויפה, כפי שיתהלך האדם לפניו, מפר אותות בדים וקוסמים יהולל, עכ"ל.

ומעין זה כתב הרמב"ן ז"ל בדרשת תורת ה' תמימה

(ירושלים תשכ"ג עמוד ק) ואמר כי הגוים האלה אשר יורש אותם מבקשים העתידות מן המנחשים ומן הקוסמים, ואתה אינך כן כי נביא יהיה לך ותשמעו ברוח הקודש ולא תצטרכו להם, ועוד שלא יצדקו לישראל שנאמר לא כן נתן ה' אלוך כי אתם חלק ה' ולא חלק שרים ומזלות, ואינם אומרים לך אמת, והנה פירש טעם איסורן בישראל, מפני זה שיהיו כולם לה', על כן תמים תהיה עם ה' אלוך, ופירוש תמים שלם כלומר היו כולם שלמים להקב"ה ולא יהיה מהם חלק לכוכבים ומזלות או לשדים.

גם ביראים החדש (פי' תל"ה) כתב להיות תמימים, צוה יוצרנו שיתמים אדם מעשיו שלא יאמין בקוסמים ובמכשפים במנחשים ובמעוננים, דכתיב בפרשת שופטים לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש קוסם קסמים מעונן ומנחש ומכשף וגו', וסמך ליה תמים תהיה עם ה' אלוך, פירוש אל תאמין באלו אלא היה תמים, ואמרינן בפסחים (ק"ג:) מנין שאין שואלין לכלדיים ת"ל תמים תהיה עם ה' אלוך, ותניא תמים תהיה עם ה' אלוך כשאתה תם חלקך עם ה' אלוך, וכן בדוד הוא אומר ואני בתומי אלך ומבואר דסבירא ליה כהרמב"ן והסמ"ק דתמים תהיה היא מצות עשה, ובספר חרדים (פי"א מ"ע מן התורה התלויה בכל ואפשר לקיימן בכל יום אחר אחר) ומכל האמור מבואר, דדעת הרבה מגדולי הראשונים ז"ל, דקרא דתמים תהיה עם ה' אלוך לא לחקור אחר עתידות, הוא מצות עשה ממש, והוא דעת הבה"ג, ורמב"ן, ויראים, וסמ"ק, ובחרדים כתב שכן הוא גם דעת רבינו יונה וגאון ור"ש בן גבירול, ובספר מגלת אסתר שעל ספר המצוות (עשין ח להרמב"ן) כתב, דגם הרמב"ם ז"ל מודה דאיכא מצוה של תמים תהיה אלא שלא מנאו בין העשין עיין שם. וכן הביאו המנחת חנוך (מ"ע ח שמינה הרמב"ן). עכ"ל הגר"נ גשטטנר זצ"ל.

וע"ע מה שכתב בזה הגאון המקובל רבי יעקב משה הלל שליט"א באריכות בספרו הנקרא תמים תהיה, עיי"ש, שאסף איש טהור לכל רבותינו הראשונים דכולהו סברי כהרמב"ן ודעימיה שהיא מצות עשה גמורה, ומי שבשאת נפש מורה לעשות השתדלויות יתירות לזמן רחוק, כאשר יתכן שעד אז לא יהיה צורך כלל בכל מה שעושה לשם כך, כאשר זה נוגד את חיוב ההשתדלות כעת לשמוע אל הרופאים [ובפרט שעובר על כל כך הרבה איסורים כמבואר הכא] הרי זה מבטל עשה זו, שעיקרה להלך עם הבורא בתמימות ולא לחקור אחר העתידות, אלא לקבל מקריו בתמימות, והבן.

(ה) דברשותו מותר לאדם ללכת ללא מסכה, והחושש, לא יכנס לבית חבירו אם אין מקפיד לחבוש מסכה בזמן אירוחו. ואמנם לא יועיל לו להנצל אלא מלתא דלא תרצח, אכן כבר מבואר בפוסקים דאם נגרם רח"ל ע"י רציחה, חייב בכפרה. [ועיין מה שהבאתי בזה לעיל (עטא כשלמה לאוין סק"ה) לענין חיוב כפרה].

(ו) דכשארין שם אחר אין בזה כל איסור, כיון שאינו יכול להידבק, ולא להדביק, [וזוהו שלא כפי החוק המחייב בכל יציאה למרחב הציבורי חבישת מסכה, צא וראה מה בין דיני התורה"ק, לבין דיני עכו"ם, אכן יתכן שאילו היו עמנו סנהדרין היו אף הם מחייבים כן מדין לא פלוג, שלא ליתן תורת כל אחד בידו].

(ג) זה לשון המלבי"ם על ארור זה (דברים כז, כד) זו שפירות דמים, והוא מהעבירות החמורות ונצטוו עליו ב"נ כמ"ש שופך דם האדם וגו' עכ"ל. ועיין מש"כ רש"י (סוטה לז: ד"ה אלא) שכתב לפי דברי ר"ל דכל הפרשה בנוסף ונואפת משתעי, דעובר על כך בגורם להרוג את אשתו בלחש, ומבואר דקאי על שפ"ד, ואף שהח"ח הביאו על לשוה"ר, כבר כתב המלבי"ם שם שהוא בכלל האיסור, אבל לא שהוא עיקרו, ועובר על כך מי שאינו חובש מסכה כיון שיתכן שידיבק אדם ללא ידיעתו, ואותו אדם לא יגלה תסמינים, אלא יהיה נשא של הנגיף בלבד, ולא יהיה מודע לגודל הסכנה הטמונה בקרבו, ובקורבו אל אחר אשר הוא אדם מסוכן, ידיבק אותו, וימות, הרי זה המדביק אשום אשם על מיתתו של הנפטר.

וא"ת הלוא הוא עושה כן בפניו ולא בסתר, י"ל הלוא כבר כתב הח"ח (אורחין בלמ"ח סק"ה)

שעובר על ארור זה בין בפניו בין שלא בפניו, ומבואר שאין הלשון בסתר דוקא כאשר עושה זאת כאשר מסתתר מחברו אלא אף בפניו עובר, ופשוט.

וכבר ביארו בזה, שכונת הכתוב בסתר היא באופן שאינו ניכר למדובר עליו, ואף הכא הלוא זהו נגיף שאינו ניכר לעין רואים, ושפיר מקרי בסתר, והבן.

(ה) ובזה איכא תוספת עיין מה שכתבתי בענין לאו דלפנ"ע, (לאוין עטא כשלמה סק"ה) דאיכא פלוגתא דרבוותא אי איכא איסורא במכשיל כפשטיה דקרא, שדעת כמה אחרונים שאינו קאי כלל על פשוטו של מקרא, מ"מ על הארור כתבו אף הם בהדיא, שעובר עיין משנה למלך (פ"ד ממלוה וזהו ה"ו ד"ה כתב הרב) שעל הארור עובר, ע"ש. וא"כ עובר בארור זה בכפליים רח"ל.

ועתה מצאתי בבכור שור (לכרי יוסף ב"ר יצחק מאורליאנס תלמיד ר"ת מצעלי החוס) עה"ת (דברים כז, יח) שכתב בהדיא דארור משגה עיור בדרך היינו כפשטיה דקרא, ע"ש.

(ה) כתב המלבי"ם (ס"ז וז"ל, ונכלל בזה מי שמאבד את נפשו בשביל הנאת הגוף ואינו מחשב שכר עבירה כנגד הפסדה, עכ"ל.

(ו) כתב החיי אדם (ח"א כלל סז, סי"ט) וז"ל, כל המבזה אביו ואמו אפילו בדברים אפילו ברמיזה, הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה, שנאמר (דברים כז, טז) ארור מקלה אביו ואמו. ועל זה אמר שלמה ברוח הקודש במשלי (כ, יז) עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אב, יקרוה עורבי נחל, ואמר ליקהת אב, רצה לומר כי דבר רגיל שדברי נשים הם שטות וכל שכן כשהיא זקנה שדבריה דברי שטות, ולכן אמר שאפילו המבזה לזקנת אב, וליקהת רצה לומר אסיפת, כי מחמת הזקנה נעשים בבשרה קמטים זה על זה, אפילו הכי עונשו גדול, וכתב בספר החרדים (מאה לה) וז"ל, ומעשה היה בימינו באיש שהיה זן את אמו, רק שהיתה קלה ובזויה בעיניו לפי שנשאת לאיש אחרי מות אביו, והאיש הזה הלך דרך ים ונהרג והושלך לים, וחפשו היהודים לבקשו ומצאוהו על שפת הים, ועין אחת מנוקרת, שנקרוה העורבים, עכ"ל.

וכתב הגר"א וסרמן זצ"ל (קובץ הערות סי' יז אות א) וז"ל, בהא דאתה ואביך חייבין במצוה (יבמות ה:) לכאורה קשה מהא דלכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו, (סנהדרין פה:) והא במקום מצוה ליכא דין כיבוד אב, ואפשר לומר, משום דהתם אפשר שתתקיים המצוה ע"י אחר, ובכח"ג אין כיבוד אב נדחה מפני המצוה (קידושין לז.) אבל לפי"ז, אי ליכא אחר, מותר לבן להכותו ולקללו, ולא משמע הכי, ושמא יש לחלק, דדוקא בשוא"ת נדחה כיבוד אב מפני מצוה, אבל לא בקום ועשה.

ויותר נראה לומר, דהא דכבוד אב נדחה מפני מצוה אינו מסברא, אלא ילפינן ליה מקרא דאני ה' הכתוב אצל מצות כיבוד, ובהכאה וקללה, לבד כיבוד איכא איסורא מקרא (דברים כז, טז) דארור מקלה אביו ואמו, והתם לא כתיב אני ה' למילף מיניה, ובלאו קרא לא אמרינן הכי מסברא, עכ"ל.

מבואר שאפילו במקום מצוה יש על זה ארור מקלה אביו ואמו, וא"כ לא יועיל להצטדק בשום פטור של מצוה בפני אביו ואמו.

מנין הארורין שנכשל ושיכול להכשל בהם ההולך ללא מסכה ברשות שאינה שלו.

א. ההולך ברשות שאינה שלו, (ה) ויש שם אחר, (ב) בזמן מגיפה או חולי אחר [שיש בו סכנת נפשות] ואפשר למעט את אפשרות ההדבקה ואף להנצל ממנו ע"י כיסוי האף והפה במסכה, והוא הולך ללא מסכה, עובר בארור שנאמר ארור (דברים כז, כד) מכה רעהו בסתר, (ג) שקאי נמי על המכה את רעהו בלא יודעין וכפשטא דקרא.

ב. עוד עובר בארור שנאמר (ס"ז, יח) ארור משגה עור בדרך, דכונת הכתוב לארר על מי שנותן מכשול לפני אחר שיעשה על ידו איסור, דומיא דלאו דלפני עור לא תתן מכשול. וכבר ביארנו לעיל (לאוין ה, עטא כשלמה סק"ה) שההולך ללא מסכה ברשות שאינה שלו עובר (ד) בלפני עיור.

ג. עוד עובר בארור שנאמר (ס"ז, כה) ארור לקח שוחד להכות נפש דם נקי, אחר שנתברר שהוא עובר בל"ת דלא תרצח, הרי זה (ה) עובר בכך.

ד. ואם ח"ו היה זה על יד אביו ואימו וכ"ש אם ממרה את פיהם בצוותם לו את חייו והוא מפקיר ומזלזל בזה עובר עוד על ארור רביעי והוא (ו) ארור מקלה אביו ואמו (ס"ז, טז) וכמו שביארנו לעיל (ענין טו-טז, עטא כשלמה סק"ה וסק"ט) ע"ש.

ה. ואם חס ושלוים נעשה הדבר אצלו כמו הפקר, שאינו מקבל על עצמו להשמר ממנו, (ז) עובר עוד על ארור שלישי והוא (ס"ז, כו) ארור

(ז) גם בכך נועל בפני עצמו את דרכי התשובה, שהרי אינו מחשיב זאת לעוון, וכשיבוא לעשות תשובה תחסר לו בקבלה לעתיד להשמר מן החטא הלזה, ולא תועיל לו תשובתו, וכידוע חטאים שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו, ואף אם יקבל על עצמו להישמר מכאן ואילך כיון שלא נזהר בזה עד עתה בודאי גרם צער להרבה מאד אנשים, וכבר הארכתי בזה במק"א על אודות האיש הלזה אשר יחפוץ לשוב בתשובה, שימיו יכלו ולא יוכל לבקש את סליחת כל אותם שציער אותם ה'.

וההולך ללא מסכה מגדיל חטאים עד לשמים, רח"ל, שהרי אפילו בזמן מועט שילך ללא מסכה יגרם צער לעשרות רבות של אנשים, וא"כ כופלים איסורים אלו מאות אלפי פעמים במשך התקופה הזו, כי אפילו עון קטן כשיכפיל הרבה פעמים הוא נעשה כעבות העגלה, והמשל מחוט המשי כשיכפילו כמה מאות פעמים נעשה עב וקשה, כל שכן בחטאים הללו שהם חמורים מצד עצמם, ורגיל לעבור עליהם מאות ואלפי פעמים בכל רגע ורגע שהולך כך ללא מסכה, ואין מקבל על עצמו להשמר ממנו, בודאי הקלקול הוא לאין שיעור.

וגודל השכר לנשמר בכל הצריך להשמר בעת הזו, הנה לא רק שזוכה להשמר מן הלאוין ולקיים הרבה מצות עשה, ולהרחיק מעל עצמו הרבה ארורין, עוד זוכה להרבה ברכות, שהרי כל אחד עשר ארורין הנזכרין בפרשת כי תבוא לקלל במ עוברי רצונו יתברך במעמד כל ישראל על הר גריזים והר עיבל, פתחו תחילה בברוך, שנאמר (דברים כז, יב) אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים, ועל זה ענו כל ישראל אמן, לומר שכל מי שנשמר ממנו בקביעות זוכה לברכה מיוחדת מאת ה', אשרי הזוכה.

(ח) איתא בירושלמי (סוטה פ"ז ה"ד) ר' אחא בשם רבי תנחום ברבי חייה למד ולימד ושמר ועשה והיתה ספיקה בידי להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור, ע"כ. מבואר מינה

שאם עבר על יד ת"ח וגרם לו חיסרון בפרנסתו על ידי זה, בין אם הוא מלמד תלמידים ולא יכל ללמד במצבו מחמת בידודו, או חוליו, ואף אם רק נחסר לו ממון מפאת כך ממלגת הכולל או שנצרך מחמת הבידוד או החולי להוציא ממון יתירה על סך הוצאותיו הרגיל, כיון שהוא ת"ח הרי העובר על ידו עובר בארור אשר לא יקים מיד רח"ל.

(ט) וכדי שלא יפלא בעיני המעיין כי קראתי את הרגיל במדה הרעה הזו בשם מומר אעתיק לך דברי רבותינו נוחי עדן, כי אפילו חטא קל מי שמרגיל עצמו בתמידות בשאט נפש לעבור עליו נקרא בשם גנאי זה ועל אחת כמה וכמה בחטא חמור כזה שהוא בכלל שפיכות דמים, וז"ל רבנו יונה בשערי תשובה (פ"א מה' ו) ועתה בינה שמעה זאת כי הוא עיקר גדול אמת כי יש מן הצדיקים שנכשלים בחטא לפעמים כענין שנאמר כי אדם אין צדיק בארץ וכו' אכן כובשים את יצרם מאת פניהם ואם יפלו פעם אחת בחטא לא ישנו לו ונקוטו בפניהם וחוזרים בתשובה אך כל אשר אינו נזהר מחטא ידוע ואינו מקבל על נפשו להשמר ממנו גם אם הוא מעונות הקלים אף על פי שהוא נזהר מכל עונות שבתורה קראוהו חכמי ישראל מומר לדבר אחד ועם פושעים נמנה וגדול עונו מנשוא, כי אם אמור יאמר העבד לרבו כל אשר תאמר אלי אעשה זולת בדבר אחד כבר שבר עול אדוניו מעליו והישר בעיניו יעשה. ועל ענין הזה נאמר ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם, וביאורו אשר לא יקבל על נפשו לקיים כל דברי התורה מראש ועד סוף, ויורה על זה אשר לא יקים לעשות ולא אמר אשר לא יעשה אותם (והמקיים יתברך) עכ"ל.

ואמנם ודאי שיש חילוק ברור בין מומר לדבר אחד למומר לכל התורה כולה, עיין רמב"ם (פ"ד משחיטה ה"ד).

(י) ואם הוא מלמד תינוקות או כל עבודת קודש כעין זה, הרי הוא עובר עוד בארור עושה מלאכת ה' רמיה, (ויקרא מה, י).

אשר לא יקים את דברי התורה הזאת (ח) לעשות אותם, שפי' אשר לא יקבל על עצמו לקיים את כל התורה והוא נקרא מומר לדבר אחד ע"ז, (ט) כיון שבשאט נפש עובר על האיסורים החמורים הללו, והוא מחזיק מצוות אלו של תורת ה' אצלו להפקר, כמו שאר מומר לכל התורה כולה וע"כ גדול עונו מנשוא. (י)

וידוע מאמר הגמרא בשבועות (לז, א) ארור בו, קללה, בו נידוי, לכן כל איש שיודע בעצמו שלא נזהר מעון המר הזה צריך להיות חרד בנפשו אולי חס וחלילה נידוהו בשמים על זה, וכעין מה שכתב בספר חרדים לענין מקלה אביו ואמו עיין שם, וגם קודם כל הארורין הקדים לברך מי שאינו עובר על זה כמו שאחז"ל (סוטה לז:) והיה נכון מאד לירא מארורו של תורה, ולחפוץ בברכה שמועילה לעשירות ולכל טוב, כמו שכתוב ברכת ה' היא תעשיר, אך היצה"ר מעוור עיניו של אדם מראות האמת. (ע"פ כבוד שמים פ"ב).

ואבקש לידידי הקורא, שזה החיבור יקרא ויחזור ויקרא, כי הוא בודאי יועיל לענין זה על להבא יותר מן הכל, כי הוא מלוקט מאת הראשונים אשר דבריהם קדושים וטהורים בוערות כמראה הלפידים, ובעיקר מדברי מרנא הח"ח זיע"א אשר זכותו רבה ועצומה לגדור פרצות הדורות, על כן דבריהן פועלין מאוד בלב קוראיהן. וגם ידע הקורא שלקחתי את הלאוין והעשין כפי ההזדמן, ולא חקרתי ודרשתי היטיב את התרי"ג מצוות אך הרבה יגיעות יגעתי עד שעזרני הקב"ה שמצאתי את אלו הנאותים לענינינו, אך עדיין יתכן שלא נשלמה המלאכה.

אחרית דבר

ראה אחי כמה לאוין וביטול עשה וארורין עובר מי שעושה כן, ועוד כמה ענינים רעים נסבב על ידי חטא המר של אי שמירת גופו ונפשו בעת המגפה בהליכתו ללא מסכה על פניו, כגון מדת האכזריות הגרועה ומדת הכעס שהוא עון חמור כמו שהפליגו חז"ל בשבת (קה) וגם כמה פעמים בא על ידי זה לליצנותי ולשאר מדות רעות כיוצא בהן, וכמה יכול לאידך גיסא לזכות לקיים עשין רבים, א"כ איך ימלא ליבו של ה"חכם בעיניו" לעבור על דברי התורה ק' ודברי חכמים בכל מיני סברות, ולא לחוש על חובת השעה בעטיית המסכה, הלוא לכסיל יחשב.

והנה בראשית החיבור הוצגה שאלה, מסכה על שום מה, ולהמתבאר בחיבורנו, התשובה היא ברורה, מסכה זו שאנו לובשים על שום שעמדו אבותינו על הר סיני וקיבלו על עצמם תרי"ג מצות, וכל אשר יורו להם חכמי הדורות, ובכלל זה מחוייבין לשמוע לקול הרופאים, המתריעים השכם והערב לחבוש מסכות כדי למנוע את התפשטות הנגיף, וכל מי שמורה היפך זה הוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה.

ומה נואלוי אותם בנ"א אשר בעת אשר רואים הם את אנשי השיטור מיד מכסים הם את פניהם במסכה, הלוא בכך הם מורידים את כל רמת השכר שלהם לאותה מצוה לפרוטות, ובמקום שכר אין קץ על המצות, יקבלו שכרם ע"ז בעוה"ז בפרוטות.

כאשר כבר ביאר זאת הכהן הגדול מאחיו מרנא החפץ חיים זיע"א (סס עולם ח"א הערה פ"ה) וז"ל, עוד נ"ל לבאר כוונה עמוקה בזה המאמר והוא בהקדם מה ששמעתי בשם גאון אחד שלפיכך אין נותנין שכר המצות בעוה"ז מפני שבעוה"ז אין מקום לעריכת השולחן לעושי המצות שהלא יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העולם הזה, והקשיתי א"כ איך יצויר מה שאמר הכתוב ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו [דהיינו שמשלם להם שכר צדקתם בעוה"ז וכפירוש רש"י שם והתרגום] והלא אין מקום לתשלומין פה.

ונ"ל לבאר בדרך משל באיש אחד רמאי שפיתה איש קצין אחד ליקח מאתו מאה שטרות מזויפות שזייף שטרי המלך וכאשר נתן לו הקצין מחירם כנגדם שטר אחד אמיתי שאל לו הלא אנכי נתתי לך מאה שטרות ואתה פוטריני באחד, השיב לו הוי סכל התדמה מעותיך למעותי הלא שלך מזויפות אבל שטרי הוא אמת, ויען אותו הרמאי מאי נ"מ זה נייר וזה נייר, השיב לו הוי פתי ושוטה הלא שטרי אני יכול להובילו לאוצר המלך לפורטו שם בכל מטבע שארצה ויקבלו אותי בסבר פנים יפות אבל שטרותיך המזויפים אם אכניס אותם לשם יכירו מהר את זיופו שאין שם המלך חתום עליו ואתחייב ראשי למלך ולא אוכל להוציאם כ"א בחורים וסדקים ואינם שווים כ"א איזה פרוטות.

א ז"ל הרמב"ם (פ"א מהענין ה"ג) אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרי, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי, כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי, עכ"ל.

ב שהרי פעמים רבות יש אנשים שמעירים לאנשים אשר אינם חובשים מסכות, ולא תמיד אותם אנשים מקיימים מצות תוכחה כדינה ובאים לידי הלבנת פנים, ולא ימלט שענין יגיע לידי כעס.

ג כבר כתבתי בפנים החיבור שפעמים רבות כדי לדחות מעליהם חיצו המוכיח כשומן המשוח על המגן, אומרים מילי דליצנותא, מתוך זלזול חמור בערך העליון בחיי האומה הישראלית – חיי האיש הישראלי.

ד כבר כתבתי תוך החיבור שעוברים על ל"ת דהשמר לך פן תשכח שהיא אזהרה לגסי הרוח, עי"ש. ועוד באים הם לכלל מתכבד בקלון חבירו, באשר פעמים שיש אנשים שנשמרו מאד, ואעפ"כ באהבת הבוי"ת חפץ להענישם ולעוררם – את אשר יאהב ה' יוכיח – נדבקו על ידי בניהם הקטנים וכדו', ואז מראים באצבע, הנה פלוני ששמר עצמו ולא הועיל כלל, וכו'.

ה ואל תתמה על הלשון החריפה שקראתי להם שוטים, שהלוא אחז"ל (חגיגה ד.) איזהו שוטה זה המאבד מה שנותנים לו, ואמרין בירושלמי (פ"א מהתעניות ה"א) דאפילו עושה אחד מהם נחשב שוטה, והכי הלכתא כאשר כתבו השו"ע (יו"ד ס"א ס"ה) וז"ל, ושוטה, דהיינו שהוא יוצא יחידי בלילה, או מקרע כסותו, או לן בבית הקברות, או מאבד מה שנותנים לו, אפילו באחת מאלו, עכ"ל. א"כ ודאי אותם אשר יכלו לזכות בכל המצות המנויות בחיבורי זה, ובשביל כל מיני טענות של הבל ביטלו המצות הללו, ודאי יש לקרוא אותם שוטים, כי אם במאבד מילי דעלמא נקרא שוטה ק"ו במילי דשמיא.

כן הדברים ממש בעניננו המצות אשר עם ה' עושים בודאי הם עושים אותם מפני רצון הש"י שצוה אותם ע"ז ובודאי חתום הש"י על ענין זה כמו שאחז"ל (מדרש רבה רות פ"ה) כשאדם עושה מצוה אליהו כותבה ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם הדא הוא דכתיב אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו וגו' ויכתב ספר זכרון לפניו וגו' (וכעין רמז לזה יש ג"כ בתורה שכתוב על כמה מצות בסופן אני ה' ודרשו ע"ז אני ה' נאמן לשלם שכר והוא כעין חתימה שחותם המלך על שטרותיו) ובשטר כזה אם יובא למעלה בודאי תיכף ישולם שכרו בכבוד גדול ויפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חי העוה"ז ובודאי אין מקום לתשלומי שטר כזה בפה וכנ"ל.

אבל לא כן מי שהוא רשע מסתמא מצותיו המעטות שיש לו לא עשה לכבוד השי"ת כלל ורק לאיזה פניה וכבוד (א.ה. וכו"כ הרמ"ע מפלנו זיע"א בעשרה מאמרות מאמר חקור דין ח"ב פי"א, עי"ש). ובודאי אין שם השי"ת חתום על המצוה כזו והוא כשטר מזויף שאין המלך חתום עליו וכשיובא לעולם האמת שטר כזה אין שוה כלום ואדרבה יתעורר עליו רוגזו של מלך על שטרות כאלו [וע"ז אמרתי בדרך רמז מה דאיתא באבות הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי ר"ל אם שמו של הקב"ה שהוא אני [כמו שפירש"י בסוכה (מה. ד"ה אני והו) שהוא אחד מע"ב שמות] אם אינו חתום על מצותי מי מהמלאכים יוכלו לעשות לי שום טובה ואמר עוד וכשאני לעצמי מה אני, רצה לומר, אם הקב"ה יביט רק על עצמי ולא יצרף לי זכות אבות מה אני חשוב במעשי] אך מפני גודל טובו וחסדו של הקדוש ברוך הוא אינו מקפח שכר כל בריה ואפילו של אדם רשע לכן גם לו ישולם שכר אך מקום התשלומין בעבורם הוא בעלמא דשיקרא מפני שנעשו בשקר ומרמה ולכן יש גבול להתשלומין, עכ"ל.

אכן, כשהצעת הדברים קמיה אחד מבני החבורה אמר לי, דזהו דוקא במצוה גמורה, אבל הכא, שמניח המסכה על פניו לא בשביל לשמור על בריאותו ובריאות בני עמו, אלא שלא ינזק בממונו, אין הנחת המסכה גם בזמן שמניחה על פניו מעשה מצוה כלל, ואין זה כהנחת תפילין שמעשה ההנחה הוא מעשה מצוה בעצם, וא"כ לא יקבלו על כך שכר כלל.

ועל פי המתבאר בחיבורי זה הנה ודאי חובה גמורה היא לחבוש מסכה ברה"ר ולשמור כל חוקי הבריאות המתפרסמים בעת הזאת ע"י הרופאים, וה' הטוב יכפר בעדנו.

ואילו לא היה הבוי"ת חפץ שיקבלו עמו ישראל שכר על הדרישה והלימוד לחייב את עצמם על ענין לבישת המסכות על הפנים, היה כותב בתורה "מסוה תעטה לך על פניך בשעת המגפה", [והיה מפרש רש"י ע"ז, בזה"ל, מסוה, היינו כל מין בד או דבר אחר המגן מפני הדבקה טיפחית, על פניך, ולריך שלא יהיה האף גלוי כלל, ואין להורידו בשעת חתונות, ואין להשתמש בשקף, וכו'] בשעת המגפה, ומי ראו להורות מה נקרא מגפה הוא רק ת"ח הראוי להוראה ולא כל אדם. וככל אשר מורים אותנו הרופאים]. ואז לא היה מקום לטעות בזה, ובודאי היו כל ישראל עושים כן, מלבד הכופרים בתורה שיצאו למינות, שבשאת נפש עוברים גם על איסורים מפורשים.

אבל כבר השמיענו התנא הקדוש רבי חנניא בן עקשיא (סוף מכות) שחפץ הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר, וכדי שלא תתבטל מצות

י והעריני אחד מגדולי ראשי הישיבות שליט"א, שכן הוא מפורש בדברי קדוש ה' הרמח"ל זיע"א בדרך ה' (ח"א פ"ד אות ז) וז"ל, אכן מה שהאדם משתמש מן העולם לצרכו, הנה צריך תחילה שיהיה מוגבל בגבול רצונו, יתברך שמו, דהיינו שלא יהיה בו דבר ממה שמנעו ואסרו הא-ל, יתברך שמו, ושלא יהיה אלא הראוי לבריאות הגוף וקיום חיותו על הצד היותר טוב, ולא כפי נטיית החומר ותשוקתו למותרות, ותהיה הכנה בו להיות הגוף מוכן ומזומן שתשתמש ממנו הנשמה לצורך עבודת בוראו, שלא תמצא לה עיכוב בהעדר הכנתו וחולשתו. וכשיהיה האדם משתמש מן העולם על הדרך הזה, הנה ימצא התשמיש ההוא בעצמו פועל השלמות, כמו שזכרנו, ויקנה בו מעלה אמיתית, כמו שיקנה במעשה כל המצוות כולן, כי גם זה מצוה עלינו לשמור את גופינו בהכנה הגונה לשנוכל לעבוד בו את בוראנו, ונשתמש מהעולם לכוונה זו ולתכלית זו כפי המצטרך לנו. ונמצאנו אנחנו מתעלים במעשה הזה, עכ"ל.

אשר מפורש בדבריו ששמירת הגוף אף שהיא מצוה, היא מצוה רק בייחודו מחשבתו על הדרך הזה, ואז ימצא התשמיש ההוא בעצמו פועל השלמות.

וביאר הגר"ח פרידלנדר זצ"ל (נדק לחיים אות קו) ענין הסוג הזה, וז"ל, כלל מה שהאדם משתמש מן העולם לצרכו, וזה תלוי בכונה שתהיה לש"ש, לצורך עבודת ה'.

הבחירה בטוב נתן מקום לטועים לטעות, כדי שיאבדו שכרם, ולחפצים בקיום המצות חפץ הוא שידרשו את תורתו ויעסקו בה, על כן לא כתב כך בפירוש.

אכן מעתה לאחר שפרשתי כשמלה את גודל העונות והאיסורים החמורים שיש לחוש שעובר מי שהולך ללא מסכה על פניו, הרי זה כאילו נתפרש איסורו בהדיא, וכל מי שיעבור על איסור זה, לא יוכל להצטדק בפני ב"ד של מעלה שלא ידע את חומרתו וברור.

מילואים

אף החולקים על הרמב"ם ושאר ראשונים ואחרונים דעימיה, בין אם יסברו שאין הקורונה נחשבת סכנה ממשית לבריאות, וק"ו אם יסברו שהיא סכנה ממשית, ודאי איסורא דרבנן אית להו דלכו"ע המביא עצמו לסכנה עובר אדרבנן.

ע"ן לעיל מה שהארכתי שם בראיות ברורות, דרוב ככל הפוסקים ראשונים ואחרונים, נקטו כדבר פשוט שכל מי שאינו דואג לבריאות גופו הוא עובר איסור גמור מדאורייתא, ומלבד המו"ק בשיטת המהרש"א לית מאן דס"ל דלית ביה איסורא דאורייתא.

אכן הנה איתא בתענית (כ:) כי הא דאמר רבי ינאי, לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס, שמא אין עושין לו נס, ואם תימצא לומר עושין לו נס, מנכין לו מזכיותיו, אמר רב חנן, מאי קרא, דכתיב קטנתי מכל החסדים ומכל האמת, וצ"ב אמאי קאמר דטעמא משום שמנכין לו מזכיותיו, ולא אסרוהו מקרא דהשמר לך וכו', וכתב במחזור ויטרי (סי' שכה) ואור זרוע (ח"א, ק"ט סי' כ) דהך דאל יעמוד במקום סכנה לאו דווקא הוא, (דאינו איסור ממש, עש"ה) והיינו כמ"ש בשו"ת יהודה יעלה (ח"ב, חו"מ סי' ט) דהוא רק איסור דרבנן ע"ש, וע"ן שו"ת מהרי"ל (סי' מא) דמייתי הא דאל יעמוד במקום סכנה, וסיים בסו"ד מכל הני מורה דאין טוב לעמוד במקום סכנה, ומוכרח כהנ"ל, וע"כ דאל יעמוד במקום סכנה הוא רק באופן שאין הסכנה ברורה, דבכל גזונא דסכנה ברורה הוי דאורייתא.

ומבואר מיהא, תלת, חדא, דאפילו אם אי"ז סכנה ודאית יש בזה איסור דרבנן, ועוד, דאפילו להחולקים על הרמב"ם ודעימיה וסברי שאין איסור השמר וכו' קאי על איסור סכנה, מ"מ ודאי איסורא דרבנן מיהא איכא, ועוד, דאפילו לדעת הרמב"ם דאיכא איסורא בדבר שיש בו סכנה, ולדידן בחולי הקורונה הנה מלבד היתכנות להגיע לכלל סכנה ממחלה זו עצמה עוד חדשים לבקרים נודעים חולאים רעים אחרים הנוצרים ממנה, שאף שיש פחות אחוזים לחלות בהם, אך מכל מקום לא גריעי מסכנת מפולת, וא"כ אית בהו אף האי איסורא, מדרבנן, ועוד ק"ו הן הדברים ממאי דאסרו חז"ל (ברכות מג:) שלא יפסיע אדם פסיעה גסה, כיון שנוטל אחד מחמש מאות ממאור עיניו של אדם, כ"ש בזה.

ויש להעיר על הני דס"ל דאין בזה איסור, עפמש"כ בשו"ת עין יצחק (ח"א, אה"ע סי' פ אות יז) דהאיסור לעמוד במקום סכנה כמו הא דאין נכנסין לחורבה מפני המפולת, הוא דאורייתא משום ונשמרתם מאד לנפשותיכם, (וע' בנין ליון סי' קע"א מקור אחר) והרי עובדא דרב אדא (תענית כ:) מיירי בביתא רעיעא, ומייתי עלה הא דאל יעמוד במקום סכנה, ומוכח דאיירי בסכנה ברורה, ולומר דחורבה גריעא מביתא רעיעא, ובחורבה הוא סכנת מפולת יותר מבית רעוע, צ"ע, והרי מבואר שם בגמ' דאחר שיצא מן הבית נפל הבית מיד, הרי דהוי כמפולת ממש, וצ"ב.

ויש להעיר עוד ממש"כ בשו"ת חלקת יעקב בכמה דוכתי (או"ח סי' נה, חו"מ סי' ל"א, אה"ע סי' ל"ה, וסי' ס) דבהך דאל יעמוד במקום סכנה יש היתר היכא דדשו בה רבים, ומוכרח דלית בה משום ונשמרתם, כי בזה מה יועיל מה דדשו בה רבים.

י ואין בזה את הענין של מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין כיון שכל מה שביארתי כאן הוא דבר המפורש בתורה ואינה חכמה אלא רק מלאכה של סידור הדברים והגשתם בסדר נכון אל מול פני הקורא, וכבר האריך מרנא הח"ח בזה בהקדמתו ואין לכפול לרוב פשיטותם.

קונטרס מילואים

הנה כיון שחיבורי מיוסד על אדני פתיחת מרן הח"ח זיע"א להלכות לשון הרע, אמרתי לצרף בכאן קונטרס הערות על מנין הלאוין והעשין המנויים בדברי מרן הח"ח, להגדיל תורה ולהאדירה, כיון ששייך גם לנידון דידן.

לפני עיור

כתב החפץ חיים (פתיחה, לאוין, ז) ועובר נמי המספר והמקבל בלאו דלפני עיור לא תתן מכשול (ויקרא יט, יז) כי כל אחד נותן מכשול לפני חברו, שיעבור על לאוין המפורשין בתורה, עכ"ל. הנה חקרו האחרונים [יד מלאכי (אות טז) ארעא דישראל (מערכת ז, אות ה) שנות ימין (ח"ב) מקנה אברהם (מהדו"ב אות כלל, לז) תפארת אדם (חיו"ד סי' כה) פתח הדביר (ח"ג סימן קז אות ג) נר למאור (סימן מז) שואל ומשיב (מהדו"ב ח"ב, סימן סז) מצות המלך על אוהרות הר"ש אבן גבירול (ז"ת לא, הידור מאה, כלל א) שדי חמד (מערכת ו, כלל כו, סק"א) הגר"י פערלא בביאורו על ספר המצות לרס"ג (ז"ת נג-נה, ד"ה ולענין לאו) חזו"א (יו"ד סי' סג, ס"ק כה) קהילות יעקב (ע"ז סי' ג) משמרת חיים (ח"א, ענינים שונים אות א)]. וזה תוכן הדברים, יש להסתפק בהא דקי"ל דמי שהושיט כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח דעבר משום לפני עיור לא תתן מכשול, אי אמרינן דלא עבר עד שישתה הנזיר דנעשה האיסור דאז עובר המושיט, או דילמא משעת נתינה עובר, הגם שלא נעשה האיסור אח"כ, וכתב הרב יד מלאכי דהכי מסתברא, דאנתינה קפיד רחמנא, והרי עבר אמירא דרחמנא, וגם הוכיח מהא דאמרינן במועד קטן (יז.) אמתא דבי רבי חזיתיה לההוא גברא דהוה מחי לבנו גדול, אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא דקעבר משום ולפני עיור לא תתן מכשול, דתניא ולפני עיור וכו' במכא בנא הגדול הכתוב מדבר, ופירש"י דכיון דגדול הוא שמא מבעט באביו והוה ליה איהו מכשילו, עכ"ל. הרי מבואר דמיד שהכה את בנו ונתן המכשול לפניו אז עובר משום ולפני עיור וכו' הגם שאפשר שבנו לא יבעט בו ולא יכשל.

והוקשה לו על זה מהא דאמרינן בקדושין (לז.) רב הונא קרע שיראים באנפי רבה בריה אמר אזיל אחזיה אי רתח אי לא רתח, ופריך ודילמא רתח וקא עבר משום ולפני עיור וכו' ומשני דמחיל ליה ליקריה וכו' הרי משמע להדיא דכל עוד לא רתח רבה בריה לא היה עובר רב הונא אביו אלאו דלפני עיור אף שנתן המכשול לפניו, הוא היפך מהנראה בהדיא מההיא דמו"ק, ונדרחק הרב ליישב דהכי פריך כיון שיש לחוש דדילמא רתח א"כ ממילא הוא עובר מעיקרא דקרע השיראים אלפני עיור, ע"ש בדבריו. והסכים דכן הוא בדין דעובר משעת נתינה אלפני עיור אע"ג דלא בא לידי מכשול, וכן הסכימו הרבה מהאחרונים, ואף אותם שדחו ראיותיו, מ"מ אמרו שהדין דין אמת, אך יש מן האחרונים שס"ל שאינו עובר אלא אם כן הכשילו בפועל.

ומדברי רבינו שכתב שעובר נמי המספר בלאו דלפני עיור, ולא כתב לחלק בין קיבלו השומעים לבין לא קיבלו השומעים, משמע דבכל גווני עובר באיסור.

וכן משמע מדברי הח"ח שכתב (לשון"י כלל ו, ס"ד נהג"ה סניה) וז"ל, וזה גם כן באמת עצה היעוצה בענין שאם נכשל באיסור שמיעת לשון הרע תיכף יחפש עליו בכל כוחותיו זכות בפני המספר וישתדל להוציא מה שיש בלבו עליו ועל ידי זה יתקן את האיסור למפרע [עי' לקמן סעיף יב תיקון למי שנכשל באיסור קבלת לשון הרע]. ובבאמ"ח (סס סק"ז) כתב וז"ל, כי התיקון אשר נזכר שם הוא לענין להסיר מעליו הלא תעשה דלא תשא וכו' שעבר עליו, אבל עדיין לא תיקן לגמרי מה שעבר בלאו דלפני עיור וכו' כי על ידו עבר המספר באיסור לשון הרע וכנ"ל בפתיחה בלאו ד, אבל על ידי שישתדל ויוציא השנאה מלב המספר עליו בוודאי יתקן הלאו זה גם כן, כי משום זה מותר אפילו לכתחילה לדרוש מחבירו סיבת השנאה שיש לו על חבירו אם הוא משער שבידו לתקן את הדבר, עכ"ל.

משמע שרק אם יעקור את השנאה מליבו של המספר אזי הוא מתקן הלאו דלפני עיור שהכשיל את המספר, וא"כ כל זמן שלא עקר ממנו את השנאה עדיין הוא עובר בלפני עיור על כך ששמע לשוה"ר, אף שלא קיבל את הדבר כלל לאמת, אלא אדרבה הוא חושב שהצדק עם רעהו, אעפ"כ לא תיקן הלאו דלפני עיור, אשר

מדבריו הללו מבואר דעובר בלאו דלפני עיור ע"י שהסכים לשמוע דבריו, אף שלמעשה לא קיבל את דבריו, וכל שלא קיבל את דבריו יש לדון זאת כאילו לא נעשה האיסור, שלפי"ד האחרונים הנ"ל דעובר ע"י עצם העמדת האיסור מובן, וצ"ב.

אכן הנה כתב החפץ חיים (כלל ג, ס"י) וז"ל, ודע עוד דכל ההיתר דאפי תלתא הוא מצד האומר, אבל מצד השומע דהיינו אם הוא יודע את טבע השומע שתיכף כשישמע יקבל דבר זה לאמת על שמעון ויוכל להיות שיוסיף עוד דברים לגנאי עליו, לאדם כזה אסור לומר שום רמז של גנאי על חברו בכל גווני, והמספר לו עובר אלפני עיור לא תתן מכשול וכמו שהארכנו לעיל בפתיחה בלאו זה, עכ"ל.

משמע שדוקא אם יקבל השומע את דבריו לאמת עובר באיסור, ולא בכה"ג שאין מקבל את הדבר לאמת, וצ"ב.

והנראה בזה עפ"מ ש"ב עוד (לפ"ק כלל ט, ס"א נהג"ה) וז"ל, ומוזה נלמוד דהוא הדין לכל כיוצא בזה, אם רוצה לדבר עם אחד אודות מי, והוא משער שאין לבו שלם עם אותו פלוני ויבוא על ידי זה לגנותו, דאסור לדבר עמו אודותיו, עכ"ל. ובבאר מים חיים (ס"ס סק"ד) כתב וז"ל, על כן אם הוא יודע ומכיר לאיש אחד שאיננו בשלמות עם הרב או הבית דין שבעיר, ואיש הזה יש לו דין תורה עם אחד אצל הבית דין הזה, לא ישאולנו אח"כ מה נעשה בדיןך, שמא יצא חייב מבית דין וקרוב הוא מאוד שיצאו מפיו דברי גידופים על הבית דין הזה, ואז אפילו אם לא יתקבלו דבריו באזניו, עכ"פ גורם הוא שיספר האיש הזה בגנות הב"ד. [לפי מש"כ בהגה"ה הקודמת עבר בזה על לפני עיור ג"כ, שעל ידו בא חבירו לאיסור לשה"ר, שאם לא היה שואלו לא היה מדבר אל הקיר, לבד איסור האבק של לשה"ר], עכ"ל.

הרי מפורש שעצם הדבר שגורם לו לדבר בגנות מי שדיבר עליו, גם אם לא קיבל את דבריו, חשיב בכה"ג דעובר בלפנ"ע, וע"כ שיש איסור בעצם מה שמדבר בגנות חברו ולא רק בקבלת הדברים, וע"ז עובר השומע שמכשיל את המספר בכך, והבן.

ועל כן בכה"ג שאינו חוטא בעצם הסיפור [שהרי מיירי התם (כלל ג, ס"י) למ"ד דאיכא היתרא דאפי תלתא בהאי דיבורא]. אזי אינו עובר בלפנ"ע אם לא שמקבל דבריו לאמת, משא"כ בעלמא שיש איסור בעצם הסיפור עצמו, מפני הלישנא בישא שאילולא השומע לא היה לו למי לספר זאת, עובר בלפנ"ע אף אם בטוח הוא שלא יקבל כיון שהמספר עובר באיסור, השומע עובר בלפנ"ע.

אכן עדיין אין להוכיח שס"ל לרבינו שאילולא שנכשל השני אינו עובר המכשיל בלפנ"ע, כיון שס"ל שהמספר עובר בלפנ"ע אע"פ שודאי אין השומע עובר באיסור על שמיעתו אם אינו מאמין, וכיון שכתב שהוא עובר בלפנ"ע, משמע לכאורה שעובר בלפנ"ע אף אם אינו ודאי שיעבור הנכשל באיסור.

שו"ר שהדבר מפורש בח"ח (לפ"ק ס"א, נהג"ה שניה) וז"ל, וכבר ביררנו לעיל בפתיחה באות ד בלאו דלפני עיור הוא אפילו אם אינו רוצה שחבירו יעשה איסור רק כיון שהוא מכין לו סיבת העבירה עובר בלאו זה, עכ"ל. אשר מפורש יוצא שהאיסור הוא שמכין לו סיבת האיסור, אף שאינו מכשילו ממש, והוא ממש כדברי האחרונים המחמירים, והבן.

ויותר מפורש הוא בדבריו בהגה"ה שעל הבאמ"ח (לפ"ק כלל ט סק"א) וז"ל, וקשה לי עליו (על דנינו יונה) ועל הרמב"ם למה כתבו על זה דהוא אבק לשון הרע, הלא בלא"ה יש על זה לכאורה לאו דאורייתא של לפני עיור לא תתן מכשול, דומיא דמכה לבנו הגדול דאמרין במו"ק (יז). דעובר בזה על לפני עיור משום דגורם לבן שיחטא נגדו, וכן במלוה לחבירו שלא בעדים אמרינן בבבא מציעא (עה) דעובר על לפני עיור, ופירש"י כי עולה על רוחו לכפור, אף דבודאי אין רצונו של אביו וגם של המלוה לזה, אפילו הכי כיון דמכין לו סיבת העבירה עובר על לפני עיור וכמו שכתב הרמב"ם בספר המצות (מזה לט) אם כן הכי נמי בענינינו הרי הכין לו סיבת העבירה.

ועל המימרא דאל יספר אדם בטובתו של חבירו שמתוך טובתו בא לידי גנותו שחשבו הרמב"ם וה"ר יונה בענין אבק ולא זכרו על זה לפני עיור, לא קשיא לי כל כך, דאיכא למימר בכל הני דנזכר הלאו דלפני עיור כגון במושיט כוס יין לנזיר בפ"ק דע"ז (ו) אף שרש"י פירש שם שמא יבא לשנותו וכן בקידושין (לז). בעובדא דרב הונא דקרע שיראין באפי בריה דקפריך שם הגמרא ודילמא רתח וקעבר רב הונא אלפני עיור וכן בהמכה לבנו גדול דאמרין במו"ק (יז). דעובר בלפני עיור ופירש"י שמא יחטא הבן נגדו, אלמא דלאו דבר ברור הוא שיחטא על ידו, אף על פי כן שם הדבר קרוב לוודאי שיחטא על ידו, אבל הכא על ידי שמספר

טובתו של חבריו סבירא ליה שאף שאמרו שמתוך שבחו בא לידי גנותו, אף על פי כן אין הדבר קרוב כל כך שיבוא לזה, כי קשיא לי, אסתימת לשון ר' יונה שכתב דענין אבק לשון הרע הוא כאשר יסבב האדם בדבריו שיספרו בני אדם לשון הרע, וכן אלשון הרמב"ם שכתב בענין אבק מי היה אומר וכו' שזה גורם להם שיספרו בגנותו, משמע דבכל גווני שאינו מספר בעצמו רק מסבב לחבירו שיבוא לזה הוא רק בכלל אבק, ודוחק לומר דמה שחשבו לזה באבק לשון הרע, היינו לבד הלאו דלפני עיור.

ויש לתרץ קושייתנו, דלכך כתבו על זה רק האיסור דאבק לשון הרע, דרצו לכלול בזה אפילו באופן דבלאו ידידה אפשר שהיו באים גם כן ללשון הרע, ובוזה לא שייך לפני עיור כדמוכח בע"ז (ו). דלא שייך לפני עיור רק בדקאי בתרי עברי דנהרא, אבל אם בלאו ידידה לא היו באים השומעים ללשון הרע כגון שלא דיברו כלל מתחילה אודות פלוני, והוא בדבריו סיבב להם עד שדברו לשון הרע, אימא דעובר גם כן בלפני עיור, עכ"ל.

אשר מפורש בהדיא דכל המכין סיבת העבירה עובר בלפני עיור, וא"צ שיחטאו בפועל מחמתו, עד שהוקשה לו אמאי דין אבק לשון הרע לא חשיב בכלל לאו דלפני עיור, והוצרך לחלק שלפני עיור בעינן שיהיה איזה שהוא גורם שיבוא לידי חטא בדבריו, ואבק לשון הרע גם אם אינו גורם ממש, כיון שאפילו בלא דבריו היו חוטאים, חשיב אבק לשון הרע.

לפני עיור

כתב החפ"ז חיים (פתיחה, לאוין, ד) ועובר נמי המספר והמקבל בלאו דלפני עיור לא תתן מכשול (ויקרא יט, י) כי כל אחד נותן מכשול לפני חברו, שיעבור על לאוין המפורשין בתורה וכו' לא כן המקבל, אפשר דאינו עובר בלאו זה רק אם הוא לבדו שומע ממנו עתה הלשון הרע או הרכילות, ואילו היה הולך עתה מאצלו לא היה לו אל מי לספר הלישנא בישא שלו, אבל אם יש בלעדו שומעים אחרים בעת מעשה, אפשר דאין עובר השומע על לאו זה כי אם על לאוין אחרים המפורשים בפתיחה זו, ועיין בבאמ"ח שכתב וז"ל, וכל זה אם בא אחר התחלת הסיפור אבל הראשון שהתחיל לספר לפניו, אף שבאו אח"כ אל השמועה הרעה הזאת עוד אנשים, בודאי עובר בכל גוני, כי על ידו הותחל האיסור, עכ"ל.

ובבאר מים חיים (ע"ס סק"ד) כתב וז"ל, ומה שלא החלטתי דבר זה וכתבתי בלשון אפשר, משום דיש לי צ"ע אולי גם בזה עובר על לפני עיור כיון דחזינן דהקפידה התורה על המספר על שהוא משיא שמע שוא כדאיתא בפסחים (קמ). קרי ביה נמי לא תשיא אפשר דעובר על כל אחד מהשומעים בלאו זה דומיא דמאכיל איסור לכמה אנשים דכל שיתרבו האוכלים יתרבה האיסור על המאכיל וא"כ ממילא עבר כל אחד מהשומעים על לאו דלפני עיור על שהוא מכשיל את המספר בלאו דלא תשיא וצ"ע, עכ"ל.

וצ"ב אמאי כל ספקן הוא שמא יעבור בלפני עיור משום שהמספר עובר על כל אחד מהשומעים בלאו בפנ"ע דלא תשיא, וצ"ב והלא המקבל לשון הרע עובר באיסורים רבים, ואמאי לא כתב שכיון שהמספר מכשילו בכמה וכמה איסורים אחרים, הרי הוא בודאי עובר בלפני עיור, שמכשיל את המספר בכך שהוא מכשיל אותו בכל הני איסורים, וצ"ב.

עוד צ"ב אמאי עובר הראשון באיסורא מכל מקום, והלא התיר הח"ח (ע"ז ה, נהג"ה) לשמוע כל דבריו כדי להוכיח מיניה ידידה שהוא הוצאת שם רע בעלמא, ע"ש, ודלמא להכי שמע אותו, או ששמע אותו לתועלתא, ואם כן על כל אחד לחשוש שמא כל אחד מהשומעים שלפניו יש להם האי טעמא, שלכן נשארים לשמוע את דבריו, וכל כהאי גוונא להם שרי ולו אסור והרי הוא היחיד המכשיל את המספר באיסור לשון הרע שאינו לתועלת, וצ"ב.

גאווה

כתב מרנא הח"ח זיע"א (פתיחה, לאוין, ה) וז"ל, ועובר נמי המספר לשון הרע בלאו (דברים ה, יא) דהשמר [לך] פן תשכח את ה' אלוקיך, שהוא אוהרה לגסי הרוח, כי כיון שהוא מלעיג ומתלוצץ על חבריו מסתמא הוא מחשיב את עצמו לחכם ולאיש באנשים, כי אילו היה מכיר את נגעי עצמו לא היה מלעיג מחבירו, עכ"ל.

אכן אף שכתב שם שפעמים שמותר לשמוע לתועלת, עיין מש"כ (לפני כ"ד, בלמ"ח סקמ"ו) שהמספר ללא כונת תועלת אף אם תצמח מזה תועלת לשומע, מ"מ הוא כמתכוין לאכול בשר חזיר, וצידד עוד דחשיב לשון הרע גמור, וא"כ היה לו להודיעו בכה"ג קודם שימשיך בסיפור ואי לא הכי הרי הוא עובר בעשה דהוכח תוכית.

והנה לשון זה לא ציין הח"ח מקורו מהיכן הוא, ומצאתי מקורו מהור ברבינו יונה (שערי תשובה ש"ג אות קעד) וז"ל, וגם הוא יהיר, כי השפל והנכנע כאשר יכיר מגרעת עצמו ומומיו לא יתלוצץ על בני אדם, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (מעניית מ.) לעתיד לבא מתקבצות כל החיות אצל הנחש ואומרות לו, ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך, אמר להם, ומה יתרון לבעל הלשון, שנאמר (קהלת י, יא) אם ישוך הנחש בלא לחש ואין יתרון לבעל הלשון, וזה החלק גם הוא מחלקי כת מספרי לשון הרע, עכ"ל. אשר מפורש בדבריו שהוא שייך גם בלשוה"ר.

לא תחללו

כתב החפץ חיים (פתיחה, לאוין, ו) וז"ל, ועובר נמי המספר והמקבל בלאו דלא תחללו את שם קדשי, אחרי שאין בזה תאוה ולא הנאה גשמית שעל ידי זה יתגבר יצרו עליו, על כן נחשב העון הזה כמרד ופריקת עול מלכות שמים בעלמא ומחלל שם שמים בזה, וזה דברנו אפילו בסתם איש ישראל, ובפרט אם הוא איש חשוב שהכל מסתכלין על מעשיו בוודאי מתחלל השם על ידי זה, ועל אחת כמה וכמה אם היה העבירה הזאת ברבים בוודאי שהחטא גדול עד מאוד שנקרא מחלל שם שמים ברבים, עכ"ל.

וביאר בבאמ"ח (ספ, סק"ו) אמאי אין בזה הנאה וז"ל, ק"ו בענינינו שאין לו שום הנאה כמ"ש בתענית (מ.) לעתיד לבא מתקבצות וכו' אצל הנחש ואומרים לו ארי דורס ואוכל וכו' אתה מה הנאה יש לך והוא משיב להם ומה יתרון לבעל הלשון ועיי"ש ברש"י שפירש שמספרין לשה"ר אף על פי שאין לו הנאה, א"כ בוודאי נקרא מחלל השם ע"ז, עכ"ל.

והנה כתב הרמ"א (או"ח סימן קצ"ז, ס"א) וז"ל, בני אדם שסיפור שמועות ודברי חידושים הוא עונג להם, מותר לספרם בשבת כמו בחול, עכ"ל. ואם כן מבואר שיש הנאה לדבר דברי חידושים, ואמאי חשיב זה מחלל שם שמים.

ונראה לבאר עפמ"ש"כ הרשב"א בב"ק (ג: ד"ה נסיכה) וז"ל, וסבור אני שאף הנחש שנשך הוי תולדה דשן ואף על פי שאינו אוכל לפי שנהנה בנשיכתו, ואף על פי שאמרו בפ"ק דתענית (מ.) שמתקבצות כל החיות אצל הנחש ואומרות לו מה הנאה יש לך ואומר להם ומה יתרון לבעל הלשון לאו למימרא שאין לו הנאה כלל, אלא שאין לו הנאה לאכול, ומ"מ כיון דאורחיה בהכי לא נפיק מתולדה דשן, עכ"ל.

אשר מבואר בדבריו מהות ההנאה הנדרשת כדי להחשיב הדבר לנהנה, ואשר לא בא אל הנאה זו בכלל מזיק דקדן הוא, שאין הנאה להזיקו, וכונתו להזיק גרידא, והוא, שתהיה הנאתו מגוף החיסרון, ולא שההנאה היא דבר נפרד מהחיסרון, והיינו, שאף אם תתלווה למזיק הנאה מעשיית המעשה, כל עוד שאין ההנאה מגוף החיסרון, וכאוכל מאכל של חברו, שגוף החיסרון לחברו הוא הגורם את הנאתו, משא"כ בדיבורים שההנאה היא דבר נפרד מהחיסור, כיון שההנאה הזאת תגיע לאדם גם בדברי היתר, וכיון שכך שפיר הוי בכלל חילול ה'.

לא תשנא

כתב החפץ חיים (פתיחה, לאוין, זאמ"ח סק"ז) וז"ל, ולפעמים עובר המספר וכו'. ואף שאמרו בגמרא דערכין (טז:) דבשנאה שבלב הכתוב מדבר והובא דבר זה ברמב"ם במדע (פ"ו מדעות ה"ה) וז"ל, והמכה חבירו והמחרפו אף על פי שאינו רשאי אינו עובר בלא תשנא, עכ"ל. כוונתו דוקא מחרפו, אף שגברה שנאתו עד שפלטת לחוץ עכ"פ ידע חבירו איך להשמר ממנו, אבל בשנאה שבלב אף דלא פלטת עדיין שנאתו לחוץ מכל מקום יוכל להתנוצץ מזה דבר שגרוע יותר לחבירו, שלא ידע איך להשמר ממנו, ולכן אסרה התורה את זה בפרטיות, עכ"ל.

והנה לביאור זה לא ציין הח"ח מקור מהיכן שאב את ביאורו ברמב"ם, ואני בענייני מצאתי מקור נאמן לדברי רבינו מדברי הברית משה על הסמ"ג (ז"ת ה, אות ג (ב) ד"ה ותניא) ע"ש.

ואגב אורחא, הנה דעת הרמב"ן (ויקרא יט, יז) וז"ל, והנכון בעיני, כי הוכח תוכיח, כמו והוכיח אברהם את אבימלך (נלאשית לא, כה) ויאמר הכתוב, אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרצונך, אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי, ולא תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבך ולא תגיד לו, כי בהוכיחך אותו יתנצל לך, או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו, ואחרי כן יזהיר שלא תנקום ממנו ולא תטור בלבבך מה שעשה

לך, כי יתכן שלא ישנא אותו אבל יזכור החטא בלבד, ולפיכך יזהירונו שימחה פשע אחיו וחטאתו מלבדו, ואחרי כן יצוה שיאהב לו כמוהו, עכ"ל.

וביאר מרן הגה"ק רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל (ערכין סימן ה, אות ג) שהכל דין אחד, שצריך להתווכח עימו עד שימחל לו או עד שיתנצל בפניו על מעשהו, ומשמע מינה דאם רק מודיע לו שהוא שונא, אינו מודיע לו סיבת שנאתו, ולא מתווכח עימו על כך, עדיין עובר באיסור לא תשנא.

עוד כתב לבאר (ס"א אות ג) בדעת רש"י בערכין (טז: ד"ה יכול) דאמר"י התם, תנו רבנן, לא תשנא את אחיך בלבבך יכול לא יכנו, לא יסטרנו, ולא יקלקלנו (ויקללנו, ש"מ"ה) ת"ל, בלבבך, שנאה שבלב הכתוב מדבר, ע"כ. שכתב דלא יכנו, היינו על דבר תוכחה, והקשה ע"ז, אמאי אסור לשנאותו מאחר שעבר עבירה, ותירץ דמיירי בדבר עבירה שאינה ראויה לפי דרגתו, ועל כן הכהו כדי שיטיב דרכיו, וכדאשכחנא (ערכין ס"א) דאמר ריוחב"נ הרבה פעמים לקה עקיבא על ידי, ולא הותר רק להכות ולא לשנאותו, ע"ש.

והיוצא מזה שדעת רש"י והרמב"ן וע"ש שהביא גם כן דעת היראים (מ"א לט) בעין דעת הרמב"ן, ועוד כתב משמיה דמרן שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א שדקדק בדעת הראב"ד (תורת כהנים קדושים פרק ג, פ"ד, אות ו) שהאומר לחבירו שהוא שונא חמור יותר ממי שאינו מודיע על שנאתו, ע"ש.

וא"כ יש לי תמיהה עצומה על דברי החפץ חיים שהרי נתבאר לעיל (בהמ"א דלפי חלמ"א) שדעת הח"ח בכל דוכתא להכריע במחלוקות הראשונים לחומרא, ע"ש. וכיון שכך אמאי הכא נטה קו, והכריע בדעת הרמב"ם, כאשר לפי רש"י הרמב"ן והראב"ד עדיין עובר בלאו דלא תשנא, אפילו בגוונא שמודיעו על שנאתו, וצ"ע.

הוכח תוכיח

כתב מרנא הח"ח זיע"א (פתיחה, עש"ה, ה, נהגה"ה) וז"ל, [עמש"כ שם ולפעמים עובר ע"י קבלתו את הלשון הרע או הרבילות גם על מצות עשה דהוכח תוכיח, כגון אם רואה שחבירו מתחיל לספר לו בגנות חבירו, והוא יודע שדבריו יהיו נשמעין להמספר, ואפילו אם ספק לו בזה, מחויב מן הדין להוכיחו כדי שלא יגמור החטא, ולכן אם מניחו לגמור סיפורו הרע על חבירו בוודאי עובר על מצות עשה זו]. וז"ל, ואף אם יסכים בדעתו בעת השמיעה להוכיחו אחר שיגמור סיפורו גם כן שלא כדין הוא, דאיך יתכן שאם אחד רואה שחבירו ישראל אוכל בשר חזיר חס ושלום, יניחנו מתחלה שיאכל על סמך שיוכיחנו אחר כך, ובוודאי מן הדין מחויב להוכיחו תיכף, אולי יקבל ממנו ויפסוק מלאכול, דכל כזית הוא לא תעשה בפני עצמו, וכן בדין נמי כל דיבור ודיבור של גנות הוא איסור בפני עצמו, אם לא שהוא רואה שאם יניחנו לגמור הסיפור יהיה טוב לו לברר לפני השומעים מן הסיפור הזה גופא שהוא דברי הוצאת שם רע בעלמא, עכ"ל.

וצ"ב מנא ליה הא, שאם יוכל להוכיח מתוך הסיפור עצמו, שהוא הוצאת שם רע בעלמא, מותר לו להכשיל את המספר והשומעים, שמא לא ישמעו לו, וצ"ב.

ומצאתי מקור נאמן לכך לענ"ד מדאי' בברכות (לג:) ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר, הקל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד, המתין לו עד דסיים, כי סיים אמר ליה, סיימתיה לכולהו שבחי דמרך, למה לי כולי האי, אנן הני תלת דאמרינן אי לאו דאמרינן משה רבינו באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינןהו בתפלה, לא הוינן יכולין למימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת, משל, למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו, ע"כ.

ולכאורה גם בזה יש להקשות אמאי לא השתיקו רבי חנינא מיד בהתחילו להוסיף שבחים על מה שאמרו אנשי כנה"ג, כיון שיש בזה זילותא כלפי שמיא, וצ"ב.

אלא מוכרח מזה יסוד זה, דכל ענינה של מצות התוכחה הוא להאיר עיני החוטא, שישבו מחטאו, ולא רק להפרישו מן החטא, על כן אם ההמתנה היא לתועלת הענין, מצורת המצוה היא שימתין ואח"כ יוכיחנו, כדי שיקיים מצוותו בשלימות.

אכן עיין עוד מה שכתב בזה הח"ח גופיה (לשון"י כלל ה, ס"ד, וצנאמ"ח סק"ו) לבאר דההיתר בזה מבוסס על כך שאפילו רבילות עצמה מותרת כדי להשקיט המריבה, א"כ כ"ש ששמיעה מותרת, ע"ש.

כיבוד אח גדול

כתב מרנא הח"ח זיע"א (פתיחה, עשין, י) וז"ל, ואם הוא אחיו הגדול, או בעל אימו או אשת אביו, עובר ג"כ על מצות עשה דכיבוד דאיתרבו מריבויה (שמות כ, יג) דואת, כדאמרינן בכתובות (קג.) עכ"ל. ויש לעורר שכתב הרמב"ן בספר המצוות (שולחן, עמוד נא במהדורת הר"ר שני פרנקל ז"ל) אהא דאמרו (כמוצות קג.) כבד את אביך ואת אמך לרבות את אחיך הגדול, וזה לשונו, אבל אחיך הגדול חשבו הראשונים שאין המצוה כן אלא בחיי האבות, לפי שהוא גנאי להן שיתבזו תולדותם והם מצטערים בזה הרבה, ומנהג כל האנשים לייסר בניהם לנהוג כבוד בגדוליהם עכ"ל. מבואר ומפורש בדבריו שעיקר דין כיבוד אחיו הגדול הוא בגדוליהם, ולא רק על הגדול בלבד – הבכור, וכך העלה להלכה מוהרר"ח בברכי יוסף (יו"ד סי' רמ, ס"ק טו"ז ד"ה ודע) משמיה דהארי"ז"ל בשער המצוות, והבא"ח (שנה ג' שופטים אות כט). ובדרך פקודיך (מלות עשה לג, חלק הדיבור, אות ג, וחלק המעשה, אות י) [וכתב שם המעם המבואר בכתבי הארי"ז"ל (שעה"כ דיוסי כונות ק"ש דיוס, ופע"ח שער ק"ש פ"ה) שהבן הראשון לוקח מקודם מההוא רוחא דשדי בגווה, וכולם הבאים אחריו הם יונקים ונשפעים ממנו עיין שם, וזהו המעם שאדם חייב בכבוד אחיו הגדול כמ"ש רז"ל ואת לרבות אחיך הגדול, והמעם הוא כי הנה אחיו הגדול הוא לוקח בתחלה עיקריות ההוא רוחא, והאח הב' נטל מה שהשאר אחיו הגדול ונמצא שהשני טפל לראשון ועד"ז האח הג' טפל לב' אחים הראשונים לפי שלוקח השיריים שנשארו ממה שלקחו].

ואמנם יש אחרונים שכתבו היפך זה, עיין הלכות קטנות (סי' קנג) ופתחי תשובה (יו"ד סס, סקי"ט). מ"מ כיון דקי"ל בפלוגתא בדאורייתא דאזלינן מספיקא לחומרא, בעינן למיעבד בה לחומרא, ולהחמיר לכבד כל אחיו הגדולים ממנו, שהרי כתב הח"ח בבאמ"ח (פתיחה, עשין, י) וז"ל, ודע דמה שקרינו לאינו מכבד אשת אביו ובעל אמו עובר בעשה, אף על גב דרק איתרבו מאת, מצינו כזה ממש בשבועות (ז); בגמרא האי עשה והאי עשה, פירש"י שם לענין תלמיד חכם דאיתרבי מאת ה' אלוך תירא, עכ"ל. וכן מפורש ברמב"ם (פ"ו מממרים ט"ו) ומדברי סופרים שיהיה חייב אדם בכבוד אחיו הגדול ככבוד אביו, עכ"ל. ובכסף משנה ורדב"ז שם דקרי ליה מדברי סופרים משום דאיתא מריבויהא אבל הוא דינא דאורייתא, גם הרמב"ן בספר המצוות (שולחן, כ) כתב שהיא מדאורייתא, והמנח"ח (מלות לג, אות א) כתב שהרמב"ם חזר בו בחיבורו ממש"כ בסה"מ מכח השגת הרמב"ן, ע"ש. ועי' בשו"ת דברי יציב (יו"ד סי' קנח) [וראיתי מי שכתב בזה דברים תמוהים משמיה דהמנח"ח, ולא דק בה כלל, אך אכמ"ל].

יראת שמים

כתב הח"ח זיע"א (פתיחה, עשין, יא) ועל כולם עובר עוד על מצות עשה דאת ה' אלוך תירא שהוזהרנו בזה וכו' ובודאי מי שמפקיר את נפשו לעון החמור הזה של לשוה"ר ורכילות, בטל עשה זו, עכ"ל. וצריך לי עיון שהרי להלן (סס נאמ"ח סקי"ז) כתב הח"ח בהא דעובר בביטול עשה דמצות ת"ת וז"ל, דבמה שאינו מקיים עשה בעת שצריך לקיימה נקרא עובר על העשה וכו' ואין לו לפטור עצמו מעשה דתורה במה שיקיימה אח"כ, כי כל רגע ורגע היא זמנה, עכ"ל. ומעתה הלוא כבר כתב החינוך (כסוף הקדמת ספרו) [והביאו הח"ח בריש המשנ"ב (נאמ"ח סי' א, ד"ה וסוף, עשה חמיסין)] שמצות היראה היא מצות עשה תמידית, א"כ אמאי בעינן שיהיה מופקר לעון חמור זה בכדי לבטל עשה זה דיראה שעניינו [כלשון הח"ח שם] ובבוא מעשה לידינו נתחייבנו להעיר את רוחנו באותו הפרק שהקב"ה משגיח בכל מעשה בנ"א וישיב להם נקם כפי רוע המעשה, ועי"ז ימנע מלעבור על דעת קונו, וא"כ כל אימתי שעובר על א' מכל המצוות בין עשה בין ל"ת עובר על עשה דיראה, ולכאורה א"צ שיהיה מופקר לזה, וצ"ע.

ביטול תורה

כתב החפ"ץ חיים זיע"א (פתיחה, עשין, יג) וז"ל, ועל כולם עובר בזה הזמן של סיפור לשוה"ר ורכילות על מצות עשה של לימוד תורה, שהיא מצות עשה גמורה, עכ"ל. ובבאמ"ח (סס, סקי"ז) ביאר טעמו מפני שאין לו לפטור עצמו במה שילמוד אח"כ, כי כל רגע ורגע היא זמנה, עכ"ל. וכן פסק במשנ"ב (סי' קנה סק"ד).

ואמנם בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תתנ"ט (תט"ז)) כתב, שאין כן דעת כל המפרשים, דס"ל שאין אדם חייב מן התורה ללמוד תמיד, וכמ"ש בן הר"א ממיץ ורבינו יונה, וכ"כ הריטב"א והרא"ש וכו'. ע"ש.¹
ואף לפי דברי הח"ח שיש חיוב ללמוד בכל עת, כאשר אדם אסור בלימוד התורה כגון אבל, ובת"ב, [לשיטות הסבורות שפטור מללמוד גם בדברים המותרים ללמוד בזמנים אלו, עיין בזה בריטב"א (מו"ק טו. ד"ה אצל אסור, ונחידושו לכתובות ו: ד"ה חוץ מן התפילין) שו"ת מהריט"ץ ח"א (נחידושו פרק אלוהו נקד שצטוף הספר, דף יב רע"ג) שבט יהודה (סי' שפד) שו"ת חכם צבי (סי' ק) ערך השולחן (סי' תקנז, סק"א) ערוך לנר (סוכה כה: ד"ה אצל חייב) מועד לכל חי (סי' י, אות כא) ערוך השולחן (סי' שפד, סק"א) שלחן גבוה (סי' תקנז סק"ה) שדי חמד (מערכת זין המלכים סי' ז אות יב, כללים מערכת ו, כלל טו) שמחת יהודה (שמחות פרק ו ה"א)]. והנמצא במקומות המטונפים לאונסו, אינו עובר בעשה זה.

בפלוגת הגר"א והחזו"א

ידוע מש"כ מרן החפ"ץ חיים זיע"א (פתחה, עשין, יב) וז"ל, ועל כולם עובר בזה הזמן של סיפור לשוה"ר ורכילות על מצות עשה של לימוד תורה, שהיא מצות עשה גמורה וכו' וכן ראיתי כתוב בשם הגר"א (קול אלוהי המלך, אבות פ"ג) שפירש מהו דין ומהו חשבון, ופירש, דין היינו על עברה עצמה, וחשבון היינו שמחשבין עמו בעת הדין על הזמן שעבר עברה, שהיה יכול לקיים מצוה, עכ"ל.

אמנם ידוע שמרן החזו"א זצ"ל (תשובות וכתבים ממנו החזו"א סי' עה) ס"ל דכשם שאין לחייב את האורג בשבת משום בונה כיון שאין לחייב על מעשה אחד משום שני שמות, כך אין לחייב מדבר לשוה"ר משום ביטול תורה, וידוע מה שמקשיין העולם ע"ז הא בכמה דוכתי אשכחנא (עי' מכות כא:) יש עובר מעשה אחד וחייב עליו משום שני שמות, ואף התירוץ ע"ז ידוע שכונת מרן החזו"א היא דוקא בכה"ג שא"א לעבור על דיבור לשוה"ר בלי עון ביטול תורה, ועל איסור אורג בלי עון בונה, ע"כ אין להחשיבן בפנ"ע, כי בזה שהתורה גילתה לנו לאיסור דבר זה גילתה גם כן שאין לחייב על איסור זה מפני דברים אחרים, והבן.

אלא שצריך לי עיון אם בדור המדבר קרא אדם פסוק זה ותדבר מרים ואהרן במשה וגו' ונתכוון לגנותם ע"ז אלא שלא ביטל מצות ת"ת כאן שלמד תורה, וא"כ מבואר ששייך לדבר לשון הרע בלי לבטל עשה דת"ת, ולא הקשיתי מזמננו כיון שהוא לשון הרע על המתים שהוא רק בחרם הקדמונים, [ואף שבפשטות כל חרם הקדמונים הוא רק על מוציא שם רע ואילו לשון הרע על אמת נשאר בתוקף איסורו, כמבואר כל זה בביאור שבילי חיים להגר"מ קאופמן על החפ"ץ חיים (לשון"ר כלל ח, אות ט, שנילי חיים אות יד) עש"ה. מ"מ כיון שיתכן להתווכח ע"ז שהרי בגמ' ברכות (יט.) איתא שכל המספר לשוה"ר על המתים כאילו מספר על האבן מפני שלא אכפת להם, ומ"מ אין בזה כל כך ממשות שהרי עונשן של המרגלים היה על שדיברו לשון הרע אע"פ שעיקר הלשוה"ר היה על עצים ואבנים, ומשמע שאף בזה האיסור בתוקפו, כנלענ"ד ומ"מ נקטתי כך כיון שאי"ז מילתא דפשיטא לכו"ע].

ויש בזה נפק"מ גם לזמננו, כגון במה שמבואר בהלכה שאחד שחשוד על הדבר אין להעלות אותו לתורה בקריאת הפרשה הנוגעת לחשד שעליו, וא"כ אדם שדורש ברבים ודורש בד"ת בגנות ענין מסוים שידוע לכל שכונתו לגנות מעשה של אדם מסוים מתוך הקהל א"כ אף הוא מקיים מצות ת"ת בדרישתו בד"ת ואעפ"כ עובר באיסור לשוה"ר [וא"ת שהלוא לכך נתמנה להוכיח בשער אף אני אומר לך הני מילי כשהוא נקי אפילו משוגג מאותו דבר כמש"כ הח"ח ע"י שמירת הלשון (שער התננה פ"ז) במעשה דיהוא, [ובלא שוגג ע"י שע"ת (ש"ג, יט) ובח"ח (לשון"ר כלל י, ג)] אבל בלא"ה הרי הוא נענש ע"ז], וא"כ בכה"ג נמצא שעבר על איסור לשוה"ר בלי ביטול תורה, וא"כ נפל בבירא התירוץ על דעת החזו"א דמאי שנא ביטול תורה שאין עובר משאר איסורים שאסף הח"ח שכן עובר עליהם, וצ"ע.

ואגב בגוף המחלוקת כבר נחלקו בזה קמאי ומראה מקום אני לך לב' או ג' מקומות במנח"ח (מוסד השנה אות כה מלאכת בונה ס"ק 7, מלאכת חורש אות א, מלאכת מכה צפטיס אות כז סק"א, מלאכת כותש אות לז סקי"ד) ואכ"מ.

¹ והנה הבאמ"ח (סס) כתב וז"ל, ולא תקשה אם כן למה אמרו ביומא (יט:) אמר רב כל השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם ולא בדברים בטלים ולא הבא וכו' תיפוק ליה שעובר על עשה דתורה על ידי מה שאינו מקיים אז מצות עשה דתלמוד תורה, עכ"ל. וע"ש מה שכתב ליישב.
אכן לפי"ד הנ"ל לא קשיא מידי, דדוקא השח שיחת חולין הוא דעובר בעשה משא"כ היושב בטל אינו עובר בעשה זה כלל, והבן.

יום ו' ערש"ק כי תבוא תש"פ

לכבוד מעלת ידיד ה', החכם הכולל, מהולל בתשבחות. אוצר של יראה טהורה, ודקדוק הלכה בגבורה. חוסר מגזע היחס, רם מעלה, נודע לשם ולתהילה. דולה ומשקה מבארה של תורה לעדרים של ת"ח, ואף אני בתוכם.

ה"ה הגאון רבי אברהם חיים שצ'יגל שליט"א.

אחרי דרך מבוא השלום, ובברכת תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה, לו ולכל בני ביתו. הנה נא הואלתי לדבר אל אדוני, ואנכי עפר ואפר, ומן הראוי היה שאשלח עטי המדבר'ה, ועט לחשות, כי מי אני ומה אני להשיב את הארי החי במלחמתה של תורה, אמנם כך היא דרכה של תורה זה בונה וזה סותר, ומיני ומיניך יתקלס עילאה ותריוח שמענתא דא, ולכבוד מעלתו אמרתי להשיב מפני הכבוד, כי גדול כבודו בין כל היהודים, והנה אני פותח יד בתשובה, בקצרון של דברים, ויהי הקצ'ר אמיץ, כי קצר המצע מהשתרע, ונתתי שלום בארץ, יהא שלמא.

א. בראש אמ"ר, הנה עוררני כת"ר הרמה שליט"א על דבר אשר כתבתי בחיבורי (מעטרה צדקה לאוין א, עטה כסלמה סק"ג) לחייב את ההולך ללא מסכה במקום החיוב, כאשר יש חשש הדבקה במחלה שיש בה חשש סכנת נפשות, משום ל"ת דלא תרצח, ותמה כת"ר שליט"א דבשלמא לגבי מצות עשה דונשמרתם מצינו שחיישין גם לחשש של מיעוטא, אך לגבי לא תרצח, אולי בעיני דוקא בודאי ולא מצינן לחייבו מספק, ע"כ.

ואני אענה הא לך לשונו של הגאון רבי מנשה קליין זצוק"ל (משנה הלכות חו"ג סי' רי) ובתורה כתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם (דברים 7, טו) ומי שאינו שומר נפשו וכ"ש עושה היפוך פעולה ה"ז בכלל מאבד עצמו לדעת ח"ו או כאלו שופך דמים, עכ"ל. והגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"א סי' שטז) כתב וז"ל, ומעיד אני על ת"ח גדול אחד זצ"ל, שעישן הרבה ונלקה ר"ל בסרטן הריאות, וזמן קצר לפני פטירתו קרא למנין אנשים ואמר להם, יודע אני שהמחלה שלי ואני מת מפני העישון, וחוששני שידונו אותי בשמים כדן המאבד עצמו לדעת ר"ל, ע"כ מחפש אני איזה תקנה, ואמרתי לנפשי שאני מבקש מכם ליזהר מאד לא לעשן, שזהו איסור חמור שמסכן האדם, ובזה אני מצפה מאחר שאני מזכה בזה רבים שהקב"ה ייקל עלי ענשי, עכ"ל.

עתה הראית לדעת, כי בכלל העבירה על ונשמרתם כלולה התחכחות בל"ת דלא תרצח.

ב. ואת השני עורר כת"ר הרמה שליט"א על דבר אשר בא בחיבורי הנ"ל (לאוין יד, כ) שנחשב מצער לאדם בכה"ג שהולך ללא מעטה על פניו, ועובר בל"ת דלא תונו, וכת"ר הרמה שליט"א עלה ונסתפ'ק בזה, והנה במהדורה החדשה שיצאה לאור עתה (חודש אלול תש"פ) הרחבתי בראיות ברורות שעובר באיסור זה אף בלא עשיית מעשה יעו"ש (עטה כסלמה סק"ב) היטב ודו"ק.

ג. עוד בה שלישי'ה, אשר עורר כת"ר הרמה שליט"א על דבר אשר בא בחיבורי הנ"ל (לאוין יז) שההולך ללא מסכה ברה"ר הרי הוא גוזל את שימושי הרבים, ועובר בלא תגזול, ותמה כת"ר שליט"א שהוא מונע בכך את הרבים מללכת לידו, מחשש פן יארע להם נזק, והרי הוא מזיק, ולא גזלן.

ואני אענה שהנה כבר חקרו האחרונים מהו האיסור להזיק, דמשמעות לשון הטור (חו"מ סי' שעה) שכתב וז"ל, כשם שאסור לגנוב ולגזול ממון חבירו כך אסור להזיק ממון שלו, עכ"ל. וכעין זה כתב ברבינו יונה^א, (כפירושו למסכת אבות פ"א מ"א) וז"ל, משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה, שהתורה בפירושה ניתנה שאם לא כן אי אפשר למידע ביה, שהרי כתוב לא תגזול וכל נזיקין בכלל אותו הלאו, והן הן התורה שהיה קבלת משה בסיני עכ"ל. הרי בהדיא דהאיסור להזיק נכלל בכלל הלאו דלא תגזול.

והיה מקום לומר דלא דמי מזיק לגזלן, כאשר רצה כת"ר שליט"א לחלק שהגזלן מתכוון ליהנות ולקחת החפץ לעצמו, ואילו המזיק רק מקלקל ואינו נהנה, וא"כ שמא אין המזיק בכלל איסור גזילה, ויש להביא ראיה דגם בכה"ג מיקרי גזילה, מהמבואר בב"ק (נ"ח). אמר רבה הזורק מטבע של חבירו לים הגדול פטור, מאי טעמא, אמר הא מנח קמר, אי בעית שקליה, והני מילי בצלולין דקא חזי ליה אבל עכורין דלא קחזי ליה לא, והני מילי דאדייה אדויי אבל שקליה בידיה מיגזל גזליה, השבה בעי מיעבד, ע"כ. ומבואר, דאם זרקו למקום דקא חזי ליה פטור מלשלם, דאומר לו הא מנח קמן, ואף על פי שהלה בודאי מפסיד טובא, ויצטרך להוציא הוצאות לשכור פועלים שיוציאו המטבע מן הים, מכ"מ אינו נקרא מזיק בידיים אלא גורם, ועם כל זאת, אם הגביהו דשקליה בידיה קנאו בקנייני גזילה והשבה בעי

^א הנה כאשר הוצאתי לאור עולם את מהדורת הביקורת של חיבורי, הגשתיו קמיה הר"ה שליט"א, ועוררני בהערות רבות ומחכימות, אשר קבעתיים אחת הנה אחת בגוף החיבור, ועתה לאחר שזכיתי להוציא לאור מהדורה קמא, והגשתייה קמיה הניף שנית ידו והעביר עין שכלו הזך על החיבור, ואמרתי להציג הדברים בסוף החיבור בפני עצמן, לרוב התועלת שיש בזה לברר כמה דברים בירור אחר בירור.

^ב ועיין בדרכי דוד (כ"ה י"ט ב"ע) שכתב לבאר דאע"ג דלענין תשלומין לא ילפינן גזלן שיש בידו ממון של חברו, משא"כ בנזיקין, מ"מ לענין איסור שיר י"ל דהוי בכלל לא תגזול, דאסור להפסיד ממון חברו באיזה אופן שיהיה, ע"כ.

מיעבד, חזינן מכאן, דבכדי להגדירו כגזלן, אנו דנים בפעולה שעשה דאם עשה מעשה קנין משוי עליה שם גזלן, ולא איכפת לן מה שלא נתכוין להנות והרי הוא זורקו לים הגדול, ואין ההבדל בין מזיק לגזלן נעוץ כלל בכוונת האדם, דבשניהם יכול להתכוון כדי להפסידו ולקלקלו גרידא, אלא ההבדל הוא בכך שהגזלן עשה קנין ונתחייב באונסין, משא"כ המזיק, ולא בכוונה תליא מילתא, (וע"ע נתיב"מ חו"מ סי' רל"ב סק"ה) וא"כ שפיר י"ל שאיסור מזיק נכלל באיסור גזל וכמ"ש הטור.

וכן יש להוכיח ממש"כ בחידושי הר"ן סנהדרין (נח: ד"ה כותי) וז"ל, כותי שהכה את ישראל חייב מיתה, משמע דמדין גזל מייתנין לה דמה לי חבל בגופיה מה לי חבל בממונו, ולפ"ז לא שנא כותי ולא שנא ישראל שוין בדבר עכ"ל. ולכאורה מה דמיון חובל בגופו לחובל בממונו בדרך גזל, הלא בגזל הוא נהנה מגזילתו וזכה בו לעצמו אבל בחובל ליכא אלא מזיק גרידא, ומוכח דגם מזיק הוא מכלל גזל ועובר בלא תגזול.

עתה הראית לדעת, שהעבירה דלא תגזול אינה בהכרח שייכת לקבלת ההנאה, מהחפץ הנגזל, ומאחר עלות דנתבאר שהרי הוא מזיק את הרבים בהליכתו ללא מסכה על פניו, במניעת השימושים הראויים לבני רה"ר, ונתבאר גם שהאיסור להזיק מקורו מלתא דלא תגזול, א"כ שפיר מבואר כל אשר כתבתי שם.

ד. ואת רב"ע, עורך כת"ר הרמה שליט"א על דבר אשר בא בחיבורי הנ"ל (עשין ה, עטה כסלמה סק"ח) שעובר בעשה דואהבת לרעך כמוך, וכת"ר שליט"א פקפק בזה, דמסתברא שכשם שאדם דואג לעצמו כך הוא צריך לדאוג לאחרים, ועל כן אם לעצמו אינו חושש ודואג, אינו צריך לדאוג ולחשוש לאחרים, ע"כ.

והן אמת שכך לכאורה נוטה לשון הש"ס (שבת נ"ב). מאי דעלך סני לחברך לא תעביד, דמשמע רק מה שנשאו עלי הוא האסור ולא דבר אחר, וכן נוטה לשון רש"י (סנהדרין פ"ד ד"ה ואהבת) וז"ל, לא הוזהרו ישראל מלעשות לחבריהם אלא דבר שאינו חפץ לעשות לעצמו, עכ"ל.

אכן מצינו בדברי רבותינו פעמים רבות שמבואר מדבריהם היפך הבנה זו, שכתב הסמ"ק (מנחות ח) וז"ל, לאהוב את חבריו דכתיב (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך, וכו' לאהוב את חבריו אמר רבי עקיבא כלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך, הוסיף בן עזאי ואמר גדול הימנו שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם, פירוש אף על פי שאינו מקפיד על כבוד עצמו יש לו להקפיד על כבוד חבריו.

וכן ביאר דברי הספרי הנזכרים הר"ר יעקב מאורליינ"ש זצ"ל (הובא בבילור הר"ח פלטיאל וחלמיד חבר למהר"ם מרומנוב) וז"ל עה"ת ויקרא יט, יח) דזה כלל גדול דאמר דעלך סני לחברך לא תעביד מיהו אם אדם אכזרי ואינו חש על עצמו הוא הדין לא ירחם על אחרים כי היכי דאם חבל בעצמו פטור הוא הדין שיחבל בחבירו או אם הוא מבזה את עצמו הוא הדין חבירו להכי נאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם.

עוד מצינו שכתב הכלבו (סימן קט"ז) שיש חרם דרבינו גרשום שלא לראות בכתב ששולח אדם לחבירו בלא ידיעתו ובלא רשותו, וכן הובא בבאר הגולה (יו"ד סוף סימן קל"ד) שהחרם רבינו גרשום מאור הגולה שלא לראות בכתב חבירו שלא ברשותו אלא אם כן זרקו.

ובטעם האיסור בשו"ת חקקי לב (יו"ד סימן מט) העלה צד לבאר טעם האיסור, משום שנאמר (ויקרא יט, יח) ואהבת לרעך כמוך וכמבואר בשבת (נ"ב). מאי דעלך סני, לחברך לא תעביד, מבואר שלא עלתה על דעתו לומר שכיון שלאדם עצמו לא אכפת לו על עצמו יהיה מותר לו לעשות כן גם לחברו, ואף אם ר"ע ס"ל הכי בפשט הכתוב דואהבת סוף סוף הרי כתיב נמי זה ספר תולדות אדם המחייב את האדם כפי מה שגילה בן עזאי [וכפי שביארו הראשונים הסמ"ק ורבי יעקב מאורליינ"ש, וכע"ז ביאר המהר"ל מפראג (נתיבות עולם נתיב אהבת הרי"ע פ"א) והרחיד"א (פני דוד פרשת בראשית אות יג) הביא כן בשם בעלי התוס' עה"ת] לחייב גם בכה"ג שאין האדם עצמו מעוניין באותו דבר מ"מ אם חברו רוצה מחוייב הוא לעשות לפי דעתו של חברו, והבן.

ומצינו עוד נפקותא לדינא בשו"ת חתם סופר (אבהע"ז ח"ב סימן קע"ד) וז"ל, האיש שאשתו בוחלת בי ומאוס בעיניה הרי הוא עובר על עשה של ואהבת לרעך כמוך לצערה בצערא דגופא אפילו יהיה פרוש ממנה מ"מ מעגנה ומצערא ומה דעלך סני לחברא לא תעביד ואם הוא מוכה שחין אפילו שניהם רוצים לדור זע"ז מ"מ עוברי' על מצות עשה ונשמרתם מאוד לנפשותיכם ויען כי קיי"ל מצות עשה ואינו עושה מכין אותו עד שתצא נפשו ע"כ מכין אותו לקיים מצות עשה הנ"ל עד שיתרצה לגרש, עכ"ל.

והנה ברור לכל בעל שכל כי אדם אשר אשתו מואסת בו חייב אינם חיים, [אא"כ יש לו הנאה מחיי מדנים וצער]. ואם הוא חפץ בה אעפ"כ, אם כן נימא לפי סברת כת"ר הרמה שליט"א שאין צריך לכופו לגרשה, וחז"ל לא כך אמרו, אלא כל שאשתו מואסת בו חייב לגרשה, ומדחזי' שביאר החת"ס שהוא מטעם ואהבת לרעך כמוך, על כרחך דאין הטבת הרע על פי מידותיו של האדם עצמו, שכל אשר הוא רואה לנכון כדבר טוב כך יעשה לחברו אלא כפי שנתבאר שהכל נמדד לפי האדם המוטב.

ואי לא נימא הכי נמצא שכל דברת חז"ל לחייב לגרשה אמורה רק באיש כזה שכאשר אשתו מואסת בו הוא גם מואס בה, ורוצה לגרשה, והוא רחוק מן הדעת.

ועוד הסברא נותנת כך, וכי איש צעיר האוהב להתענג במאכלים ערבים, אשר המה כחרבות צורים לידידו איש שיבה, יהיה מחוייב לאהוב לזולתו רק כאהבת עצמו, לדאוג לו למאכלים שלידידו הם רעים, אתמהא.

ה. וחמישיתו יוסף עליו, עורך כת"ר הרמה שליט"א על דבר אשר בא בחיבורי הנ"ל (עשין יג) לחייב ההולך ללא מסכה במצות הוכח תוכיח ותמה כת"ר שליט"א שאי"ז קשור למה שהולך ללא מסכה.

ואני אמרתי אענה שהנה יש להקשות כזאת על דברי החפץ חיים שמנה מצוה זו מכלל המצוות שעובר המקבל לשון הרע מחברו, ומדנקט המקבל משמע שהשומע לבד ולא מקבל אינו מחוייב כלל להוכיח, ולכאורה קשה כנזכר דמאי שייטא למקבל הלשון"ר יותר מכל שומע אחר, [וחפשי חפשי מחופש יליף חיפוש מחיפוש ולא מצאתי אפילו אחד שעמד בזה על דברי הגאון חפץ חיים].

וקודם שאבוא לכלל ישוב בס"ד אמרתי להציע את סוגיית התוכחה להלכה ולמעשה בהאי ענינא דקמן, שהנה כבר איתא בגמ' (ערכין טז:) אמר רבי אלעזר בן עזריה תמהני אם יש בדור הזה שידוע להוכיח, ע"כ. ובהגה"מ (פ"ו מהלכות דעות) כתב דאין רשאין לשנאתו אלא אחר שאינו מקבל תוכחה ובסוף ספר אהבת חסד כתב בשם הגר"י ואליעזר (מרגניתא טבא אות יז) יש איסור לשנוא את הרשעים מה"ט והביא כן מתשובת מהר"מ לובלין (סי' יג) כי אצלנו הוא קדם תוכחה שאין אנו יודעין להוכיח, והן אמת שאין דבר זה פוטר גמור לדין תוכחה כאשר הוכיח במישור הגר"נ גשטטנר צ"ל (שו"ת להורות נתן ח"י סי' יז עד סי' יט) להשיג על דברי מרן החזו"א.

אכן כבר כתב בשו"ת מעיל צדקה (סימן יט) וז"ל, ועכ"ז נ"ל שאין החיוב להוכיח בדברים אלו ידיעין בודאי שאין מקבלין מאתנו, וא"ת הרי אמרו מידת הדין לפנייהם מי גלוי י"ל בדבר שאחזו להם מנהג בפרהסיא מקרי גלוי לנו שלא יקבלו, וכן כתב רש"י בריש פרק המביא הנח להם לישראל בדבר שהרגילו בו לא יחזרו בהם, והיינו דקשה לרש"י לשון הש"ס ולא אמרינן להו ולא מידי, משמע דמעולם לא אמרי להו מידי, וא"כ מנא נדע שלא יקבלו, לפיכך פירש רש"י בדבר הנהוג בוודאי לא יקבלו, ומכ"ש בזה כמעט מנוסה לנו שלא יקבלו מוטב שיהיו שוגגים ולא מזידים, ואף שבדבר המפורש בתורה לא אמרינן כן, מ"מ הדבר שאינו מפורש בהדיא בקרא, אף דאתי לן מדרשא דקרא, לא מחינן בהו, וכ"כ הרא"ש בשם בעל העיטור בריש פרק המביא וכו' והנה אף אם נהי' כזאת ועת לחשות מהוכיח אותה לנוכח פניהם שלא יקבלו ולא ישמעו לקול התוכחה עכ"פ כל מי שנוגע יראת אלקים בלבבו יאזור כגבר חלציו וישים מצחו נחושה נגד המון עם בלתי יעשה כמעשיהם במחשך, עכ"ל. אשר מבואר שכל כהא שיש בימינו הלוא אנשים דמיתקריין תלמידי חכמים¹ שמורים לאנשי שלומם שלא לעשות מסכות, וכביכול אומרים זאת על סמך דיני התורה [ועושים הפלסתר תורה] ודאי דאין חיוב תוכחה גמור על זה. [ובפרט שבדבר שאינו מצוה ואינו עבירה מצינו לעורר הישן מתרדמתו, אך בדבר שהעושה כן חושב שהוא מצוה והעובר על כך עובר עבירה, בזה לא עלתה על דעת אדם מעולם שיועיל להוכיחו, ועל כן בנידו"ד אף לולי דבריו היה מקום לפטור בשופי, ועוד רובם של המשתמטים מחובה זו הם מאותם אשר כינויים ידוע "כת הליצים השונאים את מוכיחיהם" ושמא לא מחוייב בכה"ג שיגרום לאדם לחטוא בשנאה להוכיחו].

¹ שו"ר בקונטרס בעקבי איש להרה"ג רבי יעקב יהודה פלק זצ"ל (נדפס בליקוטי אורח לבנו מו"ר הגר"י פלק שליט"א סוף מסכת צ"מ) שכתב (אות יח) [והביא זאת משמו מרן שה"ת הגר"ח שליט"א בקונטרס הזכרונות, ובספר מעשה איש (ח"ב עמ' פח)] כי כל מצות תוכחה היא רק באופן שיש עכ"פ ספק שישמע לדבריו [א.ה. ודלא כהמרגניתא טבא (אות יז) וז"ל, להוכיח במי שמקבל תוכחה, או ספק מקבל, או אפילו ודאי אינו מקבל בדאורייתא המפורש בתורה, ויזהר מאוד בזה כי גדול העונש המונע תוכחה, ויבא מקודם מה' ית' עזר על זה שיתקבלו דבריו שיהיה באופן האות, עכ"ל]. וע"פ דברי הספר חסידים (סימן חני) הובא בביאור הלכה (סימן תתק"ח, ד"ה חייב) שכתב דוקא איש את אחיו שלבו גס בו אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחו ישנאו וינקום ממנו אין להוכיחו, ועי"ש בביאור הלכה (ע"ה) עוד מחלוקת גדולה בין הראשונים אם מחוייב להוכיח מי שאינו לבו גס בו, ועוד הביא בשם הרחיד"א בברכ"י שדוקא בעת שידינו תקיפה איכא האי חיובא.

² השתא דאתיין להכי אמרתי לצטט את אשר כתב גאון הדעת רבי ישראל אליהו וינטרויב זצוק"ל בענין אותם הנקראים תלמידי חכמים ועושים מחלוקות עם גדולי הדור, (ענין ישראלי, עקבתא דמשיחא עמ' רמט, אות ט) וז"ל, במלחמתו של יעקב אבינו עם שרו של עשיו כתיב בהאבוק עמו, ובא על זה מאמרם (חולין טז). כאדם שחובק את חברו, רש"י"ג אומר כעכ"ם נדמה לו וכו' רש"י"א קמיה דרב פפא משמיה דרבא בר עולא אמר כת"ח נדמה לו וכו' [א.ה. ושמעתי להקשות מהגה"צ רבי ראובן הכהן שליט"א וע"ה להלן, הלוא יעקב אבינו בחיר שבאבות היה אחוז במידת תפארת ותפארת היא התורה, (עני' פתח אליהו עם ביאור יחלת חיים להגרי"א וינטרויב ז"ה) וזה מה שכתוב יעקב איש תם יושב אוהלים, שכל עיקר מהותו של יעקב היא התורה, א"כ מה שייך שיבוא ת"ח וילחם עם עמוד התורה, אתמהא] אמנם באופן המלחמה דכת"ח נדמה לו, הרי זה זיוף צד השני להסתתר בלבוש של איצטלא דרבנן ולהשוות עצמו להצורבא מרבנן האמיתי, ואם יאמר לך אדם יש תורה בגויים אל תאמין, וכמאמרם ז"ל בזה, התלבושותו באיצטלא דרבנן, כצורבא מרבנן, הוא זיוף צורתה של תורה... אמנם בדורנו ביחוד, חידשה הרע מלחמתה בפנים חדשות ועברה לשלב חדש, ללחום עם התורה והדבקים בה בצורה של כת"ח נדמה לו, כי אין הרעה מסתפקת בביטולה של תורה, אלא ששואפת כאן להכניס לרשותה הבעלות על דעת התורה של כללות ישראל, וביצוע מזימה זו, הוא רק באופן של כתלמיד חכם נדמה לו, דהיינו דגם השרו של עשיו ילבש כאן איצטלא דרבנן, והגם דזהו זיוף, דהרע השואפת לעקירת התורה תלבש זה, אמנם הצליחה לחדש כאן מלחמה בדרך זו, עכ"ל.

ובפרט כל אדם החושש על עצמו שיגיע לכלל כעס כאשר יבוא להוכיח את חברו ודאי אינו מחוייב בזה כלל, וא"כ נמצא שאותם העושים מסכה על פניהם אינם עוברים על מצות עשה דהוכח תוכיח, מכל אותם סיבות הנזכרות לעיל, ופשוט. [ובפרט בדורנו אשר בעוה"ר נתקיימה בנו קללת ישעיה הנביא בנערים פני זקנים ילבינו, וביריהבו נער בזקן, (עי' חגיגה יז. וסוטה מט:)] ודאי הרוצה לפטור עצמו לעתיד לבוא שלא קיים תוכחה מחשש שמא יבולע לו ודאי [בצירוף כל אותם טעמים הנזכרים לעיל] יקבלו תשובתו בי"ד של מעלה לענ"ד, אם יסכימו עימי חכמי הדור].

ונראה מעתה לבאר ע"פ המתבאר עד עתה דברי הח"ח לאשורן, כיון שיכול לשמט עצמו מלהוכיח את החוטא מחששות הללו, פטור מלהוכיח, אמנם אם הוא שותף למעשה האיסור, לא יוכל להתנצל בפני בי"ד של מעלה שידע שלא יקבל המספר את דבריו כיון שהיה לו להנמנע מלהשתתף באיסור, וכיון שלא נמנע מלהוכיח שפיר עובר בזה, ועפ"י יבואר עוד מה שחילק בין השומע למקבל, אף שכתב הח"ח (לפ"ה"ר כלל ו ס"ב ובכ"מ"ח ס"ב) שאף השמיעה לבדה אסורה מן התורה, מ"מ הלוא מריש לא הוה ברירא ליה דבר זה, כמבואר שם, וא"כ יתכן שלפיכך לא חשיב דבר המפורש בתורה לענין להתחייב בתוכחה עי"ז, וגם שותפותו במעשה היא קלה יותר, כיון שאינו פשוט חיובו.

ו. ושש משזר בתוכו, על אשר עורר כת"ר הרמה שליט"א על דבר אשר בא בחיבורי הנ"ל (אחרית דבר) לשון "לשמוע לקול הרופאים", והנה כת"ר הרמה שליט"א כבר ציין שכך כתב גאון ישראל מרן הגר"ד לנדו שליט"א בהאי ענינא וכפי שהובאו דבריו בהקדמת חיבורי, אכן הנה לשון זו היא לשון רבותינו שכך כתב מרנא איש אלוקים קדוש הוא החת"ס זצ"ל (שו"ת חת"ס ח"ו, ליקוטים סימן סד) וכע"ז לשון רבותינו החזו"א והגר"ז זצוק"ל, באגרותיהם לחולה א' שלא שמר פקודת הרופאים, מחשש מאכלות אסורות, וז"ל מרנא החזו"א (קובץ מוריה שנה טז, גליון יא-יב קל"א-קל"ב, מנחם אב תשמ"ט) מן החובה על האדם להשתדל ברפואת עצמו, כמו שהוא חייב להשתדל ברפואת חברו, ולכן תשתדל נא להתגבר על רצונות הטבעיות ולמלא אחר פקודת הרופאים, במה שמוצאים לצורך הרפואה וזו מצוה גדולה של ביקור חולים, וכו'.

ומרן הגר"ז זצ"ל כתב וז"ל, והנה שמעתי שאתה מחמיר הרבה בענין האכילה וכו' ועל זה באתי במכתבי זה, שתשמע לקול הרופא ולא תמנע דבר מהנוגע לבריאותך, כי כל זה בכלל פקו"נ, שאסור להחמיר בזה, וכו'.

וכן נקטו לשון זו גדולי המשיבים, עיין במנחת יצחק (ח"ד סי' קב) ובמשנה הלכות (חט"ו סי' קטז) ובקנה בושם (ח"א סי' קכז) ועיין עוד מה שהבאתי בהקדמתי דברים בשם מרנא אור ישראל מסלנט זיע"א, והבן.

ז. ובשביעית יצא לעורר כת"ר הרמה שליט"א על דבר אשר בא בחיבורי הנ"ל (ספ) לבאר שאדם העושה על פניו מפני פניות, לא יקבל שכר כעושה מצוה, והבאתי בשם אחד מגדולי ראשי הישיבות שאמר לי שדמיא לדברי הרמח"ל בדרך ה', על ההבדל בין העוסק בדבר מצוה, לבין העוסק במילי דעלמא, שהעוסק במילי דשמיא אף אם לא נתכוין לשמים, סוף סוף עביד מעשה הטוב, משא"כ העוסק במילי דעלמא, אם אינו מכוין לשם מצוה לא הרויח בזה מיד, וכת"ר הרמה שליט"א לחלק יצא, שבדבר הנאה כאכילה יש חיוב דוקא לענין כונה לשמה, משא"כ העושה מסכה גם אם כונתו שלא יקנס ע"י המשטרה סוף סוף מעשהו הוא מעשה של שמירת הגוף, אשר ראוי הוא לקבל שכר על כך, עכ"ד.

ולענ"ד נראה, שאדם העושה מסכה על פניו רק בעת ביאת המשטרה אינו מקיים משה של שמירת הגוף, הא למה זה דומה למי שאכל סם המוות, ולאחר מכן אוכל מיני ירקות ופירות טובים, האם יעלה על דעתנו שבמאכל זה יקבל שכר כעושה מצוה, הלוא אין מעשה זה גורם לו חיות במצב כזה, ה"נ בנידו"ד מי שמזלזל בהנחיות הרופאים, אם לזמן מועט מניח מסכה אין לזה משמעות כלל.

ויתירה מזו, הלוא על פי רוב במקום שיש ניידות משטרה הוא ברחובה של עיר, ואז אינו מחוייב מעיקר הדין לעטות על פניו מסכה, כי בדרך כלל אין זה מקום העשוי לגרום להדבקה, וא"כ ההולך ללא מסכה הרי זה האיש גם כאשר יעטה מסכה לא יקבל שכר מצוה כלל.

ח. ועל השמינית, אשר עורר כת"ר הרמה שליט"א על דבר אשר בא בחיבורי הנ"ל (ספ) שכתבתי שמעתה לא יוכלו להצטדק, ותמה כת"ר אמאי גרמתי בזה ביטול הבחירה.

ואני אמרתי צא וראה מאי עמה דבר, הלוא ישנם רבים מבני ציון המצויינים שגם כעת לאחר שנדפסו הדברים, לא זו בלבד שאינם משנים את דעתם בזה, אלא עוד לועגים על כל מש"כ בקונטרסי זה, וא"כ אות היא ששורש הבחירה נשאר קיים אצל כל אחד ואחד, גם לאחר כתיבת חיבורי זה.

ואני הצעיר ודל עיקר מטרת עבודתי היא לחזק ידיים רפות, להראות יקר תפארת גדולת האיש הזוכה לקיים כל הני מצות חשובות ויקרות, בעת עטיית המסכה על פניו.

בכבוד ויקר מרדכי אפללו.